МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО
Педагогічний факультет

Кафедра історії

Н. М. БУГЛАЙ

НОВА ТА НОВІТНЯ ІСТОРІЯ КРАЇН ЄВРОПИ ТА АМЕРИКИ

Навчально-методичний посібник

Миколаїв
Видавець Румянцева Г. В.
2023

УДК 94(4)(075.8)
Б 90

Рецензенти:

Піскіжова В. В. – кандидат історичних наук, науковий співробітник відділу історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України, Інститут історії України НАН України;

Чорна Н. М. – доктор історичних наук., професор, завідуюча кафедрою туризму та готельно-ресторанної справи Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ

Рекомендовано вченою радою Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського від 27.06.2023 р., протокол № 28

Буглай Н. М.

Б 90 Нова та новітня історія країн Європи та Америки : навчально-методичний посібник / Н. М. Буглай. – Миколаїв : видавець Румянцева Г. В., 2023. – 369 с.

ISBN 978-617-729-160-1

Посібник «Нова та новітня історія країн Європи та Америки» відповідає програмі вивчення нормативної навчальної дисципліни «Історія країн Західної Європи та Америки», освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів спеціальності 014 Середня освіта, спеціалізації 014.03 Середня освіта (Історія). Навчальна дисципліна «Історія країн Західної Європи та Америки» присвячена одному з основних історичних курсів, з яким ознайомлюються студенти в процесі навчання у ЗВО. Основна увага при вивченні курсу зосереджується на економічних, політичних та культурних аспектах розвитку провідних країн двох континентів в період нового та новітнього часу.

Розрахований на студентів закладів вищої освіти, магістрів, аспірантів.

УДК 94(4)(075.8)

ISBN 978-617-729-160-1

© Буглай Н. М., 2023
© МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2023

ЗМІСТ

1. Вступ …….4

2. Інформаційний обсяг і структура курсу ……...….8

3. Навчально–тематичний план дисципліни…….…..14

4. Короткий зміст лекційних занять (для студентів змішаної форми навчання)…….……...26

5. Тематика семінарських занять (для студентів змішаної форми навчання)……..…….……...225

6. Самостійна робота: зміст та методичні рекомендації щодо її виконання (для студентів змішаної форми навчання)……...……...…270

7. Реферативні дослідження та методичні рекомендації до написання рефератів (для студентів змішаної форми навчання)……...……...293

8. Комплексні завдання поточного контролю знань (для студентів змішаної форми навчання)…….....…301

9. Питання підсумкового контролю (для студентів змішаної форми навчання)…….…342

10. Рекомендована література ……....351

1. ВСТУП

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Історія країн Західної Європи та Америки» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки спеціальностей 014 Середня освіта, спеціалізації 014.03 Середня освіта (Історія).

Предметом вивчення навчальної дисципліни є історія країн Заходу в контексті висвітлення закономірностей і тенденцій соціально-економічного та суспільно-політичного розвитку провідних держав Західної Європи та Північної Америки в періоднового та новітнього часу, а також визначення ролі цих країн у світовому історичному процесі.

2. Мета, завдання навчальної дисципліни та очікувані результати

Мета курсу: висвітлення історії виникнення, становлення та розвитку західної та американської індустріальної цивілізації в контексті кризи аграрної цивілізації в Європі й формування євро-американського Заходу; становлення західної та основ світової індустріальної цивілізації та ознайомлення студентів із закономірностями й тенденціями соціально-економічного та суспільно-політичного розвитку провідних держав Західної Європи та Америки в період XX - початку XXI століть, а також визначення ролі цих країн у світовому історичному процесі.

Основними з**авданнями** вивчення дисципліни «Історія країн Західної Європи та Америки» є:

- висвітлення закономірностей економічного, соціального та політичного розвитку країн Західної Європи та Північної Америки;
- розкрити головні тенденції і проблеми суспільного розвитку в новий та новітній час;
- ознайомити із змістом та особливостями внутрішньої та зовнішньої політики у провідних країнах європейського та американського континентів;
- охарактеризувати основні напрями роботи з джерельно-документальною базою та історіографією курсу;

- формування об’єктивного, збалансованого, толерантного погляду на історичні події;

- висвітлити особливості діяльності політичних партій та державних структур;

- навчити студентів аналізувати історичні постаті нової та новітньої доби та їх роль в розвитку суспільних процесів;

- розкрити основні проблеми міжнародних відносин різних періодів нового та новітнього часу;

- виробити у студентів навички критичного аналізу джерел, порівняльного аналізу, встановлення причинно-наслідкових зв’язків;

- визначити взаємозв’язок національних історичних умов з світовими процесами в загальноісторичному контексті.

- розвивати інтерес та повагу до світової та вітчизняної історії та культури.

Передумови для вивчення дисципліни:

Вивчення навчальної дисципліни «Історія країн Західної Європи та Америки» доцільно організувати на базі вже вивченої «Історії середніх віків», в єдиному контексті з тематикою вивчення дисциплін «Історії міжнародних відносин», «Політології», «Соціології», «Основ економічної теорії», «Міжнародного права», «Історії країн Азії та Африки» та ін.

Програмні результати навчання:

ПРЗ-1. Знає історичну термінологію та наукову періодизацію історичних процесів. Знати основні концептуальні підходи, що використовуються при періодизації вітчизняної та світової історії.

ПРЗ-3. Знає методи формування історичних понять і закономірностей та розуміє взаємозв’язок між ними.

ПРЗ-7. Знання вітчизняної та світової історії: знання основних історичних процесів та подій усіх континентів від давнини до сьогодення, їх взаємозв’язок, сучасні напрями дослідження, закономірностей соціально-економічного розвитку українських земель.

ПРУ-2. Уміє пояснити та провести аналіз суспільних явищ, процесів та тенденцій у державі та світі, концепцію сталого розвитку суспільства.

ПРУ-8. Характеризує об’єктивно та неупереджено історичні події та постаті різних історичних періодів.

ПРУ-15. Уміє збирати, обробляти, узагальнювати інформацію для створення глибокої бази знань про історичні та соціально-економічні та культурні процеси в Україні, на європейському континенті, у світі загалом. Вміння аналізувати, оцінювати і прогнозувати політичні, соціально-економічі, правові події та явища.

ПРК-7. Здатний до дослідно-експериментальної роботи в групі. Володіти навичками організації групової науково-дослідної роботи учнів.

ПРА-1. Здатний вчитися упродовж життя і вдосконалювати з високим рівнем автономності здобуті під час навчання компетенції.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студент оволодіває такими компетентностями:

Загальнопредметні:

ЗК-1. Знання та розуміння предметної області (історія, право) та розуміння професійної діяльності.

ЗК-5. Здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях. Вміння застосовувати на практиці знання та дослідницькі вміння, здатність до організації і планування, готовність до прийняття самостійних рішень, відповідальність за результати діяльності.

ЗК-7. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово, вміння правильно розмовляти та писати різними комунікативними стилями, а саме неофіційним, офіційним та науковим.

ЗК-9. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації, здатність до співпраці, генерувати ідеї, розв'язувати проблеми.

Фахові:

ФК-1. Здатність формувати в учнів предметні компетентності; застосовувати знання про сучасні досягнення з історичної, педагогічної та

юридичних наук; здатність аналізувати та оперувати арсеналом сучасної академічної історичної науки, історичними знаннями зі спеціальності; здатність інтегрувати та використовувати у фаховій діяльності знання з гуманітарних дисциплін для аналізу й пояснення історичних фактів, явищ, процесів.

ФК-5. Здатність характеризувати досягнення історичної науки. Здатність характеризувати та визначати історичні джерела (пам'ятки). Здатність володіти навичками історіографічного й джерелознавчого аналізу та методами пошуку нових форм дослідження. Здатність вести пошукову краєзнавчу роботу, виявляти, досліджувати та сприяти збереженню історико-культурних пам'яток.

ФК-6. Здатність чітко і логічно відтворювати історичні знання, оцінювати політичні, соціально-економічі, правові факти, події та інтерпретації в контексті формування в учнів цілісної історичної картини світу.

ФК-7. Здатність формулювати тексти та короткі описи (есе) на основі сучасної (оновленої) історичної інформації, яка може бути використана в подальшій професійної діяльності (архівах, музеях, місцевих органах влади, журналістиці).

ФК-10. Здатність формувати високу історичну й громадянську свідомість, політичну культуру та історичну національну гідність.

На вивчення другої частини навчальної дисципліни відводиться 240 годин/ 8 кредитів ECTS (відповідно у I семестрі – 150 годин / 5 кредитів ECTS /; II семестрі – 90 годин / 3 кредити ECTS.

2. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ І СТРУКТУРА КУРСУ

Денна форма навчання

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин			
	усього	у тому числі		
		л	п	с.р.
1	**2**	**3**	**4**	**5**
І СЕМЕСТР				
Кредит 1. Західна Європа та Північна Америка наприкінці XV – на початку XVIII ст.				
Тема 1. Вступ. Основні тенденції розвитку Європи в ранній Новий час. Країни Західної Європи в XVI – першій половині XVII ст.	15	2	2	11
Тема 2. Західноєвропейські держави в період модернізації. Війна за незалежність в Північній Америці та утворення США.	15	2	4	9
Усього:	**30**	**4**	**6**	**20**
Кредит 2. Західна Європа та Північна Америка наприкінці XVIII – на початку XX ст.				
Тема 3. Французька революція кінця XVIII ст. Франція в роки Консульства і Першої імперії.	7	2	4	1
Тема 4. Країни Європи з 1815 по 1847 рр. Революції 1848-1849 рр. Європа та США в др.пол. XIX ст.	7	2	4	1
Тема 5. Завершення формування індустріального суспільства.	8	2	4	2
Тема 6. Країни Європи та Америки в добу Першої світової війни.	8	2	4	2
Усього:	**30**	**8**	**16**	**6**

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин			
	усього	у тому числі		
		л	п	с.р.
1	**2**	**3**	**4**	**5**
Кредит 3. Демократичні країни Європи та Америки в міжвоєнний період.				
Тема 7. Світ після Першої світової війни. Паризька мирна конференція 1919-1920 рр.	7	4	2	1
Тема 8. Велика Британія між двома світовими війнами.	8	2	2	4
Тема 9. Франція після Першої світової війни.	7	2	2	3
Тема 10. США в 20 - 30-ті рр. XX ст.	8	2	2	4
Усього:	**30**	**10**	**8**	**12**
Кредит 4. Тоталітарні країни Європи в міжвоєнний період.				
Тема 11. Німеччина у 1918-1939 рр.	10	2	2	6
Тема 12. Італія між Першою та Другою світовими війнами.	10	2	2	6
Тема 13. Іспанія з 1918 до кінця 1930-х років.	10	2	2	6
Усього:	**30**	**6**	**6**	**18**
Кредит 5. Друга світова війна (1939-1945 рр.).				
Тема 14. Країни Європи та Америки в роки Другої світової війни (1939-1945 рр.)	30	2	4	24
Усього:	**30**	**2**	**4**	**24**
Усього годин за І семестр:	**150**	**30**	**40**	**80**
ІІ СЕМЕСТР				
Кредит 6. Світ після Другої світової війни.				
Тема 15. Основні тенденції розвитку світу після Другої світової війни.	30	2	6	22
Усього:	**30**	**2**	**6**	**22**
Кредит 7. Провідні країни Європи після 1945 року.				

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин			
	усього	у тому числі		
		л	п	с.р.
1	**2**	**3**	**4**	**5**
Тема 16. Внутрішня та зовнішня політика Великобританії в другій половині XX – на початку XXI ст.	8	2	4	2
Тема 17. Внутрішня та зовнішня політика Франції в другій половині XX – на початку XXI ст.	7	2	4	1
Тема 18. Внутрішня та зовнішня політика Німеччини в другій половині XX – на початку XXI ст.	8	2	4	2
Тема 19. Внутрішня та зовнішня політика Італії в другій половині XX – на початку XXI ст.	7	2	4	1
Усього:	**30**	**8**	**16**	**6**
Кредит 8. Країни Північної Америки після 1945 року.				
Тема 20. Внутрішня та зовнішня політика США в другій половині XX – на початку XXI ст.	15	2	4	9
Тема 21. Внутрішня та зовнішня політика Канади в другій половині XX – на початку XXI ст.	15	2	4	9
Усього:	**30**	**4**	**8**	**18**
Усього годин за II семестр:	**90**	**14**	**30**	**46**
Усього годин за курс:	**240**	**44**	**70**	**126**

Заочна форма навчання

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин			
	усього	у тому числі		
		л	п	с.р.
1	**2**	**3**	**4**	**5**
І СЕМЕСТР				
Кредит 1. Західна Європа та Північна Америка наприкінці XV – на початку XVIII ст.				
Тема 1. Вступ. Основні тенденції розвитку Європи в ранній Новий час. Країни Західної Європи в XVI – першій половині XVII ст.	15	2	0	13
Тема 2. Західноєвропейські держави в період модернізації. Війна за незалежність в Північній Америці та утворення США.	15	0	0	15
Усього:	**30**	**2**	**0**	**28**
Кредит 2. Західна Європа та Північна Америка наприкінці XVIII – на початку XX ст.				
Тема 3. Французька революція кінця XVIII ст. Франція в роки Консульства і Першої імперії.	7	0	0	7
Тема 4. Країни Європи з 1815 по 1847 рр. Революції 1848-1849 рр. Європа та США в др.пол. XIX ст.	7	0	2	5
Тема 5. Завершення формування індустріального суспільства.	8	2	0	6
Тема 6. Країни Європи та Америки в добу Першої світової війни.	8	0	0	8
Усього:	**30**	**2**	**2**	**26**

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин			
	усього	у тому числі		
		л	п	с.р.
1	**2**	**3**	**4**	**5**
Кредит 3. Демократичні країни Європи та Америки в міжвоєнний період.				
Тема 7. Світ після Першої світової війни. Паризька мирна конференція 1919-1920 рр.	7	0	0	7
Тема 8. Велика Британія між двома світовими війнами.	8	2	0	6
Тема 9. Франція після Першої світової війни.	7	0	2	5
Тема 10. США в 20 - 30-ті рр. XX ст.	8	2	0	6
Усього:	**30**	**4**	**2**	**24**
Кредит 4. Тоталітарні країни Європи в міжвоєнний період.				
Тема 11. Німеччина у 1918-1939 рр.	10	2	0	8
Тема 12. Італія між Першою та Другою світовими війнами.	10	0	0	10
Тема 13. Іспанія з 1918 до кінця 1930-х років.	10	0	0	10
Усього:	**30**	**2**	**0**	**28**
Кредит 5. Друга світова війна (1939-1945 рр.).				
Тема 14. Країни Європи та Америки в роки Другої світової війни (1939-1945 рр.)	30	0	2	28
Усього:	**30**	**0**	**2**	**28**
Усього годин за І семестр:	**150**	**10**	**6**	**134**
ІІ СЕМЕСТР				
Кредит 6. Світ після Другої світової війни.				
Тема 15. Основні тенденції розвитку світу після Другої світової війни.	30	0	2	28
Усього:	**30**	**0**	**2**	**28**
Кредит 7. Провідні країни Європи після 1945 року.				

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин			
	усього	у тому числі		
		л	п	с.р.
1	**2**	**3**	**4**	**5**
Тема 16. Внутрішня та зовнішня політика Великобританії в другій половині XX – на початку XXI ст.	8	2	0	6
Тема 17. Внутрішня та зовнішня політика Франції в другій половині XX – на початку XXI ст.	7	0	0	7
Тема 18. Внутрішня та зовнішня політика Німеччини в другій половині XX – на початку XXI ст.	8	0	2	6
Тема 19. Внутрішня та зовнішня політика Італії в другій половині XX – на початку XXI ст.	7	0	0	7
Усього:	**30**	**2**	**2**	**26**
Кредит 8. Країни Північної Америки після 1945 року.				
Тема 20. Внутрішня та зовнішня політика США в другій половині XX – на початку XXI ст.	15	2	2	11
Тема 21. Внутрішня та зовнішня політика Канади в другій половині XX – на початку XXI ст.	15	0	0	15
Усього:	**30**	**2**	**2**	**26**
Усього годин за II семестр:	**90**	**4**	**6**	**80**
Усього годин за курс:	**240**	**14**	**12**	**214**

3. НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

Кредит 1. Західна Європа та Північна Америка наприкінці XV – на початку XVIII ст.

Тема 1. Вступ. Основні тенденції розвитку Європи в ранній Новий час. Країни Західної Європи в XVI – першій половині XVII ст.

Нова доба всесвітньої історії. Проблема періодизації нової історії. Розгортання процесів кризового розвитку і розпаду європейського традиційного суспільства, революційного становлення буржуазної суспільної системи. Зміни світогляду, соціальної структури та політичного устрою західноєвропейського суспільства. Абсолютизм. Буржуазні революції. Гуманізм. Реформація. Формування сучасних націй.

Причини і передумови Великих географічних відкриттів. Відкриття європейців. Відкриття португальців. Х. Колумб та його подорож до Америки. Перша навколосвітня подорож Ф. Магеллана Боротьба між Португалією та Іспанією за нові землі. Колоніальні імперії та поділ світу. Доколумбова Америка. Завоювання Нового світу. Морські експедиції другої половини XVI – першої половини XVII ст. Наслідки та значення Великих географічних відкриттів. Колоніальні війни. «Революція цін».

Розвиток капіталістичних відносин в Західній Європі в XVI ст. Епоха винаходів і вдосконалень. Розвиток економіки. Ринкові відносини. Накопичення капіталу. Капіталізм у містах та на селі. Мануфактура. Наймані працівники та буржуазія. Економічна залежність. Міське населення. Основні тенденції розшарування традиційного середньовічного суспільства. Формування буржуазного суспільства.

Особливості політичного розвитку. Нові форми держави. Абсолютні монархії. Територіальні об’єднання. Політична централізація. Інститути та державні органи влади. Формування бюрократичного апарату. Зміни у формуванні армії. Державна фінансова система.

Доба Відродження, його періодизація. Гуманістичний ідеал людини. Уявлення про ідеальне суспільство та закони розвитку держави. Європейська

культура і мистецтво. Архітектура та скульптура. Живопис. Філософія та наука епохи Відродження.

Особливості політичного розвитку Німеччини в XV- на початку XVI ст. Німецький гуманізм. Реформування католицької церкви. М. Лютер і початок Реформації. Народна Реформація. Т. Мюнцер. Анабаптисти. Селянська війна в Німеччині. Поширення реформаційних ідей на інші країни Європи. Лютеранство. Аугсбурзький мир 1555 р. Протестантизм. Лютеранство. Реформація в Швейцарії. Кальвінізм. Католицька контрреформація. Тридентський собор. «Товариство Ісуса».

Особливості розвитку Англії наприкінці XV ст. Наслідки географічних відкриттів. Акціонерні компанії. Аграрна революція. Обгороджування. Ринкові відносини. Англія в добу Тюдорів. Королівська реформація. Англія за королів Генріха VIII та Едуарда VI. Англіканська церква. «Символ віри» 1571 р. Рух пуритан. Правління Єлизавети I. Стюарти. Зовнішня політика.

Становлення абсолютизму у Франції. Станові зміни в суспільстві. Ринкові відносини. Реформація у Франції. Громадянські (релігійні) війни. Варфоломіївська ніч. Нантський едикт 1598 р. Франція за Генріха IV. Меркантилізм. Правління Людовіка XIII. Зміцнення абсолютизму за Рішельє.

Іспанія на межі XV-XVI ст. Об'єднання королівства. Зміни в економіці та суспільстві. Іспанія за Карла У. Комуни. Повстання у Кастилії 1520-1521 рр. Кортеси. Правління Філіпа II. Зовнішня політика. Втрата могутності.

Економічний розвиток Нідерландів у кінці ХУ – на початку XVI ст. Політичний устрій. Нідерланди під владою Іспанії в XVI ст. Національно-визвольна війна. Нідерландська революція 1566-1609 рр. Іконоборчий рух. Політика герцога Альби. «Гентське умиротворення». Утворення Об'єднаних провінцій Нідерландів. Арраська і Утрехтська унії. Наслідки революції у Нідерландах.

Міжнародні відносини у XVI ст. Система рівноваги в європейських відносинах. Міжнародні суперечності між європейськими державами на

початку XVII ст. Причини Тридцятилітньої війни 1618-1648 рр. Чеський період війни (1618-1623). Данський період війни (1624-1629). Шведський період війни (1630-1634). Французький період війни (1635-1648). Вестфальський мир. Наслідки війни для Європи.

Тема 2. Західноєвропейські держави в період модернізації. Війна за незалежність в Північній Америці та утворення США.

Просвітництво та просвітителі на межі XVII – XVIII ст. Англійські витоки. Французьке Просвітництво. Ідеї прогресу. Розвиток освіти і науки. Енциклопедисти. Особливості Просвітництва у різних країнах, його вплив на суспільство. Значення Просвітництва в історії Європи.

Англійська революція другої половини XVII ст.: причини та передумови. Початок революції. Протистояння короля і парламенту. Громадянські війни. О. Кромвель. Англійська республіка. Протекторат Кромвеля. Реставрація Стюартів. Конституційна монархія. Правління Якова II. Декларація про віротерпимість. «Славна революція» 1688-1689 рр. Значення революційних подій в Англії. Промислова революція, її наслідки.

Французький абсолютизм за Людовіка XIV та Людовіка XV. Фронда. Перебування при владі кардинала Мазаріні. Протекціонізм. Зовнішня політика.

Німецькі держави в другій половині XVII-XVIII ст. Політична роздробленість. Економічний та політичний розвиток. Королівство Пруссія. Освічений абсолютизм. Правління Фрідріха II.

Економічний розвиток монархії Габсбургів у другій пол. XVI-XVIII ст. Зовнішня політика та війни. Розширення володінь. Багатонаціональна держава. Правління Марії-Терезії та Йосифа II. Освічений абсолютизм.

Колонізація Англією Північної Америки. Соціально-економічний розвиток колоній. Політичний устрій. Формування північноамериканської нації. Конфлікт між колоніями та метрополією.

Війна за незалежність (1775-1783 рр.). Декларація незалежності 1776 р. Утворення США. Версальський мир. Наслідки війни. Становлення органів

влади. Конституція США 1787 р. Конгрес. Дж. Вашингтон – перший президент США. Білль про права (1789 р.).

Кредит 2. Західна Європа та Північна Америка наприкінці XVIII – на початку XX ст.

Тема 3. Французька революція кінця XVIII ст. Франція в роки Консульства і Першої імперії.

Початок революції, Установчі збори. Взяття Бастилії. «Декларація прав людини і громадянина». Економічні, соціальні, адміністративні зміни у державі. Конституція 1791 р. Законодавчі збори. Повалення монархії та встановлення республіки. Встановлення та повалення якобінської диктатури. Термідоріанський режим. Італійський та єгипетський походи Бонапарта. Війна проти другої коаліції.

Встановлення консульства у Франції. Характер і мета наполеонівських воєн. Трафальгар і Аустерліц. Розгром Пруссії. Континентальна блокада. Тільзітський мир. Вторгнення французьких військ в Іспанію та Португалію. Війни з Австрією. Поразка наполеонівської армії в Росії. Розгром армії Наполеона. Падіння Першої імперії у Франції. Віденський конгрес. Священний союз.

Тема 4. Країни Європи з 1815 по 1847 рр. Революції 1848-1849 рр. Європа та США в др.пол. XIX ст.

Внутрішня та зовнішня політика Англії (1815-1847 рр.). Внутрішня та зовнішня політика Франції (1815-1847 рр.). Політична роздробленість Німеччини та Італії. Посилення Пруссії. Національна політика в Австрійській імперії.

Революція у Франції і Друга республіка. Бонапартистський переворот 1851 р. та встановлення Другої імперії. Революція в Німеччині. Особливості революції в Італії. Проголошення республіки. Революція в Австрії. Народне представництво. Революція в Угорщині. Проголошення незалежності.

Соціально-економічний та політичний розвиток Англії та Франція в 50-60-ті рр. XIX ст. Об'єднання Італії. Об'єднання Німеччини. Особливості

розвитку Австрійської імперії. Робітничий та соціалістичний рух в країнах Європи.

Причини франко-пруської війни. Робота дипломатичної служби Бісмарка. Перебіг воєнних дій 1870-1871 рр. Зміна характеру війни для воюючих країн. Проголошення Третьої республіки. Перетворення суспільного життя. Паризька Комуна та її поразка. Уряд Національної оборони. Закінчення та наслідки війни.

Розвиток США в першій половині XIX ст. Основні риси соціально-економічного розвитку. Рабство на Півдні. Складання двопартійної системи. Територіальна експансія. А. Лінкольн і утворення Конфедерації південних штатів. Початок громадянської війни. Періодизація війни 1861-1865 рр. Реконстукція Півдня. Завершення громадянської війни.

Тема 5. Завершення формування індустріального суспільства.

Німеччина в 1871-1914 рр. Створення Німецької імперії. Конституція 1871 р. Економічна і соціальна політика Бісмарка. Готська програма соціал-демократії. Вільгельм II. Перехід Німеччини до «світової політики».

Англія в 1870-1914 рр. Економічний розвиток. Втрата промислової та торговельної першості. Особливості розвитку робітничого руху в Англії. Реформи Д. Ллойд-Джорджа. Колоніальна політика держави. Підготовка до війни.

Третя республіка у Франції. Особливості економічного розвитку. Конституція Третьої республіки. Внутрішня та зовнішня політика.

США в 1877-1914 рр. Антимонопольне законодавство. Закон Шермана. «Справедливий курс» Т. Рузвельта. «Нова демократія» В. Вільсона. Зовнішня політика.

Тема 6. Країни Європи та Америки в добу Першої світової війни.

Союз трьох імператорів. Ускладення міжнародної обстановки останньої третини XIX ст. Створення Троїстого союзу. Посилення англо-німецьких протиріч. Міжнародні кризи і конфлікти початку XX ст. Балкани. Гонка озброєнь. Утворення Антанти.

Причини і початок Першої світової війни. План «Шліффена». «Бліцкриг». Стратегічні плани противників. Липнева криза 1914 року. Вступ у війну великих держав. Бойові дії 1914 р. Розгортання масштабів війни. Бойові дії 1915-1916 рр. Бойові дії на морі. Підводна війна. Внутрішнє становище воюючих країн. Антивоєнні виступи. Вступ у війну США. Підсумки та наслідки Першої світової війни.

Кредит 3. Демократичні країни Європи та Америки в міжвоєнний період.

Тема 7. Світ після Першої світової війни. Паризька мирна конференція 1919-1920 рр.

Курс «Новітньої історії країн Європи та Америки», його складові та проблеми періодизації. Історіографія та джерельна база курсу. Головні риси та основні тенденції розвитку світу в 1914-1939рр. Технічний прогрес та наукові відкриття. Монополії та світове господарство. Геополітична ситуація. Періодизація світової історії першої половини XX ст.

Паризька мирна конференція 1919 р. Наміри головних держав-переможниць на конференції. Версальський мирний договір з Німеччиною (28 червня 1919 р.), Сен-Жерменський мирний договір з Австрією (10 вересня 1919 р.), Нейїський мирний договір з Болгарією (27 листопада 1919 р.), Севрський мирний договір з Туреччиною (10 серпня 1920р.), Тріанонський мирний договір з Угорщиною (4 червня 1920 р.). Проблеми створення та діяльності Ліги націй.

Вашингтонська конференція 1921-1922 рр. та завершення формування Версальсько-Вашингтонської системи. Договір п'яти держав 1923 р. Угоди Міжнародної конференції у Вашингтоні 1921-1922 рр. Лондонська конференція 1930 р. Вирішення репараційного питання та спроби перегляду повоєнних договорів в 20-х роках XXст: план Дауєса. план Юнга. «Російський» та «німецький» чинники міжнародної політики. Договір у Рапалло (1922р.). Провідні постанови Генуезької, Гаазької, Лозаннської та Локарнської конференцій. Спроби створення системи колективної безпеки.

Значення пакту Бріана-Келлога. Суспільно-політичні рухи між двома світовими війнами.

Тема 8. Велика Британія між двома світовими війнами.

Соціально-економічний та політичний розвиток Великої Британії після Першої світової війни. Парламентські вибори 1918 р. Уряд Ллойд Джорджа та його політика. Економічна криза 1920-1921 рр. Внутрішня політика консервативних і лейбористських урядів Великобританії у 20-30 рр. Конфлікт у вугільній промисловості. Загальний страйк 1926 р. Криза 1929-1933 рр. «Національний уряд» Р. Макдональда. Перегрупування партійно-політичних сил.

Тема 9. Франція після Першої світової війни.

Наслідки Першої світової війни для Франції. Уряд Ж. Клемансо. Парламентські вибори 1919 р. «Національний блок». Політична боротьба лівих і правих сил. Народний фронт: передумови виникнення, політична програма, історична практика.

Тема 10. США в 20 - 30-ті рр. XX ст.

Зміна статусу США після Першої світової війни. Соціально-економічний та політичний розвиток США в 1920-ті рр. «Просперіті» за президентів-республіканців У. Гардінга та К. Куліджа. США в період Великої депресії. «Новий курс» президента Ф. Рузвельта.

Кредит 4. Тоталітарні країни Європи в міжвоєнний період.

Тема 11. Німеччина у 1918-1939 рр.

Економічне та політичне становище Німеччини в повоєнний період. Листопадова революція 1918 р. Конституція Німеччини. Веймарська республіка. Тенденції політичного розвитку. Окупація Рура та її наслідки для Німеччини. Політична криза 1023 р., поразка лівих сил. «Пивний путч» фашистів у Мюнхені. Встановлення нацистської диктатури А. Гітлера.

Тема 12. Італія між Першою та Другою світовими війнами.

Становище повоєнної Італії. Пакт умиротворення. «Похід на Рим», прихід фашистів до влади. Фашистська диктатура Б. Муссоліні. Фашизація

країни, створення корпоративної системи. Політичний статус і роль італійської монархії в 30-з рр. Наростання кризи фашистської держави у другій половині 30-х років.

Тема 13. Іспанія з 1918 до кінця 1930-х років.

Революція 1931 р.: причини, характер, періодизація. Політичні передумови створення Народного фронту. Уряд Народного фронту. Особливості республіканського уряду М. Асаньї 1931-1933 рр. Антиреспубліканський путч 1936 р. Громадянська війна 1936-1939 рр. Втручання іноземних держав у війну. Встановлення диктатури Ф. Франко.

Кредит 5. Друга світова війна (1939-1945 рр.).

Тема 14. Країни Європи та Америки в роки Другої світової війни (1939-1945 рр.)

Зовнішньополітичні пріоритети провідних країн світу (США, Англії, Франції). Загострення англо-німецьких суперечностей. Відмова Німеччини від дотримання статей Версальського договору. Експансіоністські претензії Італії. Зовнішньополітичні пріоритети СРСР. Зростання агресивності Японії, вторгнення до Китаю. Підготування Німеччини до війни. Діяльність Ліги Націй в умовах наростання воєнної небезпеки. Напад Італії на Ефіопію. Вісь Берлін-Рим-Токіо. Політика «умиротворення» агресорів. Загарбання Німеччиною Австрії. Мюнхенська угода і загарбання Чехословаччини. Німецькі претензії до Литви і Польщі. Англо-франко-радянські переговори 1939 р. Радянсько-німецький пакт від 23 серпня 1939 р. і таємний додатковий протокол до нього. Вплив угоди на подальший розвиток перебіг подій у Європі.

Сучасний стан історіографії: причини, характер, періодизація. Початковий період війни (вересень 1939 – червень 1941 рр.). Напад Німеччини на Польщу. «Дивна війна» на Заході. Окупація Німеччиною Данії, Норвегії, Голландії, Бельгії, Люксембургу. Поразка Франції. Доля Західної країни, Західної Білорусії, Північної Буковини, Бессарабії, держав Прибалтики. Напад СРСР на Фінляндію. Повітряна війна над Англією.

Боротьба за Атлантику. Фашистка агресія на Балканах. Воєнні дії у 1941 – 1942 рр. Створення антигітлерівської коаліції. Перебіг подій наприкінці 1942 – у 1943 рр.Тегеранська конференція. Окупаційний режим у поневолених країнах та рух Опору. Події останнього періоду війни (січень 1944 – вересень 1945 рр.) та перенесення воєнних дій у ЦСЄ. Завершення та підсумки війни.

Кредит 6. Світ після Другої світової війни.

Тема 15. Основні тенденції розвитку світу після Другої світової війни.

Зміни у світі внаслідок Другої світової війни. Мирні договори з колишніми союзниками Німеччини у війні. Формування військово-політичних блоків. Мирні договори з колишніми союзниками Німеччини. Створення ООН. Поляризація суспільно-політичних систем у післявоєнному світі. Розпад колоніальної системи та модернізація країн третього світу. Створення та діяльність Руху Неприєднання. Науково-технічний прогрес та постіндустріальне суспільство. Соціально–економічний та політичний розвиток країн Європи в другій половині XX – на початку XXI ст. План Маршалла та його роль у відбудові країн Західної Європи. Інтеграційні процеси в Європі наприкінці XX - початку XXI ст. Встановлення радянського домінування у країнах Центральної та Південно–Східної Європи. Криза тоталітарних режимів у ЦСЄ та демократичні революції 1989-1991рр.

Кредит 7. Провідні країни Європи після 1945 року.

Тема 16. Внутрішня та зовнішня політика Великобританії в другій половині XX – на початку XXI ст.

Великобританія (середина 1940–х – 2012 рр.): проблеми внутрішньої та зовнішньої політики. Становище Великої Британії після Другої світової війни. Внутрішня і зовнішня політика лейбористських і консервативних урядів Великобританії в 40-70-х рр. Активізація профспілкового руху. Ольстерська криза. Ліквідація Британської імперії. «Атлантична солідарність». «Тетчеризм» та його результати. Соціальні реформи. Фолклендська війна. «Третій шлях» Т. Блера. Сучасне становище у країні. Уряд Д. Кемерона. Прем'єрство Т. Мей.

Тема 17. Внутрішня та зовнішня політика Франції в другій половині XX – на початку XXI ст.

Проблеми розвитку Франції в роки П’ятої республіки. Франції після визволення з-під німецької окупації. Посилення впливу лівих партій і профспілок. Демократичні перетворення. Четверта республіка. Загострення політичної боротьби. Становлення Пятої республіки. Ш. де Голь. Вихід Франції з НАТО. Розвиток відносин з СРСР. Травневі події 1968 р. Франція наприкінці XX – на початку XXI ст. Колоніальна політика в Індокитаї. Війна в Алжирі. Франція в 70-90-х роках: перзиденство Ж. Помпіду, В. Жіскар д' Естена, Ж. Ширака, Ф. Міттерана. Перегрупування політичних сил. Перебування при владі Н. Саркозі. Франція за соціаліста Ф. Олланда. Прихід до влади Е. Макрона.

Тема 18. Внутрішня та зовнішня політика Німеччини в другій половині XX – на початку XXI ст.

Німеччина після Другої світової війни.Німеччина у 1945-1949 рр. Бізонія та Тризонія. Відродження діяльності політичних партій та профспілок. Реформи. Розкол Німеччини на ФРН і НДР. Західнонімецьке «економічне диво». Внутрішньополітична боротьба. Вступ ФРН до НАТО й утворення власних збройних сил. Уряди К. Аденауера та Л. Ерхарда. Політична боротьба в ФРН з питань внутрішньої та зовнішньої політики. Перебування при владі В. Брандта. Правоцентристська коаліція Г. Коля. Еволюція політичної доктрини ХДС. Об'єднання Німеччини. Здобутки і проблеми. Уряд Г. Шрьодера, його внутрішня та зовнішня політика. Становище ФРН за перебування при владі А. Меркель.

Тема 19. Внутрішня та зовнішня політика Італії в другій половині XX – на початку XXI ст.

Соціально-економічне та політичне становище Італії (1945 початок XXI ст.). Проголошення республіки в Італії. Науково-технічна революція та італійське «економічне диво».Вступ Італії до ЄЕС. Утворення лівоцентристської коаліції. Становище Італії в 70-80-х рр. Ескалація

політичного насильства й нестабільності. Політика «національної солідарності». Діяльність уряду Дж. Андреотті. Активізація боротьби з організованою злочинністю в 90-х роках. Криза ІСП. Утворення нових політичних сил. Рух «Вперд, Італіє!» і С. Берлусконі. Перебування при владі Р. Проді. Реформування конституційної системи в країні. Участь в процесі європейської інтеграції. Соціально-економічний і політичний розвиток країни наприкінці XX – на початку XXI ст.

Кредит 8. Країни Північної Америки після 1945 року.

Тема 20. Внутрішня та зовнішня політика США в другій половині XX – на початку XXI ст.

США в 1946–2012 рр. Зміцнення міжнародного статусу США в 1945-1960-х рр. Початок НТР. «Справедливий курс» Г. Трумена. Профспілкове законодавство. Маккартизм і його провал. Посилення американо - радянських суперечностей. Внутрішня та зовнішня політика США у 60-70-х рр. «Ера демократів». Президент Дж. Кеннеді. Курс адміністрації Л. Джонсона. Масові рухи соціального протесту. Карибська криза. США у 80-90-х рр. XXст. Внутрішньополітичні та зовнішньополітичні настанови США після 11 вересня 2001р. США: економічне і геополітичне лідерство. США в 80-90 -х рр. Рейганівська модель державного управління. Економічна політика в період правління Дж. Буша і Б. Клінтона. Американсько - радянські зустрічі. Терористичний акт 11 вересня 2001 р. і його значення. Американо-російські відносини. Антитерористична операція в Афганістані, війна з Іраком. Президенство Б. Обами. Прихід до влади Д. Трампа.

Тема 21. Внутрішня та зовнішня політика Канади в другій половині XX – на початку XXI ст.

Канада в другій половині XX – на початку XXI ст. Зміцнення економічних позицій Канади після Другої світової війни. Головні риси розвитку Канади другій половині XXст. Запровадження канадського громадянства. Вступ Канади до НАТО, участь у корейській війні. Вибори 1957 р.- перемога прогресивно- консервативної партії. Тенденції політичного

розвитку в 60-х роках. Політика урядів П. Трюдо. Канадський варіант «держави добробуту». Спроби розв’язання національної проблеми. Проазка ліберальної партії на виборах 1979 р. Конституційна реформа 1982 р. Активізація антивоєнного руху і нове загострення національної проблеми. Уряд Б. Малруні. Специфіка соціально-економічного розвитку Канади у 80-90-х роках. Структурна перебудова економіки на базі НТР. Референдум 1995 р. у Квебеці, його результати. Правління лібералів, їх успіхи. Канада 2000-х років: сучасне становище в країні.

4. Короткий зміст лекційних занять (для студентів змішаної форми навчання)

Теми лекційних занять

Денна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1. Західна Європа та Північна Америка наприкінці XV – на початку XVIII ст.		
1	Тема 1. Вступ. Основні тенденції розвитку Європи в ранній Новий час. Країни Західної Європи в XVI – першій половині XVII ст.	2
2	Тема 2. Західноєвропейські держави в період модернізації. Війна за незалежність в Північній Америці та утворення США.	2
Кредит 2. Західна Європа та Північна Америка наприкінці XVIII – на початку XX ст.		
3	Тема 3. Французька революція кінця XVIII ст. Франція в роки Консульства і Першої імперії.	2
4	Тема 4. Країни Європи з 1815 по 1847 рр. Революції 1848-1849 рр. Європа та США в др.пол. XIX ст.	2
5	Тема 5. Завершення формування індустріального суспільства.	2
6	Тема 6. Країни Європи та Америки в добу Першої світової війни.	2
Кредит 3. Демократичні країни Європи та Америки в міжвоєнний період.		
7	Тема 7. Світ після Першої світової війни. Паризька мирна конференція 1919-1920 рр.	4
8	Тема 2. Велика Британія між двома світовими війнами	2
9	Тема 3. Франція після Першої світової війни	2

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
10	Тема 4. США в 20-30-ті рр. ХХ ст.	2
Кредит 4. Тоталітарні країни Європи в міжвоєнний період.		
11	Тема 5. Німеччина у 1918-1939 рр.	2
12	Тема 6. Італія між Першою та Другою світовими війнами.	2
13	Тема 13. Іспанія з 1918 до кінця 1930-х років.	2
Кредит 5. Друга світова війна (1939-1945 рр.).		
14	Тема 14. Країни Європи та Америки в роки Другої світової війни (1939-1945 рр.)	2
Кредит 6. Світ після Другої світової війни.		
15	Тема 15. Основні тенденції розвитку світу після Другої світової війни.	2
Кредит 7. Провідні країни Європи після 1945 року.		
16	Тема 16. Внутрішня та зовнішня політика Великобританії в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.	2
17	Тема 17. Внутрішня та зовнішня політика Франції в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.	2
18	Тема 18. Внутрішня та зовнішня політика Німеччини в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.	2
19	Тема 19. Внутрішня та зовнішня політика Італії в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.	2
Кредит 8. Країни Північної Америки після 1945 року.		
20	Тема 20. Внутрішня та зовнішня політика США в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.	2
21	Тема 21. Внутрішня та зовнішня політика Канади в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.	2
	Усього:	**44**

Заочна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1. Західна Європа та Північна Америка наприкінці XV – на початку XVIII ст.		
1	Тема 1. Вступ. Основні тенденції розвитку Європи в ранній Новий час. Країни Західної Європи в XVI – першій половині XVII ст.	2
2	Тема 2. Західноєвропейські держави в період модернізації. Війна за незалежність в Північній Америці та утворення США.	0
Кредит 2. Західна Європа та Північна Америка наприкінці XVIII – на початку XX ст.		
3	Тема 3. Французька революція кінця XVIII ст. Франція в роки Консульства і Першої імперії.	0
4	Тема 4. Країни Європи з 1815 по 1847 рр. Революції 1848-1849 рр. Європа та США в др.пол. XIX ст.	0
5	Тема 5. Завершення формування індустріального суспільства.	2
6	Тема 6. Країни Європи та Америки в добу Першої світової війни.	0
Кредит 3. Демократичні країни Європи та Америки в міжвоєнний період.		
7	Тема 7. Світ після Першої світової війни. Паризька мирна конференція 1919-1920 рр.	0
8	Тема 2. Велика Британія між двома світовими війнами	2
9	Тема 3. Франція після Першої світової війни	0
10	Тема 4. США в 20-30-ті рр. XX ст.	2
Кредит 4. Тоталітарні країни Європи в міжвоєнний період.		

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
11	Тема 5. Німеччина у 1918-1939 рр.	2
12	Тема 6. Італія між Першою та Другою світовими війнами.	0
13	Тема 13. Іспанія з 1918 до кінця 1930-х років.	0
Кредит 5. Друга світова війна (1939-1945 рр.).		
14	Тема 14. Країни Європи та Америки в роки Другої світової війни (1939-1945 рр.)	0
Кредит 6. Світ після Другої світової війни.		
15	Тема 15. Основні тенденції розвитку світу після Другої світової війни.	0
Кредит 7. Провідні країни Європи після 1945 року.		
16	Тема 16. Внутрішня та зовнішня політика Великобританії в другій половині XX – на початку XXI ст.	2
17	Тема 17. Внутрішня та зовнішня політика Франції в другій половині XX – на початку XXI ст.	0
18	Тема 18. Внутрішня та зовнішня політика Німеччини в другій половині XX – на початку XXI ст.	0
19	Тема 19. Внутрішня та зовнішня політика Італії в другій половині XX – на початку XXI ст.	0
Кредит 8. Країни Північної Америки після 1945 року.		
20	Тема 20. Внутрішня та зовнішня політика США в другій половині XX – на початку XXI ст.	2
21	Тема 21. Внутрішня та зовнішня політика Канади в другій половині XX – на початку XXI ст.	0
	Усього:	**14**

Лекція 1. Вступ. Основні тенденції розвитку Європи в ранній Новий час. Країни Західної Європи в XVI – першій половині XVII ст.

Короткий зміст

Історія Нового часу — період всесвітньої історії між історією Середніх віків та історією Новітнього часу. Поняття Новий час запровадили в XVI ст. італійські мислителі, протиставляючи цим себе попередній добі історії Середніх віків і стверджуючи, що в історії Європи розпочалася нова доба.

Нова історія – це історія зародження та розвитку нового типу виробництва й суспільних відносин (капіталізму), який прийшов на зміну феодалізму. Капіталізм – це устрій, в основі якого є приватна власність та використання найманої праці. Головними фігурантами суспільства стають капіталісти (буржуазія) та найманий робітник (вільна людина, що продає свою працю).

Перехід від Середньовіччя до Нового часу був складним і навіть кривавим. Нескінченні війни розорювали країни й народи, відбувались спустошувальні навали. Водночас це була епоха, коли розцвів гуманізм. Він приніс із собою розуміння цінності людини та її життя, усвідомлення необхідності розбудовувати нові відносини між людьми, нові порядки у державах.

Великі географічні відкриття стали поштовхом до знайомства невідомими раніше землями й народами, розкрили перед людиною нові горизонти. Зв’ язки між континентами розширилися, змінюючи уявлення людей про навколишній світ і про самих себе.

Тисячі людей із європейських країн вирушили на нові землі в пошуках багатства і слави, нових територій. Почалося розселення європейців у заморські країни та освоєння ними цих територій

Так, завдяки Великим географічним відкриттям західноєвропейська цивілізація вийшла за межі Європи, поширивши свій вплив на Америку, Африку та Азію, суттєво змінивши життя народів, що потрапили в межі її дій. Значно змінилося й життя самої Європи.

Нові явища рішуче вторгалися в економіку та суспільне життя. Феодальні відносини поступово втрачали панівні позиції, а на зміну їм

приходили нові - капіталістичні. Хоча спочатку вони швидко розвивалися лише в окремих європейських країнах і на значній частині континенту ще досить довго зберігався феодалізм.

Чіткішими стали кордони між окремими державами, змінився характер відносин між ними. Основними центрами формування нового суспільства були країни Західної Європи — Італія, Англія, Нідерланди, Франція, Німеччина. Саме тут народжувалися нові ідеали й суспільно-політичні рухи, змінювалися форми державного устрою, складалися ринкові відносини та з ’являлися нові соціальні верстви. Руйнувалися старі традиційні суспільства, засновані на натуральному аграрно-ремісничому господарстві.

Людина Нового часу інакше підходила до питань віри та свого ставлення до Бога. Завдяки Реформації європейці здобули право обирати віру.

Діяльність гуманістів сприяла виникненню нової системи університетської освіти, основні принципи якої зберігаються і в наші дні. Відбувався подальший розвиток знань, небачений злет переживала культура. Інакшими, ніж у Середньовіччі, ставали повсякденне життя і побут людини. Змінювалося розуміння людиною свого місця у світі.

Подією, яка знаменувала прихід власне Нового часу, вважається Англійська буржуазна революція 1640-1660 рр. Її результатом стало перетворення політичної систем Англії на владу парламенту. Був сформований економічний устрій, побудований на ринкових принципах. Ідеї Просвітництва, які виникли в другій половині XVII ст. в Англії.

На зміну феодалізму прийшла інша епоха, але нове ще довго існувало поряд зі старим. Майже до кінця XVIII ст. Європа залишалась аграрною, доіндустріальною цивілізацією і зберігала чимало старих порядків та уявлень. Але вже відбувалися зміни, у матеріальному світі, релігійних поглядах, життєвих цінностях і політичних переконаннях тогочасних людей.

Суттєві зрушення у світогляді людей започаткувало Відродження. У цей час формувалося усвідомлення того, що людина є найвищою цінністю,

має право на всебічний гармонійний розвиток і реалізацію своїх можливостей.

Католицька церква, яка була основою старого європейського суспільства, дедалі більше ставала перепоною на шляху формування нових порядків. Відчутного удару католицькій церкві завдали Великі географічні відкриття, унаслідок яких було поставлено під сумнів істинність поглядів на побудову світу, поширюваних церквою. Людство вперше зрозуміло, що світ не закінчується на березі моря чи океану. За цими океанами є континенти, на яких також живуть люди.

Рух за переосмислення ролі католицької церкви в суспільстві дістав назву Реформація. Поширення набувають погляди, спрямовані проти абсолютизму, проголошувалася необхідність забезпечення державою кожній людині свободу віросповідання, рівних громадянських і політичних свобод.

Потрібно зауважити, що розвиток країн Сходу наприкінці XV — XVIII ст. відбувався інакше, ніж у Європі. Тут, як і раніше, зберігалися аграрно-ремісничі суспільства, тому цивілізації країн Сходу вчені називають традиційними. Не маючи змоги витримати тиск новоєвропейської цивілізації, перетворилися на залежні від Заходу країни.

Отже, доба кінця XV- XVIII ст. стала для країн Заходу періодом формування і становлення новоєвропейської цивілізації, що динамічно розвивалась, а для країн Сходу - часом уповільнення темпів розвитку, збереження традиційних аграрно-ремісничих цивілізацій.

Ранній Новий час став періодом, коли в Європі розгорнувся технічний прогрес — з ’явилася велика кількість різноманітних винаходів і технічних удосконалень. Європейці вже не запозичували винаходів, зроблених арабами, китайцями та індійцями, як було раніше, а самі здійснювали відкриття, значно випереджаючи інші народи.

В історії світового господарства XVI — остання третина XVIII ст. вважаються періодом розкладу феодальних відносин і зародження в надрах феодального суспільства капіталістичного виробництва. У країнах Західної

Європи його початком (XVI ст.) стали зміни у сфері матеріального виробництва, стані й характері розвитку продуктивних сил, розширення внутрішнього та зовнішнього ринку.

В усіх основних галузях промислового виробництва до початку XVI ст. відбулося значне вдосконалення знарядь праці й технології виробництва. В авангарді цього процесу йшли добувна й обробна галузі, винахід і впровадження нового обладнання для шахт, зокрема механізмів відкачування води, подачі повітря, підняття руди та її подрібнення, що давало змогу будувати їх більш глибокими, розробляти недоступні раніше пласти. З XV ст. – глибинні шахти приходять на зміну відкритому видобутку руд. Почали будувати шахти із штольнями і штреками.

В XIV – XV ст. великі зрушення в розвитку техніки відбулися не лише в промисловості, а й у засобах переміщення, особливо в морському транспорті, були досягнені успіхи у суднобудуванні та мореплавстві. Збільшились розміри кораблів, поліпшилось їх технічне оснащення. Зросли морські перевезення і розширилась світова торгівля, в т.ч. і товарами масового попиту.

З початку XVI ст. вогнепальна зброя викликала справжню революцію у військовій справі. Розпочалося виробництво паперу, окулярів і годинників, розвинулося книгодрукування. У XV ст. деревне вугілля почали заміняти кам‘яним.Зріс розподіл праці, поглибилась спеціалізація, з‘явились нові професії.

Зміни в промисловому виробництві сприяли інтенсифікації виробництва в сільському господарстві. За рахунок осушування боліт і викорчовування лісів значно збільшилася площа ріллі. У XVI ст. розпочався перехід до багатопільної сівозміни та травосіяння. Більше стали використовувати добрива, зросли кількість і якість сільськогосподарського реманенту, виробленого з металу.

Зміни привели до докорінних зрушень у різних галузях промисловості та сільського господарства Західної Європи. Зросла продуктивність праці,

збільшився обсяг товарної продукції, появилися нові галузі промисловості, поглибився суспільний поділ праці, розпочалося формування спеціалізації країн на окремих видах господарської діяльності та продукції.

Поглиблення суспільного поділу праці зумовило зростання товарності сільськогосподарського виробництва, збільшення частки тієї частини землеробства і тваринництва, яка призначалася не для особистого споживання, а для обміну в тій чи іншій формі на промислові товари.

Перехід від натурального до товарного виробництва у промисловості й сільському господарстві сприяв розширенню внутрішнього ринку, зовнішньо-економічних зв'язків, однією з головних осіб став купець. Ускладнювався грошовий обіг, запроваджувалися нові види торговельних угод і договорів, біржа поступово перетворилася на основне місце операцій із товарними та цінними паперами, розвивалися кредит і банківська справа.

На основі поступової економічної залежності дрібних виробників від товарного або лихварського капіталу формувалась капіталістична промисловість.

Ремісники, які були вимушені брати в купця засоби праці в тимчасове користування або гроші в борг на їхнє придбання, майже повністю перетворювались у найманих працівників, що отримували заробітну плату. Поступово виникла нова форма промислового виробництва — капіталістична домашня промисловість, або розсіяна мануфактура. Характерним для неї було те, що безпосередній виробник втрачав права власності на своє господарство і засоби виробництва. Із появою мануфактур у суспільстві з ’явилися нові соціальні верстви — наймані працівники та підприємці, або буржуазія.

Особливість функціонування розсіяної мануфактури полягала в об'єднанні робітників поділом праці. Одні з них спеціалізувалися на виробництві напівфабрикатів із сировини, інші доводили ці вироби до кінцевої кондиції. Інколи деякі стадії виготовлення продукції, наприклад складання годинників, переносили в майстерню, де наймані робітники

працювали в одному приміщенні під керівництвом підприємця. Такі мануфактури називали змішаними.

Найбільш розвинутою формою капіталістичного виробництва була централізована мануфактура. Ускладнився поділ праці, тобто окремі робітники вже спеціалізувалися на виконанні тих чи інших операцій або навіть частин операцій, що значно підвищило продуктивність праці. Усі робітники працювали в одному приміщенні під керівництвом підприємця або майстрів.

У країнах Західної Європи з XVI до останньої третини XVIII ст. мануфактура була провідною формою капіталістичного виробництва. Об'єднання робітників в одному приміщенні дало змогу провести між ними детальний поділ праці, удосконалити технологію, робочі інструменти й засоби праці, що підготувало перехід до машинної техніки в період промислового перевороту.

Ступінь розвитку капіталістичного виробництва в окремих галузях промисловості і його форми були різними. У XIV—XV ст. ширшого розвитку набули товарно-грошові відносини, виникли елементи нової, капіталістичної, господарської системи. Італія першою ступила на цей шлях. Тут створилися сприятливі умови для розвитку капіталізму: високий рівень урбанізації Північної і Центральної Італії, підкорення села місту, широкий розмах ремісничого виробництва, торгівлі, фінансової справи, орієнтованих не лише на внутрішній, а й на зовнішній ринок. Багате італійське місто, що все більше зростало, стало базою культури Відродження, світською за своєю природою та загальною спрямованістю.

У європейських містах на початку XVI ст. найбільшими багатствами володіло купецтво. Завдяки міжнародній торгівлі, використовуючи різницю між цінами (особливо на колоніальні товари) і своє панівне становище на ринках, європейське купецтво накопичило величезні капітали. Спочатку купецтво вкладало свої кошти в різні банківські операції. У той час у містах Європи з ’явилися банківські контори та біржі, на яких укладали угоди,

здійснювали різноманітні торговельні операції. Для зручності почали використовувати у взаємних розрахунках різні цінні папери, платіжні доручення, розписки тощо. Банкіри й купці поступово перетворилися на одну з найвпливовіших сил суспільства, залишаючись представниками непривілейованого третього стану, який, на відміну від духівництва і дворян, мусив сплачувати податки. Проте їхні реальна влада й значення в суспільстві стали набагато більшими: інколи вони н&світь позичали гроші королям, щоб збіднілі монархи могли вести війни, утримувати двори.

У XVI ст. давній селянський світ почав змінюватися. За Середньовіччя його головними персонажами були селяни і феодали. Сеньйори надавали селянам додаткові наділи, дозволяли їм господарювати самостійно за умови виконання оброку і сплати грошової ренти. Деякі селяни навіть викуповували свою особисту свободу. Між селянами і сеньйорами, які володіли землею, складалися нові ділові стосунки. Селянин перетворювався на самостійного господаря. Розвиток ринкових відносин на селі привів до майнового розшарування серед селян. Для роботи заможні селяни наймали за невелику платню або просто за їжу своїх збіднілих односельців, які не змогли сплатити грошову ренту і втратили свої наділи.

Капіталізм розвивався в сільському господарстві повільно. Основні причини — повільніший розвиток техніки в сільському господарстві, феодальна власність на землю, особиста залежність селян, що зберігалась у ряді країн Західної Європи. Початок диференціації селянства, виникнення так званих нових дворян, які переводили свої господарства на товарно-ринкове виробництво продукції та переходили до використання найманої праці, свідчать про розвиток капіталізму в сільському господарстві

Тож, у ранній Новий час було здійснено чимало винаходів та вдосконалень, котрі сприяли розвитку економіки європейських країн і одночасно закладали підвалини для розгортання індустріалізації в другій половині XVII—XVIII ст. У сільському господарстві в XVI — першій половині XVII ст. поширювалася наймана праця. Особиста залежність

поступалася місцем економічній залежності найманих працівників від своїх господарів. Набувала поширення нова форма підприємств — мануфактури. Упродовж раннього Нового часу мануфактурне виробництво було основною формою промислового виробництва в західноєвропейських країнах. Відповідно до різних умов, які склалися в різних країнах Західної Європи, ступінь розвитку капіталізму був неоднаковим і змінювався регіонально. Так, Італія, у якій ще в XIV—XVI ст. зародились елементи капіталізму і яка була попереду інших країн, у XVI ст. втратила своє лідерство і вступила в період занепаду. У середині XVI ст. почали відставати в економічному розвитку Німеччина й Іспанія і на перше місце за інтенсивністю капіталізації вийшли Голландія, Англія, Франція.

У міжнародних відносинах Європи доби раннього Нового часу важливе значення продовжували відігравати династичні принципи. Новим чинником міждержавних відносин став розкол Європи за релігійною ознакою внаслідок Реформації. Чимало держав ставали учасниками міжнародних конфліктів, підтримуючи своїх одновірців або прагнучи перешкодити поширенню віросповідання, яке вони не підтримували.

Вирішальну роль у міжнародних відносинах Європи цього періоду відігравали іспанські та австрійські Габсбурги, Англія та Франція. Гострі суперечки виникали між Францією та Габсбургами, володіння яких межували з її кордонами. Найбільшим із проявів їхніх суперечностей були Італійські війни (1494—1559 рр.). Гострої форми набуло протистояння між протестантською Англією та католицькою Іспанією.

Незважаючи на численні воєнні сутички, жодна з провідних європейських країн — учасниць конфліктів не мала достатньо сил, щоб завдати поразки противнику. Таку систему міжнародних відносин називали – баланс сил або системою європейського балансу , який згодом був порушений Тридцятилітньою війною.

Наприкінці XVI ст. важливу роль стала відігравати Швеція, яка, підпорядкувавши Норвегію та Фінляндію, намагалася поширити вплив на данські, польські та прибалтійські землі.

Вагомим чинником міжнародних відносин XVI ст. була боротьба з проникненням у Європу Османської імперії. Турецька загроза примушувала європейців спільно виступати проти агресора. З іншого боку, це не виключало укладання тимчасових союзів із турецьким султаном задля власної користі.

У XVII ст. політична ситуація в Європі суттєво змінилась. На карті Європи з'явилися централізовані держави — Англія, Франція та Іспанія, які намагалися впливати на політичні та економічні процеси в Європі. Разом із тим Німеччина та Італія залишилися роздробленими. Крім того, Реформація провела певну межу між державами, які почали використовувати релігійні процеси в політиці і навпаки, коли політика починала залежати від релігії.

Політичні, релігійні, економічні суперечності в Європі переросли у війну, яка охопила більшість європейських держав. Вона тривала 30 років (1618—1648 рр.) і отримала назву «Тридцятилітня війна». Кожна країна мала свої причини брати участь у цій війні. Тридцятилітня війна (1618-1648) – перша загальноєвропейська війна між двома великими угрупуваннями: габсбурзьким союзом (іспанські та австрійські Габсбурги, католицькі князі Німеччини, Річ Посполита) та антигабсбурзькою коаліцією (Франція, Швеція, Данія, протестантські князі Німеччини).

Переговори тривали протягом семи років і в 1648 р. був підписаний договір — Вестфальський мир, який підбив підсумки Тридцятилітньої війни.

Переможці отримали значні території. 25 грудня 1641 відбулося підписання попереднього мирного договору, за яким імператор, а з іншого боку Шведська імперія і Королівство Франція заявили про свою готовність скликати конгрес для укладення загального миру. Мирний договір підписано 24 жовтня 1648 року одночасно в Мюнстері та Оснабрюці.

Закінчилась Тридцятилітня війна підписанням Вестфальського мирного договору 1648 р.

Тридцятилітня війна розпочалася як релігійна, але згодом перетворилася на засіб розв'язання політичних проблем. Вона змінила вигляд політичної карти Європи — утвердилися незалежні держави Голландія та Швейцарія, Німеччина залишилася роздробленою країною, відбулося формування кордонів держав. Склалася система міжнародного балансу, вплив Габсбургів суттєво зменшився. Разом із тим Тридцятилітня війна не розв'язала релігійних суперечностей і заклала підвалини для наступних реваншистських дій. Війна не привела до автоматичного краху Габсбургів, але змінила розстановку сил в Європі. Гегемонія перейшла до Франції. Занепад Іспанської імперії став очевидним. Крім того, Швеція ввійшла в число великих держав, значно зміцнивши свої позиції на Балтиці.

Лекція 2. Західноєвропейські держави в період модернізації. Війна за незалежність в Північній Америці та утворення США.

Короткий зміст

Англійська буржуазна революція другої половини XVII ст. - перша соціальна революція європейського масштабу, проголосила політичні принципи нового, буржуазного суспільства, що йшло на зміну феодальному старому порядку.

Багато дослідників вважають, що економічні протиріччя, соціальні й політичні конфлікти, що існували в англійському суспільстві в перші десятиліття XVII ст. не мали такої глибини й сили, щоб їх не можна було вирішити еволюційним і мирним шляхом, без революції й громадянської війни. Саме тому, розкриття причин, обумовили початок Великої буржуазної революції в Англії, її основні етапи, а також роль Англійської буржуазної революції в розвитку парламентаризму є важливим для історичної науки.

Для висвітленнґ цих питань необхідно звернутися до передумов революції, розглянути основні етапи її розвитку, а також простежимо її роль у світовій історії.

Історію англійської буржуазної революції прийнято ділити на чотири етапи:

1. Конституційний етап (1640 – 1642 рр) ;

2. Перша громадянська війна (1642 – 1646 р.) ;

3. Друга громадянська війна (1646 – 1649 р.) ;

4. Індепендентська республіка (1649 – 1653 р.).

Кінцевим етапом цієї революції можна назвати – реставрацію монархії.

На початку XVII ст. в Англії ще панували феодальні відносини, однак формувались і нові, капіталістичні. Проявами цього процесу стали створення мануфактурного виробництва, розвиток торгівлі, піднесення міст, поширення товарного сільськогосподарського виробництва.

Значних успіхів досягли промисловість і морська торгівля. Широкий розвиток одержує кораблебудування. В середині XVII ст. Англія Англія в 14 разів збільшила видобуток кам'яного вугілля й забезпечувала 80 % загальноєвропейського видобутку вугілля. Перша половина XVII ст. відзначалася зростанням мануфактур, особливо ткацьких. Зростала торгівля.

У сільському господарстві розвивалися тенденції, започатковані ще в XVIст. Відбувалися процеси подальшого втягування сільського господарства у ринкові відносини. Зрушення в економіці відбивалися на соціальній структурі англійського суспільства. **Серед землевласників виокремилося нове дворянство**, яке на відміну від старого активно вело господарство: розводило овець, не цуралося торгівлі та мануфактурного виробництва. **Швидко збільшувався прошарок найманих робітників внаслідок обгороджування**, що його провадило нове дворянство. Наймані робітники знаходили роботу на мануфактурах, у копальнях, портах, на вантажних суднах. Проте **буржуазія** була незадоволена: Предметом **гострої критики** стає система керування країною: позасудова юстиція, зосереджена в політичних трибуналах; постійні насильства над судами загального права; солдатські постої в будинках приватних осіб; жалюгідний стан збройних сил,

особливо військово-морського флоту; ігнорування парламенту; зловживання всесильного й безчесного фаворита, герцога Бекінгема, і т. д.

Глибоке невдоволення існуючим порядком захопило **англійське село**, особливо копігольдерів, що становили не менше половини селянства. Обгородженнями й довільним збільшенням земельної ренти, непомірної величини платежами, стягуваними при переході землі в спадщину, землевласники або зовсім зганяли селян із землі, або перетворювали їх у здольників, що працюють на чужій землі за частину врожаю. Революційна армія, що звалила короля й відкрила дорогу для буржуазного розвитку Англії, була переважно селянською армією, армією «залізнобоких».

Ознаки революційної ситуації виявлялися всюди – у селянських виступах і робітниках «безладдях», у відкритому опорі податковому обкладанню, у діяльності різного роду релігійних сект, що наполягали на розриві з офіційною церквою. Кризова ситуація з усією різкістю виявлялася й у парламенті. Сформована тут опозиція переходить у наступ на уряд.

Перші ознаки опозиції, що зріла в парламенті, з'явилися ще в останні роки правління Єлизавети 1. У повний голос ця опозиція заявила про себе вже в першому парламенті її спадкоємця – Якова І, де предметом обговорення виявилася стрижнева проблема конституції – про граничні прерогативи, тобто виключних прав корони, і привілеях парламенту. З'явилася **«Апологія палати громад»** – документ, складений палатою громад:

Карл І потребував коштів для продовження воєн проти Іспанії та Франції. За перші три роки свого правління він**тричі скликав і розпускав парламент**: перший дав йому незначну суму, другий взагалі відмовив, а третій ладен був надати кошти за умови, що король підпише **“Петицію про права”,** яка відновлювала й підтверджувала всі здобуті англійцями права. Король умови договору не виконував. Тільки-но було виділено кошти, він зігнорував умови договору і протягом **11 років взагалі** не скликав парламенту. З Англії почалася масова еміграція до Північної Америки.

Поштовхом до відкритого виступу проти короля стала спроба накинути Шотландії англіканську церкву. Криза відносин абсолютистської державності й суспільства знайшла конкретний вид протистояння корони й парламенту.

Ресурси Карла I швидко вичерпались, **і він змушений був 1640 р. скликати парламент**, щоб дістати згоду на збирання нових податків. Цей парламент увійшов до історії під назвою **Довгий**, оскільки його члени домоглися від короля згоди, що не будуть розходитися доти, доки самі не визнають це за потрібне.

Парламент відмовив королю в праві на очолювання армії, яка вирушала на придушення повстання в Ірландії, остерігаючись, щоб ці війська не було використано проти парламенту. Відбувається **перша громадянська війна 1642-1647 рр.**

Попервах армія парламенту зазнавала поразок, але завдяки рішучим діям **Олівера Кромвеля**, який очолив її, ситуація змінилася. **О.Кромвель** – лорд-протектор Англії в 1653—1658 роках, лідер пуритан. Військовий керівник громадянської війни в Англії, прибічник парламентаризму, один з організаторів армії парламенту Англії в боротьбі з королівською армією під час Громадянської війни.

Кромвель із відданими йому військами вступив до Лондона та усунув із парламенту прихильників монархії. Згодом було створено суд, **який засудив короля до страти. 30 січня 1649 р. Карлові I відрубали голову**.чПісля цього в парламенті було **скасовано палату лордів, Англію проголошено республікою. Законодавчу владу передано Довгому парламенту, виконавчу — Державній раді.** Але фактичним правителем країни став Кромвель.

Період 1649-1653 рр. має назву Інденпендентська республіка. Актом парламенту від 17 березня 1649 р. королівська влада оголошувалася знищеною. Через 2 дні її долю розділила палата лордів. 19 травня в урочистій обстановці Англія була **оголошена республікою**. **Законодавча влада:** в

країні належала тепер однопалатному парламенту в особі палати громад. **Виконавча влада:** була формально вручена обраному парламентом строком на 1 рік Державній Раді, але з 41 її члена тільки 11 не були одночасно членами парламенту. У Державній Раді всю владу здійснювала верхівка армії на чолі із Кромвелем. Таким чином, проголошена республіка на ділі була **диктатурою індепендентських генералів**, лише прикритою парламентським фасадом. Надзвичайно зросли авторитет й особиста військова влада **О. Кромвеля.**

20 квітня 1653 р. Кромвель у супроводі військового загону з'явився в парламент і розпустив його своєю владою. Одночасно була розпущена і Державна рада. Її функції взяла на себе рада офіцерів, поповнена цивільними членами. У липні 1653 р. зібрався так званий парламент святих (або **«малий парламент»** – близько 140 чоловік), члени якого минулого або названі вищими офіцерами, або делеговані церковними громадами. Настрої парламенту здалися Кромвелю небезпечними. Не без її «ради» помірна більшість «малих парламентарів» 12 січня 1654 р. з'явилася до Кромвеля й склало свої повноваження. З розпуском Малого парламенту **республіка фактично була ліквідована**.

1653 – 1659 – час протекторату Кромвеля. Протекторат Кромвеля виявився **військово-релігійною диктатурою.** Ця диктатура трималася на авторитеті сили, пуританських уявленнях про життя та успіхах Кромвеля у зовнішній політиці.

У 1658 р. Кромвель помер, залишивши своїм наступником сина Річарда. Проте останній не зумів довго протриматися при владі.Спробою частково відновити колишній порядок були вже парламентські вибори 1658 р. Вони були проведені не по нормах «Знаряддя керування», а по історичному законодавству.

25 квітня 1660 р. зібрався новий установчий парламент – конвент, у якому більшість становили пресвітеріане й кавалери. Конвент санкціонував повернення Стюартів, через місяць Карл II урочисто вступив у Лондон.

Монархія була відновлена. Король Карл II урочисто підтвердив «Велику хартію 1215», «петицію про право», податкові права парламенту, обіцяв правити не інакше, як в узгодженні з парламентом, не переслідувати діячів революції й не ревізувати право земельної власності, як воно скалося в ході революції.

Реставрація монархії спричинила відновлення колишньої виборчої системи, колишньої палати лордів, англійської церкви й ін. Перший же привід привів до розмежування правлячого класу на дві партії – торуй і вігів. Торуй об'єднали у своїх рядах консервативно – роялістські елементи, пов'язані з великим землеволодінням; віги представляли головним чином інтереси англійської промисловості й торгівлі.

Торгово-промислові та аристократичні верстви, занепокоєні можливими виступами населення, вирішили запросити сина страченого короля — Карла II. Командувач англійських військ у Шотландії генерал Монк, дійшовши згоди з **Карлом II,** який жив у Голландії, запросив його на престол. **У 1660 р. в Англії було здійснено політичну реставрацію — відновлено правління династії Стюартів. Помер Карл II у 1685 р.** Наступником Карла II став король **Яків II. П**ісля прийняття **Декларації про віротерпимість**, розпустив парламент і став правити одноосібно.

У 1688 р. відбувається переворот та «Славна революція» 1688-1689 рр. В **Англії відбувся двірцевий переворот, що дістав назву "славної революції". Вона завершила тривалу боротьбу парламенту і короля. В Англії встановилася парламентська монархія.** Під час вступу на престол парламентарі вручили **Вільгельму III Декларацію прав (Білль про права, 1689)**, в якій було викладено права та обов'язки законодавчої (парламенту) та виконавчої (короля та його міністрів) влади.

Англійська буржуазна революція XVII ст. була громовим ударом, що народив новий суспільний лад, що прийшов на зміну старому порядку. Вона була першою буржуазною революцією загальноєвропейського значення. Проголошені нею принципи вперше виражали не тільки потреби Англії, але

й потреби всієї тодішньої Європи, історичний розвиток якої вело об'єктивно до встановлення буржуазних порядків.

Людовік XIV – французький король, який правив Францією **з1643 по 1715 роки.** Формування абсолютної монархії було завершено за **Людовіка XIV (1643—1715 рр.).** Фраза короля «Держава – це я» стала символом французького абсолютизму. Людовіка проголосили королем у 5-річному віці. Від його імені правила мати Анна Австрійська, а фактичним правителем був її фаворит, наступник Рішельє на посаді першого міністра **кардинал Мазаріні**.

Новим міністром фінансів було призначено **Жана Батиста Кольбера.** Успіхи в економіці за роки правління Людовіка XIV пов'язані саме з діяльністю цього міністра фінансів. **Нантський едикт 1585 р. було скасовано,** кальвінізм заборонено, а сотні тисяч гугенотів мусили виїхати з Франції.

Зовнішня політика Франції в роки правління Людовіка XIV була відображенням його прагнень до особистої слави та бажання стати арбітром у європейських справах. Людовік XIV докладав чимало зусиль, щоб перешкодити Габсбургам панувати в Європі. За 54 роки самостійного правління Людовіка XIV Франція впродовж 33 років вела війни.

У другій половині XVIII ст. у більшості європейських країн — Італії, Іспанії, німецьких державах, Польщі та ін. — домінуючим художнім стилем ще залишалося **бароко**. А от у Франції утверджувався новий стиль — **класицизм**. **Мистецтво класицизму орієнтувалося на античні зразки.**

Австрія часів освіченого абсолютизму –це рравління **Марії Терезії (1740-1780). Усі реформи**, проведені Марією-Терезією, були продиктовані її прагненням відстояти єдність своїх володінь. Було видано цивільний **("Терезіанський кодекс")** і кримінальний **("Терезіанська Немезіда")** кодекси.

Правління сина Марії Терезії **Йосифа II (1780 – 1790 рр)**. Відбувався **процес подальшого посилення центральної влади.**

Йосиф **прагнув підкорити собі церкву й послабити її вплив на суспільство**. Він постановив, щоб папські укази й розпорядження оприлюднювалися лише за згодою уряду, а чернечі ордени були підпорядковані місцевим єпископам. За його правління було видано новий збірник законів **(“Йосифів законник”).**

Імператор Йосиф II, як і король Пруссії Фрідріх II був одним із найвизначніших представників освіченого абсолютизму.

Перше постійне поселення англійці заснували 1607 р. у гирлі річки Джеймс (Віргінія). Згодом нові поселення виникли на північ і південь, уздовж узбережжя від іспанської Флориди до Нової Англії. Кожна з цих колоній утворилася незалежно одна від одної зі своїм виходом до моря.

Зрештою протистояння між колоніями й Англією набуло відкритого характеру і призвело до війни. Найяскравішим епізодом протистояння стало **“Бостонське чаювання”, коли в море було викинуто груз чаю, що прибув з Англії. Починається війна за незалежність**. **У травні 1775 р. зібрався II Континентальний конгрес**, одним з перших рішень якого було створення регулярної армії, що її очолив Джордж Вашинґтон (1732-1799 рр.).

4 липня 1776 р.Конгрес прийняв Декларацію незалежності. Її авторами були **Томас Джефферсон (1743-1826 рр.) і Джон Адамс (1735-1826 рр.)**. **3 вересня 1783 р**. між Англією і США був підписаний мирний договір у **Версалі (Франція).** Англія визнала незалежність США і надала їм територію від атлантичного узбережжя до річки Міссісіпі. Остаточне конституційне оформлення США відбулось **17 вересня 1787 р.,** коли було прийнято Конституцію, що з деякими поправками діє і по теперішній час. Першим президентом США було обрано **Джорджа Вашинґтона**.

Лекція 3. Французька революції кінця XVIII ст. Франція в роки Консульства та Першої імперії

Короткий зміст.

Початок другого періоду Нового часу в історичній літературі пов’язують із Великою французькою революцією кінця XVIII ст., яка зруйнувала феодально-абсолютистські перепони на шляху розвитку приватного капіталістичного підприємництва, усунула різниці між станами в суспільстві і зробила всіх французів рівноправними громадянами своєї країни. Французька революція встановила республіканський лад, проголосила священними і невід’ємними права людини – право на свободу, на безпеку, на опір гнобленню, а також право на власність. Революція круто змінила напрям історичного розвитку Франції і всього західного світу. Вона стала поворотним пунктом і в європейській історії.

Велика французька революція – це подія світової історії, яка поклала кінець феодальній епосі не тільки у Франції, а й у всій Європі. Цю революцію зазвичай називають буржуазною. Дійсно, в ній було багато буржуазного: знищення феодального політико-правового устрою, який не допускав буржуазію до влади, звільнення власності, промисловості, торгівлі від надмірного опікування феодальної держави. Але її значення є набагато ширшим і глибшим. Французька революція XVIII ст. (1789-1799) була наслідком кризи французького абсолютизму (пояснюється його слабкістю). Абсолютизм став гальмом розвитку торгівлі і промисловості, сільського господарства: Королівська влада, дворянство і духовенство чинили опір будь-яким реформам.

Становлення абсолютизму у Франції розпочалося ще при Людовикові XI у XV ст. (1423-1483 роки). З цього часу і до правління Людовика XVI (1754- 1793 роки) у Франції сталися значні зміни. Збільшилися міста, активізувалася торгівля, розвивалася промисловість. Чисельність населення сягла 28 млн чоловік. Самі королі мало турбувалися державними справами. При Людовикові XIII (1601-1643 роки), країною правив енергійний кардинал Ришельє, який сприяв зміцненню абсолютизму. Політику Ришельє при Людовику XIV продовжив кардинал Мазаріні. При Людовикові XV країна фактично управлялася фаворитками короля - маркізою Помпадур і графінею

Дюбаррі, а при Людовикові XVI - його дружиною Марією Антуанеттою (дочкою австрійського імператора). Розкішне марнотратне життя двору розорювало країну. В Семилітній війні (1756-1763 роки) Франція зазнала поразки, втративши Канаду. У 1786 році уряд Людовика XVI уклав в інтересах аристократів торговельну угоду з Англією, поставивши під удар французьку промисловість.

У XVIII ст. Франція залишалась абсолютною монархією (необмежена влада короля). Король міг запроваджувати і збирати будь-які податки, видавати і скасовувати закони, оголошувати війну та укладати мир, вирішувати всі адміністративні й судові справи. Вважалось, що влада короля – від Бога, тому його воля – закон, а вищий обов'язок всіх підданих – воконувати волю монарха. Французьке суспільство поділялось на три стани: 1) духівництво (налічував близько 130 тис.осіб); 2) дворянство (близько 300-400 тис. чол.); 3) все інше населення близько 26 млн чол. (селяни, підприємці, ремісники, дрібні торгівці, робітники та ін.). Панівне становище в суспільстві належало представникам першого і другого станів – дворянству і духовенству. Вищий прошарок духовенства (архієпископи, єпископи) зазвичай формувався з родовитих дворян. В руках дворянства знаходилась верхівка державного апарату, всі органи державного управління, армія і церква. Духівництво і дворянство майже не платилии податків і мали можливість впливати на короля, влада якого саме і спиралась на ці два стани. Представники третього тсану були однаково політично безправні й залежали від перших двох станів і підпорядковувались їм.

Наприкінці XVIII ст. у Франції стрімко зростали міста, виникали нові мануфактури і торгівельні компанії. З банкірів, підприємців, торгівців, власників мануфактур, купців та заможних селян сформувалася нова соціальна верства – буржуазія, що стала економічно могутнім класом. Головну частину податків в країні сплачували селяни і буржуазія, абсолютизм існував за їхній рахунок, привласнюючи собі значну частину результатів праці третього стану. Тож, офіційно буржуазія належала разом з

селянами і міщанами до непривілейованого третього стану і не мала можливості впливати на владу й політику держави.

Безпосереднім приводом для революції були економічні проблеми, викликані фінансовою, торговельно-промисловою та сільськогосподарською кризами 1786—1788, неврожаєм і як наслідок - дорожнечею продуктів харчування. Це спричинило державне банкрутство. На початку 1787р. король зібрав збори нотаблів (велике дворянство і духівництво, принци, герцоги, графи, маршали) з метою перекласти частину податків на них. Ця спроба стала невдалою, дворянство виявило непокору.

Щоб знайти вихід зі скрутного становища, Людовік XVI Бурбон змушений 5 травня 1789 скликати у Версалі Генеральні штати (вищий орган станового представництва у Франції) . Збори представників трьох станів, які не збиралися впродовж 175 років. Генеральні штати відразу почали вимагати голосування за кількістю голосів, а не за станами. Депутати третього стану, обрані в Генеральні штати, і деякі представники від перших двох станів проголосили себе Національними зборами 17 червня 1789 , а 9 липня Національні збори проголосили себе Установчими зборами (підкреслюючи тим самим свою рішучість встановити в країні новий суспільний лад і поставивши за мету вироблення Конституції). Король відмовився визнати цей акт. Спроба короля розігнати збори спричинила народне повстання. У Версаль і Париж стягувалися вірні королю війська. Парижани стихійно піднімалися на боротьбу.

Потрібно сказать, що під час Революції розстановка політичних сил змінювалася, у відповідності до цього можна виділити етапи революції. У перебігу революції 1789—1794 рр. традиційно виділяють три основні етапи: 1) встановлення конституційної монархії, 2) жирондистська республіка та 3) якобінська диктатура.

Штурм парижанами 14 липня 1789 р. фортеці-в'язниці Бастилії став початком революції, що охопила всю країну. За два тижні старий порядок був знищений по всій країні. Королівська влада змінилася революційно-

буржуазної адміністрацією, почала формуватися Національна гвардія (Збройні сили революції), командувачем якої став Лафайєт.

Установчі збори з 4 по 11 серпня серпня 1789 р. виробили низку декретів: згідно з якими скасовувалися станові переваги, феодальні права, звільнялись селяни, церковна десятина і проголошувалася рівність усіх перед законом у сплаті державних податків.

26 серпня 1789 р. Установчі збори прийняли Декларацію прав людини і громадянина, 17 статей якої проголошували особисту свободу, рівність у правах та перед законом, право людини на безпеку й опір пригнобленню, свобода слова, друку і совісті, право приватної власності, було оприлюднено декрет, що оголошує усе церковне майно національним.

Революція у Франції викликала занепокоєння й ненависть монархів і дворянства європейських держав. У 1792 р. вони уклали воєнний союз, започаткувавши першу антифранцузьку коаліцію. Для Франції гостро постало питання війни. Король і двір прагнули війни, вважаючи, що в разі поразки в ній, з революцією буде покінчено, а королівська влада відновлена. Фельяни побоювались війни, вважаючи, що вона знищить конституційну монархію. Жирондисти, також виступали за війну. Робесп'єр проголошував необхідність покінчити із «внутрішніми ворогами», а потім братися за «зовнішніх».

Початок війни був невдалим для Франції (вона 20 квітня 1972 р. оголосила війну Австрії): стара армія була дезорганізована, багато офіцерів емігрували, не вистачало зброї. У війну вступила Пруссія.

Якобінці виражали інтереси революційно-демократичної буржуазії, яка виступала в союзі з селянством і низи. Монтаньри твердили, що захищають санкюлотів, вимагали посилення терору і продовження революції. Політичне угрупування, що в ході революції послідовно виражало інтереси радикально налаштованих революціонерів та твердило, що захищає незаможніх, назиали «скажені».

Тож, у Конвенті жирондисти вели боротьбу з якобінцями. Жирондисти хотіли загальмувати революцію, а якобінці вимагали подальшого її поглиблення. Одним із найгостріших питань у цих дискусіях було питання про покарання Людовіка XVI. Король був переданий до суду Конвенту, який визнав його винним у зраді. Французький король був страчений 21 січня 1793 р., в жовтні 1793 страчена королева Марія-Антуанетта. Після страти короля були втрачені всі можливості для компромісу між різними політичними силами в країні. Влада в республіці дісталась жирондистам, що намагались утримати революцію в межах законності але не змогли приборкати радикальних монтаньярів та обрали неправильну позицію щодо Паризької комуни.

Страта Людовіка XVI послужила приводом для розширення антифранцузької коаліції, до якої увійшли і Англія Іспанія.

Революційний трибунал здійснював терор проти "ворогів народу". В загальнодержавному масштабі була узаконена жахлива система фізичного знищення людей. Терор, зрештою, увінчався великою чисткою його ініціаторів — якобінців. У жовтні 1793 Конвент запровадив революційний календар. Початком нової ери оголошувалося 22 вересня 1792 - перший день існування Республіки. Місяць поділявся на 3 декади, місяці отримали назву за характерною для них погоду, рослинності, плодів або сільськогосподарських робіт. Недільні дні скасовувалися. Замість католицьких свят вводилися свята революційні.

Повалення 27 липня (9 термідора) 1794 диктатури якобінців привело до влади термідоріанців. Скасовано було повноваження Комітету громадського порятунку, Комітету загальної безпеки і Революційного трибуналу. Якобінський клуб було розгромлено.

Директорія (1794–1799) - час правління якої називають Термідоріанським режимом (назва походить від назви місяця липня за революційним календарем – термідора). Директо́рія - керівний орган правління державою (уряд) в останній період Великої французької революції;

також устрій та період в історії Франції. За часів Директорії (складалася з 5 осіб) і щорічно оновлювалася на одну п'яту свого складу. У Директорію першого складу увійшли Л. М. Ла Ревельєр-Лепо, Ж. Ф. Ребель, Ф. Л. О. Летурнер, П. Баррас, Л. Н. Карно. Головну роль у ній відігравали П. Баррас та Л. Карно.

22 серпня 1795 р. була прийнята нова Конституція, що закріплювала всі антифеодальні завоювання революції. В цих умовах активізувалися роялісти, виношуючи плани розгону Конвенту. Заколот планувався на жовтень 1795 р. В ситуацію втрутився Бонапарт, за допомогою якого заколот придушили. Бонапарт повернув собі популярність.

Однак війна з Австрією і Англією тривала. У квітні 1796 р. почався італійський похід генерала Наполеона Бонапарта. За шість днів він розгромив сардинську та австрійську армії. У жовтні 1797 р. Австрія і Франція підписали Кампоформійський договір, за яким Франція отримувала лівий берег Рейну (понад 60 тис. кв. км з 3,5 млн жителями), Бельгію, Іонічні острови і фактично всю Італію.

Одним з найважливіших засобів зміцнення своєї влади Бонапарт вважав релігію. У 1801 р. він уклав договір із папою Пієм VII, за яким католицтво проголошувалося «релігією більшості французів». Натомість папа визнавав нових власників розпроданих церковних земель і право французького уряду призначати вище католицьке духівництво країни.

У 1802 р. повноваження Бонапарта як першого консула стали пожиттєвими, він здобув право затверджувати мирні договори і призначати собі наступника. Проте це не означало повернення до монархії XVIIIст. Згідно з рішенням Сенату, перший консул консул республіки проголошувався імператором французів, тобто ставав пожиттєвим монархом держави нібито за бажанням і згодою всієї французької нації. Це був початок становлення нової в історії Європи, вже не дворянської, а буржуазної, монархії.

Та поступово у Франції зникали останні залишки республіканізму. Термін "республіка" зникає із вжитку, скасовується революційний і відновлюється григоріанський календар, залежні від Франції республіки перетворюються на королівства. У 1808 р. було створено "імперське дворянство", вище військове командування та иновництво Франції здобуло гучні дворянські титули.

Оголошення континентальної блокади надавало війні загальноєвропейського характеру. До економічних санкцій проти Англії мусили приєднатись усі європейські країни - без них блокада втрачала сенс. Наполеон наказав конфісковувати нейтральні кораблі, що заходили в порти Англії та її колоній. До аналогічних заходів вдався і британський уряд.

На реставрації династії Бурбонів особливо наполягали англійці. З Францією було укладено Паризький мир, за яким вона поверталася до кордонів 1792 р. З усіх територіальних приєднань імперії залишили лише Ніццу і Савойю. Після реставрації Бурбонів 20 тис. офіцерів наполеонівської армії й багато урядовців були позбавлені своїх посад. До Франції масово поверталися дворяни-емігранти, що вимагали повернення родових маєтків і спадкових привілеїв. Оточення короля домагалося відновлення абсолютизму, а церква відкрито засуджувала тих, хто під час революції придбав землі монастирів. Тривога охопила і селян, яким загрожувала не лише втрата землі, а й поновлення колишніх феодальних повинностей.

Довідавшись про загальне невдоволення в країні, 1 березня 1815 р. на чолі своїх гвардійців Наполеон висадився на півдні Франції і рушив на Париж. Вислані проти імператора війська перейшли на його бік, а Людовік XVIII із сім'єю ледве встиг втекти із столиці. 20 березня Наполеон вступив у Париж. Але, прийшовши до влади вдруге, він не довго тримав її у своїх руках - лише сто днів. Було негайно створено нову, сьому коаліцію в тому ж складі, що й попередня.

Лекція 4. Країни Європи з 1815 по 1847 рр. Революції 1948-1949 рр. Європа та США в др. пол. XIX ст.

Короткий зміст.

Період після завершення наполеонівських війн і встановлення в Європі "віденської системи" називають добою політичної реакції. В цей час визначальним для діяльності більшості європейських політиків було намагання зберегти і закріпити давні, віджилі порядки. Монархи, аристократи, католицьке духовенство, усі ті, хто втратив у революційну епоху власність і владу, намагалися тепер повернути суспільне життя у той стан, яким він був до 1789 р.

XIX ст. в європейській історії називають "епохою націоналізму". Французька революція, а надто наполеонівські війни спричинили хвилю піднесення націоналізму або національно-визвольної боротьби практично в усіх європейських народів, насамперед у тих, які зазнали нападу французької армії. Відтоді стало набувати поширення переконання, що кожен народ має право на створення власної національної держави. Ця ідея надихала учасників тогочасних таємних опозиційних товариств національно-визвольного спрямування.

Завершення наполеонівських війн відкрило для Англії епоху, коли вона на тривалий час зайняла провідні позиції у світовій політиці, стала майстернею світу, його фінансовим центром і зразком ліберального суспільства. Це не означало, що в англійському суспільстві не було конфліктів і проблем. Але правляча еліта навчилася знаходити розв'язання складних проблем, не доводячи справи до соціального вибуху, як це траплялось у країнах континентальної Європи.

Вирішальну роль у політичному житті країни відігравали партії торі, які об'єднували прихильників консервативних поглядів, і вігів, що поділяли ліберальні ідеї. Вони по черзі доступалися до влади, формуючи англійський уряд. Протягом 1783-1830 рр. його неперервно очолювали торі.

У 1815 р. з ініціативи торі було прийнято так звані хлібні закони (встановлене ними високе мито на імпорт зерна сприяло зростанню прибутків місцевих землевласників і, водночас погіршувало становите більшості населення внаслідок зростання цін на продукти харчування). Економічний спад, що розпочався у 1819 р. і призвів до чергового погіршення становища трудящих, спричинив посилення заворушень у країні.

У 1823-1824 рр. уряд торі здійснив низку заходів, що сприяли пожвавленню промисловості й торгівлі. Подібні засади він впроваджував і у внутрішнє життя: робітникам було дозволено вільно переселятися, засновувати товариства. Важливе значення для політичного життя країни мало зрівняння у політичних правах з англіканами католиків, які доти не мали доступу в парламент, здійснене 1829 р. Проте цього заходу було недостатньо для задоволення тих, хто вимагав докорінної реформи політичної системи країни.

У 1831 р. палата громад прийняла білль про реформу, внесений новим урядом, проте лорди його відкинули. У країні знялася хвиля протестів, і лорди змушені були затвердити білль про реформу.

У 1837 р. королевою Великої Британії стала Вікторія (1819-1901), остання з Ганноверської династії. Саме на її правління припали роки розгортання чартистського руху, юридичне закріплення парламентської двопартійної системи. При владі у країні в той час знаходилися, як і раніше, торі та віги, але назви і склад цих партій змінилися. Торі, яких називали консерваторами, представляли велику земельну аристократію, колоніальних комерсантів. Вони були згодні йти на поступки робітникам, але захищали незмінність підвалин державного устрою - англіканської церкви та монархії. Ліберали, як називали вігів, представляли дрібну й середню торговельно-підприємницьку буржуазію. Вони підтримували реформи з метою вдосконалення політичної системи країни, але не бажали йти на поступки робітникам.

У першій половині XIX ст., а надто від середини 30-х рр., в Англії тривав бурхливий розвиток промислового виробництва. У 30-40-х рр. у країні завершилася промислова революція, яка розпочалася в 60-х рр. XVIII ст. Англія посіла перше місце в світі за рівнем розвитку промисловості. До 1840 р. її частка у світовому промисловому виробництві становила 45%.

Провідною галуззю англійського промислового виробництва залишалася текстильна промисловість. Сформувалися нові промислові райони: металургійної промисловості - з центром у Бірмінгемі, бавовняної - з центром у Йоркширі, вугільної - в Уельсі. Англія стала першою і на той час єдиною в світі індустріальною країною.

У 30-40-х рр. XIX ст. в Англії розгорнувся масовий рух, відомий під назвою "чартизм" (від англ. charter - хартія). Це був найбільший рух протесту, прихильники якого вимагали надання більших представницьких повноважень у палаті громад англійського парламенту. Значну частину чартистів становили робітники, які вбачали в загальному виборчому праві можливість створення парламентської системи, яка у своїх діях зважатиме на їхні потреби.

Останнє піднесення чартистського руху припало на 1847- 1848 рр. Під новою петицією було зібрано 5 млн. підписів. Але вжиті урядом рішучі заходи зірвали цю акцію чартистів. Парламент знову відхилив петицію. Восени 1848 р.. рух чартистів почав занепадати і в 50-х рр. XIX ст. зійшов нанівець.

У 1815 р. до влади у Франції вдруге повернулися Бурбони. Королем став Людовік XVIII. Разом із Бурбонами повернулися дворяни-емігранти і священики, які прагнули повернути собі землі, що були в них відібрані під час революції, та мріяли про помсту. Влада знов опинилася в руках дворянства. Францією прокотилася хвиля білого терору (тоді цей вираз було вжито вперше - білого кольору був прапор Бурбонів). Людей, причетних до

революції, тих, хто пристав до Наполеона під час Ста днів, страчували, ув'язнювали, відправляли на заслання.

Одначе реставрація монархії не означала відновлення абсолютизму. Рішення Віденського конгресу зобов'язували ЛюдовікаXVIII запровадити конституцію. Згідно з "Хартією 1814 р. ", як її називали, Франція ставала конституційною монархією, щоправда, з величезними повноваженнями короля. Король мав право законодавчої ініціативи. У закон її перетворював двопалатний Законодавчий корпус. Його першу палату (палату перів) призначав король, друга палата обиралася на основі дуже високого вікового та майнового цензу. Право голосу у Франції мали лише 80-100 тис. осіб.

У Людовіка XVIII вистачило глузду для того, щоб декларувати громадянську рівність, недоторканність особи, свободу друку та віросповідання. Конституція також гарантувала недоторканність приватної власності, зокрема й придбаної в роки революції. Влада у країні фактично зосереджувалася у великих землевласників, дворян та верхівки буржуазії. Перед Францією відкривалася можливість еволюційного шляху політичного розвитку.

У 1824 р., після смерті Людовіка XVIII, королем під іменем Карла X став його брат, граф д'Артуа - "король емігрантів", прихильник необмеженої королівської влади. Невдоволення режимом Бурбонів стало загальним. 26 липня було видано надзвичайні укази короля, які фактично анулювали "Хартію 1814 р. ": розпуск палати депутатів, яка ще не встигла й зібратися; призначення нових виборів за законом, що надавав виборчі права тільки великим землевласникам; повне обмеження свободи видання газет. Це був той сірник, що розпалив полум'я нової революції, котра увійшла в історію Франції як Липнева революція, або "Три славні дні" (такою була її тривалість). Основні події революції відбувались у Парижі. Окремі сутички парижан із поліцією переросли в повстання. Через день місто було в руках повстанців. Було створено тимчасовий уряд.

Карл X зрікся престолу і втік за кордон. Результатом революції 27-29 липня 1830 р. стало остаточне повалення династії Бурбонів у Франції.

Новим королем Франції було проголошено Луї-Філіппа Орлеанського, тісно пов'язаного з фінансистами та банкірами. Його правління дістало назву Липневої монархії та проіснувало до 1848 р. Король погодився переглянути деякі положення старої конституції. "Хартія 1830 р." розширила повноваження палат, особливо в царині законодавства. Було знижено майновий ценз для тих, хто балотувався до парламенту, і для виборців у нижню палату. Отже, стара аристократія зазнала поразки, і її спроба повернути назад колесо історії провалилася. Зміни, внесені в політичне життя Франції Липневою монархією, спричинили зменшення влади короля і посилення влади парламенту.

У 1815-1847 рр. у Франції зростали промисловість і торгівля, розширювалося будівництво доріг і каналів, прокладалися залізниці. Ринкові відносини дедалі більше проникали в сільське господарство. У промисловості набирала. темпів промислова революція, з'явилися великі на ті часи фабрики з верстатами й паровими машинами, зросли виплавка чавуну й видобуток вугілля.

Більшість німецьких політиків і діячів культури розраховувала, що після перемоги над Наполеоном їх народ нарешті здобуде державну єдність та політичну свободу. Але ні сподівання не справдилися. Створений за рішенням Віденського конгресу Німецький союз існував лише на папері, позаяк не мав єдиного Уряду, спільного законодавства та збройних сил. Союзний сейм, який під головуванням представника Австрійської імперії збирався у Франкфурті-на-Майні, реальної влади не мав. Кожна з держав Німецького союзу мала свого монарха, уряд, армію, грошову систему та власні митні тарифи. У більшості німецьких держав існували абсолютні монархії, за яких громадяни не мали ніяких політичних прав і свобод.

Політична роздробленість заважала також економічному розвиткові країни. На тих землях, які під час наполеонівських війн входили до складу

імперії, розпочався процес розкріпачення селян. Одначе тепер його було згорнуто. Це стримувало розвиток сільського господарства та формування ринку вільної робочої сили. Розвиткові промисловості та становленню єдиного національного ринку заважало існування митних кордонів між численними німецькими державами. Промислова революція розпочалася в Німеччині у 1830-х рр. - пізніше, ніж в Англії та Франції. Найбільших успіхів промислове виробництво досягло у трьох районах: Рейнсько-Вестфальському, Сілезії та Саксонії. Зростанню гірничої та хімічної промисловості сприяло використання машин і запровадження технічних винаходів.

У 1834 р. 18 німецьких держав об'єднались у митний союз, учасники якого скасовували мито на товари, що ввозилися. Одначе це не вирішувало складних проблем. Потреби економічного розвитку Німеччини вимагали подолання роздробленості країни. Створення Німецького союзу привело до поширення в Німеччині надій на те, що таке згуртування забезпечить економічну єдність німецьких держав, сприятиме впровадженню ліберальних конституцій. Ці надії не справдилися.

Переслідування й репресії не могли зупинити поширення руху за нову Німеччину. Багатьом патріотам довелося виїхати з країни. У 1834 р. в Швейцарії виникло товариство "Молода Німеччина". Члени цієї таємної організації вбачали свою мету в боротьбі за об'єднання Німеччини та створення республіки.

Рішення Віденського конгресу негативно вплинули на розвиток Італії. Її знову було переділено на вісім невеликих королівств і герцогств, а північно-східна частина - Ломбардо-Венеціанське королівство - увійшла до складу Австрійської імперії на правах автономії. В усіх державах півострова було відновлено абсолютну владу монархів, панівними силами знову стали дворянство й духівництво, негативно налаштовані до всього нового, що принесли революційна та наполеонівська епохи. Ліквідація панування Наполеона не спричинила національного визволення Італії, французьке

гноблення поступилося австрійському, оскільки всі італійські держави опинились у більшій або меншій залежності від Австрії. Однією з найвідсталіших держав Італії була Папська область, яка знаходилася під світською владою папи. З-поміж усіх італійських держав лише Сардинське королівство (П'ємонт), користуючись зі свого знаходження між Францією та Австрією, наважувалося проводити самостійну політику.

Між італійськими державами існували митні кордони, в кожному королівстві та герцогстві діяли власні системи мір і ваг,грошові системи, закони. Роздробленість країни стала головною перешкодою для економічного розвитку країни. За рівнем промислового розвитку Італія значно поступалася Англії, Франції, навіть Пруссії. Промислова революція розпочалася тут лише у 30-40-х рр. XIX ст. Слаборозвинена промисловість не могла забезпечити працею тих, хто не мав її на селі. Розвиток сільськогогосподарства відбувався дуже повільно внаслідок існування феодальних пережитків. Селяни не мали землі та орендували землю у землевласників, віддаючи за це частину врожаю. Деякі працювали батраками лише за їжу. Злидні, голод, відсутність праці перетворювали селян на жебраків та волоцюг.

Національно-визвольний рух в Італії очолили карбонарії, які з'явилися ще за французького панування. То була таємна, суворо законспірована організація. Після 1815 р. карбонарії створили розгалужену мережу своїх вент (осередків) в усіх державах Італії.Серед карбонаріїв були представники ліберального дворянства, буржуазії та інтелігенції. Своєю головною метою вони вважали боротьбу за незалежність Італії. Стосовно майбутнього устрою незалежної Італії більшість карбонаріїв підтримувала створення конституційної монархії.

Отож, становище, в якому опинилась Італія за рішеннями Віденського конгресу, спричиняло необхідність боротьби за національне визволення та об'єднання країни.

Тим часом європейські монархи на засіданні Священного союзу обговорили становище в Неаполі та доручили Австрії придушити революцію.

Австрійська армія завдала поразки неаполітанцям і відновила в Неаполі абсолютну монархію. Усіх учасників революції чекала жорстока розправа.

Тим часом революційний рух спалахнув на Півночі Італії - У П'ємонті. Якщо головною вимогою неаполітанців було запровадження конституційної форми правління, то тут, поряд з австрійськими володіннями, висувалося гасло національної незалежності всієї Північної Італії. Повстання очолили карбонарії - офіцери п'ємонтської армії. Було проголошено конституцію і створено тимчасовий уряд. Але австрійська армія придушила революцію.

Після революційних подій у Неаполі та П'ємонті по всій Італії жорстоко переслідували карбонаріїв. Однак, офіційно ліквідована організація таємно готувалася до продовження боротьби. Цього разу активно діяли карбонарії Центральної Італії. Під впливом Липневої революції 1830 р. у Франції в лютому 1831 р. спалахнули повстання у Пармі, Модені, Папській області. Попервах повстанці перемагали, але внаслідок інтервенції австрійців у Центральну Італію зазнали поразки.

Ці невдачі змусили італійських патріотів шукати нові форми боротьби. Однією з причин поразки карбонаріїв було те, що вони діяли ізольовано в різних частинах Італії. У 1831 р, в Марселі колишній карбонарій Джузеппе Мадзіні (1805-1872) створив "Молоду Італію" - єдину загальноіталійську національно-революційну організацію. Він сформулював принцип "кожній нації - держава" ірозпочав боротьбу за його реалізацію. Створити італійську національну державу Мадзіні вважав за можливе завдяки революції,здійсненій "з народом і для народу". "Молода Італія" мала на меті об'єднання Італії в єдину незалежну демократичну республіку.

З-поміж членів "Молодої Італії" вирізнявся Джузеппе Гарібальді (1807-1882). За участь у революційній змові, організованій Мадзіні 1834 р., його було засуджено до смертної кари, і він емігрував до Південної Америки. Там він знаходився до 1848 р., будучи серед тих, хто виборював незалежність південноамериканських республік.

Невдала спроба здійснити об'єднання Італії революційним способом спричинила те, що від середини 30-х рр- в італійському національно-визвольному русі на перший план вийшли помірковані ліберали. Серед них були великі землевласники та підприємці, представники інтелігенції. Ліберали вважали, що єдино можливим способом об'єднання Італії є перетворення зверху, за допомогою реформ. У 1846- 1847 рр. у багатьох їхніх газетах і журналах з'являлися заклики до загальноіталійської війни проти Австрії.

У багатонаціональній Австрійській імперії бурхливо розвивалися національні рухи. На відміну від Німеччини та Італії, де ці рухи спрямовувалися на об'єднання країни, народи Австрійської імперії боролися за право на власне національне самовизначення. Першими стали виступати проти права Відня вирішувати їхню долю угорці. 1825 р. австрійський імператор вимушений був дозволити скликати в Угорщині окремі Державні збори. Національні рухи слов'янських народів Австрійської імперії розпочиналися з боротьби за культурне відродження слов'ян. У першу чергу воно торкнулося чехів і хорватів, що були незадоволені заохочуваною Віднем політикою понімечення. Тепер їхніми мовами, що раніше була лише розмовною, стали виходити газети і книжки. Активно розвивався в цей період український національний рух на Закарпатті та у Східній Галичині.

Активізація національно-визвольних рухів в Італії спричинила революції 20-30-х років. Революція охопила південь Італії, Неаполітанське королівство. Король вимушений був підписати конституцію і погодитися на скликання парламенту. Однак, за рішенням Священного союзу австрійські війська силою відновили в Неаполі абсолютну монархію і жорстоко розправилися з повстанцями. Тим часом революційний рух охопив Сардинське королівство. Повстанці-офіцери сардинської армії висували гасло національної незалежності усієї Північної Італії. Було створено тимчасовий уряд і проголошено конституцію. Але австрійська армія і тут придушила революцію.

Революції 1848—1849 років (відомі ще під назвою Весна народів, «Весна націй» та «Народна Весна», як називали ці революції сучасники) — низка революцій, що сталася в Європі у 1848-1849 рр. Уцей час майже вся Європа була охоплена черговою хвилею революцій і повстань. У січні-лютому 1848 р. спалахнули революції у Франції та Італії, потім заворушення поширилися на Німеччину й Австрійську імперію. Події "весни народів" розвивалися в специфічних для кожної країни умовах. У більшості країн революціонери надихалися національними ідеями. Та доба революційного піднесення досі залишається наймасштабнішою у європейській історії хвилею революцій, проте у зв'язку з політичними реакціями, у всіх випадках вони були придушені і влада була відновлена протягом року.

У 50-60-х роках XIX ст. першість Англії у світовій промисловості і торгівлі сягнула своєї вершини. Переваги, пов'язані з більш раннім завершенням промислового перевороту, а також використання ресурсів колоній забезпечили британським підприємцям монопольне становище на світовому ринку. Важливу роль у прискоренні промислового розвитку Англії відіграла відмова від протекціонізму і перехід до вільної, безмитної торгівлі. Швидкому прогресу промисловості й торгівлі Англії сприяв розвиток транспортної мережі. У 50-60-х роках залізничний транспорт став основним у суходільних перевезеннях, а пароплави витісняли вітрильні судна. Англія будувала торговельні кораблі на замовлення багатьох країн, які використовували їх для перевезення товарів до найвіддаленіших частин світу.

Перша республіка у Франції існувала упродовж 1792-1804 рр., Друга – упродовж 1848-1852 рр.). Друга імперія Наполеона III Бонапарта існувала з 1852 р. до 1870 р. У 1852 р. закінчувався термін президентства Луї Наполеона Бонапарта. Парламентська більшість не була готовою прийняти закон про продовження його терміну та виділити фінанси на його власні потреби. Радники президента пропонувати вчинити державний переворот і Луї Наполеон погодився. На початку грудня 1861 р. було заарештовано

майже 70 провідних політичних діячів і оголошено народу основи нової конституції країни. Передбачалося обмежити повноваження парламенту та продовжити президентський термін на 10 років.

Після поразки революцій 1848-1849 рр. Італія та Німеччина залишалися політично роздробленими країнами. Збереження роздробленості заважало розгортанню промислової революції, унеможливлювало гідну участь Італії та Німеччини у міжнародних справах.

У 50-60-х рр. XIX ст. в Італії та Німеччині з'явилося покоління політичних діячів, яке зуміло успішно вирішити складні завдання утворення національних держав. Для Європи другої половиниXIX ст. об'єднання Італії та Німеччини стало уособленням держав-націй, які здобули собі право на існування значною мірою завдяки силі зброї. Після невдалої спроби об'єднати Італію під час революції 1848-1849 рр. країна знову виявилася розділеною, а значна частина Півночі була під австрійською окупацією.

У Римі (Папська область) знаходилися французькі війська. У всіх державах конституції та ліберальні закони, що їх народ домігся під час революції 1848-1849 рр., було скасовано. Повсюдно влада вдавалася до репресій та гонінь на діячів і учасників революційних подій. Відбувалося відновлення феодально-абсолютистських порядків, а надто в Неаполітанському королівстві. Єдиним винятком було Сардинське королівство (П'ємонт), де збереглися конституційна монархія та ліберальне законодавство. Таке становище тут склалося завдяки діяльності керівника уряду Каміло Бенсо Кавура (1810-1861).

Очолюваний Кавуром уряд здійснив низку реформ, які сприяли економічному піднесенню П'ємонту. Було розгорнуто залізничне будівництво, проведено реформу фінансової системи. Почалася розбудова промисловості, активізувалася торгівля. Завдяки цьому П'ємонт став центром об'єднання Італії.

За конституцією Італійське королівство було конституційною монархією з двопалатним парламентом – сенатом, члени якого довічно

призначалися королем і палатою депутатів. Процес об'єднання Італії ще не було завершено. Під владою Австрії залишалася Венеціанська область, а в Римі, спираючись на підтримку Наполеона III, світську владу зберігав папа. Набагато успішнішим виявилося приєднання 1866 р. до Італійського королівства Венеції Під час франко-прусської війки крах Другої імперії уможливив вступ італійських військ до Риму і приєднання Папської області (1870). Об'єднання Італії завершилося.Рим визначили столицею Італійського королівства.

Спроби Пруссії в пореволюційне десятиріччя посісти провідне місце в Німецькому союзі завершилися поразкою. Щоб утримати свій вплив у Німеччині, Пруссія спрямувала всю енергію на відновлення митного союзу і досягла успіху. У 1853 р. Митний союз економічно об'єднав під зверхністю Пруссії значну кількість держав Німецького союзу.

Успіхи італійців в об'єднанні країни надихали німецьких патріотів. У 1859 р. представники північнонімецьких держав утворили Німецький національний союз. Його метою було проголошено об'єднання німецьких держав під головуванням Пруссії. У програмі союзу наголошувалося, що Австрія до складу майбутньої Німецької імперії входити не повинна.

У 60-х рр. питання про об'єднання Німеччини стало головним. Перехід до практичних дій стосовно його реалізації розпочався після призначення на посаду канцлера (голови уряду) Пруссії Отто фон Бісмарка (1815-1898). Не рахуючись із парламентською опозицією та в обхід рішень парламенту, Бісмарк провів реформу і збільшив армію вдвічі, оснастив її новими рушницями та швидкострільними гарматами. Реформа армії давала можливість удатися до рішучих дій Саме тоді нагодився привід до війни проти Данії (За землі Шлезвіг і Гольштейн).

Війна 1866 р. стала вирішальним кроком до німецької єдності. У серпні 1866 р. німецькі держави об'єднались у Північнонімецький союз. До його складу увійшли 22 держави і три вільні міста. Через рік обраний на підставі загального виборчого права рейхстаг затвердив конституцію союзу.

На чолі союзу знаходився президент, на посаду якого завжди призначався прусський король. Він зосереджував у своїх руках виконавчу владу. Союзна рада складалася з міністрів і представників окремих держав. Головував у раді союзний канцлер – голова прусської Ради міністрів. Цю посаду до 1890 р. обіймав Бісмарк.

Наприкінці 60-х років у Франції загострилася суспільно-політична ситуація у зв'язку з економічною кризою і намаганням вийти з кризи за допомогою війни. Гостра криза імперії завершилася її падінням під час франко-прусської війни.

Франко-прусська війна закінчилася поразкою Франції. 10 травня 1871 р. У Франкфурті-на-Майні підписано мирний договір між Францією та Пруссією.

Війна призвела до міжнародного й економічного послаблення Франції внаслідок поразки у війні, окупації частини території країни на кілька років прусськими військами, втрати Ельзасу і Лотарингії, сплати п'ятимільярдної контрибуції, що важким тягарем лягло на плечі населення Франції.

Кінець XVIII - перша половина XIX ст. стали часом бурхливого розвитку Сполучених Штатів Америки. Здобуття незалежності й усунення всіх перепон на шляху вільного підприємництва зумовили швидке зростання фабричної промисловостіі фермерського господарства на північному сході країни. Йшло активне освоєння західних земель. На Півдні ж продовжувало поширюватися плантаційне рабовласницьке господарство, яке постачало сировиною промисловість північних штатів і Західної Європи.

Із 1820 р. до 1860 р. частка країни у світовому промисловому виробництві зросла з 6 до 15%. Після війни за незалежність територія США простягалася від Атлантичного океану до Міссісіпі. На цих землях проживало чимало індіанських племен, яких переселенці, що рухалися зі сходу, неухильно витісняли на захід. З великими племенами уряд США укладав угоди, за якими їм лишалася частина земель. Проте свої обіцянки

американська влада постійно порушувала. Індіанців висилали у спеціально відведені райони, так звані резервації. Опір індіанців придушували за допомогою спеціальних каральних експедицій.

Наприкінці ХУШ - на початку XIX ст. у США розпочався промисловий переворот, який, як і в Англії, охопив насамперед текстильну промисловість (було сконструйова і запущено прядильну машину, створено машину з очищення бавовни). Тоді ж було збудовано першу текстильну фабрику. Уже в 40-х роках американські бавовняні тканини успішно конкурували з англійськими на світовому ринку. У 30-х роках на північному сході швидкими темпами почала зростати важка промисловість.

Внаслідок внутрішнього розвитку США у першій половині XIX ст.. сформувались дві системи господарювання: промислова (Північ) і плантаторська (рабовласницький Південь).

Для утворення США Англія поступилася землями до р. Міссісіпі. На початку XIX ст. Сполучені Штати придбали у Франції Луїзіану (територія на захід від Міссісіпі), а в Іспанії - Флориду. У 40-х рр. США після війни з Мексикою відняли в неї Техас і Каліфорнію. Так США за короткий час оволоділи територіями від Атлантичного до Тихого океану. На початку XIX ст. налічувалося 45 штатів і 5 територій.

Згідно з «доктриною Монро», Американський материк не міг бути об'єктом колонізації для європейських держав. США визнавали існуючі колонії європейців, але заявляли, що не допустять заснування нових і втручання європейських держав в американські справи. У газетах ці принципи було оформлено гаслом «Америка для американців!». Але насправді це означало «Америка - для США».

Наявність двох соціально-економічних систем - вільного ринкового капіталістичного господарства на Півночі і рабовласницького на Півдні - підривала єність країни. У 50-х роках XIX ст. відносини між ними різко загострились. Промисловці Півночі потребували нових робочих рук із числа чорнощкірого населення, яке перебувало в рабстві, та прагнули використати

сировинні ресурси південних штатів для потреб своїх фабрик і заводів. Фермери домагалися непоширення рабства на західних землях. У свою чергу Південь опирався введенню мит на англійські товари і дедалі більше орієнтувався на економічні зв'язки з Англією, ніж з північними штатами.

Проблема рабства стала центром боротьби. Для Півдня це було питання життя або смерті. Плантатори налаштувалися до крайніх дій. Для Півночі цю проблему не можна було вирішити без порушення конституції.

У 1833 р. було створено "Американське товариство боротьби з рабством", керівником якого став Вільям Гаррісон, що заснував газету «Визволитель», на шпальтах якої велася боротьба проти інституту рабства.

Для надання допомоги неграм, які втікали від плантаторів, аболіціоністи створили в 1838 році в Північній Кароліні «Товариство підземної залізниці», що допомагало втечі чорношкірих рабів з південних до північних штатів. Південні штати намагались узаконити рабство в усій країні через позбавлення конгресу права скасовувати або дозволяти його у будь-якому штаті. Для цього вони намагалися використати Верховний суд.

Загострення протистояння Півдня і Півночі мало й політичні причини.

Тож, республіканці на хвилі широкого аболіціоністського руху, що розгорнувся, особливо на Півночі США, доступилися до влади 1861 р. їм належало розв'язати найпекучішу на той час проблему США - проблему рабства.

Спроби південних штатів відділитися від федерації робилися ще задовго до громадянської війни. Так, 1832 р. Південна Кароліна оголосила недійсними федеральні закони на своїй території та заявила про свій вихід із федерації. У відповідь президент США Джексон надіслав до узбережжя штату флот. Під загрозою вторгнення федеральних військ уряд штату відмовився від своїх намірів. У 1850 р. Південь знову пригрозив відділенням, але й цього разу позиція армії вирішила справу на користь країни.

Ситуація кардинально змінилася 1860 р. Тоді значна частина офіцерського корпусу підтримала заколотників, і громадянська війна як конфлікт між Північчю і Півднем стала неминучою.

Під час Громадянської війни зіткнулись дві протилежні системи виробництва – промислова, заснована на найманій праці, та плантаторська, що використовувала рабську працю. Громадянська війна в США вирішила головні соціально-економічні питання: знищила рабство; фактично зняла з порядку денного аграрне питання, зміцнивши як прогресивніший, фермерський шлях розвитку сільського господарства; створила умови для швидкого завершення промислового перевороту та зростання виробництва. Деякі перетворення не були доведені до завершальної стадії: дістався свободу, негри не одержали землю, расова дискримінація проявилась із новою силою; корінне населення США – індіанці – були загнані в резервації і не могли боротися за свої права.

Після завершення громадянської війни перед країною постала проблема реконструкції - відновлення державної єдності й перебудови життя Півдня. Першим кроком на цьому шляху стало повне та безповоротне скасування рабства. У лютому 1865 р. конгрес прийняв 13-ту поправку (про скасування рабства на всій території США) до Конституції США, яка узаконила прокламацію Лінкольна про звільнення рабів і забороняла рабство на всій території країни. Але чекали на вирішення такі проблеми: умови допущення колишніх штатів конфедерації до союзу; статус колишніх рабовласників і рабів, організація влади на Півдні та ін.

Громадянська війна і реконструкція складають єдиний період в історії США. Оцінки істориками цих подій різні. Одні порівнюють їх із буржуазно-демократичною революцією та називають їх другою американською революцією; інші розглядають це як боротьбу між двома формами власності та організації праці. Перемога Півночі в громадянській війні дозволила відновити єдність Федерації, сприяла зміцненню демократії і конституційного ладу в США. Вона забезпечила додаткові умови для

розвитку вільної ринкової економіки в країні, включення південних штатів у сферу капіталістичних відносин. Прийнятий гомстед-акт означав перемогу і подальший швидкий розвиток фермерського господарства.

Лекція 5. Завершення формування індустріального суспільства

Короткий зміст.

За ступенем політичного та економічного розвитку країни світу наприкінці XIX - на початку XX ст. можна умовно розділити на три групи: 1) провідні країни з високим рівнем розвитку (США, Німеччина, Велика Британія, Франція, Японія, Росія). При цьому слід відзначити, що Російська імперія на той період значно відставала від вищеназваних країн, проте, враховуючи її геополітичне становище, значний обсяг промислового виробництва (5 місце у світі), політичний вплив, її можна віднести, хоч і з деякими застереженнями, до провідних країн світу; 2) країни з середнім рівнем розвитку економіки, які в політичному відношенні не відігравали провідної ролі і нерідко були прямими сателітами великих держав (наприклад, Румунія, Болгарія, більшість країн Латинської Америки та інші); 3) країни з низьким рівнем роз витку, політично повністю залежні (колонії).

Наприкінці XIX ст. відбулися значні науково-технічні відкриття та досягнення, наслідком чого стала науково-технічна революція. Науково-технічна революція — корінний переворот у розвитку науки і техніки, який супроводжується значними науковими і технічними відкриттями, посиленням впливу науки на техніку і виробництво, перетворенням науки на безпосередню продуктивну силу.

На основі науково-технічної революції здійснювалася індустріалізація та формування індустріального суспільства. Індустріалізація — створення великої машинної індустрії, що виготовляє машини та устаткування і є базою для подальшого розвитку промисловості. Індустріальне суспільство — суспільство, в якому завершений процес створення великої, технологічно розвиненої промисловості й основу життя та діяльності якого становить

промислове виробництво товарів. Науково-технічна революція, вільна конкуренція породжували економічні кризи. Економічна криза — виникає тоді, коли за умов вільного підприємництва товарів виготовляють більше, ніж можна їх продати. Тоді закриваються підприємства і зростає безробіття.

На початок XX ст. поділ світу між провідними державами було завершено і розпочалася боротьба за його переділ. Це стало ознакою того, що капіталізм вступив у нову стадію — імперіалізм (від лат. — імперіум — влада, панування — термін, введений англійським економістом Дж. А. Гобсоном, набув згодом значного поширення).

Все населення планети у 1900 р. становило близько 1 млрд. 600 млн. чол., у тому числі в Європі проживало 300 млн. осіб. Завершення поділу світу призвело до того, що невеликій групі провідних країн належало 55% всієї площі землі, де мешкало 35% населення. Найхарактернішою рисою імперіалістичної стадії розвитку капіталізму було завершення формування індустріального суспільства, якому притаманні такі ознаки (характерні риси):

• переважний розвиток промисловості, особливо важкої, її провідна роль у розвитку економіки (створення великої машинної індустрії, що виготовляє машини та устаткування і є базою для розвитку всіх галузей промисловості; у виробництво широко впроваджуються науково-технічні досягнення та відкриття);

• утворення монополій (відбувається концентрація виробництва та утворення монополій; монополії стають економічною основою для одержання надприбутків);

• вивіз капіталу (змінилася роль банків; на зміну вивезення товарів (перша половина XIX ст.) приходить вивезення капіталу, особливо у відсталі країни, де є дешева земля, сировина, робоча сила; відбувається зрощення промислового та банківського капіталів і утворюється фінансовий капітал та формується фінансова олігархія (купка небагатьох), що володіє великими капіталами. Фінансовий капітал відіграє важливу роль в економічному й

політичному житті країни, підпорядковуючи собі весь державний апарат і спрямовуючи в своїх інтересах усю їхню внутрішню і зовнішню політику).

• економічний розподіл світу (його поділ на економічні сфери впливу);

• прискорення урбанізації (зростає міське населення порівняно із сільським);

• нерівномірність економічного розвитку країни (частка промислового виробництва перевищує частку виробництва сільськогосподарської продукції);

• поглиблення соціальної диференціації;

• зростання кількості та підвищення ролі пролетаріату.

•зростає роль держави в розвиткові економічних процесів (державні субсидії, замовлення, регулювання почали використовувати в багатьох провідних країнах світу).

• формується світова система господарства (на основі встановлення зв'язків між промисловими центрами та регіонами вивезення капіталів і товарів).

• встановлюються міжнародні монополії і транснаціональні корпорації, які ділять між собою світові ринки збуту й виробництва товарів.

Провідне місце в структурі населення посідали пролетаріат і промислово-фінансова буржуазія. Основними ідейно-політичними течіями на цей час були: лібералізм, консерватизм, соціал-демократія.

Друга половина XIX — початок XX ст. Завершення становлення індустріального суспільства у провідних країнах світу — Великій Британії, Німеччині, Франції, США, Японії.

Загальний обсяг промислової продукції за 1890—1913 рр. зріс в 2,3 раза. Зросла питома вага важкої промисловості. Суттєво змінилася роль банків — з посередників у проведенні деяких фінансових операцій (кредиту) вони перетворилися в могутніх монополістів, які роз поряджалися грошовим капіталом самих капіталістів і дрібних хазяїв, стали співвласниками значної

частини засобів виробництва і джерел сировини. Великі банки розорюючи і поглинають дрібніші, утворюють банківські монополії.

Нова стадія розвитку характеризувалася заміною вивозу товарів вивозом капіталу. Це було пов'язано з тим, що в ряді найбагатших країн у результаті їх швидкого розвитку виявився надлишок капіталу, а у відсталих країнах і колоніях була сфера для вигідного розміщення цих капіталів, з отриманням надприбутків — сировина і дешева робоча сила, відсутність власних коштів для розвитку.

Економічні зміни другої половини XIX ст. призвели до того, що найчисленнішим класом стали наймані робітники, які були позбавлені власних засобів виробництва і змушені були продавати свою робочу силу. Відбувається пролетаризація суспільства, широко використовується праця найманих робітників у різних сферах життя суспільства: промисловості, будівництві, на транспорті, в сільському господарстві, у сфері послуг тощо.

Зростала чисельність робітничого класу. Якщо в середині XIX ст. у найрозвиненіших країнах промислових робітників налічувалося лише 9 млн, то наприкінці століття — вже 30 млн. Технічний переворот потребував зростання кількості кваліфікованих робітників, які одержували значно більшу заробітну платню, а тому зростав їхній життєвий рівень. Це так звана «робітнича аристократія».

У **Великій Британії** ще з XVIII ст. склалася двопартійна система, коли основну боротьбу за владу вели дві партії, що змінювали одна одну в Кабінеті Міністрів: консерватори (торі) і ліберали (вігії). Так було до 1906 р., коли з'явилася ще одна партія - лейбористи (робітнича партія). Вона поступово почала витісняти з політичної арени лібералів. Основні партії Великої Британії ні коли не знаходяться в опозиції до існуючого державного ладу. Вони виступають лише проти політики певного уряду. Тому у Великій Британії такого роду опозицію називають «опозиція її величності». Найяскравішим британським політиком у цей період був Д. Ллойд-Джордж. Соціальна політика уряду лібералів, до якого він входив передбачала

здійснення реформ: в її рамках був уведений закон про компенсацію при нещасних випадках на виробництві, 8-годинний робочий день для гірників, пенсії для старих робітників (із 70 років), закон про страхування робітників на випадок безробіття або хвороби, податок на значні спадщини.

Передвоєнна Англія стала ареною дуже активного руху жінок за надання їм виборчих прав (суфражисток — від англ. виборчі права). Спочатку суфражистки діяли легальними шляхами — скликали мітинги, складали петиції, проте потім почали діяти агресивніше — бити шибки у вікнах будинків своїх опонентів, надсилати їм посилки з пластиковими бомбами, удаватися до побиттів. Лише в 1918 р. жінки одержали рівні з чоловіками виборчі права.

Прагнучи пристосувати устрій Британської імперії до нових реалій світу, Лондон пішов на надання прав самоврядування ряду переселенських колоній. Слідом за Канадою, що одержала самоврядування ще в 1867 р, статус домініону (самокерованої частини імперії) одержали Австралія (1900 р.), Нова Зеландія (1907 р.) і Південно-Африканський Союз (1910 р.).

Протягом багатьох десятиліть Велика Британія була «майстернею світу» і посідала перше місце у світі за розвитком економіки. Але на початку XX ст. її витіснили США і Німеччина.

Остання чверть XIX – початку XX ст. в Англії характеризується відносним уповільненням розвитку економіки країни. Основою британської моделі «індустріального суспільства» є не лише розвиток продуктивних сил власне Англії, а й фінансові спекуляції, вивіз капіталу й експлуатація колоній. Це період підйому легального робітничого руху в країні, який супроводжується утворенням в 1900 р. лейбористської партії. Реформи Д. Ллойд-Джорджа на початку XX ст. дещо знімають соціальні проблеми. Зовнішня політика у 1870-1914 рр. ґрунтується на продовженні розширення Британської імперії, викликавши серію колоніальних воєн і загострivши міжнародні відносини в Європі. Враховуючи претензії німецького блоку на переділ світу, британська еліта змушена піти на компромісні союзницькі

воєнні угоди з Францією і Росією для утворення Антанти і готуватися до світової війни.

У 1875 р. **Франція** прийняла нову Конституцію, і це ознаменувало початок III Республіки (1875-1940 рр.). Хоча слово «республіка» згадувалося лише в статті, що встановлювала порядок виборів президента, причому ця стаття була прийнята усього лише одним голосом (353 проти 352), тому республіку цю називали випадковою. Згідно з Конституцією главою держави був президент, якого обирали на 7 років на спільному засіданні членів обох палат парламенту, але могли переобрати. Він був головнокомандувачем армії, міг розпускати парламент.

Характерною рисою політичного життя Франції була багато партійність. До найвпливовіших партій належали помірковані республіканці та радикали. Найвидатнішими представниками французької політичної еліти початку XX ст. були Ж. Клемансо, Р. Пуанкаре і А. Бріан.

Будучи аграрно-індустріальною країною, Франція відставала від США і Німеччини за темпами розвитку (2,6% річних) та структурною перебудовою промисловості. Це пояснювалося втратами у франко-прусській війні, переважаючим розвитком легкої промисловості, низьким технічним рівнем виробництва. Негативно впливали на економічний розвиток парцелярний характер землеробства, зменшення сільськогосподарського виробництва внаслідок притоку дешевого хліба із-за кордону. Послаблював економіку Франції і експорт капіталів, що дорівнював 30% світових інвестицій.

Характерною рисою економіки Франції було те, що вона була світовим кредитором (лихварем). Французькі капіталісти бачили більшу вигоду для себе в тому, щоб вкладати гроші не в економіку власної країни, а в іноземні позики. Другою характерною ознакою економіки Франції була провідна роль банків. Для експорту товарів і капіталу Франція використовувала свою колоніальну імперію, територія якої в 21 раз переважала власну. Специфічною рисою французького лихварського імперіалізму був високий

рівень концентрації банківського капіталу при відносно низькому рівні концентрації виробництва.

Третя республіка Франції виникла в результаті франко-пруської війни 1870-1871 рр. Помірковані республіканці і радикали сприяли посиленню в країні республіканських демократичних інститутів. Наприкінці XIX ст. Франція за випуском основних видів продукції була витіснена на четверте місце і відставала за темпами розвитку від США, Німеччини і Великої Британії. В зовнішній політиці 1870-1914 рр. пріоритетними напрямами були створення і зміцнення власної колоніальної імперії; пошук держав-союзниць; підготовка реваншистської війни з Німеччиною за новий переділ світу.

За Конституцією 1871 р. до складу **Німеччини** входило 22 монархії (Пруссія, Баварія, Вюртемберг та інші) та кілька «вільних міст» (наприклад, Гамбург), але насправді це був формальний союз, який прикривав її імперську суть. На чолі імперії стояв кайзер (король) Пруссії, який призначав канцлера, усіх імперських чиновників, був головнокомандувачем збройних сил. Залежний від імператора і незалежний від обох палат парламенту рейхсканцлер був одночасно головою імперського уряду, головою бундесрату і міністром-президентом Пруссії. Лише рейхсканцлер мав право говорити від імені імперського уряду, тобто оприлюднювати урядову політику. Канцлер, як і монарх, не міг бути притягнутий до відповідальності перед законом.

Німецький парламент складався з двох палат — Союзної ради (бундесрату) і рейхстагу. Члени бундесрату призначалися главами держав, причому найбільшу квоту мала Пруссія. Бундесрат мав законодавчу і частково виконавчу владу. На відміну від французького та британського парламентів, домінуючу роль у імперському парламенті відігравала верхня палата. Бундесрат працював у режимі закритих засідань. Рейхстаг обирався на 5 років і мав значно меншу компетенцію.

За рівнем промислового виробництва Німеччина вийшла на перше місце в Європі. Промисловий переворот тут почався пізніше, ніж у Великої

Британії та Франції, тому товари були конкуренто спроможнішими. Після франко-прусської війни 1870-1871 рр. Німеччина одержала від Франції дві провінції — Ельзас і Лотарингію із запасами залізної руди та 5 млрд. франків контрибуції золотом. Об'єднання Німеччини сприяло консолідації внутрішнього ринку, ліквідації внутрішніх митних кордонів, створенню державної системи фінансів і грошового обігу.

Характерною рисою економіки Німеччини був високий рівень її мілітаризації. За канцлерства Бісмарка було вжито низку заходів, які сприяли швидкому розвитку капіталізму та зміцненню імперії в цілому: введено єдину грошову систему; Прусський банк перетворено в Загальноімперський Рейхсбанк; встановлено єдину систему судочинства. У результаті відбулося утворення єдиного внутрішнього ринку Німеччини, завершився промисловий переворот, ішло швидке зростання промисловості та торгівлі. Особлива увага приділялася армії. Німецька мова була оголошена офіційною. У 1872-1876 рр. Бісмарк вів боротьбу з католицькою церквою («культуркампф»). Канцлер провів закон про вигнання єзуїтів з країни, обмежив права церкви. Це лише призвело до посилення католицької партії, і Бісмарк був змушений згорнути «культуркампф».

У 1888 р. імператором Німеччини став Вільгельм II (1888-1918 рр.). Він не знайшов спільної мови з Бісмарком і у 1890 р. відправив останнього у відставку. Починається перехід Німеччини до так званої світової політики — «Німеччина повинна керувати світом!». Вільгельм висуває вимогу переділу світу на користь Німеччини.

Перемова над Францією під час франко-пруської війни 1870-1871 рр. завершила об’єднання Німеччини. Під час правління рейхсканцлера Бісмарка Німеччина активно розвиває індустріальне суспільство, ліквідує економічні наслідки колишньої роздробленості, відбувається процес створення передової індустрії й оформлення юнкерсько-підприємницького блоку правлячої еліти. Провал політики «культуркампфу» і Виняткового закону

проти соціал-демократів зумовив відставку «залізного канцлера». Перехід Вільгельма II до нової «світової політики» розчистив дорог до світової війни.

У **США** наприкінці XIX — початку XX ст. вільно-підприємницький капіталізм, заснований на принципах необмеженої вільної конкуренції, вільного ринку й обмеження ролі держави, вступив у стадію глибокої системної кризи. На зміну йому прийшов ліберальний реформізм, який передбачав створення корпоративного капіталізму, що базується на принципах державного регулювання економіки і соціальної сфери. У США цей курс одержав назву «прогресизм». Найвизначнішими його представниками на початку століття були Т. Рузвельт і В. Вільсон.

На початку XX ст. до Конституції США були внесені такі най важливіші поправки: 16-та (1913 р.) — надання Конгресу права стягувати податки з доходів (прогресивний податок); у 1913 р. набрала сили 17-та поправка до конституції про вибори сенаторів США прямим народним голосуванням; 18-та (1919 р.) — «сухий закон» (скасована 21-ю поправкою 1933 р.); 19-та (1920 р.) — гарантія виборчих прав жінкам.

У США діяла двопартійна система: боротьбу за владу з перемінним успіхом вели республіканці і демократи. Республіканці вважають себе консервативною партією, їх політична орієнтація спрямована правіше від центру. Республіканська партія є послідовнішою прибічницею ринкової економіки, ідеї «мінімальної держави», зокрема скорочення повноважень федеративного уряду і розширення уряду штатів. Демократична партія вважається партією людей з меншим достатком, які захищають сильну владу на федеральному рівні і підтримують регулюючі дії уряду в економічному і соціальному секторах. Ідеологічна тенденція демократів відхиляється вліво від центру. Таким чином, Демократична партія за своїм характером є ліберальною. Двопартійна система США багато в чому відрізняється від більшості партій Європи. Обидві партії характеризуються досить низьким рівнем внутрішньої єдності і відсутністю чіткої ідеології і програмних цілей.

У головних партіях немає постійного членства, сплати членських внесків. На початку XX ст. ні перша, ні друга партії не мали своїх статутів.

На початку XX століття США посідали перше місце за рівнем промислового виробництва. В американському бізнесі на початку сторіччя домінували дві сім'ї: Рокфеллери (основна сфера — нафта) і Моргани (фінанси і сталь), що розпоряджалися активами в декілька млрд. дол. У руках одного відсотка населення США зосередилася половина національного багатства.

У своїй зовнішній політиці США продовжували опиратися на «доктрину Монро», за якою Америка повинна належати американцям, Вплив США на політику й економіку світу на початку XX ст. ставав домінуючим.

Отже, індустріальна стадія розвитку західної цивілізації другої половини XIX ст. сприяла швидкому розвитку ринкових відносин, технічному прогресу. Почалася монополізація економіки індустріальних країн, що призвела до посилення ролі держави у вирішенні економічних та соціальних питань. Створюється потужний промисловий та науково-технічний потенціал, зростають капіталовкладення за кордоном, посилюються економічні та політичні суперечності між провідними державами світу. Посилилися кризові явища у країнах з ринковою економікою. Із розвитком індустріального суспільства значно зростає роль держави, яка тепер рішучіше втручається в економічну та соціальну сфери. Зі зростанням промисловості бурхливо розвивається внутрішня і зовнішня торгівля. Ведеться боротьба за нові ринки збуту. На захист національного виробника стає держава, яка різними заходами починає обмежувати доступ іноземних товарів.

Лекція 6. Країни Європи та Америки в добу Першої світової війни

Короткий зміст.

Наростання політичної кризи у світі, загострення капіталістичних протиріч наприкінці 19 ст. і особливо на початку 20 ст., призвели до

створення в Європі двох ворожих воєнно-політичних союзів: Антанти, що об"єднувала Англію, Францію, Росію та "Троїстого союзу", до складу якого входили Німеччина, Австро-Угорщина та Італія. Вони й зіткнулись у першій світовій війні.

На початку 20 ст. ситуація на Балканах стала вкрай напруженою. Балканські народи вели боротьбу за визволення з-під османського гніту. Їх підтримували держави Антанти, сподіваючись використати у боротьбі проти австро-нимецького блоку.

Влітку 1914 р. протиріччя між двома воєнно-політичними блоками європейських держав - Троїстим союзом і Антантою загострилися до краю. "Пороховою бочкою Європи" став Балканський півострів. За підтримки Німеччини Австро-Угорщина почала відкрито готуватися до війни проти Сербії.

Поблизу сербського кордону австрійські війська проводили маневри. Наслідник австрійського престолу, войовничий Франц Фердінанд прибув з візитом до столиці Боснії Сараєво. Патріотичні кола Сербії розцінили приїзд принца до Сараєво як виклик. 28 червня 1914 року Франц Фердінанд був убитий членом сербської націоналістичної організації "Млада Босна" Г.Принципом. Заручившись підтримкою Берліна, Відень пред"явив 23 липня Сербії ультиматум. Союзниця Сербії Росія спробувала владнати конфлікт мирним шляхом, запропонувавши проект дипломатичного демаршу країн Антанти. Однак союзники відмовились, а президент Франції Р.Пуанкаре наполягав на проведенні "твердої" політики щодо австро-німецького блоку. Незважаючи на те, що сербія погодилася майже з усіма вимогами ультиматуму, 28 липня Австро-Угорщина оголосила їй війну.

Першого серпня Німеччина оголосила війну Росії і відповідно до свого стратегічного плану концентрувала війська на західних кордонах. Росія почала загальну мобілізацію. 3 серпня Німеччина оголосила війну Франції, а перед Бельгією висунула вимогу пропустити свої війська через її територію. З вимогою поважати нейтралітет Бельгії виступила Англія. Порушення

нейтралітету Бельгії стало приводом для оголошення Англією 4 серпня війни Німеччині. Так почалася перша світова війна.

Перша світова війна різко загострила всі суперечності капіталізму, у тому числі й внутрішні суперечності країн-учасниць війни, створила в них обстановку революційної кризи.

Основною її причиною було небачене загострення суперечностей між провідними країнами світу, внаслідок нерівномірності їх економічного розвитку, змінилося співвідношення сил у світовій економічній системі.

Німеччина після 70-х років 19 ст. розвивалася у 3-4 раза швидше ніж Англія і Франція, а Японія - разів у 10 швидше, ніж Росія. Особливо високого рівня розвитку капіталізму досягли США, внаслідок чого США і Німеччина, які раніше відставали в економічному розвитку, на зламі 19-20ст. вийшли на 1-е та 2-е місця по випуску промислової продукції, відсунувши Англію і Францію. Це стало причиною виникнення гострого суперництва між цими країнами за політичне панування у світі, за переділ ринків сировини і збуту.

На той час важливу роль у боротьбі за політичне й економічне панування у світі відіграла наявність чи відсутність колоніальних володінь. До початку 20 ст. поділ світу між великими державами в основному був заверешений. Колоніальні імперії створили головним чином Англія та Франція, натомність у Німеччині, США ті Японії бракувало колоніальних володінь. Намагання переділити колонії і сфери впливу було однією з головних причин першої світової війни.

Другою причиною війни був той факт, що на початку 20 ст. розвиток науково-технічного прогресу привів до появи нових, більш могутніх засобів винищення людей. Почалася гонка озброєнь, на якій наживалися військові монополії. Одночасно відбувалася мілітарізація свідомості величезних мас людей.

Існувала можливість владнати конфлікт мирним шляхом, об"єднавши зусилля Росії, Англії, Франції. Але аналіз міжнародної ситуації напередодні війни свідчить, що це не так.

По-перше, поділ Європи на два ворогуючі блоки держав-Антанту і Троїстий союз- вже означав неминучість великої європейської війни. По-друге, намітилися головні цілі протиборствуючих сторін і відповідно розроблялися плани ведення війни. По-третє, в усіх країнах Європи нечуваного розмаху досягла гонка озброєнь, зростала чисельність армій.

Перша світова війна була наслідком протиріч капіталізму на його імперіалістичній стадії. У результаті нерівномірного економічного розвитку різних капіталістичних країн, що посилився у період імперіалізму, змінилося співвідношення сил в самій світовій системі капіталізму. Це стало причиною гострого суперництва між великими капіталістичними країнами за політичне панування у світі, за перерозподіл ринків сировини і збуту.

Суперечності насамперед виявилися між Німечинною з одного боку і Велікобританією, Францією та Росією з іншого. Плани ведення війни розроблялися з урахуванням головних цілей протиборствуючих сторін. Війна була несправедливою і загарбницькою для всіх держав воюючих блоків, кожна з яких переслідувала виключно свої цілі, намагаючись досягти їх за рахунок сусідів.

Німеччина прагнула покласти край пануванню Британії на морі, захопивши її колонії, промислово розвинені райони північно-східної Франції, відторгнути від Росії Прибалтику, Донську область, Крим, Кавказ. Планувала захопити велику територію в Європі та Африці, Бельгію, Марокко, Конго, Єгипту, закріпити своє становище в Туреччині й на Близькому Сході. Берлін прагнув створити союз європейських держав на чолі з Німеччиною. Виношувалися плани проникнення німецького капіталу в Китай.

Правлячі кола Великобританії хотіли зберегти свої колонії та панування на морі, відібрати у Туреччини багаті нафтаю Месопотамію і частину Аравійського півострова. Англія намагалася підірвати економічну могутність Німеччини, знищити її як суперника в торгівлі, посилити вплив на Близькому Сході.

Франція розраховувала повернути собі Ельзас та Лотарінію, приєднати лівий берег Рейна й Саарський вугільний басейн. Австро-Угорщина винотувала експансіоністські плани щодо Росії та балканських країн-Сербії, Боснії, Герцеговини. США до війни не підтримували жодного з європейських угруповань, але, безперечно, не були байдужими до європейської політики. Вступивши у 1918 р. у війну на боці Антанти, США забезпечили її перемогу в боротьбі з країнами німецького блоку. США намагалися поширити свій вплив на весь американський континент і посилити проникнення в Китай, де велику активність проявляла Японія.

Перша світова війна, на порозі якої стояв світ, носила загарбницький характер з боку обох ворожуючих блоків. Українські землі були об"єктом їх експансії. На них претендували Росія, Австро-Угорщина, Німеччина, Румунія.

Росія, яка на міжнародній арені виставляла себе захисником слов"янських народів, прагнула завершити справу російських царів, об"єднати всі землі Київської Русі під своєю зверхністю. В ході війни вона намагалася оволодіти Буковиною, чорноморськими протоками Босфором і Дарданеллами, Закарпаттям. Росія також прагнула приєднати Галичину.

Перша світова війна стала для Європи першим жахливим досвідом сучасного ведення воєнних дій. Вона тривала з серпня 1914 року по листопад 1918 рік і була однією з найкровопролитніших в історії людства - в ній загинуло понад 10 млн. осіб і 20 млн. було поранено. Жертви серед цивільного населення були майже такими ж. Війна набрала не лише масового, а й тотального характеру. Щоб підтримати величезні армії, що воювали на фронті, цілі суспільства з їхніми економіками впрягалися у колісницю війни. Зростаючі втрати призводили до страшного напруження сил на фронтах і в тилу, оголювали й поглиблювали фатальні політичні й соціально-економічні вади старих імперських порядків Європи.

У воєнних діях взяло участь 38 держав з населенням понад 1 млрд. осіб. Основні воюючі сторони: на боці Німеччини й Австро-Угорщини

виступила Болгарія, створивши Четверний союз; до країн Антанти приєднались Італія, Португалія, Румунія, Сербія, США, Греція, Японія; війну Німеччині оголосив Китай і 14 держав Латинської Америки.

Війна так чи інакше вплинула на положення всіх країн світу, в тому числі й на нейтральні. Таким чином весь світ приймав участь у війні. У війну були залучені колонії європейських держав. Під час війни колонії набули великого значення як постачальники сировини та продовольства. Крім того, сотні тисяч місцевих мешканців цих колоній було вивезено до Європи для робіт у тилу і були використані як солдати на самих важких ділянках фронтів, часто для прикриття європейських військ.

Лекція 7-8. Світ після Першої світової війни. Паризька мирна конференція 1919-1920 рр.

Періодизація першого періоду новітньої історії (умовна- пропоную таку, але зустрінете й інші):

Епоху новітньої історії можна поділити на 2 періоди. Перший період новітньої історії охоплює час з 1914-1945 рр. Другий період розпочинається з 1945 р. і продовжується до наших днів.

Перший період можна умовно поділити на ряд етапів.

І. Етап Першої світової війни (1914-1918рр.) під час якої зіткнулись інтереси великої кількості країн світу в різних регіонах. Війна стала підсумком розвитку міжнародних відносин кінця XIX - початку XX ст. Боротьба провідних держав за гегемонію у світі зумовила їх агресивність і прагнення до зовнішньої експансії. Зрештою гонка озброєнь і намагання знищити головних конкурентів штовхнула світ у вир війни. Існування воєнно-політичних блоків (Антанта і Троїстий союз) призвело до поступового втягування у війну великої кількості держав (загалом 36 держав світу, 67 % населення планети). Бойові дії точилися в Європі, Азії, Африці, на просторах Світового океану.

ІІ. Етап міжвоєнної історії Європи та Америки (1918-1939 рр.), який в свою чергу можна поділити на:

1. Період повоєнної нестабільності (1918-1923рр.). Це час закінчення Першої світової війни, революції в Німеччині, Угорщині, Австрії, Словаччині, Росії, Україні, утворення незалежних держав у Центральній Європі (1918-1921 рр.). Це також і роки відбудови економічного потенціалу країн (1920-1924 рр.).

Це роки стабілізації політичного та економічного життя (1924-1928рр.)

У зазначений період країни Європи та США впоралися з наслідками війни, перевели господарство на мирні рейки, відбудували його і стали збільшувати темпи економічного розвитку. На просторах Євразії вдалося припинити збройну боротьбу.

3. Період світової економічної кризи або період великої депресії (1929-1933рр.), на якому відбулось руйнування виробничих сил, збіднення мільйонів людей у країнах Європи та Америки. У 1929 р. світ опинився перед загрозою небаченої економічної кризи. Вона була світовою та безпрецедентною щодо глибини і тривалості.

4. Період назрівання Другої світової війни (1933-1939рр.), коли найбільш агресивні кола країн Європи розпочали підготовку до наступної світової війни.

Зупинити мирними засобами просування тоталітарних держав до світового панування не вдалося, і світ було втягнуто у Другу світову війну 1939—1945 рр.

ІІІ. Третій етап - Це роки Другої світової війни, час небачених до того величезних бойових дій, людських і матеріальних втрат (1 вересня 1939 р. - 2 вересня 1945 р.).

Отже, перша половина ХХ ст. характеризується значними змінами у розвитку країн світу. На початок 1930-х рр. домінуючою тенденцією стає державне регулювання економікою (ліберальна, соціал-демократична, фашистська і комуністична моделі). Розвиток індустріального суспільства

позначився і на соціальній структурі суспільства. Провідними прошарками суспільства остаточно стають наймані робітники, підприємці й промисловці, які, у свою чергу поділяються на групи а різним становищем у суспільстві. У першій половині XX ст. відбулась докорінна зміна у становищі жінки, яка стала більш економічно незалежною і здобула політичні права.

Перша половина XX ст. стала періодом могутніх соціальних рухів, соціальних революцій, відзначилася появою нових політичних ідей, ідеологій. Новим явищем став тоталітаризм (фашизм, нацизм, комунізм), який став альтернативою демократії. Їх протистояння і визначило обличчя XX ст.

Наприкінці XIX - початку XX ст.. формування індустріального суспільства супроводжувалосі виникненням ряду процесів таких як: урбанізація, пролетаризація. суспільне розшарування збільшення продукції добувної промисловості, підвищення продуктивної праці, збільшення обсягів світової торгівлі. Економічний підйом отримав назву - стадія монополістичного капіталізму або імперіалізм.

Англія: гігантська колоніальна держава втратила світову промислову першість на рубежі X1X-XX ст. Буржуазія стала вкладати свої капітали не в модернізацію промисловості метрополії, а вивозити їх в колонії і залежні країни. Зарубіжні капіталовкладення Англії перевищували капітал США і Німеччини разом узятих. Лондон зберіг положенні світового фінансового центру, але його монополізація промисловості відставала від американської і німецькім Головним показником англійського імперіалізму стало: наявність величезної колоніальної системи; посиленні вивіз капіталу.

Франція: Економічний розвиток країни гальмувався із-за негативних наслідків франко-прусської війни 1870-1871 рр. Особливість соціально-економічного розвитку Франції була в тому, що значну частину її населенні складали: дрібні селяни; підприємці; ремісники; торговці і рантьє. Експорт капіталу головних чином був у формі позик менш розвиненим країнам в «зростання» (під високі відсотки).

Німеччина: Об'єднання країни (1871 р.) сприяло створенню сильного внутрішнього ринку, швидкому розвитку економіки, посиленої в результаті приєднання Ельзасу і Лотарингії. Корпорації (монополії) стали пануючою силою в економіці. Посилено проводилися капіталізація юнкерського (поміщицького) господарства; укріплення позиції середнього і великого одноосібного селянського господарства.

Союз поміщиків з буржуазією переростав в об'єднання юнкерства і монополістів. До початку XX ст. Німеччиия вийшла на 2-е місце в світі по рівню економічної могутності.

США: На кінець XIX ст. США вийшли на 1-е місце в світі з випуску основних видів продукції та загальному обсягу виробництва. Прискореними темпами відбувається концентраціякапіталу в промисловості, банківській справі, створення великих промислових корпорацій (трестів), утворення фінансової олігархії.

За насиченістю і вагомістю історичних явищ, подій і фактів період, який ми маємо розглядати, не має аналогів у багатовіковій історії народів Європи та Америки. Основними із них були дві світових війни, революції в багатьох країнах Європи , всеосяжна світова економічна криза, заснування перших міжнародних організацій і їх спроби налагодити дійсно міжнародну співпрацю у вирішенні глобальних проблем людства.

У першій половині XX ст. відбувається зміна лідерів. Якщо в XIXст. провідною державою світу була Англія, яку на початку XX ст. потіснила Німеччина, то в 1920-ті роки остаточно утверджується економічне лідерство США.

Перша світова війна й особливо економічна криза 1929—1933 рр. сприяли становленню систем державного регулювання економіки, етатизації (одержавленню). У деяких країнах відбулось повне одержавлення економіки (СРСР), в Італії, Німеччині та Японії був установлений жорсткий державний контроль. Проте в США, країнах Скандинавії був знайдений більш дієвий,

опосередкований вплив держави на економіку, який не приводив до деформації її структури.

Від початку століття вагоме місце в промисловості провідних країн поступово починають займати новітні галузі виробництва: хімічна, електротехнічна, автомобільна, авіаційна, нафтопереробна та ін. Проте виплавка чавуну та сталі, виробництво машин й обладнання, добування основних сировинних ресурсів лишаються головними по казниками розвитку країни. Світова економіка продовжує розвива тися екстенсивним шляхом. .

Початок становлення індустріального суспільства супроводжується значним спрощенням соціальної структури суспільства попередньої феодальної доби. Головними прошарками спільства стали промисловці й підприємці, з одного боку, і наймані робітники, з іншого. На початок XX ст. така соціальна структура зазнала докорінних змін. Серед промисловців і підприємців виділилась так звана «фінансова олігархія», яка стала значною впливовою силою у політичному житті й виробленні державного курсу. За ними не відставали представники колишніх могутніх аристократичних родів, що зберегли свої багатства і вплив. Разом ці дві групи складали еліту суспільства. Новим явищем стало формування середнього класу (середні й дрібні підприємці, чиновники, творча і технічна інтелігенція, високооплачувані робітники).

У першій половині XX ст. найчисленнішою соціальною групою продовжували залишатися наймані робітники. Незважаючи на всі реформи кінця XIX — початку XX ст., вони лишалися найбільш безправними і соціально незахищеними. їх соціальна нестабільність найбільше проявлялась у роки економічних криз та інших потрясінь. Здобувши в запеклій боротьбі виборчі права, робітники стали впливовою силою у політичному житті. Робітництво складало основу масових партій і рухів.

Важливим явищем у соціальному розвитку стали значні темпи урбанізації. Кількість населення міст зростала значними темпами. Відповідно скорочувалось сільське населення. На кінець 1930-х рр. у більшості країн

Європи міське населення перевищувало сільське. Найбільш радикальних соціальних змін зазнало селянство в СРСР. Відбулась насильна ломка селянського укладу. Було фізично знищено заможну частину селянства. Воно втратило право власності на землю й перетворилося на дешеву робочу силу в штучно створених колективних господарствах — колгоспах.

Перша світова війна стерла з політичної карти світу 4 імперії-Германску, Австро-Угорську. Османську і Російську. На їх місці з'явилися нові незалежні держави, що вплинуло на нову диспозицію військово-політичних сил на світовій арені. Росія - після жовтневого перевороту відійшла від провідних капіталістичних країн втративши при цьому частину територій: Фінляндію і Польщу.

Версальський договір підписаний 28 червня 1919г. став основою післявоєнної системи мирної і врегулювання. Він фіксував розстановку сил. що склалася, в світі. Але із-за нерівномірності економічного політичного розвитку капіталізму він не міг бути стійким. Ставлячи Німеччину в принизливе положення, він і самого початку створював умову для виникнення реваншу. За Версальським договором винуватцями війні оголошені Німеччина і її союзники. На них була покладена виплата репарацій (відшкодування заподіяного збитку). Суму репарацій встановили тільки в 1921 році на Лондонській конференції. Вона склала 132 мірі золотих марок; 52% - одержувала Франція; 22% - Англія; 10% - Італія.

Версальський договір забороняв Німеччині: оголошувати загальну військову повинність; мати підводний флот і військову авіацію; створювати ь армію чисельністю більше 100 тис. чоловік. Версальський договір також зафіксував територіальні зміни.

Договори з союзниками Німеччини (Австрією, Угорщиною, Болгарією, Туреччиною).

Версальська система договорів - це юридичне, міжнародно-правове оформлення результатів Першої світової війни та визнання після її закінчення нового співвідношення сил у повоєнному світі, а саме:

послаблення Німеччини, ліквідація Австро-Угорської імперії і царизму в Росії, суттєве посилення США, Великобританії та Франції. Маємо додати, що ось ці зміни ніяким чином не вплинули на імперіалістичний характер нової системи міжнародних відносин. Хоча корективи в неї були внесені. Причиною того були потреби реформування капіталізму через сильний національно-визвольний рух та серйозну загрозу соціалістичної альтернативи капіталізму.

Важливим питанням у роботі Паризької мирної конференції було обговорення пропозиції президента США В. Вільсона про утворення Ліги Націй, міжнародної організації, завдання якої б полягало у попередженні нових воєн. Важливо, що в основу діяльності Ліги Націй було покладено принцип рівної відповідальності всіх держав (великих і малих) за дотримання миру та врегулювання міжнародних конфліктів. Датою утворення Ліги Націй стало 10 січня 1920 р., її штаб-квартирою було визначено Женеву. Першим генеральним секретарем обрали англійця Д. Драмонда, далі - Ж. Авеноль та Ш. Лестер. Переможеним країнам було заборонено вступати до Ліги Націй.

Ознаки тоталітарних режимів

У політичній сфері тоталітарний режим призводить до: панування однопартійної системи і культу вождя; зрощування партійного та державного апаратів; створення системи офіційних масових організацій; створення розгалуженого репресивного апарату; знищення політичних опонентів.

В економічній сфері запроваджуються закони, створюється механізм державного регулювання економіки; державний розподіл сировинних і продовольчих ресурсів, робочої сили, вироблених товарів; мілітаризація економіки; заборона страйків та інших форм боротьби робітничого класу за свої права; самоізоляція економіки країни від зовнішнього світу; широке використання рабської праці в'язнів концтаборів.

У духовній сфері відбувається перетворення партійної ідеології на державну; ідеологічна обробка особистості на всіх етапах життя за допомогою системи освіти, виховання, засобів масової інформації, що

перебувають під контролем держави; уніфікація і стандартизація духовного життя суспільства; возвеличення й оспівування вождя всіма можливими засобами; перетворення суспільних наук на слухняних інтерпретаторів ідеологічних догматів партії.

У правовій сфері за тоталітарного режиму відбувається корекція правових норм з урахуванням поточних політичних та ідеологічних завдань.

Безумовно, встановлення і падіння тоталітарних режимів, цього феномену XX ст., в кожній країні відбувалося по-своєму. Поряд із спільними рисами, тоталітарна економічна, політична, соціальна модель в кожній країні мала свої особливості, свої неповторні риси.

Вашингтонська конференція розпочала роботу 11 листопада 1921 р. (в день третіх роковин підписання угоди з Німеччиною про перемир'я) і тривала до 6 лютого 1922 р. Ініціатором скликання нової міжнародної конференції виступили США. Конференція працювала під гаслом роззброєння досить популярним серед світової громадськості, яка все ще перебувала під сильним враженням від наслідків війни. У роботі конференції взяли участь представники 9 країн, у тім числі США, Великобританії, Франції, Японії, Італії, Китаю, Бельгії, Нідерландів, Португалії. Були присутніми на конференції і представники англійських домініонів та Індії.

У порядку денному Вашингтонської конференції були в основному проблеми озброєнь країн Азійського-Тихоокеанського регіону. Реальними конкурентами США в тому районі була Великобританія і Японія. їх експансія в Китай серйозно турбувала США. Обмежити вплив Великобританії і Японії США могли шляхом обмеження їх військово-морських озброєнь. Тому питання про обмеження морських озброєнь було чи не основним на конференції.

На Вашингтонській конференції було підписано кілька документів. Першим важливим документом був Договір чотирьох держав (США, Англія, Франція і Японія) 14 грудня 1921 р. про недоторканість тихоокеанських володінь США, Англії, Франції і Японії. Передбачався спільний захист їхніх

прав та інтересів у басейні Тихого океану. Згідно цього договору, втрачав силу англо-японський військовий договір 1902 р. Позиції США суттєво зміцнювалися.

Ще одна перемога США на конференції була досягнута при підписанні 6 лютого 1922 р. Договору п'яти держав терміном на 15 років (США, Англія, Франція, Італія і Японія) передбачав скорочення водотоннажності морських озброєнь (тільки лінкорів). Згідно цього договору його учасники зобов'язувалися тимчасово припинити будувати військові кораблі великого тоннажу (більше 35 тис. т.). Це означало, що Японія повинна була припинити уже розпочате будівництво кораблів у 45 тис. т. Вигідним для США було встановлення в договорі співвідношення водотоннажності лінкорів і авіаносців: для США і Англії - 525 тис. т, для Японії - 315 тис. т, для Франції та Італії— 175 тис. тонн.

6 лютого 1922 р на конференції був підписаний Договір дев'яти держав - США, Англії, Франції, Японії, Бельгії, Італії, Нідерландів, Португалії та Китаю, який декларував територіальну цілісність і незалежність Китаю й одночасно в ст. 3-ій договору було сформульовано принцип "рівних можливостей" для всіх націй у торговельній й промисловій діяльності на китайській території через "відкриті двері" Китаю. Це, по суті, було визнання імперіалістичними державами Китаю як "спільної власності". При цьому Японію змусили поступитися в Китаї своїми економічними і територіальними позиціями (повертала Китаєві Шаньдунь). Все це було вигідно, перш за все, США.

У цілому Вашингтонська конференція стала для США хорошим політичним плацдармом для утвердження своєї керівної ролі у світі. Незаперечно, що саме на цій конференції почався процес ревізії Версальської системи договорів. Зауважимо, що міжімперіалістичні протиріччя і після Вашингтонської конференції зберігалися і навіть загострювалися. Протиріччя, закладені у Версальсько-Вашингтонській системі у кінцевому рахунку приведуть людство до Другої світової війни. І це станеться через 17 років

Післявоєнний світ, його політичні лідери продовжували шукати шляхи для відпрацювання, упорядкування економічних взаємовідносин за нових геополітичних і геостратегічних умов.

Проблема репарацій залишалася не до кінця вирішеною і була досить гострою упродовж 20-х років. Між Англією і Францією мали місце суперечки за переважання свого впливу у переможеній Німеччині. З іншого боку після окупації Францією і Бельгією у 1933 р. Рурської області Німеччина взагалі перестала сплачувати репарації.

У США уважно стежили за розвитком подій навколо проблеми репарацій. США виступили ініціатором утворення міжнародного комітету для вирішення проблеми репарацій. Його очолив американський банкір Ч. Да-уес. Комітет досить оперативно підготував план, який був схвалений на конференції в Лондоні (1924 р.).

У 1929 р. під тиском Німеччини для розгляду репараційного питання був створений новий міжнародний комітет, який знову очолив громадянин США О. Юнг. Німеччина категорично настоює на зменшенні репарацій, і США підтримують її в цьому питанні.

Генуезька конференція (10.04-19.05 1922 р.). В її роботі взяли участь 29 держав (США не брали участі). Делегацію Англії очолював Д. Ллойд-Джордж, Франції - Л. Барту, Росії - Г. Чичерін. Це була перша в історії післявоєнного світу велика міжнародна конференція, на яку була запрошена Росія. Усі учасники конференції закликали до миру, його зміцнення. Ще були свіжі враження від наслідків світової війни. Перед конференцією стояло завдання - відновлення міжнародної торгівлі.

У Гаазі (15.06.-20.07. 1922 р.) обговорювалися ті ж питання, що і у Генуї. Однак політична атмосфера погіршилася. Дух суперництва ще більше мав місце. До Росії готові були застосувати ультиматум, в основі якого була вимога повернути власність іноземним громадянам. Тепер мало місце прагнення країн Заходу виступити єдиним фронтом.

20 листопада 1922 р. розпочала роботу Лозаннська конференція. Основними її проблемами було: врегулювання відносин на Близькому Сході і утвердження статусу проток Босфору і Дарданелл. 24 квітня 1923 р. була підписана угода про режим проток. Прохід військових кораблів через протоки обмежувався по тоннажу для нечорноморських країн. У роботі конференції брали участь Велика Британія, Франція, Італія, Японія, Греція, Румунія, Югославія, Туреччина і США Крім того, при розгляді питання про режим чорноморських проток на конференцію запрошувалась російсько-українсько-грузинська делегація та делегація Болгарії, Ще одним важливим питанням, що розглядалося на конференції, було підписання мирного договору з Туреччиною.

Таким чином, на Генуезькій, Гаазькій і Лозаннській конференціях мав місце пошук шляхів між Заходом і Сходом для налагодження співробітництва. На цьому шляху були серйозні труднощі. У наступні роки упущені на цих конференціях можливості для стабільного розвитку післявоєнного світу ще більше ускладнили міжнародну обстановку.

Результатом роботи Локарнської конференції були три групи договорів: Пакт про взаємні гарантії кордонів і про взаємодопомогу в разі нападу на одну із сторін підписали Англія, Франція, Німеччина, Італія і Бельгія.Угода Німеччини з Францією, Бельгією, Польщею і Чехословаччиною про звернення Німеччини до арбітражного суду в разі виникнення прикордонних суперечок була другим документом. Двосторонні договори Франції з Польщею і Чехословаччиною передбачали взаємодопомогу в разі нападу на одну із них.

Радянсько-німецький договір у Рапалло. Конфронтація між країнами Заходу і Росією стала реальністю. За таких умов переговори, що мали місце між Росією і Німеччиною під час Генуезької конференції, про розширення співробітництва закінчилися підписанням міністрами закордонних справ - Г. Чичеріним і В. Ратенау -16 квітня 1922 р. договору в Раппало. Його суть: взаємна відмова від відшкодування військових збитків, відновлення

дипломатичних відносин, найбільше сприяння в торгівлі. Росія відмовилась від права на репарації, а Німеччина - від претензій за націоналізацію Росією майна німецької держави. Це означало припинення дії Брестського мирного договору і дипломатичної ізоляції Росії.

6 квітня 1927 р. міністр закордонних справ Франції А. Бріан запропонував уряду США підписати всеосяжний договір про мир, про відмову від війни як знаряддя національної політики. Цю ідею А. Бріан розвинув до створення із європейських держав федерації - пан Європи. На 10 сесії Асамблеї Ліги Націй ця ідея була проголошена і позитивно сприйнята її членами. План пан - Європи передбачав ліквідацію мит, співпрацю бізнесменів та ін. У тих конкретно-історичних умовах ця ідея не була реалізована. Надто протилежними виявилися цілі основних учасників міждержавних відносин. У сучасних умовах ця ідея реалізується, знайшла палких прихильників на Заході і Сході Європи. А. Бріан запропонував укласти франко-американський договір про заборону використання війни як засобу національної політики. 28 грудня 1927р. державний секретар США Келлог запропонував укласти не двосторонній, а багатосторонній договір. Переговори завершились підписанням 27 серпня 1928р. у Парижі угоди. Ноту було розіслано 48 державам із запрошенням приєднатись до пакту Бріана-Келлога.

Тема 9. Велика Британія між двома світовими війнами.

Тема 9: Велика Британія між двома світовими війнами

Повоєнна Велика Британія мала свої проблеми: промислове виробництво скоротилося на 20%, експорт продукції упав удвічі. Державний борг зріс в 10 разів. Англія стала фінансовим боржником США, заборгувавши їм 5,5 млрд. дол. Лондон втратив статус світового фінансового центру (ним став Нью-Йорк). Поступилася Англія Сполученим Штатам і своєю першістю за рівнем економічного розвитку. Спад виробництва призвів до зростання безробіття, особливо у суднобудівній і вугільній промисловості.

Війна завдала сильного удару по позиціях Англії в колоніях. Національно-визвольний рух в Єгипті, Індії значно зріс.

Війна Англії коштувала великих людських жертв: 747,7 тис. англійських солдатів було вбито, 1,693 тис. було поранено. Життєвий рівень англійських трудящих за час війни понизився, що було причиною загострення класових суперечностей в країні. У 1918 р. у страйковій боротьбі взяло участь понад 1 млн. робітників.

Війна викликала значні зміни у становищі політичних партій Англії. Ліберальна партія, яка була у довоєнний період найавторитетнішою політичною силою, втрачала свої політичні позиції. Одна частина її прихильників (велика буржуазія) перейшла до Консервативної партії, інша - (робітники) до Лейбористської партії.

До позитивних наслідків війни для Англії слід віднести зростання виробництва сільгосппродукції, піднесення таких нових галузей промисловості, як авіаційна, автомобільна, хімічна. Прибутки англійських монополій за час війни збільшилися на 4 млрд. фунтів стерлінгів. До плюсів у повоєнній Англії слід додати послаблення Німеччини і надія на одержання від неї значних репарацій.

У грудні 1918 р. в Англії після 8-річної перерви відбулися парламентські вибори. Новим елементом в політичному житті Англії була активізація політичної боротьби Лейбористської партії. Лейбористи на цих виборах отримали 59 депутатських місць. Це було у 5 разів більше у порівнянні з 1910р. Після закінчення війни в її рядах було уже 3,5 млн. членів. В своєму статуті 1918 р. Лейбористська партія записала, що буде вести боротьбу за утвердження в Англії суспільної власності на засоби виробництва та найс-праведливішого розподілу результатів праці серед працюючих.

Коаліційний уряд Д. Ллойд Джорджа здійснив ряд реформ: скасував майнові та станові привілеї, запровадив обов'язкову безкоштовну освіту для дітей віком до 14 років та загальне виборче право, надавши право голосу

жінкам (з 30 років) та чоловікам (з 21 року), вводилось соціальне страхування для більшості найманих працівників, був встановлений мінімум зарплати.

Весною 1920 р. з армії було демобілізовано 3,5 млн. солдатів і моряків. Більшість з них поповнила ряди безробітних. Уряд видавав їм певну грошову допомогу. Літом 1920 р. в Англії проявились перші ознаки економічної кризи. Промислове виробництво на початок 1921 р. скоротилося майже на 40%. Експорт - на 44,6%. Матеріальне становище робітників далі погіршувалось. Саме в цей час була утворена Комуністична партія Англії. В авангарді страйкової боротьби були гірники Англії.

Особливо серйозне становище склалось у вугільній промисловості. Тут працювало понад 1 млн. чол. Але видобуток вугілля катастрофічно знижувався (до війни 290 млн. т., а у 1919 р. - 230 млн. т.). Технічне оснащення шахт було надто застарілим, продуктивність праці була низькою, звідси дорожнеча англійського вугілля. Уряд Д. Ллойд-Джорджа бачив вихід із такої ситуації за рахунок повернення власникам націоналізованих державою шахт (вони були передані під контроль держави під час війни). І таке рішення урядом було прийняте 22 березня 1921 р.

6 грудня 1923 р. відбулися дострокові вибори до парламенту. Консерватори потерпіли поразку, втратили від попереднього числа 88 мандатів. Консерватори, однак, мали відносну більшість в парламенті (258 депутатів), якої все-таки було недостатньо для вирішення кардинального питання, а саме: про перехід країни на шлях протекціонізму і відмови від визнання принципу свободи торгівлі. Ліберали були категорично проти таких намірів консерваторів, тому урядової коаліції цих двох партій уже не могло бути.

22 січня 1924 р. вперше в історії Англії за дорученням короля був утворений перший лейбористський уряд. Його очолив лідер партії Р.Макдональд. Він же обійняв посаду міністра закордонних справ. Для заспокоєння крупної буржуазії до лейбористського уряду було включено і ряд лордів. Вперше за всю історію парламентаризму Англії уряд не

очолювали ліберали і консерватори. Двопартійна система надломилася. З цих пір починає складатися партнерство консерваторів і лейбористів.

Найбільша проблема для уряду С. Болдуіна постала у вуглевидобувній галузі. Власники копалень були поставлені перед вибором: або модернізувати копальні і підняти конкурентоспроможність і рентабельність видобутку англійського вугілля, або піти шляхом скорочення витрат на зарплату шахтарям. Власники копалень обрали другий шлях, заявивши про скорочення зарплати шахтарів в окремих районах від 15 до 50%. У разі відмови шахтарями прийняти ці умови власники погрожували оголосити з 1 серпня 1925р. загальний локаут.

У відповідь профспілка гірників знову, як і в 1921 р. уклала угоду з транспортниками і залізничниками про спільні дії. До них приєднались машинобудівники. Підтримала гірників і Генеральна рада Британського конгресу тред-юніонів. 31 липня 1925 р. (напередодні загального локауту) розпочався страйк гірників і транспортників. Застрайкувало приблизно 3 млн. робітників. Уряд С. Болдуіна пішов на поступки, виділив значну субсидію для збереження шахтарям попереднього рівня зарплати Субсидії вистачило до квітня

В умовах всеосяжної економічної кризи лейбористи не могли повністю виконати свою передвиборну програму. Навпаки, зарплата багатьох робітників зменшилась, зберігався антипрофспілковий закон від 1927 р. Не зміг лейбористський уряд подолати дефіцит бюджету. Все це підірвало довіру виборців до лейбористів. Жодна із політичних партій Англії не наважилась після відставки Р. Макдональда взяти на себе всю відповідальність за подолання наслідків кризи. 24 серпня 1931 р. лідер лейбористів Р. Макдональд за дорученнямпарламенту сформував новий "Національний уряд" з консерваторів, лібералів і націонал-лейбористів (за це Макдональд був виключений з Лейбористської партії). Внутрішня політика коаліційного уряду полягала в подальшому згортанні соціальних програм. Була скорочена допомога по безробіттю на 10%, введені заощадження на

утримання уряду, королівської сім'ї. Зарплата прем'єра була скорочена на 20%, королівські витрати - на 10%.

Із середини 1932 р. англійська економіка почала повільно виходити з кризи. У 1934 р. обсяг промислового виробництва досяг рівня 1929 р. При цьому значно швидшими темпами зростали нові галузі англійської економіки (авіаційна, хімічна, автомобільна, електромашинобудівна). Інтенсивно велось житлове будівництво. Посилено розвивалась воєнна промисловість. Старі галузі промисловості, такі як вугільна, суднобудівна і текстильна, перебували в стані занепаду. Збереглося на рівні кризових років і безробіття.

У 1935 р. Генеральна рада профспілок розіслала місцевим профспілкам циркуляри, згідно яких комуністам заборонялось бути обраними на профспілкові посади. Ці циркуляри англійські робітники назвали "чорними циркулярами".

У середині 30-х років в Англії розгорнувся рух проти війни. У 1935 р. був проведений плебісцит, в якому взяли участь 11,5 млн. чол. Переважна більшість учасників плебісциту надала свої голоси за колективну безпеку і дійові санкції проти агресорів. Антивоєнні настрої в англійському суспільстві були такими потужними, що в 1937 р. прем'єр С. Болдуїн, якого звинувачували в потуранні агресорам, пішов у відставку. Прем'єром став Н.Чемберлен. У внутрішній, власне як і в зовнішній політиці, все осталося без змін. У 1936 р. помер король Георг V. На престол став Едуард VIII. Через монархічну кризу королем проголосили Георга УІ.

Таким чином, економічний і соціально-політичний розвиток Англії у міжвоєнний період пройшов шлях від кризового стану у 1920-1923 рр., через стабілізацію у 1924-1928 рр., економічну кризу 1929-1932 рр. до нового піднесення у другій половині 30-х років. Високий рівень організованості робітничого класу сприяв тому, що йому вдалось не тільки відстояти свої соціальні права, але дещо їх і розширити.

Зовнішньополітичний курс Англії був спрямований на умиротворення агресивних держав. Найяскравішим підтвердженням цього курсу була

Мюнхенська угода. Антирадянський курс досяг такої вершини, що його можна було порівняти хіба що з періодом 1917-1920 рр. Правда, в цей час була одна суттєва відмінність, яка полягала в тому, що Англія сама була не готова і не хотіла вести війну проти СРСР. На цей раз вона своєю політикою щодо Німеччини підштовхувала, намагалась спрямувати її агресію на Схід.

Таким чином, зовнішня політика Англії у міжвоєнний період, в силу різних причин, не виконала свого головного завдання - не змогла забезпечити мир як для метрополії, так і для багатьох англійських колоній.

Тема 10. Франція після Першої світової війни.

Результати війни: в цілому, не виправдали головних надій Франції. Поразка Німеччини всетаки не привела до її розчленування і підкорення. Перемога у війні посилила у Франції шовіністичні настрої, гасло: "німці за все заплатять!" охопили усі прошарки суспільства. Втрати Франції у війні були найзначнішими із усіх державучасників війни. Людські втрати становили 1,400 тис. чол., загальні матеріальні збитки від війни становили приблизно 200 млрд. франків. Було зруйновано близько 10 тис. промислових підприємств. Франція втратила 50% торгового флоту. Видобуток вугілля скоротився на 50%, виплавка сталі і чавуну ще більше.

Великої шкоди війна завдала і сільському господарству. Близько 2 млн. га землі, поритих траншеями, мінами, снарядами, стали тимчасово непридатними для обробітку. Різко скоротилась кількість худоби. Виробництво продукції сільського господарства скоротилось на 1/3. Не кращим було і фінансове становище.

Повоєнні здобутки: Відбулася концентрація промислового виробництва. Кількість підприємств, на яких працювало понад 500 чол., зросла на 17%. З поверненням Франції Ельзасу і Лотарингії її населення збільшилось на 5 млн. чол., запаси залізної руди стали удвічі більшими, а вугілля на 40%. Франція перетворилась із аграрнопромислової у промисловоаграрну країну. Питома вага важкої промисловості суттєво

зросла, хоча технічний рівень виробництва у Франції був нижчий, ніж у США. Проблемою для французької економіки залишалася нестача нафти, коксівного вугілля, ряду кольорових металів.

Обслуговування французькими промисловцями і фінансистами потреб війни привело до посилення фінансовопромислових груп Ротшильда, де Ванделя, Шнейдера, ряду банків. Ще потужнішим став Французький банк. Уряд, який не виконував його вимоги, не міг існувати.

В політичному житті Франції після війни особливих змін не відбулося. В ній функціонувала багатопартійна політична система, в якій буржуазні партії займали домінуючі позиції. Ліве крило політичного представництва займали Радикали, Радикалсоціалісти і Соціалістична партія Франції. Найвпливовішою із них була Партія радикалів. Вона відстоювала інтереси дрібних і середніх власників, вимагала націоналізації окремих підприємств, запровадження прибуткового податку. Лідерами партії радикалів були Ерріо, Даладьє, Шотан.

Найбільш лівою була Соціалістична партія. Політичний курс її визначався реформами існуючого політико–економічного устрою. її лідерами були Л. Блюм, П. Фор.

В травні 1920 р. У Франції застрайкували залізничники. Вони протестували проти передачі державою залізниць у приватні руки, вимагали додержання 8годинного робочого дня, збільшення зарплати.

1 травня 1920 р. страйк залізничників поряд із масовими демонстраціями набув рис загального страйку. Страйк тривав три тижні і був припинений лише рішенням верхівки профспілок. Уряд вдався до репресій проти страйкарів. 25 тис. залізничників за участь в страйку було звільнено з роботи без права вступу на роботу в системі залізниць. Нові власники залізниць відмовлялись укладати колективні договори з профспілками залізничників.

Тиск внутрішній і зовнішній з боку Англії і США змусив Пуанкаре вивести в кінці 1923 р. війська з Рурської області. Це означало крах політики

"лобової атаки". Франція відтепер переходить від наступальної тактики до оборони. Це і стало причиною падіння уряду Пуанкаре, краху Національного блоку. З цих пір Франція бере курс на лівий блок.

Період 1924–1929 рр. характеризується для Франції, як і для багатьох інших країн Європи, стабілізацією в економіці і спадом революційної хвилі. Це були роки піднесення таких галузей важкої промисловості, як металургійна, машинобудівна, автомобільна, авіаційна і хімічна. У 1928 р. Франція виплавляла сталі і чавуну у 2 рази більше, ніж у 1913 р. Загальний приріст промислового виробництва зріс на 40%. Це у свою чергу сприяло зміцненню франка.

Фінансове становище Франції на початок 1926 р. значно погіршилось. Невдоволення внутрішньою політикою уряду Лівого блоку наростало. У 1926 р. Лівий блок розпався. Уряд Лівого блоку пішов у відставку.

Посаду прем'єра зайняв Пуанкаре. Його уряд увійшов в історію Франції як уряд "національного єднання" радикалів з правими партіями в рамках парламенту. Цей уряд зміг повернути значну частину капіталів у Францію, врятував країну від фінансового краху і навів порядок. В уряді працювали представники Лівого блоку Бріан, Пенлеве, Ерріо. Саме за їх ініціативою у Франції було прийнято закон про державну допомогу безробітним і пенсії за віком та допомогу в разі хвороби, інвалідності. Невдовзі вдалося ліквідувати дефіцит державного бюджету.

З 1930 р. у Франції почалася економічна криза, яка тривала до 1936 р. За цей час обсяг промислового виробництва скоротився майже на 1/3. Але в окремих галузях, як це мало місце в текстильній, шовковій, шкіряній промисловості, обсяг виробництва скоротився наполовину. Майже наполовину зменшилась продукція сільського господарства. Зовнішня торгівля знизилась у 2 рази. Франція втрачала ринок збуту своєї продукції. Стався крах банку Устріка та інших банків. Дрібні власники втратили 3 млрд. франків.

Кількість безробітних досягла в 1935 р. 500 тис. чол. Зарплата працюючих робітників скоротилась на 24%. У селі посилилося масове розорення селян, що виштовхувало їх у міста. Вони і там поповнювали ряди безробітних. Кількість збанкрутілих дрібних підприємств досягла 100 тисяч.

Все це привело до посилення класової боротьби. Зміна урядів йшла одна за одною. Однак прем'єрами були, в основному, Тардьє і Лаваль, які відверто проводили політику в інтересах олігархів.

Прихід у 1933 р. до влади фашистів у Німеччині сприяв активізації фашистських організацій і у Франції. На цей час там діяли такі фашистські організації, як "Вогняні хрести", "Французька дія", "Патріотична ліга" та ін. Фашистський рух таємно підтримували Лаваль, Тардьє та ін. Фашизм у Франції мав сильні позиції лише в армії. їм симпатизували такі відомі генерали, як Петен, Вейган. Чисельність фашистських організацій зростала досить швидкими темпами. Тільки одна організація "Вогняні хрести" нараховувала приблизно 200 тис. чол., вона мала свої збройні сили. Мета фашистів у Франції полягала в тому, щоб здійснити державний переворот і захопити владу. В усіх проблемах французького суспільства вони звинувачували парламентаризм. 6 лютого 1934 р. французькі фашисти спробували реалізувати свої наміри, почали заколот у Парижі. Вони здійснили штурм парламенту, який мали намір розігнати.

Програма Народного фронту, яка була опублікована в січні 1936 р. передбачала ліквідацію фашистських організацій, обмеження влади фінансового капіталу, націоналізацію Французького банку, запровадження реформи оподаткування на користь трудящих, забезпечення у країні демократичних свобод, проведення комплексу соціальноекономічних реформ, у тому числі встановлення 40годинного робочого тижня, визнання прав профспілок. У галузі зовнішньої політики програма передбачала проведення політики колективної безпеки в Європі.

Реалізація програми Народного фронту розпочалась одразу ж. Страйковий рух набрав нових обертів. У травні 1936 р. відбулися вибори до

парламенту. Три основні політичні партії Народного фронту Соціалістична, Радикальна і Комуністична здобули перемогу, отримавши 54% усіх депутатських місць. 4 червня 1936 р уряд вперше в історії Франції очолив соціаліст Л. Блюм. Комуністи до уряду не увійшли, але обіцяли йому підтримку.

Даладьє, будучи одним із політичних лідерів Народного фронту, свідомо вів справу до його розвалу. Першими із Народного фронту вийшли радикали. Мюнхенська угода була останнім кроком на шляху розвалу Народного фронту у Франції.

Історична заслуга Народного фронту полягає в тому, що він виконав роль противаги фашизму, зробив спробу вийти з економічної кризи. Все це було схоже на Новий курс Ф. Рузвельта. Відмінності полягали в тому, що в конкретно історичних умовах Франції в цих процесах активну участь брали ліві сили і перш за все комуністи, які сподівалися на можливість переростання Народного фронту у диктатуру пролетаріату.

Зовнішня політика Франції у міжвоєнний період була досить активною. Це визначалось рядом об'єктивних факторів. Зовнішньополітичний курс Франції і після закінчення Першої світової війни продовжувався немов би по інерції. Французьке керівництво негативно сприйняло події в Росії, власне не сприйняло, а намагалося їх заперечити, не визнавати їх доконаним фактом. Воно хотіло збройним шляхом ліквідувати радянську владу і відновити в Росії владу Тимчасового уряду.

Зовнішня політика Франції у міжвоєнний період здійснювалась за трьома основними напрямками: союзи із сусідніми державами, посилений курс на модернізацію своїх озброєнь і зусилля в міжнародних організаціях, і перш за все, у Лізі Націй щодо роззброєння Німеччини.

Тема 11. США в 20 - 30-ті рр. XX ст.

США були єдиною країною, яка не понесла економічних втрат, а навпаки, виграла від участі у Першій світовій війні. Прибутки американських монополій за роки війни (1914–1919 рр.) зросли в кілька разів. Вони становили понад 35 млрд. доларів. Витрати на війну становили 25,7 млрд. доларів. Капіталовкладення монополій за кордоном після Першої світової війни збільшились у шість разів. Експорт у 1920 р. перевищив імпорт на 2,9 млрд. доларів. Національне багатство США в роки війни зросло більш як у 2,5 рази. США із боржника європейських країн стали їх кредитором. Європейські країни заборгували США 11 млрд. доларів.

По закінченню війни США виробляли на 10% більше світової продукції, ніж Англія, Франція, Німеччина, Італія та Японія, у т.ч. 50% світового видобутку вугілля, 2/3 нафти, 3/5 виробництва сталі. 40% світового золотого запасу золота також було в США. За показниками експорту США вийшли на перше місце у світі. Він зріс з 2 млрд. доларів в 1914 р. до 6 млрд. доларів в 1918 р.

США після війни вступили на шлях нової індустріалізації. Автомобільна промисловість нарощувала випуск своєї продукції. Після закінчення війни іноземні замовлення зменшились на 32%. Підприємці поставили питання про ліквідацію зарплати воєнного часу (вона була суттєво завищена). У 1920–1921 рр. зарплата робітників впала. Робітники почали протестувати проти скорочення зарплати. У повоєнний період відбулась велика кількість страйків (Нью–Йорк, Сіетла).

Такий розвиток подій спонукав американську буржуазію до наступу на ліві сили, профспілковий рух зокрема. Сенат прийняв рішення про продовження дії "закону про шпигунство", прийнятого під час війни а також дії інших надзвичайних воєнних законів. Засоби масової інформації намагались створити у громадськості думку, що невдоволення трудящих, їх страйки і демонстрації не були результатом соціальних проблем, а наслідком впливу ззовні, спроб комуністів підбурювати робітників на заворушення в країні.

2 листопада 1920 р. відбулися чергові президентські вибори. В. Вільсон не виставляв свою кандидатуру на посаду президента США. Кандидат від демократичної партії Кокс зібрав всього 9 млн. голосів проти 16 млн. голосів, які одержав кандидат республіканської партії У. Гардинг. Він і став президентом США.

Першим ділом У. Гардинг посприяв скасуванню закону воєнного часу про податок на надприбутки, що заощадило великим корпораціям понад 1,5 млн. доларів на рік. Потім було прийнято рішення про відмову від контролю над цінами і регулювання виробництва, було проголошено курс на невтручання держави у справи бізнесу і протекціонізм у торгівлі. Прихід до влади республіканців співпав з початком нетривалої економічної кризи. За 1920–1921 рр. виробництво промислової продукції . скоротилось на 25%, почались банкрутства, число безробітних зросло до 5,5 млн. чол. До середини 1921 р. криза в промисловості була подолана. Економіка США вступила в період тимчасової стабілізації.

Криза в сільському господарстві була більш тривалою. Ціни на сільгосппродукцію падали, фермери розорювались, покидали свої місця проживання і втікали в міста. За ці роки покинули свої ферми понад 2 млн. чол.

У 1923 р. помер президент США У. Гардінг. Виконуючим обов'язки президента став віцепрезидент К. Кулідж. У 1924 р. в США відбулися чергові президентські вибори. Перемогу на виборах здобув К. Кулідж (Республіканська партія). Особливість цих виборів полягала в тому, що вперше у виборах поряд з традиційними партіями Демократичною і Республіканською брав участь Прогресивний блок, який очолив сенаторреспубліканець Р. Лафоллет. Його програма передбачала захист інтересів дрібної буржуазії, націоналізацію гідроелектростанцій та залізниць, надання фермерам дешевого кредиту, поліпшення життя робітників та ін. Лафоллета підтримала значна частина робітників, фермерів, ліві партії та організації, Виконавчий комітет Американської федерації профспілок (АФП).

Початок президентства К. Куліджа співпав зі вступом США в період економічного піднесення. Хаос у виробництві, торгівлі і фінансах був позаду, революційні атаки робітничого класу були відбиті, влада буржуазії зміцніла.

К. Кулідж висунув гасло: "Справа Америки бізнес!". Це була сутність усієї політики США упродовж 1924–1932 рр. Рівень безробіття був мінімальним 1,5 млн. чол. Пропаганда переконувала усіх про рівні можливості громадян у досягненні матеріальних благ, багато говорили про наступ "ери просперіті" (добробуту). Продуктивність праці в промисловості зростала, конвеєрна система здобула широке застосування, особливо в нових галузях виробництва.

Вибори нового президента США у 1928 р. відбулися в розпал "Просперіті". Багатьом здавалось, що рівень продуктивних сил досяг такого показника (зріс на 43%), що про бідність не може бути і мови, а процвітання Америки безмежне в часі. Республіканська партія, йдучи на вибори, записала у свій актив здобутки попередніх років, обіцяла і надалі зберегти "просперіті". Більшість американців повірила республіканцям. Г. Гувер був обраний президентом США. Це була третя підряд перемога республіканської партії на президентських виборах.

4 березня 1929 р. Г. Гувер зайняв президентське крісло. В уряд увійшли представники мільярдерів Меллон, Стімсон та ін. Економісти прогнозували високі темпи виробництва і на перспективу. Пропаганда стверджувала про вступ США в золотий вік. Символом процвітання вважався автомобіль.

Наприкінці 1929 р. в США почалася одна з найнебезпечніших економічна криза, яка за короткий період часу охопила усі капіталістичні країни. Падіння курсу акцій на Нью–Йоркській біржі було катастрофічним. Паніка охопила власників акцій і вони почали їх продавати. 24 жовтня було продано 12,8 млн. акцій, а 29 жовтня 16,4 млн. акцій, вартість яких зменшилась більш як на половину. 32 млрд. доларів, вкладених акціонерами в цінні папери, перестали існувати. У країні почали закриватися заводи, фабрики, чисельність безробітних зросла, зарплата працюючих падала.

Це була криза перевиробництва товарів і падіння попиту на них, яка призвела до масового закриття підприємств, скорочення виробництва з метою підтримати стабільні ціни. Це привело до масового безробіття, різкого зниження рівня життя багатьох верств населення. Спочатку Г. Гувер запевняв американців, що криза є тимчасовою і рекомендував бізнесу самому із неї виходити, не хотів відходити від індивідуалістської теорії і переходити на позиції державного регулювання економічного життя.

Безробіття, скорочення зарплати і збільшення тривалості робочого дня привели до зростання соціальної напруги, невдоволення серед робітників, фермерів, інтелігенції. Вони вимагали припинити зменшення зарплати, надання їм допомоги, анулювання боргів і зменшення податків. Новою ознакою протестного руху була його масовість і організованість.

Страйкова боротьба працюючих у роки економічної кризи не набула масового характеру. На цей час у профспілках США було 10% робітників. Страх втратити роботу утримував багатьох від участі у страйках. До того ж американська буржуазія, щоб придушити боротьбу робітників і фермерів, застосовувала терор і репресії. Фашистські тенденції стали реальністю суспільнополітичного життя. Куклуксклан, Американський легіон безпосередньо брали участь у придушенні робітничого і фермерського руху. Були спроби заборонити компартію США.

В 1932 р. почалась кампанія по виборах президента США. Передвиборча платформа республіканської партії включала вимоги дотримання бездефіцитного бюджету, заперечувала необхідність збільшення державних соціальних витрат. Демократична партія висунула кандидатом на посаду президента США Ф. Рузвельта. Ф. Рузвельт і його "мозковий трест" розробили досить солідну передвиборчу платформу і доклали максимум зусиль, щоб її донести до найширшого кола людей. В основу своєї передвиборчої платформи Ф. Рузвельт поклав вияснення причин економічної кризи і визначення шляхів для її подолання. Критика республіканців за наслідки їх управління країною, обіцянка надати роботу безробітним,

фермерам, підвищити ціни на сільгосппродукти, почати проведення реформ на користь мільйонів "забутих американців" були також широко використані передвиборчим штабом Ф. Рузвельта.

Ф. Рузвельт здійснив ряд реформ, активно втручаючись у ділову діяльність американців. Планування, контроль і регулювання лягли в основу політики, яка отримала назву "Новий курс". Цей термін вперше вжив Розенман організатор передвиборчої кампанії Ф. Рузвельта. У своїй сукупності вищеназвані заходи надали впевненості людям у можливість виходу із кризи, сприяли зміцненню національної єдності і в кінцевому рахунку вивели економіку США з економічної кризи.

Реалізація "Нового курсу" відбувалась у декілька етапів і з чітким визначенням вирішення пріоритетних завдань. Уряд Ф. Рузвельта приступив до проведення цілої серії надзвичайних заходів. 9 березня 1933 р. була скликана спеціальна сесія Конгресу, робота якої продовжувалась більше трьох місяців.

Таким чином, економічний і соціальнополітичний розвиток США у міжвоєнній період пройшов шлях від злету після закінчення Першої світової війни аж до 1928 року, через всеосяжну економічну кризу 1929–1933 рр. і вийшов у другій половині 30х років на нове економічне піднесення, яке на цей раз не було таким тривалим як у 20–ті роки. За таких умов американська держава повинна була стати і стала соціальною. З приходом у Білий дім Ф. Рузвельта соціальний захист своїх громадян став обов'язком усіх наступних президентів США.

Зовнішня політика США після закінчення Першої світової війни базувалась на солідній економічній і військовій могутності і мала на меті утвердити лідерство США у післявоєнному світі. Це вело до експансіоністських кроків з їх боку, до підкорення світових ринків. США виступали в ролі арбітра при вирішенні складних міжнародних проблем (репараційні платежі на Версальській конференції). Післявоєнні роки були

роками утвердження США як провідної держави світу. Ситуація для цього була досить сприятлива. Одні конкуренти розгромлені, інші ослаблені.

Таким чином, США явно не використали свої можливості світового лідера для попередження Другої світової війни. Це дорого обійдеться народам світу. США у найближчому часі будуть змушені зайняти більш активну позицію щодо агресивних держав тогочасного світу.

Тема 12. Німеччина у 1918-1939 рр.

Перша світова війна і революція докорінно змінили економічне і соціальнополітичне становище Німеччини. Вона стала республікою, в якій було проголошено демократичні права і свободи громадян, 8годинний робочий день. Ставлення німців до республіки було неоднозначним. Були політичні сили (НДП і партія Центру), які готові були визнати Версальський мирний договір при умові його пом'якшення. Були політичні сили(Німецька народна партія, Німецька національна партія), мета яких полягала у відновленні монархії.

Наслідки війни для німецької економіки були важкими Загальні людські втрати склали 7 млн. чол., промислове виробництво скоротилося на 50%. Втратила Німеччина 13,5% своєї території та 10% населення.. Великим тягарем були невиправдано великі репараційні платежі. Німецьке суспільство вступило у повоєнні роки з почуттям національної ганьби та жагою реваншу. Диспропорції у промисловості, безробіття, нестача продуктів харчування і загроза голоду усе це мало місце в післявоєнній Німеччині. Інфляція досягла величезних розмірів.

Листопадова революція не вирішила багатьох важливих завдань. Повністю збереглась економічна могутність юнкерів. Вони, як і раніше, намагалися відігравати важливу роль в політичному житті країни. Соціальні статті Веймарської конституції значною мірою були декларативними.

18 березня 1920 р. президент Еберт та уряд повернулися в Берлін. Першими їх рішеннями була вимога припинення страйку, направлення

монархічних "добровольчих" загонів разом з 20тисячним військом у Рейнську область і Вестфалію для придушення революційних виступів робітників, що і було зроблено. Робітничі демонстрації просто розстрілювалися. Обіцянки уряду залишилися невиконаними.

Економічне становище в післявоєнній Німеччині залишалося важким. Інфляція зростала. У 1921 р. золота марка коштувала 25 паперових, у січні 1923 р. 11 тис. паперових марок. 90% рантьє позбулися своїх капіталів. Капіталісти, за продані за кордоном свої товари, отримували валюту. Це привело до ще більшого збагачення Стіннеса, Круппа, Вольфа та ін. З 1919 по 1923 рр. вони вивезли за кордон 15 млрд. золотих марок.

У сільському господарстві Німеччини були свої проблеми. Зменшувалось поголів'я худоби, низькою залишалась врожайність зернових. Юнкери підняли ціни на зерно. Селяни потрапляли у фінансову кабалу від юнкерів.

Політичне життя цього періоду було відбиттям економічного становища. Страх, невпевненість, банкрутства, збідніння мільйонів створили в суспільстві атмосферу страху і непевності. Бажання повернутися до старих добрих часів за допомогою "сильної руки" все глибше проникало у свідомість мільйонів німців.

Цим пояснюється зростання воєнізованих фашистських організацій, лідери яких закликали до ліквідації Веймарської республіки і відмови від Версальського мирного договору. Засобами їх боротьби були путчі, "патріотичні демонстрації", вбивства політичних противників.

Проблема репарацій мала, перш за все, наслідки для внутрішнього економічного життя. За 1919-1923 рр. Німеччина виплатила 8 млрд. золотих марок репарацій. Це означало, що рівно стільки втратив бюджет. Тому вимоги за відмову від виплати репарацій лунали як з боку буржуазії, так і з боку трудящих. Окупація Францією Рурської області цю проблему ще більше загострила.

1923 рік став для Німеччини роком першої спроби своїх сил фашистами. Ще в 1920 р. А. Гітлер очолив НСРП. У 1921 р. він досяг в партії безроздільної влади, ліквідував виборні керівні органи і став практикувати призначення на керівні посади ,ввів партійну символіку, створив охоронні загони партії. Соціальною базою НСРП спочатку були дрібні господарі, декласовані елементи. Партійна програма передбачала передачу землі селянам, робітникам справедливий розподіл прибутків, торгівцям зменшити конкуренцію на ринку з боку євреїв. Політична частина програми передбачала боротьбу проти марксизму, сіонізму і Версальського мирного договору. Фашисти виступали проти видачі військових злочинців, проти демократичної парламентської республіки.

За таких обставин 8 листопада 1923 р. фашисти в Мюнхені спробували здійснити державний переворот з метою реалізації своєї програми. Генерал Е. Людендорф був призначений керівником армії, Гітлер проголосив себе керівником імперського уряду. Вони одразу ж почали погроми робітничих організацій та антисемітські погроми. Путч у Мюнхені зазнав невдачі. Гітлер був заарештований і засуджений на 5 років ув'язнення (через 8 місяців його звільнили).Фашисти заявили про себе, можна сказати, дещо передчасно.

В економіці Німеччини з 1924 р. мала місце стабілізація, яка невдовзі переросте у економічне піднесення. Цьому сприяли кроки Я. Шахта, президента рейхсбанку по укріпленню марки, початок стабілізації в Європі і новий репараційний план Дауеса. До того ж на промислових підприємствах впроваджували раціоналізацію технологічних процесів.

Навесні 1925 р. помер президент Німеччини Ф. Еберт. На виборах новим президентом Німеччини був обраний П. фон Гінденбург (за списками Антанти військовий злочинець). З 1924 по 1928 рік у політичному, соціальноекономічному житті Німеччини якихось особливих подій не відбувалось. Обсяг промислового виробництва на 1927 рік був значно більшим, ніж Англії і Франції, дещо скоротилось безробіття, підвищилась

зарплата працюючих. 31 березня 1928 р. П. фон Гінденбург розпустив парламент, і 20 травня відбулися нові вибори.

У липні 1928 р. лідеру Соціадемократичної партії Г. Мюллеру доручили сформувати уряд "великої коаліції" (Народна партія, Демократична, партія Центру і баварська Народна партія).Уряд Мюллера управляв країною до березня 1930 р. За цей час уряд провів закон про скорочення допомоги по безробіттю, сотні тисяч із них взагалі були позбавлені допомоги. В лютому 1929 р. було узаконено 10годинний робочий день. Було збільшено ціни на газ, воду, електроенергію а також витрати на військові цілі. Почалось таємне переозброєння армії.

Робітничі організації пробували чинити опір цим діям уряду. У відповідь 1 травня 1929 р. в Берліні була розстріляна демонстрація трудящих, 33 чол. було вбито. Ось з такими "здобутками "Німеччина підійшла до світової економічної кризи.

У жовтні 1929 р. у Німеччині почалась економічна криза, яка тривала до 1932 р. Тягар кризи для німців ізза репарацій був значно важчим, ніж в Англії чи Франції.

У вересні 1930 р. уряд Брюннінга провів нові вибори до Рейхстагу. У пропаганді фашистів мала місце і критика капіталістів, а приєднання до назви партії слова "соціалістична" стало обманом для багатьох малостійких і відсталих робітників. Такий успіх НСРП на виборах дозволив їм (без протидії з боку уряду) приступити до створення своїх "охоронних загонів" "СС" і штурмових загонів "СА". На них було покладено завдання допомогти НСРП "оволодіти вулицею". За таку послугу члени "СС" і "СА" після приходу до влади партії нацистів мали стати панами.

Економічна криза привела до погіршення матеріального становища населення, а це був грунт для критики демократії. Соціал–демократи і комуністи і тепер залишались непримиренними ворогами. Агресивність фашистів злякала багатьох німців, вони побачили, що влада слабка і не

здатна захистити демократію. Обіцянки фашистів в короткий час навести в економіці країни порядок багатьом імпонували.

Мовчазна, а то й активна підтримка партії Гітлера з боку значної частини робітників, інтелігенції армійських кіл, стала цілком реальною ознакою внутрішньополітичного життя в Німеччині початку 30х років. На 1932 рік фашисти стали найвпливовішою політичною партією в Німеччині.

Старі партії Німеччини втрачали авторитет. Великі промисловці (Тіссен, Шахт та ін.) стали відкрито підтримувати партію Гітлера, яка відкрито виступала за відмову від Версальського договору, за зниження усім податків, за відшкодування збитків від інфляції. Для жінок Гітлер проголошує три «К»: Кірхен, Кіндер, Кюхен. Усім Гітлер обіцяє вирвати Німеччину з болота. Перед ним було два варіанти взяття влади в Німеччині: парламентським шляхом і шляхом сили. Випробування другого напрямку відбувалося під час вуличних зіткнень його партійних армій з комуністами. Не можна сказати, що влада зовсім не реагувала на розбійницькі дії фашистів. Проти них у 1925–1932 рр. було порушено 40 тис. кримінальних справ.

У 1932 р. минав строк перебування П. фон Гінденбурга на посаді президента Німеччини. Більшість політичних партій зійшлися на тому, що переобрання П. фон Гінденбурга є політикою "найменшого зла". Його кандидатуру підтримала СДПН. У цьому досить відповідальному питанні позиції соціалдемократів і комуністів розійшлися. Вибори президента Німеччини відбулися 13 березня 1932 р. 30 травня 1932 р. уряд Брюннінга під тиском президента Гінденбурга подав у відставку. Новим канцлером Німеччини став Ф. фон Папен, прибічник Гітлера. Це означало, що загроза встановлення влади фашистів ставала цілком реальною. Уряд Папена ввів ряд надзвичайних заходів, у т. ч. смертну кару за політичні виступи проти влади. Підприємці отримали право на 50% скорочення зарплати робітникам.

Наслідки листопадових виборів до Рейхстагу дуже стурбували крупну буржуазію і прискорили прийняття нею рішення про передачу влади НСРП,

щоб її руками ліквідувати буржуазні свободи і встановити терористичну диктатуру. 5 січня 1933 р. в Кельні відбулася чергова нарада промисловців і фінансистів Фегнера, Кірдорфа, Тіссена, Шредера з Папеном і Гітлером. Було вирішено, що Гітлер повинен стати канцлером Німеччини. Опір наступу фашизму після листопадових виборів значно посилився. Однак були об'єктивні фактори, які стримували антифашистський рух це розкол робітничого руху, демагогія і терор фашистів уже привели до нейтралізації значного числа їх противників.

Виконуючи рішення Кельнської наради, президент П. фон Гінденбург 30 січня 1933 р. призначив Гітлера канцлером Німеччини. Відтепер фашисти в Німеччині отримали владу і відповідно їх можливості для реалізації своєї програми зросли. Це була влада крупного промислового і фінансового капіталу. Це видно і з складу уряду. До уряду Гітлер запросив Гугенберга, Шахта, Геринга, Геббельса, Фріка, Бломберга, Папена та ін.

1 лютого 1933 р. в Німеччині був розпущений Рейхстаг і призначено нові вибори на 5 березня. Зауважимо, що підготовка до нових виборів проходила в умовах дії надзвичайного декрету "Про захист німецького народу", підписаного президентом П. фон Гінденбургом на самому її початку, 4 лютого 1933 р. Згідно цього декрету та інших указів, уряд Гітлера мав право забороняти будьякі збори громадян, закривати газети. Поліція отримала право застосовувати зброю проти громадян на її розгляд. Все це було спрямовано, перш за все, проти комуністів найпослідовніших борців проти фашизму. За перші шість тижнів діяльності уряду Гітлера в тюрми було ув'язнено 18 тисяч комуністів. Ув'язненими були і соціалдемократи, і представники демократичної інтелігенції. Терор в небачених до того розмірах, шовіністична і націоналістична пропаганда мали позбавити німецький народ здатності до боротьби.

Ідеологічна обробка фашистами населення Німеччини здійснювалась за умов відсутності політичної опозиції. Сутністю фашистської ідеології був не тільки націоналізм, а й звірячий шовінізм, політичний бандитизм, система

провокацій і катувань у відношенні до робітничого класу, дрібної буржуазії та інтелігенції.

2 серпня 1934 р. помер президент Німеччини П. фон Гінденбург. Того ж дня Гітлер, спираючись на підтримку військового міністерства і командування армії, проголосив себе фюрером і рейхсканцлером, а також головнокомандувачем збройними силами. Таким чином, у Німеччині в 30ті роки була встановлена класична модель тоталітарного агресивного режиму. І в цій державі до влади прийшов фашизм, який поставив під загрозу всю цивілізацію. До того ж прийшов до влади легально, за підтримки значних верств населення країни.

У листопаді 1933 р. Гітлер провів перший плебісцит з питання про довіру уряду. 4,5 млн. чол. відповіли негативно. У серпні 1934 р. був проведений другий плебісцит з питання об'єднання двох посад канцлера і президента 7 млн. чол. дали негативну відповідь. З 1935–1937 рр. практично припинився опір фашизму з боку робітничого класу.

Німеччина була визнана винуватцем Першої світової війни і тих руйнацій та жертв, що понесли народи у 1914–1918 рр. Франція, зокрема, і чути не хотіла про можливість у перспективі самостійної активної зовнішньої політики з боку Німеччини. Версальський мирний договір поставив Німеччину в жорсткі і досить обмежені рамки не тільки внутрішньої поведінки, але й і зовнішньої. Міжнародний статус Німеччини повоєнного періоду різко змінився. Вона втратила значну частину своєї території, внаслідок чого у неї склалися нові кордони. Німеччина "не по своїй волі" перестала бути колоніальною державою.

Німеччину позбавили світових ринків для збуту своєї продукції. З відбудовою німецької економіки і збільшенням випуску нею промислової продукції досить високої якості таке становище не могло бути терпимим. Німеччина повинна була шукати і знаходити шляхи для виходу із тієї ситуації. І як тільки така можливість з'явилась, Німеччина її використала без всяких вагань. Прикладом є Рапалльський договір з Росією про відновлення

дипломатичних відносин. Договір поклав початок тривалому і плідному співробітництву між Німеччиною і Росією у 20ті роки в економічній, політичній й військовій сферах.

З приходом до влади фашистів зовнішньополітичний курс Німеччини докорінно змінився. В його основу було покладено ціль підготовки до війни за світове панування. Правлячі кола Європи та Америки не могли повірити в реальність такої цілі й зі свого боку пробували якимось чином впливати на поведінку фашистів.

Свідченням рішучих намірів Гітлера став вихід Німеччини з Ліги Націй у жовтні 1933 р. Тоді ж Німеччина покинула і Женевську конференцію по роззброєнню. У 1934 р. була здійснена перша спроба приєднати Австрію до Німеччини. На шляху вирішення цієї проблеми стала Італія, яка загрожувала прямим воєнним втручанням. Гітлер на цей раз відступив.

Пошук союзників для вирішення проблеми оволодіння Європою розпочався ще з підписання Антикомінтернівського Пакту. З часом в ряди союзників Німеччини з різних причин потрапили Румунія, Угорщина, Словаччина, Фінляндія. Як це не дивно, але безрезультатно закінчились переговори Німеччини з Іспанією і Болгарією, які утримались від воєнного союзу з Німеччиною. Черговою після Австрії жертвою Німеччини стала Чехословаччина. 29 вересня 1938 р. в Мюнхені між Гітлером, Муссоліні, Чемберленом і Даладьє було підписано угоду про передачу Німеччині Судетської області Чехословаччини. У березні 1939 р. німецькі війська окупували всю територію Чехословаччини. Як бачимо, і Чехословаччина стала жертвою Німеччини при підтримці вище названих політичних діячів.

Тема 13. Італія між Першою та Другою світовими війнами.

У Першій світовій війні Італія була на стороні країн Антанти. Економічне становище в країні після закінчення війни визначалось декількома факторами. Війна обійшлася Італії в 65 млрд. лір. Національне багатство за роки війни скоротилось на 1/3 (12 млрд. лір).

Через нестачу робітничої сили (більше як половина дорослого чоловічого населення була мобілізована в армію), припинення ввезення хімічних удобрень, скоротилось виробництво продукції сільського господарства. Харчова і легка промисловість занепадали. Розруха в сільському господарстві стала суворою реальністю. Дрібні і середні селянські господарства розорювалися.

Для нормального функціонування промисловості не вистачало олова, нікелю, заліза, бавовни, нафти, лісу. Разом з тим, потреби війни різко змінили структуру італійської промисловості. Значно зросли галузі промисловості, що працювали на війну. Великі трести воєнної, металообробної, машинобудівної та хімічної промисловості одержували від держави кредити, їх підприємства в першу чергу постачалися паливом і сировиною. На кінець Першої світової війни Італія з аграрної країни перетворилася в аграрноіндустріальну.

Наслідком цього було загострення класової боротьби в країні у формі страйків. У 1919 р. їх кількість зросла в 25 разів. Кількість членів профспілок зросла в 5 разів. Організованість робітників забезпечувала їх перемогу. Робітникам вдалося за короткий час добитися значного поліпшення свого становища. Найважливішим їх здобутком був 8годинний робочий день. Помітно підвищувався і рівень зарплати.

Слід додати, що страйки в Італії в післявоєнний період були як економічного, так і політичного характеру. Зросло число страйків і страйкарів і в селах Італії. Вони через свою профспілкову організацію домагалися того, щоб сільські робітники наймалися на роботу через профспілки.

У 1919 р. уряд В. Орландо подав у відставку. Новий уряд очолив Нітті. У цей час в Італії розгортався рух протесту проти спекуляції торговців хлібом. Уряд Нітті вжив радикальних заходів до спекулянтів продовольчими товарами. Ціни на них впали майже на 50%.

16 листопада 1919 р. відбулися перші після війни вибори в парламент. Вибори відбулися вперше на основі пропорційної системи голосування. На перше місце вийшла Соціалістична партія, отримавши 1,8 млн. голосів виборців і відтепер мала в парламенті 156 мандатів (приблизно 1/3 місць). Друге місце зайняла Католицька народна партія, отримавши 100 мандатів. Фашисти на цих виборах не отримали жодного депутатського мандата. Соціалістична партія явно втрачала свої політичні позиції. Вона змогла сформувати уряд на чолі з Джолітті тільки завдяки підтримці Католицької народної партії.

У листопаді 1921 р. фашисти об'єдналися й утворили Народну фашистську партію, на чолі якої став Б. Муссоліні. Фашисти в Італії символізували єдність і силу нації (як той пучок гілок, які важко зламати). Політичною основою італійського фашизму стали ультранаціоналістичні організації, які виступали за соціальну однорідність суспільства, єдину націю, спільність національної долі, яка усіх італійців привела до небезпеки.

Де вихід з цього становища? Фашисти вбачали його в сильній авторитарній владі, диктатурі, яка повинна замінити "гнилий лібералізм". У політичній сфері передбачалось збереження в Італії монархії. Соціальною базою фашизму в Італії була, перш за все, частина колишніх учасників війни. Щоб заручитись підтримкою більшого числа громадян Італії, фашисти ставили питання про націоналізацію підприємств, введення 8 годинного робочого дня, загального виборчого права, про співучасть робітників в управлінні заводами і про податок на капітал. Одночасно вони виступали за співпрацю класів. Все це привело до розширення соціальної бази фашистського руху. До нього долучалися землевласники, фінансисти, промисловці (усі вони боялися революції).

1 вересня 1922 р. в Італії відбувся загальний страйк протесту проти фашистського терору і з метою запобігти утворенню уряду з участю фашистів, про що саме в цей час йшли переговори між буржуазними партіями. Це була остання спроба перепинити шлях наступаючому фашизму.

На цей час італійська монополістична буржуазія вже схилялася до думки про ліквідацію парламентської системи і заміни її фашистською диктатурою. Муссоліні знав про це. На з'їзді фашистської партії в Неаполі він поставив вимогу про передачу йому державної влади. З метою прискорення цього процесу він призначив на 28 жовтня 1922 р. "Похід на Рим". У відповідь прем'єр Факта оголосив про введення стану облоги, але король Віктор–Еммануїл III відмовився підписати відповідний декрет і замість цього надіслав Муссоліні в Мілан телеграму з пропозицією зайняти посаду прем'єра. Прем'єр Факта подав у відставку.

30 жовтня 1922 р. Муссоліні поїздом з Мілану прибув у Рим, а його колона (40 тис. чол.) пішки йшла на Рим по владу. Призначення Б. Муссоліні на посаду Прем'єра коаліційного уряду відбулося за попередньою домовленістю з королем і добровільно. Це був санкціонований королем і крупною буржуазією державний переворот, з якого почався процес ліквідації парламентського устрою в Італії.

Перший період фашистської влади в Італії продовжувався з 1922–1926 рр. На цьому етапі режим мав напівавторитарний характер зі збереженням усіх демократичних атрибутів (парламенту, опозиції, демократичних свобод тощо). Разом з тим слід наголосити, що уряд Муссоліні одразу ж ліквідував комісію, яка займалась розслідуванням питання про надприбутки, одержані промисловцями під час війни, понизив податок на спадщину, розпустив фабричнозаводські комісії і замість них призначив урядових комісарів, різко обмежив право профспілок. Була утворена Велика фашистська рада, яку очолив Муссоліні. Поміщики знову дістали право розриву договорів з селянамиорендарями. Селяни були позбавлені права користуватися необроблюваними землями, прогресивний податок був замінений пропорційним, відбулося скорочення державних службовців.

Утвердження на кінець 1926 р. фашистської диктатури завершило перший період існування фашистської держави в Італії, який продовжувався

4 роки. Італійський фашизм на цей час характеризувався такими основними рисами, як насильство над опозицією, ліквідація буржуазно–парламентської надбудови, соціальна демагогія, мета якої полягала в розширенні соціальної бази фашистів. Однак особливість італійського фашизму була в тому, що він так і не зміг забезпечити собі прихильність більшості населення Італії.

Другий етап фашистського режиму в Італії (з 1926 р.) характеризується посиленим наступом на залишки демократичних прав і свобод громадян, загальним терором проти усіх противників фашистів.

У 1928 р. був прийнятий закон про реформу політичного представництва (про парламентські вибори). Було введено обмеження висунення кандидатів, не більше 2х на одне місце (на 400 місць у парламенті 800 кандидатів). До виборів кандидати в депутати допускались лише зі згоди Великої фашистської ради. На основі результатів виборів у 1928 р. був сформований перший однопартійний фашистський уряд на чолі з Б. Муссоліні. Він провів грошову реформу, чому сприяли значні кредити США.

На 1929 рік рівень промислового виробництва в країні на 40% перевищував довоєнний, зростало виробництво електроенергії, сталі, продукції текстильної, харчової та інших галузей. Муссоліні довгий час намагався налагодити відносини з Ватиканом. Результатом його зусиль був Латеранський Пакт. У ньому мова йшла про примирення церкви і держави. Пакт підписав кардинал Гаспарі і Муссоліні 11 лютого 1929 р. Цим документом визнвалось деюре католицької держави площею 44 га у центральній частині Риму. Населення держави Ватикан складало 1000 осіб.

У 1929 р. в Італії, як і в інших країнах Європи почалась економічна криза. Видобуток залізної руди скоротився на 60%, виплавка чавуну і сталі на 35%. Втричі скоротився обсяг зовнішньої торгівлі. Обсяг виробництва за 3 роки скоротився на 1/3. Сотні тисяч дрібних і середніх підприємців розорилися. Держава стала власником сотень тисяч акцій та облігацій на суму 10 млрд. лір кредитних і промислових підприємств.

У роки економічної кризи фашистський уряд завершив створення корпоративної системи, розробленої ще в Хартії, схваленої Великою фашистською радою в 1927 р. Офіційним завданням її було доказати можливість капіталізму пристосуватись до складних умов кризи і вийти з неї переможцем. Передбачалось, що корпоративна система забезпечить більше справедливості, зменшить розрив у багатствах, забезпечить в італійському суспільстві класовий мир. Реально корпоративна система перетворилася в один із важелів фашистського державного регулювання економіки і політичного життя. У корпорації входили представники уряду, підприємств і профспілок. Всього в Італії було 22 корпорації, які об'єднували усі основні галузі виробництва. Вищим органом корпорацій був Центральний комітет на чолі з Муссоліні. У 1939 р. місце Палати депутатів у політичному житті країни зайняла Палата корпорацій.

Однією із ознак італійського фашизму, як і фашизму в інших країнах, був курс на підготовку і розв'язання загарбницьких воєн. Це вимагало великих фінансових і матеріальних затрат. Видатки з державного бюджету на підготовку і ведення війни зросли з 21 млрд. лір в 1934–1935 р. до 60 млрд. лір в 1939–1940 рр. Муссоліні заявляв, що "війна для чоловіків те ж саме, що материнство для жінок". З 1937 р. уся економіка Італії була переведена на воєнний лад.

Підготовка до війни вимагала створення додаткових запасів продуктів харчування, промислової сировини. Саме виходячи із цієї необхідності в Італії фашисти здійснювали політику автаркії (самозабезпечення стратегічною сировиною). Італійська промисловість почала виробляти замінники тих видів сировини, яких бракувало для нормального функціонування державних галузей промисловості, а саме, штучну гуму, паливо та ін. Замінники, до яких приступила італійська промисловість не вирішували проблеми сировинних запасів. Собівартість замінників була досить високою, а якість низькою. Складовою частиною політики автаркії було обмеження споживання населенням продуктів харчування, промислових

виробів. У 1937 р. була створена Верховна комісія по автаркії. Однак, вона не змогла вирішити усіх проблем. Роки підготовки до війни були "золотим віком" для італійських монополістів. їх прибутки з 1934 по 1939 рр. збільшились на 80%.

Таким чином, зовнішня політика Італії в міжвоєнний період була спрямована на перетворення Італії у велику імперію. Саме реалізації цієї мети були підпорядковані військовополітичні відносини з такими ж агресивними державами того часу, як Німеччина і Японія. Опір в Італії такій політиці був ще надто слабкий.

Тема 14. Іспанія з 1918 до кінця 1930-х років.

У роки Першої світової війни Іспанія дотримувалась політики нейтралітету. В певній мірі це дало їй можливість не тільки нічого не втратити за час війни, але й наростити об'єми промислового виробництва. Видобуток вугілля зріс з 4 до 5 млн. т., виплавка сталі з 242 до 400 тис. т. У країні виникло 500 нових підприємств. Основну масу робітників складали ремісники. Кадрових індустріальних робітників було не більше 25%. Золотовалютні ресурси країни зросли в 4 рази.

Закінчення війни обірвало "процвітання" Іспанії. Вона залишалась аграрноіндустріальною країною з середнім розвитком капіталізму і з значними залишками феодальних відносин у сільському господарстві: натуральна форма оренди, панщина. У той же час помітним був контраст між промислово розвиненими північними провінціями (Каталонія, Басконія, Астурія) та відсталими районами аграрного півдня (Андалузія).

В Іспанії була збережена конституційна монархія на чолі з королем Альфонсом XIII Бурбоном. Виконавча влада належала королю і уряду, який він призначав. Законодавчу владу король розділяв з Кортесами, які він сам скликав і розпускав. У Кортесах були феодали з пожиттєвим правом засідань і депутати, обрані на основі обмеженого виборчого права. Політичне керівництво в країні здійснювали дві монархічні партії: Консервативна і

Ліберальна. Вони представляли інтереси поміщиків, церкви, великого капіталу, військових. Головними опорами короля були католицька церква і армія. Роль церкви в іспанському суспільстві була досить значимою. Вона володіла великими капіталами, які вкладала в промисловість, банківську справу, транспортні компанії, контролювала народну освіту і т. д.

Іспанія багатонаціональна країна. Національне питання набуло великої гостроти. В Іспанії окрім іспанців проживали каталонці, баски і галісійці. Вони складали третину населення (6 млн. з 18). Населення Каталонії, Басконії та Галісії брало активну участь у сепаратному русі і вимагало надання цим провінціям широкої автономії і навіть національного самовизначення. Слід наголосити, що саме ці три іспанські області відігравали провідну роль в економічному житті країни.

в післявоєнний період своєї історії. Економічне становище суттєво погіршилось, зросла чисельність безробітних особливо в легкій, вугільній і металургійній промисловості. Зовнішня торгівля скоротилась, імпорт у торгівлі перевищив експорт. Інфляція росла з кожним роком. Ціни на продукти харчування і промислові товари зросли у 2 рази порівняно з 1913 р. Це і був грунт для піднесення революційної боротьби трудівників Іспанії. Кількість страйкуючих робітників за цей час зросла з 109тис. до 215 тис. чол.

В результаті виборів до Кортесів, які відбулися у червні 1923 р., на них монархісти втратили свою політичну монополію, значною мірою поступившись ліберально–республіканським силам. Політична еліта Іспанії вирішила діяти. Заручившись підтримкою короля Альфонса XIII, керуючий Каталонським військовим округом генерал М. Прімо де Рівера 13 вересня 1923 р. захопив владу у Барселоні. Уряд Іспанії пішов у відставку. Король вітав його в Мадриді, пояснюючи свою підтримку військових тим, що не хочедопустити громадянської війни в суспільстві. Так в Іспанії встановилась військово–монархічна диктатура влада, буржуазії, поміщиків і церкви. 7 років з (1923—1930)

15 вересня 1923 р. Прімо де Рівера сформував свій уряд (військову директорію). Першим кроком з боку директорії було введення в Іспанії стану облоги, відбувся розпуск Кортесів і місцевих органів влади муніципалітетів, політичних партій. На місце цивільних губернаторів були поставлені військові. По всій країні була встановлена цензура, робітничу пресу було заборонено. Були заборонені збори, мітинги, демонстрації, було скасовано право на страйки. Суд присяжних припинив розслідування причин поразки іспанської армії в Марокко. Комуністична партія Іспанії пішла в підпілля. Прімо де Рівера обґрунтовував необхідність державного перевороту тим, що держава потребувала оновлення.

Світова економічна криза важко відбилася на економіці Іспанії. Зменшилось промислове і сільськогосподарське виробництво. Ціни лише за першу половину 1930 р. зросли на 40%. Це призвело до різкого скорочення реальної заробітної плати трудівників. Одночасно зростало безробіття, яке досягло в 1930 р. 200 тис. чол., а на початку 1931 р. 500 тис. чол. Кількість безробітних батраків у сільському господарстві перевищувала 1 млн. чол. Демонстрації протесту проти такого становища відбувалися по всій Іспанії.

17 серпня 1930 р. Республіканський блок був реформований у Революційний комітет. Він мав шляхом військового перевороту ліквідувати монархію і встановити "консервативну республіку". Провідні позиції в цьому комітеті відігравали праві республіканці на чолі з А. Самора і ліві республіканці на чолі з М. Асанья і М. Домінго.

Вуличні бої з жандармами і масові страйки відбувалися в грудні 1930 р. в Басконії, Астурії, Каталонії та інших провінціях. Демонстранти вимагали встановлення в Іспанії республіки. Революція наростала. 14 лютого 1931 р. уряд Беренгера, не справившись з революційним натиском, подав у відставку. Новий уряд очолив Аснар. З метою розрядити політичну обстановку в країні він оголосив про проведення муніципальних виборів. Вибори відбулися 12 квітня 1931 р. Перемогу на муніципальних виборах здобув Республіканський блок.

Переконавшись, що в країні немає сил, готових виступити на його захист, 14 квітня 1931 р. король Альфонс XIII залишив країну. Монархія в Іспанії впала без єдиного пострілу. Того ж дня Революційний комітет оголосив себе Тимчасовим республіканським урядом. Перший республіканський уряд в Іспанії очолив А. Самора. В уряд увійшли недавні монархісти і соціалісти. Встановлення в Іспанії республіки було найважливішим політичним здобутком першого етапу революції, який продовжувався з 1931 до 1936 рр. За своїм характером вона була буржуазно–демократичною.

Була підготовлена і прийнята нова Конституція Іспанської республіки. Згідно Конституції церква була відокремлена від держави, їй було заборонено втручатися у справи освіти, були розпущені релігійні ордени, скасовано релігійні святкові дні (окрім Різдва та Нового року). Все це свідчило, що Іспанія ставала атеїстичною країною, з чим не хотіли змиритися не тільки церковна ієрархія, але й значне число громадян Іспанії. Можна сказати, що атеїстична спрямованість Конституції в значній мірі спровокувала громадянську війну в країні.

Почалось проведення аграрної реформи, але вона здійснювалась половинчасто і непослідовно Селяни були незадоволені такими повільними темпами реформи і почали самі захоплювати землю у поміщиків. Не розв'язаним залишалося і національне питання. У 1932 р. лише Каталонія отримала статус "автономної Іспанської області", Галісія та Басконія цього статусу не отримали. Це збурило всю країну, анти каталонські настрої були досить сильними в іспанському суспільстві.

Монархісти вітали утворення фашистських організацій. Фаланга отримала 100 тис. песет від "Іспанського відродження". 4 березня 1934 р. Фаланга і Іспанське відродження об'єдналися в одну партію. У Фалангу вступали, перш за все, монархісти. їх програма передбачала відновлення великої і єдиної Іспанії, ліквідації республіканського устрою, політичних

партій (які начебто зайві) і автономії Каталонії. В ідеологічній сфері фашисти мали намір об'єднати націоналізм і капіталізм.

Головним політичним завданням лівих сил було організувати відсіч силам фашизму. Антифашистські демонстрації відбулися в Мадриді, в Астурії та інших місцях. У червні 1934 р. в Барселоні і Мадриді в акціях протесту проти наступу фашизму взяли участь понад 200 тис. робітників, 500 тис. сільськогосподарських робітників. У ході цих акцій почав складатися єдиний фронт антифашистських сил. Значно активізувалися антифашистські настрої і в Соціалістичній партії, особливо після спроб комуністів перетягти її членів у свою партію.

В основу програми Народного фронту були покладені вимоги надання автономії Каталонії, амністії політичним в'язням, відновлення дії конституції, зниження орендної плати селян за землю, зменшення податків, повернення на роботу звільнених, наділення селян землею та ін. Головним політичним завданням Народного фронту було не допустити встановлення в Іспанії фашистського режиму.

Політичне протистояння фашистів і демократичних сил наростало з кожним днем. Іспанські праві розцінили парламентську перемогу Народного фронту як наближення комуністичної революції в Іспанії. Томуто вони зайняли наступальну позицію проти лівих сил. Вони готувалися до здійснення військового фашистського збройного заколоту проти республіки. Його підготовка відбувалась шляхом дезорганізації економіки, здійснення терористичних актів, розроблення конкретних планів заколоту і т. д. Чималі надії іспанські фашисти покладали на допомогу з боку фашистських режимів Німеччини та Італії.

Червень та липень 1936 р. виявилися найгарячішими місяцями для іспанців. Страйки будівельників, електриків, вбивства фалангістів, представників лівих партій, вбивство лідера опозиції монархіста К. Сотало були передднем початку громадянської війни. Політичне рішення про повстання військові прийняли ще в січні 1936 р. Безпосереднім керівником

підготовки повстання був генерал Мола. Йому допомагали керівники усіх військових округів.

17 липня 1936 р. почалося повстання іспанських військових в Марокко. Прем'єру К.Кірозі повідомили про початок повстання військових на що він відповів, що уже пізній час і він лягає відпочивати, а справами заколоту займеться наступного дня. Це свідчить про те, що уряд спочатку не надав цьому виступу військових особливого значення. Повсталі захопили основні міста на території Марокко. 19 липня 1936 р. в Марокко прилетів генерал Франко і прийняв командування іспанською африканською армією. Саме з цього часу починається другий етап революції в Іспанії, який носив народнодемократичний характер і продовжувався у формі громадянської війни аж до березня 1939 р.

Громадянська війна в Іспанії почалась, коли протистояння комуністів і фашистів в Європі досягло кульмінації. Цей фактор обов'язково потрібно враховувати при подальшому аналізі перебігу подій в Іспанії. Об'єктивний аналіз внутрішньополітичного розвитку в країні дозволяє виокремити ряд причин громадянської війни. Першою із них була та, що в Іспанії склалась чи не найнесправедливіша система землеволодіння: 50% земель були у володінні 1% власників.

Церква, будучи важливою часткою соціальної структури Іспанії, володіла невиправдано великими багатствами, у тому числі, і землями. Сепаратистські настрої і рухи розвинулись до небезпечних для збереження територіальної цілісності держави масштабів. 5 років конституційного правління (1931-1936 рр.) привели іспанське суспільство від хаосу до відкритої боротьби різних політичних сил між собою. Аграрну реформу, якої так бажали селяни, і, яка уже давно назріла, було розпочато і тут же (не без тиску крупних латифундистів) згорнуто, що ще більше роздратувало селян. Повстання шахтарів Астурії 1934 року було придушено невиправдано жорстоко, що призвело до загального обурення у робітничому середовищі.

Ось у такій атмосфері за закликом Народного фронту на боротьбу піднялися широкі маси іспанського народупролетаріат, селянство, дрібна і середня буржуазія, інтелігенція, усі антифашисти Іспанії. 19 липня 1936 р. уряд Кіроги пішов у відставку. Новим головою уряду став Х. Хіраль. Головним у діяльності цього уряду було організація сил для придушення заколоту. Саме з цією метою уряд розпорядився видати зброю робітничим організаціям. Почалась народна війна. Політичні партії Народного фронту оголосили загальний революційний страйк.

Влада на території, контрольованій республіканцями, була у комітетів Народного фронту і комітетів міліції. Уся велика промисловість і частина середньої перейшли в руки профспілок. На кожному підприємстві створювались виробничі комітети, які налагоджували виробництво продукції. У селах селяни захоплювали землю у поміщиків, причетних до заколотників. Слабкість республіканців була в тому, що у них на початку заколоту не було регулярних збройних сил.

Заколотники не тільки мали регулярні збройні сили, але й використовували збройну підтримку Німеччини і Італії, які надавали їм танки, літаки, артилерію, а з часом і війська. Заколотники використовували також територію Марокко як свою опорну базу. Війна республіканців за свободу і незалежність перетворилася в національнореволюційну.

З осені 1936 р. становище на фронтах ставало надзвичайно складним для республіканських загонів. 18 жовтня 1936 р. заколотники прорвали першу лінію оборони Мадрида. Бої йшли уже на вулицях міста. Бомбардувальники кидали на місто тисячі бомб, руйнувалися цілі квартали, маса людей гинула. Танки, артилерія заколотників постійно атакували республіканські загони. У місті республіканці провели мобілізацію. Комуністична партія дала фронту 21 тис. чол., об'єднана соціалістична молодь 35 тис. бійців.

На боці республіканців воювали інтернаціональні бригади з 53 країн світу, в т.ч. Німеччини, Італії, Франції, СРСР, Польщі, США, Канади,

Мексики, Китаю і багатьох інших країн світу. Число бійців інтербригад досягало 35 тис. чол. Поразка заколотників стала поворотним пунктом у ході громадянської війни. Генерал Франко почав готуватися до нового наступу на Мадрид. На підконтрольній йому території закликав усіх військових офіцерів вступити у фашистську партію, королю Альфонсу XIII повернув громадянство Іспанії, в школах було відновлено викладання релігії.

Мюнхенська угода (30 вересня 1938 р.) мала фатальне значення і для Іспанії. Заколотники і німецькоіталійські інтервенти в грудні 1938 р. посилили наступ на Каталонію. їх переваги над республіканськими військами на цей час були десятикратні в артилерії і танках, в авіації у 16 разів, в зенітних гарматах у 50 разів. Франція перекрила свій кордон для доставки військових вантажів республіканській армії. У лютому 1939 р. Каталонія впала. У руках республіканців залишилася центральна і південносхідна частина Іспанської республіки, які складали 1/4 Іспанії. Республіканські війська відступали на територію Франції. Там вони були інтерновані і ув'язнені в табори.

27 лютого 1939 р. Англія і Франція оголосили про визнання ними єдино законної влади в Іспанії генерала Франко. Одночасно вони розірвали дипломатичні відносини з республіканським урядом. Того ж дня президент М. Асанья відмовився виконувати свої конституційні обв'язки. Це був другий удар по республіці. 4 березня в Картахені почався антиреспубліканський заколот на військовоморському флоті. 5 березня анархісти підняли повстання в Мадриді і оголосили про створення "Національної хунти оборони". Це повстання очолили лідер правих соціалістів Бестейро і полковник Касадо, який до цього часу керував обороною Мадрида.

У республіканській армії стався повний розлад. Касадо оголосив про повалення уряду Народного фронту й утворення "Національної хунти оборони". Головний удар путчисти спрямували проти комуністів, висунувши гасло: "Уряд без комуністів!". Х. Негрін та інші члени його уряду 5 березня 1939 р. покинули Іспанію. Дорога фашистам на Мадрид була відкрита. 26

березня 1939 р. почався наступ фашистських військ на Мадрид. 28 березня 1939 р. війська Франко увійшли в Мадрид. Хунта Касадо покинула країну. Іспанська республіка впала.

До зовнішніх причин поразки республіканців слід віднести одверту збройну інтервенцію Німеччини й Італії на боці заколотників. До того ж на їх боці воювали десятки тисяч фашистів з Португалії, Угорщини, Фінляндії. Політика "невтручання" Англії і Франції була вигідна фашистам і обмежувала можливості республіканців. До внутрішніх причин поразки республіканців слід віднести відсутність достатньої згуртованості і єдності в рядах Народного фронту. Надто строкатим він був з точки зору політичних позицій.

Таким чином, національновизвольна війна іспанського народу тривала майже три роки з липня 1936 до кінця березня 1939 р. За ці роки в Іспанії загинуло понад 1 млн. чол., 500 тис. емігрувало. З падінням республіки в Іспанії почався період панування фашистської диктатури, очолюваної генералом Франко, який називався каудільйо вождь держави. Він залишив за собою посаду голови уряду і головнокомандуючого армією.

Зовнішня політика Іспанії у міжвоєнний період реалізовувалась у надскладних внутрішньополітичних умовах.

На кінець Першої світової війни Іспанія і далі значною мірою залежала від Англії, Франції, Німеччини, Бельгії, які знайшли на Піренейському півострові вигідну сферу для вкладення своїх капіталів.

Зовнішня політика диктатора Прімо де Рівери (1923–1931 рр.) була спрямована на те, щоб придушити визвольний рух ріфських племен і приєднати до Іспанського Марокко міжнародну зону Танжер. На початку жовтня 1925 р. іспанські війська зайняли Агадір штаб–квартиру Абдель Керма, ватажка повсталих марокканців. У травні 1926 р. останній загін його здався. Але Танжера Іспанія не одержала, бо проти цього виступила Англія і Франція.

Ще одним напрямком зовнішньої політики Прімо де Рівери було розширенння відносин з Італією і Німеччиною. У листопаді 1928 р. король Іспанії Альфонсо XIII і Прімо де Рівера здійснили візит у Рим. Король назвав Прімо де Ріверу іспанським Муссоліні, а Муссоліні назвав його лідером іспанського фашизму і творцем Іспанії.

В Італії також з початком заколоту Франко активізувалась підготовка по наданню допомоги заколотникам. У серпні 1936 р. була утворена спеціальна "Комісія по воєнних операціях в Іспанії'", яка займалась відправкою зброї, людей в Іспанію. На території Іспанії були утворені німецькі, італійські політичні, економічні і військові організації. З Іспанії вони почали вивозити у свої країни сировину. З літа 1937 р. італійські підводні човни в Середземному морі почали захоплювати і топити кораблі, які йшли в Іспанію. Були потоплені радянські кораблі "Тімірязєв", "Благоєв". Вони нападали також на торгові кораблі Англії, Франції, Данії, Норвегії, Греції.

16 квітня 1938 р. в Римі було підписано англо–італійську угоду, згідно якої Італія заручилась підтримкою Англії на продовження інтервенції в Іспанії при умові збереження статускво на Середземному морі. 13 червня 1938 р. по розпорядженню уряду Франції був закритий франко–іспанський кордон. 27 лютого 1939 р. Англія і Франція розірвали дипломатичні відносини з республіканським урядом Іспанії і визнали уряд Франко.

Тема 15. Країни Європи та Америки в роки Другої світової війни (1939-1945 рр.)

1918–1939 рр. в історичній літературі прийнято називати міжвоєнним періодом, оскільки це був час між Першою і Другою світовими війнами. Чотири країни світу – США, Великобританія, Франція і Японія – мали найбільші вигоди за наслідками Першої світової війни. Однак політична стабільність в окремих з них не була надійною, матеріальне становище багатьох людей погіршилося. У результаті парламентських виборів, які

проводилися часто достроково (це підтверджує думку про політичну нестабільність) у Великобританії, Франції, Німеччині та ін. державах почергово йшла заміна лібералів консерваторами і навпаки. Все залежало від сили тиску робітників, від стану справ у колоніях. Однак шляхом маніпулювання владою, суттєвих поступок трудящим у соціальних питаннях правлячим колам вдалося збити гостроту страйкової боротьби.

У післявоєнний час одночасно йшли два процеси — налагодження міждержавних відносин і конфронтація між окремими державами. Ліга Націй, яка мала виконувати роль координатора міжнародних відносин, ініціатора у вирішенні складних міждержавних стосунків, вперше зібралась на своє засідання у листопаді 1920 року у Женеві. Принагідно зауважимо, що не усі держави Європи, які могли б серйозно впливати на підготовку і прийняття рішень постійно брали участь у її роботі. Так, Німеччина брала участь в роботі Ліги Націй з 1926–1933 рр., Італія – з 1920–1937 рр., СРСР з 1934–1940 рр. Сполучені Штати Америки взагалі не побажали стати членом Ліги націй. За таких обставин очікувати високого рівня ефективності Ліги Націй у вирішенні складних міжнародних проблем не доводилось.

Тон міжнародних відносин, особливо у 20–і роки, визначав загальний страх політиків і народів перед війною. Це можна підтвердити тим, що у ті роки було підписано десятки пактів, угод між різними державами світу, європейськими особливо. У 1920 р. на чергових президентських виборах у США перемогу здобула республіканська партія. її лідер У. Гардінг став президентом США. За цим почався курс США на зміну зовнішньополітичної лінії і, в першу чергу, відмова від ратифікації Версальського мирного договору. Відмовились США і від вступу в Лігу Націй. Боротьба між Японією і США за домінування в Китаї та в басейні Тихого океану стала однією із складних проблем післявоєнних міжнародних відносин. Проникнення американського капіталу у країни Латинської Америки і в Канаду зустріло шалений опір з боку Великобританії.

Ревізія Версальської системи мирних договорів стала тим політичним кроком з боку США, який мав задовольнити їх претензії в ряді напрямків, особливо в тих, які були відхилені в Парижі. Згадаємо, що у порядку денному Вашингтонської конференції 1921–1922 рр. були в основному проблеми озброєнь країн АзійськогоТихоокеанського регіону. Реальними конкурентами США в тому районі була Великобританія і Японія. їх експансія в Китай серйозно турбувала США. Обмежити вплив Великобританії і Японії США могли шляхом обмеження їх військовоморських озброєнь. Томуто питання про обмеження морських озброєнь було чи не основним на конференції.

Закінчилась вона підписанням документів, значно посилювали позиції США. У цілому Вашингтонська конференція стала для США хорошим політичним плацдармом для утвердження своєї керівної ролі у світі. Незаперечно, що саме на цій конференції почався процес ревізії Версальської системи договорів. Міжімперіалістичні протиріччя і після Вашингтонської конференції зберігалися і навіть загострювалися. Протиріччя, закладені у Версальсько–Вашингтонській системі у кінцевому рахунку приведуть людство до Другої світової війни.

Новим, небаченим по всеосяжності в економіці явищем, яке мало вкрай негативні наслідки для народів Європи та Америки була економічна криза 1929–1933 рр. Несподіваність, а значить, і моральнополітична непідготовленість державних структур до такої кризи призвела до того, що більшість урядів часто обирали не найефективніші шляхи виходу із неї. Загальним у цьому плані було поправіння у внутрішній політиці, зростання агресивності по відношенню до інших народів, висування на відповідальні державні посади безвідповідальних осіб. Наслідки всього цього не заставили себе довго чекати.

1933 рік став знаковим в історії міжнародних відносин. 30 січня 1933 р. президент П. фон Гінденбург призначив Гітлера рейхсканцлером. 14 жовтня 1933 р. Німеччина вийшла з Ліги Націй, покинула Всесвітню конференцію з

роззброєння. Свої деструктивні дії фашисти пояснювали тим, що їм не дозволяють доозброїтися до рівня європейських країн і взагалі ставляться як до другорядної крани. Це був відкритий виклик міжнародному співтовариству.

В основу зовнішньої політики Німеччини було покладено основні положення книги Гітлера "Майн Кампф", яку він написав ще в 1924 р. Головна її ідея сформульована навколо повернення політики, інтересів Німеччини на Схід, завоювання там життєвого простору. Першим етапом в реалізації плану А. Гітлера повинно було стати приєднання до Німеччини Австрії, західних районів Чехословаччини і Польщі. На другому етапі його реалізації мала бути завойована територія СРСР аж до Уралу. Третій етап мав забезпечити конфедеративність з Німеччиною Франції і Бельгії. На четвертому етапі передбачалося захоплення Азії, встановлення фашистських режимів в Америці. Все це обґрунтовувалося пропагандою як необхідність здійснення реваншу за поразку у Першій світовій війні.

У США був прийнятий закон про нейтралітет, який з 1 травня 1937 р. діяв уже на постійній основі. Англія вважала, що оскільки Пакт спрямований проти СРСР, то він не був загрозою для країн Заходу.

Франція свою безпеку довіряла Лізі Націй. Навіть вступ 7 березня 1936 р. німецьких військ чисельністю 35 тис. чол. у Рейнську демілітаризовану зону був сприйнятий у Франції без особливих пересторог. Внутрішні проблеми (прихід до влади Народного фронту) більше турбували тодішнє французьке керівництво та її прем'єра Лаваля. У Франції вважали, що розгром Німеччини означав би і розгром фашизму. Це могло привести до ще більшого посилення Народного фронту.

Англія у зв'язку з введенням військ у Рейнську область заявила, що мова йде не про окупацію території, а відновлення суверенних прав Німеччини. Ліга Націй лише констатувала факт порушення Німеччиною Локарнських угод. Зі свого боку Гітлер з метою заспокоєння сусідніх країн пропонує їм підписати двосторонні договори про ненапад строком на 25

років, але категорично виступив проти підписання договорів про взаємодопомогу.

Слід наголосити, що плани учасників Антикомінтернівського Пакту входили у протиріччя, не співпадали з інтересами США, Англії і Франції. Однак вони розраховували, що їм вдасться відкупитися від країн фашистського блоку за рахунок інтересів СРСР. Для здійснення цієї мети вони проводили політику, яка мала в той час різні найменування: у США – політика нейтралітету, в Європі – політика "умиротворення" і "невтручання", але в кожному разі її антирадянська, антикомуністична суть залишалася незмінною. Вона полягала у спробах викликати війну між блоком фашистських держав і СРСР, яка мала привести до послаблення обох сторін. Це, з точки зору США і Англії, мало утвердити їх гегемонію у світі.

Англія і Франція, попередньо домовившись з Німеччиною про відторгнення від Чехословаччини Судетської області, пішли на те, що 19 вересня 1938 р. в ультимативній формі зажадали від Чехословаччини відмовитися від Судетської області і передати її Німеччині. І це сталося за умови, що між Францією і Чехословаччиною з 1935 року існував договір про взаємодопомогу Мабуть для Франції це був такий малозначимий факт, що на нього попросту не звернули уваги.

29 вересня 1938 р. в Мюнхені зібралися керівники Англії, Франції, Італії і Німеччини — Чемберлен, Даладьє, Муссоліні і Гітлер — для того, щоб винести вирок Чехословаччині. Чехословацького президента Бенеша на конференцію не запросили. У результаті їх змови того ж дня Судетська область, де проживало 25% німців, передавалась Німеччині. Чеське населення мало покинути область до 10 жовтня 1938 р. До розбійницької акції проти Чехословаччини долучились Польща та Угорщина, відірвавши від неї з дозволу Німеччини Тешинську Сілезію, частину Словаччини та Закарпатську Україну.

1 вересня 1939 р. увійшло в історію людства як початок Другої світової війни, коли Німеччина почала бойові дії проти Польщі. В Другу світову

війну було втягнуто 61 країну світу з населенням понад 1 млрд. чол. Бойові дії велися на території 40 держав. У збройні сили було мобілізовано 110 млн. чол.

Сухопутні війська Німеччини перейшли кордон і увійшли на територію Польщі, військові літаки і морські кораблі атакували польські міста і села з повітря і моря. Оскільки польський уряд не дав приводу для оголошення їй війни з боку Німеччини, то агресори вдалися до провокації, здійснивши напад на свою ж радіостанцію в м. Глейвіці, що знаходилось на німецько–польському кордоні. На 5 вересня німецькі війська прорвали польський фронт на головних напрямках, стрімко просувалися на схід Польщі. 16 вересня 1939 р. польський уряд покинув країну.

Уряди Англії і Франції ще весною 1939 р. гарантували недоторканість польських кордонів і взяли на себе зобов'язання їх захищати в разі нападу агресора. З вересня 1939 р. Англія і Франція згідно з договірними зобов'язаннями перед Польщею оголосили Німеччині війну, не розпочавши однак бойових дій на захист Польщі.

Друга світова війна це настільки масштабне і складне історичне явище, що в оцінці її проблем, у т. ч. її причин, до цих пір серед істориків, політиків існують різні точки зору. Звичайно, причини Другої світової війни складні та неоднозначні. На наш погляд, вони випливають перш за все з рішень Версальської конференції, яка закріпила суперечності між переможцями і переможеними у Першій світовій війні. Певну роль відіграв також фактор СРСР і антирадянська політика західних держав і їх курс на умиротворення Німеччини. Відповідальність за початок війни несуть і США. Вони, маючи колосальний економічний, воєнний потенціал, будучи політичним лідером тогочасного світу, зайняли в такий небезпечний час політику нейтралітету, що цілком влаштовувало Гітлера. До причин війни можна віднести і політику малих європейських держав, і перш за все Польщі, Угорщини, Румунії та інших, які своїми діями блокували можливість утворення системи колективної безпеки в Європі. Однак, при всьому цьому, першопричиною

Другої світової війни була імперіалістична, агресивна політика фашистської Німеччини та її союзників.

7 вересня 1939 р. польський уряд покинув Варшаву, але захисники столиці відхилили ультиматум німецького командування про капітуляцію і продовжували обороняти місто. У цьому їм допомагало і цивільне населення. 28 вересня після двотижневого штурму німецької армії Варшава була нею захоплена. Не одержавши допомоги від своїх західних союзників, за один місяць часу Польща була окупована німецькими військами. Протягом наступних 20 місяців німецька армія завоює ще 8 країн Європи.

Доля Західної України і Західної Білорусії, які перейшли до Польщі згідно Ризького мирного договору, в нових воєннополітичних умовах була досить проблематичною. З одного боку існував таємний протокол до Пакту про ненапад між Німеччиною і СРСР, і в ньому було чітко розмежовано сфери інтересів обох сторін (Західна Україна і Західна Білорусія були у сфері інтересів СРСР), з другого боку, німецькі війська, не зупиняючись, рухалися на схід.

З підписанням радянсько–німецького Пакту про ненапад в радянсько–фінських відносинах склалась нова ситуація, оскільки в таємному додатку до договору Фінляндія опинилась у сфері інтересів Радянського Союзу. 12 жовтня 1939 р. у Москві відновились переговори між СРСР і Фінляндією. Фінляндія є нейтральна країна і тому вона не бажала вступать ні в які Пакти з СРСР. Щодо територіальних уступок на півдні країни, то фіни побоювались, що це з часом може привести до втрати незалежності. За таких умов переговори були перервані.

Фінський уряд дав згоду на мирні переговори. 7 березня 1940 р. вони почалися в Москві. 12 березня 1940 р. мирний договір з Фінляндією був підписаний. 13 березня припинилися бойові дії. Умови цього договору передбачали значно більші територіальні втрати Фінляндії, ніж це було на переговорах до початку війни. СРСР отримав в оренду на 30 років півострів Ханко, увесь Карельський перешийок та ін.

Таким чином, територія Східної Європи упродовж осені 1939 р. і першої половини 1940 р. перетворилась в арену бойових дій, які вели німецька і радянська армії. їх наслідком було те, що перестали існувати такі незалежні країни, як Польща, Литва, Латвія і Естонія. Фінляндія зберегла незалежність, втративши однак частину своєї території. Населення Бессарабії і Північної Буковини на кінець отримало незалежність від Румунії, а населення Західної України і Західної Білорусії – від Польщі. З цих пір його доля була пов'язана з СРСР.

Війна Англії проти Німеччини, як ми уже відзначали, почалась 3 вересня 1939 р. Перша бойова операція англійських військових літаків була здійснена 4 вересня. Вони бомбардували німецькі кораблі, що стояли на рейді в районі Кіля. З 29 літаків, які брали участь в операції, сім не вернулися на базу. Англія в цей час не бажала вступати з Німеччиною в бойові дії на території Польщі, обмежившись "рейдами правди" над територією Німеччини. Мільйони листівок було скинуто англійською авіацією над Німеччиною в надії, що німці, дізнавшись про злочини свого керівництва, відсторонять його від влади. Однак нічого такого в Німеччині не відбулось.

Франція, як і Англія, вибрала оборонну тактику, уздовж кордону з Німеччиною будувалися доти і дзоти, ставились загорожі з колючого дроту і т. д. Авіація здійснювала лише розвідувальні польоти. Французькі і англійські війська охороняли "лінію Мажіно". Гітлер оцінив оголошення війни з боку Англії і Франції як символічний спротив. Наступним кроком з їх боку, вважав Гітлер, буде прийняття пропозиції про мир.

Між тим, Гітлер перш ніж приступити до активних бойових дій на Заході, з метою забезпечення своїх флангів і наступного удару по флангах противника, вирішив захопити Норвегію і Данію. Для цього був затверджений план під назвою "Навчання на Везері" для одночасного захоплення Данії і Норвегії. Німеччина, плануючи захоплення Норвегії, вважала за необхідне з стратегічної точки зору закріпитися спочатку в Данії з

тим, щоб використати її територію і аеродроми, перш за все, для підтримки своїх військ у Південній Норвегії.

Англія і Франція зрозуміли, що після захоплення Німеччиною Данії і Норвегії неминуча війна Німеччини проти Бельгії і Франції. 17 листопада 1939 р. військова рада Англії і Франції затвердила план дій, який передбачав організацію оборони, а не наступу проти німецької армії в разі її вступу на територію Бельгії, Нідерландів і власне Франції. Англія виділила на допомогу Франці додатково 10 дивізій.

Німецька армія, захопивши Польщу, Данію, Норвегію, Бельгію, Нідерланди, набула певного військового досвіду. Генерали побачили, що раптовість і швидкі темпи воєнних операцій є запорукою воєнного успіху при найменших втратах. Територія Люксембургу була використана німецькими військами як коридор, по якому можна було найближчим шляхом і найшвидше дійти до Франції.

Згідно "Жовтого плану", який був розроблений Німеччиною весною 1940 р., передбачався наступ проти Франції по всьому фронту з нанесенням головного удару через Люксембург – бельгійські Арденни, в обхід французьконімецького кордону, прикритого "лінією Мажіно". Кінцева мета німецької армії на континенті Європи – Ла–Манш. 10 травня 1940 р. німецькі збройні сили розгорнули наступ на Західному фронті, обійшовши лінію Махино, завдали удар по Бельгії, Нідерландах та Люксембургу. 21 травня 1940 р. німецькі війська досягли Ла–Маншу, відрізавши 28 французьких і англійських дивізії від головних сил. 26 травня під прикриттям вогню військових кораблів союзні війська почали відступати з Дюнкерка.

21 червня французька делегація в тому ж самому вагоні, що приймала в 1918 р. капітуляцію Німеччини, сама отримала умови капітуляції перед Німеччиною. 22 червня 1940 р. Франція підписала з Німеччиною умови перемир'я. 24 червня бойові дії на території Франції припинилися. Уряд А. Петена залишився у Віші, парламент був розпущений. Територія Франції ділилася на 2 зони: окуповану і не окуповану. Збройні сили були роззброєні і

демобілізовані. Шарль де Голь на знак протесту з капітулянтською політикою Петена емігрував в Англію. 18 червня він звернувся по радіо з закликом до усіх французьких солдат і офіцерів, що знаходились на території Англії, вступити в організацію "вільних французів".

Після розгрому Франції Англія залишилась одною перед загрозою нападу Німеччини. Саме в цей критичний момент в Англії відбулась зміна кабінету міністрів. Чемберлен пішов у відставку. Місце прем'єрміністра 16 червня 1940 року зайняв лорд У. Черчіль. Уряд Англії відхилив пропозиції Гітлера щодо капітуляції Англії. Навпаки, парламент надав йому надзвичайні повноваження. Одночасно були здійснені арешти серед членів Британського союзу фашистів. Оборонні роботи на усій території Англії посилились. Шарль де Голь, який виступав за продовження війни з Німеччиною, був визнаний урядом Черчілля лідером руху "Вільна Франція".

Таким чином, Німеччина, завчасно підготувавшись до війни проти країн Західної і Північної Європи, використовуючи неготовність до спільних бойових дій жертв німецької агресії, підривну діяльність "п'ятих колон" на території континентальної Європи, ведучи війну на одному Західному фронті (СРСР дотримувався позиції нейтралітету) змогла у найкоротші строки і з найменшими втратами оволодіти усією (окрім Великобританії) територією Західної Європи.

18 грудня 1940 р. Гітлер видав інструкцію №21 про підготовку операції "Барбароса", тобто війни проти Радянського Союзу. В основу плану було покладено таку мету: повний розгром СРСР шляхом блискавичної війни. Збройні сили Німеччини були розділені на три групи, які відповідали трьом стратегічним напрямкам наступу: "Північ", "Центр" і "Південь". Ранком 22 червня 1941 р. Німеччина без оголошення війни напала на СРСР. Друга світова війна вступила в новий період. Бомбардуванню були піддані важливі об'єкти, що знаходились на території України, Білорусії, на півночі Росії. Фронт протягнувся більш як на 2 тис. км.

Антифашистська коаліція держав почала складатися одразу ж після нападу Німеччини на СРСР. Першим виступив У. Черчілль ще 22 червня. 12 липня в Москві було підписано англо–радянську угоду "Про спільні дії проти Німеччини". Окрім взаємодопомоги обох сторін, було взято зобов'язання не вступати в сепаратні переговори з Німеччиною. Сполучені Штати Америки й емігрантські уряди Чехословаччини і Польщі також заявили про свою підтримку Радянського Союзу.

24 вересня 1941 р. на міжсоюзній конференції в Лондоні (Англія та її домініони, СРСР, Бельгія, Чехословаччина, Греція, Польща, Нідерланди, Норвегія, Югославія, Люксембург і "Вільна Франція" і неофіційний представник США) (США ще не були в стані війни) були погоджені основні цілі війни з боку антигітлерівської коаліції.

26 вересня – 1 жовтня 1941 р. в Москві відбулась Московська конференція трьох держав – СРСР, США і Англії, яка прийняла узгоджені заходи по мобілізації ресурсів союзних держав для ведення війни проти Німеччини. США заявили про готовність надати Радянському союзу воєнну допомогу в розмірах 1 млрд. доларів на основі закону про передачу зброї у борг чи оренду (ленд–ліз). До кінця 1941 р. СРСР одержав від США озброєнь і матеріалів на 525 тис. доларів.

7 грудня, після нападу Японії на американську військову базу Перл–Гарбор, США, Англія і ряд інших країн 8–го грудня 1941р. оголосили війну Японії, і таким чином, США стали воюючою стороною Другої світової війни і повноправним учасником антигітлерівської коаліції держав. Німеччина та Італія 11 грудня 1945 р. оголосили війну Сполученим Штатам Америки. 1–го січня 1942 р. у Вашингтоні була підписана декларація 26 країн світу, які зобов'язувались надати усі свої військові, економічні, людські ресурси для досягнення перемоги над ворогом. Це означало, що Німеччину і на цей раз очікувала війна на два фронти, чого Гітлер так не хотів.

У кінці 1940 р. – першої половини 1941 р. в окупованих країнах Західної Європи виникає Рух Опору гітлеризму. У числі перших була "Вільна

Франція", якою керував Ш. де Голь (зародилась на території Англії). Майже одночасно зародився Рух Опору і в самій Франції, Бельгії, Норвегії. Спершу був пасивний опір, тобто відмова значної частини населення від співпраці з окупантами. Страйки протесту проти окремих дій окупантів відбулися в Норвегії, Бельгії. Міцнів Рух Опору і в Німеччині. Його організаторами були Х. Шульце–Бойзен, К. Штейн, Г. Гунтер та ін. Вони друкували і розповсюджували антифашистські листівки, в яких намагалися роз'яснити німцям сутність фашистського режиму і закликали їх до опору існуючій владі.

В окупованій Німеччиною Західній Європі встановлення "нового порядку" наштовхувалось на широкий Рух Опору, який своїми діями затрудняв окупаційній владі використовувати економічний і людський потенціал у війні проти СРСР і тим самим наближав день визволення Західної Європи.

На кінець 1944 р. з визволенням радянської землі припинилась діяльність партизан і підпільників на території СРСР. Більшість з них вступили в Червону армію, чимало залишилось на звільненій території і прийнялись за відбудову народного господарства. Частина радянських партизан взяла участь у боротьбі за звільнення народів Європи.

На початку 1944 р. США і Англія вели інтенсивну підготовку до вторгнення на континентальну Західну Європу. Американський генерал Д. Ейзенхауер 16 січня був призначений на посаду командуючого об'єднаними силами по реалізації плану "Оверлорд". Головна мета вторгнення була визначена так: "спільно з іншими Об'єднаними націями здійснити операції, які мали забезпечити вихід до серця Німеччини і знищення її збройних сил". В основу реалізації цього завдання було покладено план висадки на узбережжі Нормандії і півострова Бретань, накопичити там необхідні сили і матеріальні ресурси, прорвати оборону німецьких військ і переслідуючи їх, вийти на кордон Німеччини (це відстань приблизно 500 км). І лише після

цього розпочати вторгнення в Німеччину і звільнити від фашистів усю Німеччину.

Головним результатом відкриття Другого фронту союзних армій на першому етапі було звільнення Франції і Бельгії. При цьому німці втратили 400 тис. чол. і 1300 танків. Союзні армії з 6 червня до 11 вересня втратили 40 тис. вбитими із 2,1 млн. учасників операції "Оверлорд".

17 вересня 1944 р. почались бойові дії союзних армій з німецькими військами в Нідерландах і Рурській області, тобто уже на території Німеччини. 16 грудня 1944 р. німецькі війська почали наступ проти англо–американських військ. Через 3 дні вони просунулись вперед на 3040 км. 25 грудня наступ німецьких військ через стомленість і втрати солдатів, припинився. 31 грудня почався наступ німецьких військ в Ельзасі.

Союзні армії, звільнивши країни Західної Європи, побачили страшні злочини проти народів окупованих країн, які вчинили німецькі окупанти. Фашисти вкрили територію Європи густою мережею концтаборів. Місцями масового знищення людей стали концентраційні табори, у Дахау, Заксенхаузені, Бухенвальді, Равенсбрюці, Флосенбюзіг, Освенцімі, Любліні і багато інших. Важка фізична праця, голод, тортури і, в кінцевому рахунку, смерть були сутністю життя людей у концтаборах. В історію концтабори увійшли під назвою "табори смерті". Всього в концтаборах на території Європи опинилося 18 млн. чол.,12 млн. з яких були страчені.

Звільнення країн Східної і центральної Європи від німецької окупації здійснила Червона Армія. Оскільки ця проблема є предметом історії слов'янських народів, ми лише зауважимо, що попри те, що СРСР мав свої плани щодо їх майбутнього державного устрою, для східнослов'янських народів у тій конкретно–історичній обстановці то було реальним порятунком їх від знищення фашистськими окупантами. Радянські війська поклали кінець їх стражданням і жертвам. Томуто слов'янські народи зустрічали Червону армію як визволительку і надавали їй усіляку допомогу.

На початок 1945 р. воєнно–політична обстановка в Європі суттєво змінилася. Наближався час перемоги антигітлерівської коаліції держав. Проблеми післявоєнного устрою висувались на перший план. Нова зустріч глав держав антигітлерівської коаліції була вкрай необхідна. Місцем конференції була обрана Ялта. Ялтинська конференція голів урядів СРСР, США, Англії відбулась з 4 по 11 лютого 1945 р. (Радянська армія уже знаходилась на відстані 70 км від Берліна, англоамериканські війська на відстані 500 км.) Головним на ній було німецьке питання. Після поглибленого аналізу стану Німеччини і можливостей союзників, учасники конференції прийшли до спільного рішення: нанести удар по Німеччині зі Сходу, Заходу, Півночі і Півдня. Воєнні дії мали бути припинені тільки після повної капітуляції Німеччини. Кінцевим у цьому відношенні мала бути окупація Німеччини союзними арміями. Штаб Головного командування мав знаходитися в Берліні. Передбачалось і Франції виділити зону окупації.

Рішення Кримської конференції сприяли зміцненню антигітлерівської коаліції держав на заключному етапі війни, клали кінець сподіванням окремих керівників Німеччини на можливий розкол в антигітлерівській коаліції і прискорили перемогу над Німеччиною. Конференція відбувалась в атмосфері взаєморозуміння і співпраці. На той час ще не були помітні "тріщини" в антигітлерівській коаліції. На найближчу перспективу вони були приречені до спільних дій.

На час закінчення війни Німеччина втратила основні сировинні потоки. Чисельність збройних сил скоротилась на 25%. Гітлер і його оточення розуміли, що на січень 1945 р. війна уже була програна. Вони шукали шляхів для укладення мирного договору з Англією. Основні умови майбутнього мирного договору були викладені в "меморандумі Ріббентропа". Теза про радянську загрозу для країн Заходу в меморандумі виступала політичним підґрунтям.

7 травня у ставці Ейзенхауера в Реймсі був підписаний попередній протокол про безумовну капітуляцію збройних сил Німеччини. 8 травня в

передмісті Берліна Карлсхорсті у присутності представників збройних сил СРСР маршала Г. Жукова, Англії — маршала авіації А. Теддера, США – генерала К. Спаатса, Франції – генерала Д. де Тасіньї уповноважені німецького верховного командування Кейтель, адмірал флоту Фріденбург і генерал–полковник авіації Штуумпф підписали акт про безумовну капітуляцію Німеччини.

Після підписання акту про капітуляцію радянським військам з 9 до 17 травня здались в полон 1390 тис. чол. Війна в Європі закінчилась. (9 травня було оголошено в СРСР Днем Перемоги у Великій Вітчизняній війні). Воєнну і політичну поразку потерпів блок фашистських держав і їх сателітів. Перемогу здобули держави антигітлерівської коаліції. Плани Гітлера про знищення СРСР і завоювання світового панування провалилися. Наслідком війни було встановлення нових кордонів в Європі, ліквідовано фашистські режими в усіх європейських країнах. Значна роль у цьому належала збройним силам СРСР, які втратили вбитими за звільнення Європи 3 млн. чол. У результаті Другої світової війни значно посилилась роль у світі двох держав — США і СРСР. Відмінність їх політичних курсів у подальшому призвела до невтримної гонки озброєнь, зокрема виробництва нових видів зброї. Закінчення Другої світової війни не привело до миру і спокою у світі. Протистояння двох наддержав – СРСР і США, яке розпочалося після завершення війни, започаткувало третю, "холодну війну".

Тема 16. Основні тенденції розвитку світу після Другої світової війни.

Друга світова війна різко змінила співвідношення сил на світовій арені. Німеччина, Італія, Японія, які до війни належали до числа великих держав, у результаті військової поразки на деякий час перетворилися на залежні країни, окуповані іноземними військами. Їхній економічний потенціал був істотно ослаблений. Тимчасово втратила статус великої держави й Франція, що була розгромлена Німеччиною в 1940 р. і протягом чотирьох років перебувала під

окупацією німецько-фашистських військ. Великобританія, хоча й завершила війну як одна з трьох великих держав-переможниць, ослабила свої позиції. В економічному й військовому відношенні вона далеко відстала від США й була залежною від американської допомоги.

Сполучені Штати Америки значно зміцнили свої позиції на світовій арені. Американці мали у своєму розпорядженні найчисленнішу і наймогутнішу армію в усьому капіталістичному світі; до 1949 р. вони користувалися монополією на ядерну зброю. США перетворилися на лідера капіталістичного світу, що претендували на світову гегемонію. Іншою найвпливовішою силою у світовій політиці став Радянський Союз, престиж якого в післявоєнному світі зріс небувалою мірою. Виходячи з того, що СРСР зазнав найбільших утрат за часів війні і його внесок у розгром фашизму був вирішальним, радянське керівництво претендувало на провідну роль у вирішенні питань післявоєнного облаштування світу. Отже, почали визначатися контури нової, біполярної структури післявоєнного світу.

Визначилися й сфери впливу «наддержав», що конфронтували між собою. На конференції в Ялті та наступних нарадах представників СРСР, США й Великобританії було досягнуто згоди про роздільну лінію між радянськими й англо-американськими військами, що діяли в Європі. Вона проходила з півночі на південь: від Балтійського моря через Німеччину й Австрію, по кордону Югославії з Італією аж до Адріатичного моря. Територія на схід від цієї лінії (за винятком Греції) звільнялася радянськими військами, на захід від неї — англо-американськими. Аналогічна роздільна лінія — по 38-й паралелі — була проведена й у Кореї. Північну Корею звільняли радянські війська, Південну Корею — американські. Спочатку ці роздільні лінії мислилися як тимчасовий військовий захід, проте незабаром вони перетворилися на фактичний кордон між радянською й американською сферами впливу.

Відповідно до угод воєнного часу СРСР, США, Англія і Франція заснували Міжнародний військовий трибунал для суду над головними

військовими злочинцями. Місцем роботи трибуналу було обране місто Нюрнберг, де раніше проходили з'їзди фашистської партії. Нюрнберзький судовий процес почався 20 листопада 1945 р. і тривав до 1 жовтня 1946 р.До суду міжнародного військового трибуналу були притягнуті 24 головні нацистські військові злочинці, що залишилися живими. Їм було пред'явлене обвинувачення в змові проти миру шляхом підготовки й ведення агресивних війн, у військових злочинах і злочинах проти людяності, що полягали, зокрема, в оберненні на рабів й масовому винищуванні мирного населення. Жоден з підсудних себе винним не визнав. Трибунал присудив 12 обвинувачуваних до страти через повішення, 3 — до довічного ув'язнення, інших — до тюремного ув'язнення строком від 10 до 20 років. Трибунал визнав керівний склад нацистської партії, охоронні й штурмові загони (СС і СД), гестапо злочинними організаціями. Всупереч особливій думці члена трибуналу від СРСР трибунал не визнав злочинними організаціями уряд, генеральний штаб і вище військове командування Німеччини.

Головні японські військові злочинці також були віддані під суд Міжнародного військового трибуналу, засідання якого проходили в столиці Японії Токіо з 3 травня 1946 р. по 12 листопада 1948 р. Токійський трибунал складався з представників 11 держав, що постраждали від японської агресії. Перед судом постали 28 колишніх керівних діячів Японії (у їх складі 4 колишні прем'єр-міністри, 11 міністрів, командувачі армії і флоту). Їм були пред'явлені обвинувачення в підготовці й розв'язанні агресивних війн, порушенні міжнародних договорів, правил і звичаїв ведення війни (зокрема, убивств військовополонених). 7 обвинувачуваних були повішені, інші засуджені на різні строки тюремного ув'язнення.

Нюрнберзький і Токійський процеси над головними військовими злочинцями були першими в історії судовими процесами над організаторами агресивних війн та інших злочинів проти миру й людяності. Їхні вироки, що засуджують агресію, військові злочини, терор проти мирного населення, не тільки покарали головних військових злочинців, але й стали важливим

джерелом міжнародного права. Уперше було визнано, що статус голови держави, відомства або армії не звільняє від кримінальної відповідальності.

2. Підписання мирних договорів з союзниками Німеччини.

Одним з найбільш нагальних питань післявоєнного врегулювання було укладання мирних договорів. Оскільки Німеччина не мала уряду, держави-переможниці вирішили в першу чергу укласти мирні договори з європейськими союзниками Німеччини — Італією, Румунією, Угорщиною, Болгарією і Фінляндією.

Проекти цих договорів були підготовлені Радою міністрів закордонних справ п’яти великих держав: СРСР, США, Великобританії, Франції і Китаю. Підготовлені проекти були винесені на розгляд Паризької мирної конференції, що проходила з липня по жовтень 1946 р.

У процесі підготовки договорів, як і під час роботи Паризької конференції, виявилися серйозні суперечності між СРСР, США і Великобританією. Уряд СРСР підтримував створені за його сприяння уряди Румунії, Угорщини і Болгарії, а уряди США і Великобританії вимагали їхньої докорінної реорганізації.

У результаті взаємних поступок все ж таки вдалося досягти домовленостей зі спірних питань, і до кінця 1946 р. робота з підготовки договорів була завершена. У лютому 1947 р. у Парижі відбулося підписання мирних договорів з Італією, Румунією, Угорщиною, Болгарією і Фінляндією.

У преамбулах мирних договорів мова йшла про припинення стану війни з колишніми союзниками Німеччини. Політичні постанови мирних договорів зобов’язували переможені країни надати своїм громадянам усі демократичні свободи, не допускати відродження фашистських організацій, віддати під суд військових злочинців.

Територіальні постанови мирних договорів скасували надбання, здійснені раніше фашистськими агресорами. Італія визнала суверенітет Албанії й Ефіопії, втратила свої колонії в Африці. Окуповані італійцями Додеканезькі острови повертались Греції. Слов’янські землі, за винятком

Трієста, передавалися Югославії. Трієст і невелика область, що прилягала до нього, були проголошені вільною територією (в 1954 р. західна частина «вільної території» з м. Трієст відійшла до Італії, східна — до Югославії). Угорщина повернула Румунії частину Трансільванії. Фінляндія повернула СРСР область Петсамо (Печенга) і надала Радянському Союзу територію Порккала-Удд (недалеко від Ґельсінкі) в оренду терміном на 50 років для створення там радянської військово-морської бази. Кордони Болгарії залишилися незмінними.

Економічні розділи договорів передбачали виплату репарацій жертвам агресії: Радянському Союзу, Албанії, Греції, Югославії, Чехословаччині та Ефіопії.

У Японії, на відміну від Німеччини й Австрії, не існувало різних зон окупації. Окупацію Японських островів здійснювали тільки американські війська. Фактично американці одноосібно контролювали всю діяльність японського уряду. Процес мирного врегулювання з Японією затягся й відбувався вже в умовах розпочатої «холодної війни» і посиленого протистояння двох наддержав — США й СРСР, що незабаром позначилося на результатах цього процесу.

Усупереч союзницьким угодам проект мирного договору з Японією був підготовлений урядами США й Великобританії без участі СРСР, а також Китаю. Для його формального затвердження у вересні 1951 р. було скликано мирну конференцію в Сан-Франциско. У ній взяли участь 52 держави. На конференцію не запросили представників багатьох зацікавлених країн: Китайської Народної Республіки, Корейської Народно-Демократичної Республіки, Монгольської Народної Республіки і Демократичної Республіки В’єтнам. Індія і Бірма відмовилися делегувати своїх представників, оскільки не погоджувались з англо-американським проектом договору.

Важливою подією перших післявоєнних років стало створення Організації Об’єднаних Націй (ООН), головним завданням якої було

підтримання міжнародного миру й безпеки, розвиток співробітництва між народами й державами.

Відповідно до рішення Ялтинської конференції, Установча конференція ООН відкрилася у квітні 1945 р. у Сан-Франциско (США). На неї були запрошені держави, що оголосили війну Німеччині й іншим країнам фашистського блоку. Серед засновників ООН була й Україна.

Конференція ухвалила Статут ООН, що зафіксував найважливіші принципи міжнародного права: розвиток дружніх відносин між націями на засадах рівноправності й самовизначення народів, невтручання у внутрішні справи інших держав, розв'язання міжнародних суперечок мирними засобами, утримання від загрози застосування сили.

Відповідно до Статуту керівними органами ООН є Генеральна Асамблея — збори всіх членів ООН щорічного скликання, де кожна країна має один голос, і Рада Безпеки, що складалася з 5 постійних членів (СРСР, США, Великобританія, Франція і Китай) і 6 непостійних, що обираються Генеральною Асамблеєю. Рада Безпеки набувала права санкцій, блокади й застосування сили проти агресора. Кожний з постійних членів Ради Безпеки мав право вето стосовно будь-якого рішення, що не відповідало його інтересам. Насправді право вето означало, що Рада Безпеки не могла вжити жодних заходів проти дій кого-небудь зі своїх постійних членів.

Були затверджені й інші органи: Секретаріат на чолі з Генеральним секретарем, Міжнародний суд, Рада з опіки та ін. Крім того, при ООН був створений ряд спеціалізованих міжнародних організацій: ЮНЕСКО (Організація з питань освіти, науки й культури), МОП (Міжнародна організація праці), ЮНІСЕФ (Дитячий фонд ООН) та ін. Статут ООН набув чинності 24 жовтня 1945 р. Цей день щорічно відзначається як день ООН. Штаб-квартира ООН розташовується в Нью-Йорку.

У 1945 р. членами ООН стали 50 держав, що взяли участь у конференції в Сан-Франциско. Країни фашистського блоку спочатку не допускались.

Генеральна Асамблея складається з представників майже всіх націй світу. З цієї трибуни держави можуть висловити свої тривоги до всього світу. Нині загальна кількість країн-членів становить 185 націй. Швейцарія не є членом Організації Об'єднаних Націй, хоча європейська штаб-квартира ООН розташована в Женеві. Кожна країна-член має лише один голос, незалежно від її розмірів та багатства. Генеральна Асамблея звичайно збирається у Нью-Йорку. Кожна країна репрезентована дипломатом високого рангу, але, час від часу, міністри закордонних справ або навіть глави держав відвідують зустрічі Генеральної Асамблеї, її засідання відбуваються зазвичай із вересня до середини грудня, в разі потреби також проводяться надзвичайні сесії. Генеральна Асамблея є форумом, на якому країни-члени можуть обговорювати будь-які питання глобального значення. Вона виступає за співробітництво між націями в соціальних та економічних питаннях і закликає країни дотримуватися прав кожної окремої людини. Генеральна Асамблея має спеціальні комітети з питань роззброєння й фінансів, гуманітарних, соціальних та економічних проблем. Обговорення, що ведуться на сесіях Генеральної Асамблеї, знаходять відображення в підписаних угодах і в' створенні нових міжнародних законів. Ці угоди або прийняті резолюції с тільки рекомендаціям» і не мають сили законів. Проте вони мають велику вагу, бо висловлюють думку більшості країн.

Незважаючи на ідеологічні та політичні розбіжності, під час Другої світової війни СРСР, США, Великобританія, Франція та інші держави активно співробітничали в рамках антигітлерівської коаліції. Війна залишила по собі низку економічних, демографічних і соціальних проблем, необхідно було вирішувати проблеми європейського мирного, врегулювання, насамперед - викорінення фашизму, покарання винних у розв'язанні Другої світової війни. Для цього потрібні були спільні зусилля країн-переможниць і переможених. Перш ніж відносини між вчорашніми союзниками різко загострилися, їм вдалося прийняти ряд угод та домовленостей.

Безперечна перевага в післявоєнному світі двох найбільш потужних держав (СРСР і США) досить скоро переросла в відверте протистояння. Воно набуло форми "холодної війни", тобто тотальної і глобальної конфронтації, що загрожувала кризами і конфліктами. Тотальної – бо вона поширювалася на всі сфери: соціально-економічну, політичну, військову, ідеологічну, психологічну. Глобальної – бо вона охоплювала всі регіони світу, накладала той чи інший відбиток на всі події міжнародного життя, так чи інакше торкалася всіх держав.

"Холодна війна" – це глобальна геополітична, економічна та ідеологічна конфронтація між Радянським Союзом і його союзниками, з одного боку, і США та їх союзниками– з іншого, що тривала з середини 1940-х до початку 1990-х років. "Холодна війна" була протистоянням не тільки двох найпотужніших держав повоєнного світу, а й різних соціально-економічних і політичних систем: авторитарного (потім тоталітарного) суспільства з централізованою економікою проти ліберальної демократії та ринкової економіки.

СРСР і США прагнули за будь-яку ціну зміцнити власні позиції на міжнародній арені і перешкодити посиленню супротивника по холодній війні. Виграш одного із суперників відповідно вважався би програшем іншого. Як наслідок, міжнародні відносини стали розглядатися як "гра з нульовою сумою". Геополітичні і стратегічні міркування, боротьба за сфери впливу стали одним з основних чинників утворення та розгортання "холодної війни".

До 1955 року світ остаточно розділився на два блоки: Схід і Захід, де уособленням першого став СРСР, а другого – США. Зрозуміло, вони не були єдиними учасниками "холодної війни", збираючи під своє "крило" інші держави за принципом "хто не з нами, той проти нас".

У квітні 1949 року утворилася Організація північноатлантичного договору (НАТО), до якої ввійшли США, Канада і країни Західної Європи. А в травні 1955 року був підписаний Варшавський Договір.

Поляризація світу завершилася, і створені коаліції, на чолі зі своїми лідерами, почали боротьбу за вплив на країни третього світу. Проте це не означало розгортання нової світової війни, адже провідні світові держави цінували мир. Переговорні зусилля ставали нормою міжнародного життя.

Головна причина нестійкості міжнародної системи полягала в тому, що політико-стратегічна ситуація у світі об'єктивно змінювалася швидше, ніж держави встигали вчитися вести себе у відповідності з новими реаліями.

Важливим фактором світового розвитку стає національно-визвольний рух. До моменту закінчення Другої світової війни він досяг найбільшого розмаху в країнах Південно-Східної Азії. Капітуляція Японії стала сигналом для проголошення незалежності В’єтнаму, Індонезії і Бірми. Рух за незалежність розгорнувся на Філіппінах, в Індії, у Малайї й інших азіатських країнах. Починається розпад колоніальної системи. Радянське керівництво активно підтримувало процес деколонізації, що підривала позиції європейських союзників США. Політична підтримка й військово-технічна допомога СРСР дозволили китайським комуністам здобути перемогу в громадянській війні й взяти під свій контроль майже всю територію країни. Прихильники Радянського Союзу очолили держави, що виникли на півночі Кореї й на півночі В’єтнаму. Надалі регіональне суперництво між СРСР і США усе більше загострювалося.

Процес деколонізації умовно можна поділити на три етапи. Перший етап — з 1945 р. до середини 50-х років — характеризувався, в основному, визволенням Азії. Другий — з половини 50-х до середини 60-х років — призвів до появи незалежних держав у Північній та Тропічній Африці. Третій етап — з 1975 до 1990 рр. — завершив деколонізацію півдня «чорного континенту».

Закінчення Другої світової війни стало новим етапом у житті народів Азії та Африки. У XX ст. колоніалізм в основному вже вичерпав себе. По-перше, економічно Європейським державам, насамперед Великій Британії, стало зрозуміло, що набагато вигідніше вивозити капітали до країн Азії та

Африки для будівництва промислових і сільськогосподарських підприємств, оскільки тут велика кількість дешевої робочої сили, джерел сировини та енергоносії, а також не існує необхідності витрачати великі кошти на охорону навколишнього середовища, як у країнах Європи

1-й етап (1945—1955 рр.) розпочався революціями у "В'єтнамі та Індонезії. їхні колишні метрополії — Франція та Голландія, відновивши власну державність після німецької окупації, спробували повернути панування над цими країнами, але в багатолітній кровопролитній війні зазнали поразки. Лаос, що в жовтні 1945 р оголосив незалежність, був знов окупований Францією і виборов свободу лише в 1954 р. разом із Камбоджею.

2-й етап (середина 50 — кінець 60-х рр.) був більш організованим і планомірним у питаннях про надання незалежності колоніям. Велика Британія вчасно подбала про додаткову підготовку управлінських, військових кадрів, лікарів, аби не допустити хаосу в нових державах і зберегти в них свій вплив. Для цього колонізатори нерідко йшли на контакт із національно-визвольними рухами. У той період незалежність дістали 7 країн Азії, 37 — Північної та Екваторіальної Африки.

На 3-му етапі, що розпочався в першій половині 70-х рр., було ліквідовано залишки колись могутніх колоніальних імперій. У 1975 р. впала остання з них — португальська, надавши незалежність Анголі, Мозамбіку, Сан-Томе і Принсіпі. До середини 90-х рр. 11 країн Південної Африки набули державного статусу. Зазначимо, що більшість африканських країн зберегла тісні зв'язки з метрополіями. Багато з них входять до Британської та Французької співдружності націй. Прихід до влади у Південно-Африканській Республіці нового уряду, який узявся за ліквідацію расистської системи, зумовив надання в 1990 р. незалежності Намібії — останній колонії в Африці.

Перед народами молодих країн, що звільнилися, постали завдання становлення і зміцнення їхньої політичної незалежності, завоювання економічної самостійності, проведення соціальних реформ, розвитку освіти і

культури. Вирішення цих завдань супроводжувалося гострим протиборством між різними політичними силами.

Велика група країн (Індія, Пакистан, Філіппіни, Кенія, Марокко, Туніс та ін.) обрала цінності ринкового плюралізму, зміцнення зв'язків із західними країнами. Практика засвідчила: що більше заохочувалося приватне підприємництво, що скоріше ліквідувала : я феодальна спадщина і зміцнювалися конституційні основи держави, то успішніше переборювалися труднощі становлення суверенітету.

Низка країн Азії та Африки, зазнаючи настійного тиску з боку СРСР, що прагнув збільшити свій геополітичний вплив, обрали "соціалістичну орієнтацію". Серед них — Ангола, Алжир, Гвінея-Бісау, Ефіопія, Мозамбік, Народно-Демократична Республіка Ємен та ін. Для цієї групи характерна наявність державного сектора, централізоване регулювання економіки, насильницьке кооперування, створення авторитарних політичних структур із суттєвим обмеженням громадянських свобод, орієнтація на східний блок. У" 80-ті рр. майже всі країни, що обрали цей шлях розвитку, опинились у глибокій політичній кризі. На зламі 80— 90-х рр. вони ступили на шлях економічної та політичної лібералізації, офіційно відмовилися від ідеології марксизму-ленінізму.

Попри всі ці проблеми, більшість країн Азії та деякі країни Африки у другій половині XX ст. перетворилися з переважно аграрних на аграрно-індустріальні, а деякі навіть стали передовими індустріальними державами.

Феноменом трьох останніх десятиріч став вихід на передові позиції у світовій економіці нових індустріальних країн Сходу, які відіграють дедалі більшу роль в економічних процесах сучасності.

У 70—90-ті рр. на повний голос заявили про себе на світовій арені країни Південно-Східної Азії — Південна Корея, Тайвань, Гонконг, Сінгапур, перегодом — Таїланд, Малайзія, Індонезія, Філіппіни.

Темпи економічного зростання Південної Кореї, Тайваню, Гонконгу і Сінгапуру, яких іще називають "азійськими драконами", у 70—80-ті рр. були

чи не найвищими у світі й становили в середньому близько. 8—10% на рік. Це дозволило їм стати передовими державами.

Сучасна Південна Корея може слугувати моделлю для багатьох країн, що розвиваються. Кілька десятиріч тому вона пасла задніх. Тепер її економіка вийшла на одинадцяте місце у світі. Конкурентоспроможність південнокорейських товарів пояснюється не тільки їхньою якістю, а й нижчою вартістю та високою продуктивністю праці.

За останні десятиріччя Сінгапур досяг вражаючих успіхів в економіці. Він перетворився на виробника високотехнологічних товарів, зокрема дисководів для комп'ютерів, став центром нафтохімічної та фармацевтичної промисловості. За обсягом перегонки нафти Сінгапур посідає третє місце у світі. Країна є одним із найбільших світових кредиторів. Із населенням близько 3 млн. осіб Сінгапур має резерви іноземної валюти близько 60 млрд. доларів США. Важливою частиною економіки є зовнішня торгівля. Великі прибутки дає іноземний туризм (до 5 млн. туристів на рік). Сінгапур — один з найбільших портів у світі. Сінгапурі (переважно китайці) вважають свою країну центром нового світу, столицею регіону планети, що найбільш динамічно розвивається.

Ще одним "азійським драконом" є Гонконг. Попри відсутність природних багатств і обмеженість території, -Гонконг протягом останніх десятиріч розвивався дуже динамічно. За обсягом товарообігу він посідав восьме місце у світі, Одразу ж після "сімки" розвинених країн. Після Нью-Йорка і Лондона Гонконг є третім у світі фінансовим центром. Гонконгівські банки і страхові компанії відіграють у регіоні провідну роль.

У 1984 р. між Великою Британією і Китаєм було підписано угоду про повернення цієї території КНР. Після завершення дії угоди з 1 липня 1997 р. колишнє британське володіння набуло в рамках КНР особливого статусу, високого ступеня автономії та збереже існуючу там соціально-економічну систему протягом наступних 50 років.

Такі ж швидкі темпи економічного розвитку демонструє Тайвань. На початку 90-х рр. прибуток на душу населення на Тайвані був принаймні в 10 разів вищий, ніж у КНР.

Таїланд, Малайзія, Індонезія й Філіппіни, а в останні роки і В'єтнам являють собою щось на зразок другого ешелону країн, що активно розвиваються в напрямку ринкових реформ з орієнтацією на японську модель і досягли при цьому помітних результатів.

Постіндустріальне суспільство - це суспільство, в економіці якого в результаті науково-технічної революції та суттєвого зростання доходів населення пріоритет перейшов від переважного виробництва товарів до виробництва послуг. Домінуючим виробничим ресурсом є інформація і знання. Наукові розробки стають головною рушійною силою економіки. Найбільш цінними якостями є рівень освіти, професіоналізм, здатність до навчання і креативність працівника.

Постіндустріальними країнами називають, як правило, ті, в яких на сферу послуг припадає значно більше половини ВВП. Зараз до постіндустріальних країнах відносять США (на сферу послуг припадає 80% ВВ П США, 2002), країни Євросоюзу (сфера послуг - 69,4% ВВП, 2004), Японію (67,7% ВВП, 2001 і Росію 61% ВВП 2008).

Близькими до постіндустріальної теорії є концепції інформаційного суспільства, постекономічного суспільства, постмодернізму, "третьої хвилі", "суспільства четвертої формації", "науково-інформаційного етапу принципу виробництва". Деякі футурологи вважають, що постіндустріалізм - це лише пролог переходу до "постлюдське" фазі розвитку земної цивілізації.

Термін "постіндустріалізм" був введений в науковий обіг ще на початку XX століття вченим А. Кумарасвамі, який спеціалізувався на доіндустріальному розвитку азіатських країн. У сучасному значенні цей термін вперше був застосований в кінці 1950-х років, а широке визнання концепція постіндустріального суспільства отримала в результаті робіт

професора Гарвардського університету Д. Белла, а потім розвинута в роботах інших вчених, зокрема А. Турена.

Індустріальне суспільство - це тип організації соціального життя, який поєднує свободу та інтереси індивіда з загальними принципами, що регулюють їх спільну діяльність. Для нього характерні гнучкість соціальних структур, соціальна мобільність, розвинена система комунікацій.

Концепції постіндустріального суспільства (Д. Белл, А. Турен та ін) з'являються в 60-і роки XX століття, викликані різкими змінами в економіці і культурі найбільш розвинених країн.

Початок переходу до постіндустріального суспільства пов'язано з етапом науково-технічної революції. З ним пов'язаний якісний прорив у трьох сферах мікроелектроніки, біотехнологій та інформатики. Саме в цей час завершився вік заліза в історії людства, що тривав близько трьох тисяч років. Пріоритетними матеріалами стають кераміка, пластмаси, синтетичні смоли, що породило навіть поняття синтетична цивілізація. Бурхливо розвивається порошкова металургія. Освоюються принципово нові технології. Корінні зрушення відбуваються у сфері транспорту і зв'язку. Почалася Зелена революція розвиток техносфери загострило екологічні проблеми до масштабів глобальних і в той же час відкрило якісно нові можливості для їх вирішення.

Провідною в суспільстві визнається роль знання та інформації, комп'ютерних та автоматичних пристроїв. Індивід, який отримав необхідну освіту, що отримав доступ до новітньої інформації, отримує переважні шанси просування по сходах соціальної ієрархії. Основною метою людини в суспільстві стає творча праця.

У постіндустріальному суспільстві різко зростає прикладна роль наукових досліджень, у тому числі фундаментальних. Основним двигуном технологічних змін стало впровадження у виробництво наукових досягнень. У постіндустріальному суспільстві найбільший розвиток отримують наукомісткі, ресурсозберігаючі та інформаційні технології ("високі

технології"). Це, зокрема, мікроелектроніка, програмне забезпечення, телекомунікації, робототехніка, виробництво матеріалів з наперед заданими властивостями, біотехнології та інших

Інформатизація пронизує всі сфери життя суспільства: не тільки виробництво благ і послуг, але й домашнє господарство, а також культуру та мистецтво. До особливостей сучасного науково-технічного прогресу теоретики постіндустріального суспільства відносять заміну механічних взаємодій електронними технологіями; мініатюризацію, проникаючу в усі сфери виробництва; зміна біологічних організмів на генному рівні.

Головний тренд зміни технологічних процесів - зростання автоматизації, заміна некваліфікованої праці роботою машин і комп'ютерів.

Постіндустріальна теорія, багато в чому, була підтверджена практикою. Як і було передбачено її творцями, суспільство масового споживання породило сервісну економіку, а в її рамках найбільш швидкими темпами почав розвиватися інформаційний сектор господарства.

Важлива риса постіндустріального суспільства - посилення ролі і значення людського фактора. Змінюється структура трудових ресурсів: зменшується частка фізичної і зростає частка розумової висококваліфікованого і творчої праці. Збільшуються витрати на підготовку робочої сили: витрати на навчання і освіту, підвищення кваліфікації та перекваліфікації працівників. За даними провідного російського фахівця з постіндустріального суспільства В. Іноземцева, в "економіці знань" зайнято близько 70% всієї робочої сили .

Радикальні зміни відбулися у формах організації виробництва. Індустріальних гігантів все більш тіснять малі та середні підприємства, об'єднані в консорціуми, асоціації та фінансово-промислові групи. Дрібний і середній бізнес у багатьох країнах вже виробляє більше половини валового національного продукту, забезпечуючи додаткові робочі місця, і відрізняючись при цьому здатність до гнучкої реакції на інновації. Відходять у минуле машинний лад виробництва, нараставшая концентрація і

централізація влади, перетворення людини на гвинтик величезних технічних, економічних і соціально-політичних систем. У той же час становлення постіндустріального суспільства проходить на тлі складних інтеграційних і дезінтеграційних процесів, які відображають основні тенденції цивілізаційного розвитку на рубежі XX і XXI століть.

Відповідно до цієї концепції, історія цивілізації ділиться на три великі епохи: доіндустріальну, індустріальну та постіндустріальну. При переході від однієї стадії до іншої новий тип суспільства не витісняє попередні форми, але робить їх другорядними.

Доіндустріальний спосіб організації суспільства заснований на: трудомістких технологіях, використанні м'язової сили людини, що не вимагають тривалого навчання навичок, експлуатації природних ресурсів (зокрема, сільськогосподарських земель).

Індустріальний спосіб грунтується на машинному виробництві, капіталомістких технологіях, використанні внемускульних джерел енергії, що вимагає тривалого навчання кваліфікації.

Постіндустріальний спосіб грунтується на: наукомістких технологіях, інформації та знаннях, як основному виробничому ресурсі, творчому аспекті діяльності людини, безперервному самовдосконаленні та підвищення кваліфікації протягом усього життя.

Основою могутності в доіндустріальну епоху були земля і кількість залежних людей, в індустріальну - капітал і джерела енергії, в постіндустріальну - знання, технології і кваліфікація людей.

Отже, постіндустріальне суспільство - це соціальна форма, яка виробляється і визначається в процесі еволюції і перетворення суспільства індустріальної; відповідає характеру і рівню розвитку багатьох країн Західної Європи та Північної Америки наприкінці XX століття .

Визначення "постіндустріальне суспільство" даються за принципом зіставлення його з індустріальним суспільством або в протиставленнях останньому. Наприклад, постіндустріальне суспільство, на відміну від

суспільства індустріального, більше не розглядає природу як "склад" сировини для екстенсивно розвивається економіки. Відповідно до цього, виробництво постіндустріальне суспільство орієнтоване не на обсяги, а на якість продукції, на різноманітність ринку, на споживача.

Інтенсифікація виробництва фокусує увагу на якості діяльності людей, отже, - і на особистості працівника. Проблема кваліфікації, освіченості, компетентності людей, зайнятих у виробництві, стає умовою її продуктивності та економічності. Вартість і цінність людської діяльності та її продуктів визначається тією якістю зусиль, здібностей, інформації, що в ній втілені.

У культурі постіндустріального суспільства велике значення набуває тема подолання стандартів: вона виявляється важливою як у плані безпосередньо економічному, так і в плані стимулювання творчої діяльності людей, розгортання міжкультурних контактів, діалогових форм соціальних, політичних, технологічних взаємодій між різними соціальними групами.

Особливого значення ця тема має в аспекті відносин суспільства і природи: виробляється стратегія взаємодії з природою, що виходить не з одновимірного представлення про вічні закони природи, а з уявлення про сукупність різноманітних і самобутніх природних систем.

Таким чином, теорії постіндустріального суспільства займають важливе місце в сучасної гуманітарної думки. Вони приковують до себе увагу своєю надзвичайною широтою і щодо хронології, звертаючись до історії людства від далекого минулого до далекого майбутнього, і щодо порушених проблем, звертаючись до всіх систем суспільства, до всіх сфер життя.

1. План Маршалла. Його роль у відбудові країн Західної Європи.

Друга світова війна стала найбільшою економічною катастрофою XX сторіччя. До неї було втягнуто більше 70 держав і більше ніж 4/5 населення планети. Людські жертви перевищили 50 млн чол.; було знищено національне багатство на 316 млрд дол. Майже всі країни-учасниці вийшли з

війни економічно знесиленими. Руйнування зачепили не лише Європу, але й Північну Африку, Далекий Схід та Південно-Східну Азію. Надзвичайно сильно постраждав світовий транспорт: зруйновано мости, залізничні колії, численні порти (за свідченням історика-економіста Ван-дер-Веє здатними до експлуатації залишалися в Європі лише Бордо та Антверпен). Не вистачало й рухомого складу залізниць, істотно скоротився торговельний флот.

Численні жертви, моральне та фізичне виснаження населення, зруйнована інфраструктура створювали надзвичайні перешкоди в справі відбудови світового господарства і перш за все Європи, жертви якої були найбільшими. До того ж надзвичайний занепад сільського господарства, обумовлений нестачею знарядь праці, скороченням поголів'я худоби, нестачею добрив, знищенням великої кількості господарств у ході воєнних дій ще більше загострював ситуацію. Відродженню промисловості перешкоджала також відсутність сировини, напівфабрикатів, знищені транспортні зв'язки. Обладнання більшості підприємств за роки війни застаріло, деякі заводи були зруйновані або демонтовані. Промислове виробництво скоротилося більше ніж на третину порівняно з довоєнним рівнем.

За роки війни значно впав життєвий рівень, що призвело до високої смертності населення від недоїдання. Безумовно, завершення війни принесло певні позитивні зміни, проте через падіння рівня продуктивності праці та інших негативних явищ (недовантаження обладнання, неефективне використання земельних ресурсів тощо) бідність залишалася надзвичайно поширеною у повоєнному світі.

Надзвичайно негативним фактором став підрив національних валют. Країни, які воювали, фінансували свої видатки за рахунок збільшення кількості паперових грошей та емісії державних позик. Відразу після війни ситуація ще більше погіршилася, адже країни, які звільнилися від окупації, фінансували відбудову власного господарства також за рахунок випуску нових грошей та додаткових позик. Усе це призводило до зростаючих

інфляційних явищ. У переможених країнах ситуація була ще гіршою. Для покриття видатків окупації та збитків, завданих війною, вони застосовували ще більшу емісію, в той час коли нестача матеріальних благ тут була ще більш відчутною.

Досить складна ситуація в Європі, надзвичайно повільний рух щодо відбудови її економічного потенціалу робив цілком необхідним надання певної допомоги. Таку допомогу могли надати лише США. Спеціально створена при президенті комісія, діяльність якої була спрямована на аналіз допомоги іноземним державам, підтвердила катастрофічний стан західноєвропейської економіки, відзначила значне зниження її довоєнного виробництва і високу потребу в імпорті та втрату Європою практично всіх джерел отримання іноземної валюти. Було очевидним, що без відповідної допомоги, яку могли надати лише США, Європа не зможе вийти з повоєнної кризи.

Тема 17. Внутрішня та зовнішня політика Великобританії в другій половині XX – на початку XXI ст.

Кортокий зміст

Друга світова війна стала для Англії тріумфом і трагедією. З одного боку, вона була в числі переможців, а з іншого, — перемога виявилася "пірро-вою". Країна втратила 25 % національного багатства, 30 % тор¬говельного флоту, зовнішній борг становив 3,335 млрд ф. с Послабилися зв'язки з колоніями. В 1947 р. експорт США у британські колонії на 70 % перевищував англійський.

Однак післявоєнна відбудова відбувалася досить швидко. Ріст виробництва дорівнював близько 6 % на рік. Уже в 1947 р. Англія досягла довоєнного рівня виробництва. її частка у промисловому виробництві капіталістичного світу становила 11,9 %. Цьому сприяло оновлення основного капіталу, значні військові витрати. Проте успіхи визначилися лише в нових галузях. А хронічний дефіцит платіжного балансу та часті

фінансові кризи (1947, 1949, 1951 рр.) змусили уряд вдатися до системи державного регулювання економіки.

На виборах 1945 р. перемогла Лейбористська партія, яка налічувала тоді близько 3 млн чол., причому 80 % чисельності партії припадало на її колективних членів — тред-юніони (профспілки). Лейбористи прийшли до влади під лозунгами націоналізації, житлового будівництва, відміни закону 1927 р., що обмежував профспілкову діяльність, збереження союзу з країнами антигітлерівської коаліції. У своїй пропагандистській діяльності лейбористи використали також популярний на той час лозунг переростання капіталізму в соціалізм через реформи. Прем'єр-міністром став К. Еттлі. А герой війни У. Черчілль — не тільки знаменитий, а й великий політик — з відходом у минуле часів "національної кризи" втратив посаду глави уряду. Мабуть, головна причина цього факту крилася в тому, що англійці прагнули змін в економіці та політиці.

У 1945—1947 рр., виконуючи програму "Обличчям до майбутнього", лейбористи націоналізували Англійський банк, вугільну та газову промисловість, ряд електростанцій, окремі авіакомпанії.

Програма Лейбористської партії "Обличчям до майбутнього" частково була виконана. Характерним наслідком націоналізаторської діяльності лейбористів наприкінці 40-х років було те, що половина ВНП на початку 60-х років вироблялася державними підприємствами (в основному сировина, енергоносії, напівфабрикати, а виробництво готової продукції було справою приватного підприємництва). Також половина всіх капіталовкладень припадала на державу. У 1946 р. зусиллями лейбористів було скасовано закон 1927 р., урізано права палати лордів. Удалося бодай частково вико¬нати обіцянки по житловому будівництву, розширити допомогу безробітним. Ці заходи у 1949 р. дещо підірвала девальвація фунта стерлінгів на 30,5 %.

Водночас Англія намагалася повернутися до своєї традиційної політики на європейському континенті — ролі арбітра. Однак ситуація в

Європі та світі змінилася настільки, що їй довелося визнати керівну роль США. Британія стала брати активну участь в усіх акціях та організаціях, що протидіяли комунізму. Велика Британія прийняла "план Маршалла" (1947), стала членом Західноєвропейського союзу (1948), НАТО (1949). Черчілль називав сталінізм варварством, що загрожувало Європі страшною катастрофою. Політична ситуація, що склалася у Європі і світі, змусила Велику Британію взяти участь у гонці озброєнь, переозброєнні Німеччини тощо.

На виборах 1951 р. перемогли консерватори. Головною причиною поразки лейбористів була неефективність англійської економіки після проведеної в значному обсязі націоналізації основних засобів вироб ництва. Націоналізація приватної власності не виправдала сподівань британських громадян.

У період правління консерваторів відчутних змін в економіці не відбулося. її постійними супутниками були кризові явища, на щастя не руйнівні, внаслідок широкого застосування чинників державного регулювання. Виробництво в 1957 р. виросло на 57 % порівняно з 1938 р.

Означені труднощі англійського суспільства змусили уряд удатися до широкого застосування системи ДМК. Нормою для країни стали прямі та непрямі субсидії приватній промисловості. Характерною особливістю англійської економіки був також розвиток новітніх галузей. Туди в основному переміщався й колоніальний капітал. Підприємницькі кола Англії прагнули покращити своє економічне становище за рахунок нових ринків, подолання митних бар'єрів сусідніх держав. Ці моменти живили прагнення стати членом "Спільного ринку".

Однак головним важелем англійської системи державного регулювання стала політика, бажаний результат якої досягався через розширення або стискання виробництва регулюванням банківської процентної ставки. Слід зауважити, що діапазон експериментів в англійській економіці в 50—60-ті

роки був досить широким: від націоналізації до реприватизації націоналізованої власності і навпаки.

Адекватною була і внутрішня політика консервативних урядів У. Черчілля (1951-1955), А. Ідена (1955-1957), Г. Макміллана (1957—1963) та А. Дугласа-Х'юма (1963— 1964). Вона полягала, передусім, у стримуванні росту зарплати під тиском інфляції. Консерватори навіть спробували планувати економіку, однак швидко переконалися у згубності такої політики, її нереальності. Як інструмент регулювання широко використовувалась також податкова політика. Період правління консерваторів ознаменувався остаточним розпадом Британської колоніальної імперії.

У 1964 р. до влади повернулися лейбористи. Однією з причин такого успіху була відмова партії від подальшої націоналізації. Про це заявлялося, зокрема, у прийнятому лейбористами ще в 1961 р. документі "Віхи — 60-х". Проблема одержавлення економіки уже давно викликала занепокоєння не тільки власників-підприємців, а й тих, хто усвідомлював згубність надмірного захоплення націоналізацією. Однак лідер лейбористів Г. Вільсон, очоливши уряд, не поспішав виконувати продекларовані у "Віхах" обіцянки, а відставання Англії від основних конкурентів спонукало до заходів, які не завжди виявлялися ефективними. У 1967 р. з метою модернізації була націоналізована чорна металургія. Того ж року була здійснена друга після війни девальвація — фунт стерлінгів полегшав ще на 14,3 %. Однак зупинити інфляцію і поправити державний бюджет не вдалося, і з весни 1968 р. уряд вдався до збільшення податків. Водночас щоб запобігти зростанню соціальної напруженості було введено часткову оплату медичних послуг.

У зовнішній політиці уряд Вільсона дотримувався попереднього курсу: надавав підтримку США у В'єтнамі, Ізраїлю на Близькому Сході, домагався прийняття Англії до "Спільного ринку". Відносини з Радянським Союзом залишалися досить прохолодними.

Наприкінці 1960–х рр. загострилась ірландська проблема. Велика Британія надала незалежність Ірландії, але в її складі залишилось 6 графств

Північної Ірландії. Католицька меншість Ольстера в 1968 р. почала боротьбу за громадянські права. У 1969 р. в Ольстер були введені англійські війська.

У 1970 р. до влади повернулися консерватори. Діяльність кабінету Е. Хіта припала на період економічної кризи, що охопила західні країни в першій половині 70-х років. За таких умов, щоб не допустити зростання інфляції, уряд Хіта вдався до жорстких заходів, що безпосередньо зачіпали інтереси значних верств трудящих. Зокрема, у 1971 р. був прийнятий "Закон про відносини в промисловості", який забороняв несанкціоновані страйки. Порушникам закону загрожував штраф розміром у 100 тис. ф. с Однак зупинити "касовий рух" владі не вдалося. У 1973 р. в економічних страйках брало участь понад 1 млн працюючих. У 1974 р. англійські виборці віддали перевагу лейбористам, які перебували при владі до 1979 р. Спочатку прем'єр-міністром став Г. Вільсон, а в 1976 р. його змінив Дж. Каллаген. Лейбористи відмінили закон 1971 р. про відносини в промисловості та штрафи за незаконні страйки, у внутрішній політиці намагалися заручитися підтримкою тред-юніонів. В обстановці загальних економічних труднощів у 1975 р. в Англії розгорнулася підготовка до референдуму про дальше перебування країни у "Спільному ринку", до якого вона вступила в 1973 р. Дискусії щодо питання бути чи не бути Англії у "Спільному ринку" були викликані прагненням зберегти особливі стосунки зі своїми колишніми колоніями у системі Співдружності Оскільки досягти консенсусу з цього питання не вдалося, уряд вирішив удатися до референдуму (6 червня 1975 р.), в ході якого 67,2 % учасників висловилися за перебування Великої Британії у "Спільному ринку".

У другій половині 70-х років почалося пожвавлення в економіці, поліпшився платіжний баланс. Виправленню ситуації в економіці сприяв видобуток нафти в Північному морі. Позитивну роль зіграли також кредити, отримані урядом Каллагена від Міжнародного валютного фонду (2,3 млрд ф. с, 1976 р.) та Банку міжнародних розрахунків (3 млрд дол., 1977 р.),
скорочення державних витрат, у тому числі на соціальні потреби, що

викликало протести з боку тред-юніонів. У європейському плані після референдуму 1975 р. Англія взяла курс на зміцнення своїх позицій в ЄЕС, поглиблення зв'язків з неєвропейськими постачальниками продовольства в рамках Співдружності.

Важливим рубежем у післявоєнній історії Англії став 1979 р. До влади повернулися консерватори на чолі з М. Тетчер, першою жінкою, яка за всю довготривалу історію британської державності очолила уряд. Лейбористський кабінет не зміг вирішити економічні проблеми і проводив політику, що вела до зниження матеріального рівня життя, заморожування зарплати, зростання цін та інфляції. Наприкінці 70-х років Англію називали хворою людиною Європи. За такої ситуації консерватори визнали за необхідне кардинально повернути вправо. Програма Тетчер передбачала курс на різке обмеження державного регулювання, посилення ринкових механізмів і стимулювання приватного підприємництва шляхом зменшення податків, боротьбу з інфляцією через скорочення витрат державного бюджету, приборкання профспілок і насадження культу індивідуалізму.

Уряд знизив максимальні ставки податків з корпорацій, створив режим найбільшого сприяння для нових перспективних галузей. Важливе значення для реалізації економічної політики консерваторів мав видобуток північноморської нафти (на шельфі Північного моря Великобританія щорічно видобуває 80 млн т легкої нафти). Крім того, уряд Тетчер рішуче закривав збиткові підприємства, обмежив зростання зарплати шістьма відсотками на рік. Приватному підприємництву надавалася цілковита свобода, націоналізовані підприємства передавалися приватному секторові. Водночас відбувалася ліквідація численних бюрократичних рогаток. Урядові Тетчер значною мірою вдалося приборкати профспілки. Акти 1988—1990 рр. відміняли так зване правило закритого цеху, завдяки якому тред-юніони домагалися 100 % членства в них усіх найманих працівників підприємства.

Англійське "диво" М. Тетчер трималося на трьох китах: високих банківських ставках, що стримували інфляцію і сти¬мулювали іноземні

інвестиції; засобах, отриманих від де¬націоналізації; доходах від продажу нафти Північного моря. Англійським виборцям хотілося б поєднання соціальної політики лейбористів та економічного курсу консерваторів. Проте поєднати те й інше не судилося навіть знаменитій "залізній леді" — М. Тетчер.

Не менш рішуче діяла М. Тетчер у сфері зовнішньої політики, захищаючи національні інтереси Великої Британії. У 1982 р., анітрохи не вагаючись, вона здійснила військову акцію проти Аргентини, війська якої висадились на Фолклендських (Мальвінських) островах, унаслідок чого там було відновлено британський суверенітет. У фолклендській війні загинули 255 британських солдатів.

У 1990 р. на парламентських виборах знову перемогла консервативна партія. Однак місце прем'єр-міністра посіла не знаменита М. Тетчер, а її соратник по партії Джон Мейджор, який в економіці та політиці дотримувався курсу своїх попередників. Економічні труднощі світового співтовариства з початку 90-х років не обійшли також Велику Британію. Сповільнилися темпи зростання виробництва. Окремі галузі для підтримки конкурентоспроможності на світовому ринку потребували дотацій. Так, вугільна промисловість щорічно потребувала 18 млрд ф. с Парламентська опозиція, очолювана лейбористом Джоном Смітом, піддавала гострій критиці консерваторів та їхнього лідера Дж. Мейджора.

У 1994 р. популярність консерваторів продовжувала падати. Невдоволення виборців викликало постійне зростання податків, а також приватизація королівської пошти, на що не відважилась навіть М. Тетчер. До внутрішніх труднощів додалися зовнішньополітичні. Велика Британія, яка раніше незмінно йшла у фарватері зовнішньої політики США, з розпадом комуністичного блоку почала шукати своє нове місце у Європі та світі.

У 1992 р. спад британської економіки досяг найнижчої точки. З 1993 р. почалося поступове піднесення, що спиралося на особисте споживання та експорт. У 1993 — 1997 рр. середньорічний приріст становив 2,8 %. За роки

піднесення кількість працюючих збільшилася на 1,2 млн осіб, зменшилося безробіття. Поліпшенню економічної кон'юнктури сприяли реформи 80—90-х років, спрямовані на денаціоналізацію. Внаслідок приватизації державний сектор скоротився на 2/3, а надходження до державного бюджету становили 80 млрд ф. с Створення приватних фірм, що конкурували між собою, сприяло зростанню ефективності виробництва. Важливе значення для підвищення конкурентоспроможності економіки мало також дерегулювання господарства, ліквідація адміністративно-правових обмежень діяльності бізнесу і скасування контролю за зарплатою, цінами і дивідендами. У 1997 р. ВВП Великої Британії становив 1110 млрд дол.

У травні 1997 р., після 18-річного правління консерваторів, до влади повернулися лейбористи. Кабінет очолив наймолодший за останні 185 років прем'єр-міністр Тоні Блер, який став лідером лейбористів у 1994 р. І хоча Англія не переживала економічного спаду й економіка була на піднесенні, народ захотів "перемін".

Проте основні причини поразки торі на виборах крилися в низці прорахунків, допущених як у внутрішній, так і в зовнішній політиці.

У передвиборній програмі лейбористи обіцяли Приділяти більше уваги освіті, підготовці кадрів, забезпеченню доступу на ринки капіталу і праці, вкладати кошти в інфраструктуру, науку і технологію. Забезпечитидинамічний розвиток економіки уряд сподівався через партнерство з приватними підприємцями. Таким чином, лейбористи вважають за необхідне ефективніше використовувати державне регулювання в окремих сферах суспільства, що мають життєве значення.

Як наслідок, на виборах 1997 р. лейбористи отримали мандатів у 2,5 разу більше, ніж торі. Лейбористська програма виявилася ефективною. За перші роки перебування при владі лейбористам удалося скоротити дефіцит державного бюджету з 3 % у 1996 р. до 0,1 % у 1998 р. Водночас було запроваджене "золоте правило" державних витрат (уряд позичає гроші лише для інвестицій). Позитивні зміни відбулися у податковій системі — до 30 %

знижено податок на корпорації, що є найнижчим рівнем у Євросоюзі. Значні пільги надані малому і середньому бізнесові. До 22 % знижена база прибуткового податку. Усі ці заходи сприяли кардинальному поліпшенню клімату у виробничій сфері. Більшу частину інвестицій у науково-дослідні і дослідно-конструкторські розробки (НДДКР) також здійснює держава.

Серед інших важливих заходів у галузі регулювання виробничих стосунків слід назвати також законодавче визнання профспілок на підприємствах як представників трудового колективу. Рівень безробіття знизився до 6 %. Значні кошти (20 млрд ф. с строком на 3 роки) було заплановано виділити на модернізацію національної служби охорони здоров'я, у тому числі 8 млрд. ф. с. на будівництво лікарень, поліклінік.

Особлива увага приділялася соціальній сфері. У 1998 р. кабінет Блера виділив хронічно відсталому районові — Північній Ірландії — компенсаційні платежі з розрахунку 2000 ф. с. на душу населення на рік. Задіяні податкові пільги гарантували пристойні заробітки для працюючих сімей (220 ф. с. на тиждень), були також запроваджені пільги на дітей, суттєво розширилася мережа ясел і дитячих садків.

Зовнішня політика Англії як і в минулому великою мірою визначається її постійним членством у Раді Безпеки ООН, участю у провідних організаціях Заходу, наявністю значного ядерного потенціалу. Велика Британія лідирує у Співдружності, має одну з найбільш розвинених і відкритих економік у світі. Додатковим чинником зростання впливу Великої Британії у світі неолейбористи ("нові лейбористи") вважають успіхи свого "третього шляху" як основи для співробітництва з соціалдемократичними партіями Євросоюзу.

Велика Британія не приєдналася до Європейського валютного союзу, не запровадила замість фунта стерлінгів євро. Це пояснювалося різними принципами й джерелами формування пенсійних фондів в Англії і на континенті (в Англії значна частина їх створюється приватними інвестиціями, а на континенті — державою, що лягає важким тягарем на бюджет і створює ризик нестабільності у функціонуванні єдиної валюти).

Велика Британія, як привабливий об'єкт інвестицій, боїться коливань валютного курсу, що може негативно позначитися на інвестиційному кліматі. Не слід забувати також про традиційну прихильність британців до фунта стерлінгів тощо.

Порівняно успішно розвиваються англо-українські стосунки. Уже 31 грудня 1991 р. Велика Британія визнала незалежність України. З 1993 по 1997 р. український експорт у Велику Британію збільшився на 200 %.

На парламентських виборах 2001 р. Лейбористська партія на чолі з Тоні Блером здобула нову впевнену перемогу, отримавши в палаті громад 406 депутатських мандатів із 659. Це сталося завдяки вмінню лейбористів маневрувати, насамперед, у соціальній політиці, раціонально здійснювати перерозподіл національного багатства. За попередній термін свого правління (1997—2001 рр.) лейбористи домоглися значного зближення рівня доходів найбагатшої і найбіднішої груп населення. Реальний дохід "нижніх" (10 % усього населення) збільшився на 9,3 %, а "верхніх" (10 % населення) зменшився на 0,7 %.

Зрушення лейбористського "третього шляху" у бік консерваторів було водночас рухом у бік економічного лібералізму. Лейбористи вели також активну боротьбу за виборця. Різке скорочення протягом останніх років кількості найманих робітників (у первісному значенні цього слова), трансформація найманої праці в самодіяльну змусили лейбористів звернути особливу увагу на ті групи "трудящих", які утворилися з робітничого класу. Такою, зокрема, численною групою були представники малого бізнесу. На його інтересах дедалі частіше почали схрещувати свою політичну й пропагандистську зброю головні політичні партії. Лейбористи всіляко сприяють поліпшенню умов кредиту для малого бізнесу, а консерватори удаються до переговорів з тред-юніонами, намагаючись залучити їх на свій бік. Дрібний буржуа — це й є робітничий клас сьогодні. За нього, як електорат, ведеться боротьба між політичними партіями.

Якщо наприкінці XX — на початку XXI ст. лейбористи знайшли свою "золоту жилу", то консерватори за нових умов не змогли виробити соціально-економічну й політичну модель, яка змогла б кинути виклик "третьому шляху" лейбористів. У 2001 р. консерватори відзначили 135-ліття своєї партії. Однак того ж року вони зазнали серйозної поразки на парламентських виборах. Як наслідок, їхній лідер Вільям Хейг на черговій конференції Консервативної партії у Блекпулі (2001) змушений був поступитися посадою І. Дункану Сміту.

У 2001 р. український експорт у Велику Британію збільшився зріс на 13 %. Велика Британія входить у трійку головних європейсь¬ких партнерів України. За обсягами інвестицій в українську економіку у 2002 р. вона посідала третє місце. У 2002 р. Велика Британія надала нашій країні 12 млн дол. технічної допомоги. Між Великою Британією і Україною укладено 21 угоду, а також Договір про принципи відносин та співпрацю.

Будучи при владі у Великобританії уряд Д. Кемерона з 11 травня 2010, лідер Консервативної партії Великобританії, член Парламенту по виборчому округу Вітні. У 2010 році очолив коаліційний уряд з ліберальними демократами. Є одним з наймолодших прем'єр-міністрів країни з 1812 року.

Новий глава британського уряду народився в 1966р. у сім'ї брокера. Здобув престижну освіту, закінчивши Ітон і Оксфорд. Відразу після університету почав роботу в рядах Консервативної партії, був одним із спічрайтерів прем'єр-міністра Джона Мейджора. Якийсь час працював в Міністерстві внутрішніх справ.

У 2001р. Д.Кемерон був вибраний в палату общин від Оксфордшира. У 2005р. після провалу Торі на виборах був вибраний новим лідером партії, змінивши Майкла Говарда. Д.Кемерону вдалося перемогти суперників на останніх теледебатах виборів 2010р. при обговоренні економічних питань. Як заявив Д. Кемерон, британській економіці необхідні зміни. Кажучи про кризу в Греції, він пообіцяв, що Британія ніколи не вступить в зону євро.

Після виборів, Кемерон запровадив деякі зміни у політику Консервативної партії — почав робити більший акцент на "соціальну відповідальність", активну співпрацю приватних осіб, компаній та місцевої влади. Також виступав за обмеження фінансування політичних партій із приватних джерел. Під час парламентських виборів 2010 року консерватори під головувавнням Камерона отримали велику кількість місць у парламенті — 306, однак для формування більшості не вистачило 20 голосів і вони були вимушені увійти у коаліцію з Ліберальними демократами і сформувати уряд, в якому Девід Камерон став прем'єр міністром.

Британський прем'єр-міністр Девід Кемерон, виступаючи з промовою з питань європейської політики, планує запропонувати провести орієнтовно у 2017 році референдум щодо членства країни в Євросоюзі, повідомляє. У своїй промові Д.Кемерон має намір сказати, що у випадку, якщо консерватори залишаться при владі за підсумками парламентських виборів 2015 року, уряд проведе переговори з ЄС про умови членства і потім проведе референдум за новою угодою. "Коли ми погодимо нові умови, ми надамо британцям можливість вибрати на референдумі між простими варіантами - залишитися в ЄС на цих нових умовах або вийти зовсім". Британський прем'єр заявить, що Великобританія може почати "рухатися до виходу", якщо їй не вдасться домовитися про більш підходящі умови членства.

Тема 18. Внутрішня та зовнішня політика Франції в другій половині XX – на початку XXI ст.

Короткий зміст

Франція, яка в 1940 р. зазнала поразки, зрештою опинилася в рядах переможців. Економічне становище визволеної від німецьких окупантів країни було важким. У 1944 р. обсяг промислового виробництва становив лише 44 %, а сільського господарства 60 % довоєнного рівня. В суспільно-політичному житті відбувалося різке полівіння, що виявилося, зокрема, у зростанні чи¬сельності Французької комуністичної партії (ФКП, 800 тис.) та

Французької соціалістичної партії (СФІО, 350 тис). Керівництво обох партій навіть вело переговори про створення єдиної партії. Проте справа до цього не дійшла. Соціалістів не влаштовувала диктатура пролетаріату, якої прагнули комуністи. Цього, звісно, не могли допустити й американці. Щоб запобігти можливим несподіваним діям комуністів, вони протягом двох тижнів після визволення Франції роззброїли загони Опору.

Третьою силою в країні була національна буржуазія, яка категорично виступала проти комуністичної диктатури і гуртувалась навколо "рятівника нації" генерала Шарля де Голля, який у 1944 р. очолив тимчасовий уряд. Його програма покарання воєнних злочинців, відновлення республіканської законності, націоналізації ряду галузей промисловості, банків, підвищення життєвого рівня населення збігалася з програмою Національної Ради Опору (НРО) і здобула підтримку більшості.

Наприкінці 1944 р. активізувався процес відновлення характерного для Франції багатопартійного політичного спектра. У 1944 р. на основі колишньої католицької партії народних демократів виник Народно-республіканський рух (МРП). Соціальну базу МРП складали в основному середня та дрібна буржуазія, селянство, частина робітників. Партія виражала інтереси центристських сил. Інтереси великого капіталу захищала Партія республіканської свободи (ПРЛ), заснована в 1945 р. Тоді ж на базі кількох буржуазних груп руху Опору утворився Демократичний і соціалістичний союз Опору (ЮДСР), що спирався на середню та дрібну буржуазію і чиновництво. У 1946 р. прихильники де Голля сформували Союз деголлівців. Активізували свою діяльність й інші партії.

Вибори 21 жовтня 1945 р., як і слід було чекати, відобразили післявоєнне полівіння суспільства. Комуністи та соціалісти здобули 294 мандати з 545 і могли сформувати двопартійний уряд. Проте соціалісти, справедливо підозрюючи комуністів у прагненні до диктатури, наполягли на включенні до складу уряду представників МРП як гаранта демократії. Урядова коаліція з трьох партій проіснувала до травня 1947 р.

Новостворений уряд знову очолив де Голль. Під час його формування виник серйозний конфлікт. Комуністи зажадали три важливі міністерські пости: національної оборони, закордонних та внутрішніх справ. Де Голль заявив, що не вважає компартію достатньо "національною і французькою" і не може довірити їй "жоден із трьох важелів, що управляють зовнішньою політикою, тобто її дипломатію, яка її виражає, армію, яка її підтримує, та поліцію, яка її захищає". Цього разу криза завершилася компромісом.

У сфері зовнішньої політики зусилля уряду були спрямовані на те, щоб змусити світ рахуватися з Францією як великою державою. На той час це було непросто. Почала розпадатися французька колоніальна імперія. У 1946 р. французам довелося залишити Сирію та Ліван. Антиколоніальний рух розгорнувся в Південно-Східній Азії. Виникла Демократична Республіка В'єтнам (ДРВ). Франція не хотіла змиритися з ходом історичних подій і опинилася в багаторічній смузі колоніальних воєн, які не принесли їй ані слави, ані достатку.

Навесні, улітку та восени 1946 р. у Франції розгорнулися гострі дискусії навколо нової конституції. Зокрема, де Голль виступив проти повернення країни до традиційного парламентаризму і пропонував запровадження сильної президентської влади, обмеження ролі парламенту, непідзвітність президента законодавчому органові. Це викликало шквал критики з боку опонентів. Генерала навіть звинувачували у прагненні встановити військову диктатуру. Для лівих, особливо комуністів, які виношували ідею насадження диктатури пролетаріату, плани голлістів були неприйнятними. У грудні 1946 р. конституція набула чинності.

Нова конституція встановлювала сувору підзвітність уряду парламентові, надавала широкі права громадянам: право на працю, відпочинок, соціальне забезпечення, освіту, участь у керівництві державними підприємствами, на страйк у рамках закону. У цілому конституція відображала суспільну ситуацію у Франції в перші післявоєнні роки, концентрувала попередні демократичні надбання Франції і нові досягнення у

розвитку демократії західноєвропейських країн післявоєнного періоду. Водночас вона була консенсусним документом тих політичних сил, які сформувалися у роки Опору. Конституція 1946 р. проіснувала всього 12 років.

У 1948 р. Франція була включена в систему допомоги за "планом Маршалла". Всього за період з 1948 по 1952 р. вона отримала 3,2 млрд дол. Водночас Франція пішла на примирення з Німеччиною, після чого було зроблено перші кроки в напрямі до західноєвропейської інтеграції. Зокрема, в 1951 р. виникло Європейське об'єднання вугілля і сталі (Франція, ФРН, країни Бенілюксу), учасники якого домовилися про скасування експортних мит на сталь та вугілля, що було першим кроком до Європейського економічного співтовариства (ЄЕС).

Метою зовнішньої політики Франції в першій половині 50-х років було посилення її ролі в європейських справах, зміцнення дружби та співробітництва з усіма демократичними країнами і збереження в будь-якій формі колоніальної імперії. Франція брала найактивнішу участь у створенні західноєвропейської інтеграції, а французькі лідери стали також ініціаторами військової інтеграції. Саме від Франції виходила ідея створення європейської армії, запропонована в 1950 р. прем'єр-міністром Рене Плевеном. Французький прем'єр-міністр Піне підписав у 1952 р. договір про Європейське оборонне співтовариство ("європейська армія"). Однак у Франції його розцінили як загрозу національному суверенітетові, втрати контролю над власними збройними силами. До того ж надто свіжими були враження від німецької навали у 1914 й, особливо, в 1940 рр. 30 серпня 1954 р. Національні збори Франції проголосували проти створення європейської армії. Активна участь Франції у справі об'єднання антико¬муністичних сил і створення антирадянських військово-політичних блоків країн Заходу привела до анулювання Радянським Союзом 7 травня 1955 р. радянсько-французького договору від 10 грудня 1944 р. Утім, договір втратив своє значення давно, ще з початку "холодної війни".

Що ж до іншого завдання зовнішньої політики, то, попри всі зусилля, зберегти колоніальну імперію Франції не вдалося. Восьмирічна війна у В'єтнамі завершилася поразкою французьких військ в березні 1954 р. Колоніальна проблема виявилася непосильною для урядів Четвертої республіки. Вона не була вирішена ані після Другої світової війни, ані тим більше в першій половині та середині 50-х років, коли уряди формувалися на основі коаліції правих та центру — МРП, радикалів та незалежних.

У середині 50-х років проявилася глибока криза Четвертої республіки. Франція, починаючи з 1939 р., не виходила фактично з тривалої смуги війн, унаслідок чого збільшувалися податки, повільно зростав матеріальний рівень життя. Правлячі партії Четвертої республіки виявилися неспроможними стабілізувати обстановку, розв'язати заплутаний клубок проблем. Від режиму відвернулися всі верстви французького суспільства. Національну буржуазію лякав розпад колоніальної імперії, зростання залежності Франції від західних союзників, особливо США. Французькі патріоти боялися втрати країною її суверенітету. Болісно зачіпало всіх падіння престижу Франції у світі та Європі. Селяни страждали від надмірно високих по¬датків та низьких закупівельних цін. Заробітна плата збільшувалася повільніше, аніж вартість життя.

Алжирська війна стала больовою точкою для переважної більшості французів і послужила каталізатором демонтажу Четвертої республіки. Під час війни в Алжирі загинуло 28 тис. французів, однак два-три покоління французів вважали його невід'ємною частиною країни. Крах імперії бачився як крах великої держави, приниження її гідності.

13 травня 1958 р. французьке населення Алжиру вчинило заколот, створило "Комітет громадського порятунку" й закликало передати владу де Голлю, сподіваючись, що Алжир залишиться французьким. Де Голль, який з 1946 р. чекав, що його покличуть, зажадав надзвичайних повноважень і відміни конституції 1946 р. Загроза громадянської війни змусила правлячі кола поступитися.

1 червня 1958 р. де Голль обійняв посаду прем'єр-міністра і сформував уряд, до якого увійшли голлісти і представники великого капіталу М. Дебре, Кув де Мюрвіль, Ж. Помпіду. У кабінеті були представлені всі партії, що голосували за де Голля. Четверта республіка впала.

Уряд оприлюднив 4 вересня 1958 р. нову конституцію. На відміну від попередньої, яка утверджувала режим парламентської республіки, конституція 1958 р. проголошувала президентську республіку. Вона надавала широкі повноваження президентові, який обирався парламентом, тобто непрямим голосуванням, терміном на сім років (з 1962 р. — прямим). Таким чином, президент став незалежним від парламенту. Він — глава держави, головнокомандувач, призначає прем'єр-міністра, вищих військових та цивільних осіб, затверджує закони, може повертати їх на повторний розгляд, розпускає Національні збори, відповідно до статті 16 Основного закону, оголошує надзвичайний стан і бере всю повноту влади до своїх рук. Парламент — Національні збори та сенат — не може змістити президента. На референдумі 28 вересня 1958 р. 79 % французів схвалили нову конституцію. На результати референдуму вплинули такі чинники, як розчарування мас у режимі Четвертої республіки, а також авторитет де Голля. У Франції встановилася П'ята республіка. Основою нового режиму стала новостворена партія — Союз на захист нової республіки (ЮНР).

У грудні 1958 року де Голля було обрано президентом. Головним своїм завданням на цій посаді він вважав відновлення величі Франції. Основною перешкодою він вважав колоніалізм. У березні 1962 р. була досягнута Евіанська угода про припинення вогню, у тому ж році Алжир став незалежною державою. Для збереження своїх позицій у колишніх колоніях була створена Французька співдружність.

Водночас в країні накопичувались проблеми: нехватка висококваліфікованої робочої сили, модернізація сільського господарства, незадоволення профспілок надмірним контролем з боку державних струрктур та ін. У березні 1968 р. почалися студентські заворушення, які поширилися

по всій країні. Почався загальний страйк, який підтримали різні верстви населення.

29 травня 1968 р. під приводом загрози комуністичного перевороту було розпущено парламент. У квітні 1969 р. Ш. де Голл подав у відставку.

Промислова криза 70-х років, що захопила також Францію, змусила Ж.Помпіду частково відступити від зовнішньополітичних установок де Голля. Знову почалося зближення зі США, Франція погодилася на прийняття Англії до "Спільного ринку", проти чого тривалий час категорично виступав де Голль, вважаючи Англію троянським конем Сполучених Штатів Америки.

У 1974 р. після раптової смерті Жоржа Помпіду президентом було обрано голліста В. Жіскар д'Естена, який у 60 — 70-х роках неодноразово обіймав посаду міністра економіки. У 70-ті роки відбулися значні перегрупування в центрі партійного спектра. Партія ЮДР 5 грудня 1976 р. перейменована в "Об'єднання в підтримку республіки" (ОПР). Поряд з ОПР впливовою партією став СФД (Союз за французьку демократію).

Зусилля Жіскар д'Естена, спрямовані на подолання труднощів в економіці через застосування чинників ДМК, уже в 1979 р. дали позитивні результати: виробництво збільшилося на 3,5 %. Проте успіх був тимчасовим. Осмислення політиками та економістами труднощів 70-х років наводило на думку, що їх причиною було надмірне захоплення держави втручанням у приватне підприємництво та не завжди продумана і доцільна націоналізація.

Складними на фоні внутрішніх труднощів були вибори 1981 р. Другий тур приніс перемогу представникові лівих, соціалістові Ф.Міттерану, якого підтримали комуністи. Значні зміни відбулися у зовнішній політиці Франції. Франція Міттерана зблизилася з НАТО, чому "посприяли" радянські ракети СС-20, націлені на Західну Європу, та вторгнення радянських військ до Афганістану.

У 1988 р. на президентських виборах знову переміг Франсуа Міттеран. Значною мірою цей успіх був забезпечений діяльністю уряду Ж. Ширака, тими заходами, що були здійснені ним упродовж останніх років. А їхні

наслідки були вражаючими. Зокрема, вдалося знизити інфляцію з 15 до 3 %. Франк став однією з найстабільніших валют Заходу. Щорічні темпи економічного зростання в останній третині 80-х років становили 3,5 %. Зросла конкурентоспроможність французьких товарів.

Серед заходів, що використовувались для стабілізації економіки (кількаразова девальвація франка, "жорстка економія", що зводилася до заморожування зарплати і запровадження контролю за цінами), найбільш ефективним виявилась відмова від керівництва економікою зверху. Підприємства здобули цілковиту свободу. Власті обмежили втручання в діяльність найбільших націоналізованих компаній. Результати не забарилися. "Рено" в 1983 р. втратив 12 млрд франків, а в 1988—1989 рр. його доходи сягнули 9 млрд франків.

У соціальній сфері Ф. Міттеран ставив завдання досягти більшої справедливості в розподілі національного багатства. У цьому плані мета, започаткована де Голлем, не змінилася.

У 1990—1996 рр. в економіці Франції спостерігався ряд тривожних симптомів. Значно збільшилося безробіття, рівень якого до початку 1997 р. ся¬гав 12,5 % працездатного населення. Уряд Жоспена здійснив кардинальні заходи, спрямовані на зменшення безробіття та інфляції. Уже в 1998 р. виробництво збільшилося на 3 %. Ці темпи розвитку збереглися до кінця століття. Вирішенню проблем зайнятості сприяв також закон про 35-годинний робочий тиждень, остаточне запровадження якого відбулося 1 січня 2000 р., хоча підприємці побоювалися, що це призведе до зниження конкурентоспроможності французьких товарів. Значну частину бюджетних надходжень уряд отримував від приватизації державних підприємств. Разом з тим, на початку XXI ст. значно погіршилися показники розвитку французької економіки.

Сьогоднішня Франція — одна з найбільш економічно розвинутих демократичних країн світу. її авторитет у Європі та світі незаперечний. Вона щороку виділяє на допомогу країнам Півдня 0,45 % ВНП. Франція входить

до сімки країн, економічні рішення яких суттєво впливають на світове господарство. її частка у світовому промисловому виробництві становить 5 %, а ВВП — 1160 млрд доларів (1997). 60 % виготовленої промислової продукції споживається всередині країни, 40 % — іде на експорт. Франція має добре розвинуте сільське господарство, 20 % продукції якого також експортується.

Франція — країна з великими демократичними традиціями й водночас зі складною палітрою політичних сил. Франція — специфічна, з погляду менталітету, країна.

Ніколя́ Поль Стефа́н Саркозі́ де Надь-Боча— французький державний і політичний діяч став 23-м президентом Франції, 6-й Президент П'ятої республіки з 16 травня 2007 р. по 15 травня 2012 р. Саркозі відомий у Франції своєю жорсткою позицією щодо порядку і правопорушників з часів, коли він був міністром внутрішніх справ країни. Він здобув прихильності серед виборців новою більш лібералізованою моделлю економічного розвитку країни і намаганням провести низку реформ в різних сферах життя країні. Він був кандидатом від правої партії Союз за Народний Рух і переміг у президентських виборах, випередивши соціалістичного кандидата Сеголен Руаяль.

Політична кар'єра Саркозі почалася у 22-річному віці, коли він у 1977 р. став членом міської ради одного з багатих передмість Парижу. В лавах Новоголлістської партії RPR (Rassemblement pour la République — Об'єднання за Республіку) він здобув впливових друзів і підтримку членів партії. У віці 38 років він вже став Міністром Бюджету країни. Саркозі завжди сприймали, як протеже Жака Ширака, з яким у нього були тісні та дружні стосунки. Однак в президентській кампанії 1995 року він несподівано підтримав опонента Ширака — Едуарда Баладюра. Після перемоги Ширака Саркозі позбувся міністерського портфелю.

Нове сходження Ніколя Саркозі почалося з парламентськими виборами 1997 року, коли він спочатку став одним з лідерів партії, а після відставки

голови партії і головою Ново-голлістської партії RPR. Зі змінами у кабінеті міністрів 31 березня 2004 року його було призначено Міністром Фінансів країни. На цій посаді він ініціював низку нововведень — зменшилася доля держави в приватних підприємствах, відбулося невелике зменшення цін на побутові товари. В інших випадках він також прагматично підтримував націоналізацію деяких підприємств. В цьому ж році він висунув свою кандидатуру на лідера партії Союз за Народний Рух СНР.

14 січня 2007 р. партія СНР висунула Саркозі на посаду президента у виборах 2007 року. В лютому 2007 р. відбулися перші телевізійні дебати між претендентами на посаду президента. Жак Ширак висловив свою підтримку кандидатури Саркозі і вже з початку перегонів він був фаворитом серед інших кандидатів.

Президент Франції Ніколя Саркозі запровадив низку реформ. Реформи, за його словами необхідні для Франції. "З тих пір, як я обраний президентом, ціна на барель нафти виросла в два рази, вибухнула іпотечна фінансова криза, курс євро злетів, вірніше долар впав дуже низько, піднялися ціни на інші природні ресурси, - відзначив Саркозі. - У зв'язку з цими всебічнимини потрясіннями просто необхідно зробити ряд реформ і змін".

Щодо поширення ЄС, Ніколя Саркозі висловлювався проти вступу Туреччини в Евросоюз, пояснивши це тим, що ця країна - неєвропейська: "Особисто я - проти референдуму по Туреччині. Але якщо питання про вступ Туреччини в Евросоюз встане на порядок денний в період мого президентства у Франції, то я призначу такий референдум".

У міжнародних відносинах відомі різькі вислови Саркозі відносно питання Тибету зізнався, що не згоден з діями Пекіна: "Необхідно надати великий ступінь автономії тибетській провінції в Китаї. Китайське керівництво має зробити такий жест, і, я сподіваюся, що в питанні про Тибеті воно займе таку ж прагматичну позицію, як свого часу по Гонконгу".

Франсуа́ Жера́р Жорж Ніколя Олла́нд (12 серпня, 1954, Руан) — французький політик, колишній голова Соціалістичної партії у 1997–2008

роках. Обирався депутатом до Національних зборів Франції, був мером міста Тюль з 2001 по 2008 рік. 16 жовтня 2011 року Франсуа Олланд став кандидатом від Соціалістичної партії Франції у президентських виборах 2012 року. 6 травня 2012 року був обраний 24-им Президентом Франції.

Франсуа Олланд вже пообіцяв переглянути європейський договір про бюджетну дисципліну, який обстоював попередній президент країни Ніколя Саркозі та канцлер Німеччини Ангела Меркель.

Франсуа Олланд став першим соціалістом, який виграв у боротьбі за посаду президента країни з 1980-х років. Після перемоги він також виступив з промовою у місті Тюль у центральній Франції.

Також він підвищив мінімальну заробітну платню, працевлаштувати близько 60 тисяч вчителів та для деяких категорій працівників знизити пенсійний вік з 62 до 60 років.

Тема 19. Внутрішня та зовнішня політика Німеччини в другій половині XX – на початку XXI ст.

Принципові основи союзницького контролю і міжнародного правового статусу переможеної Німеччини були закладені на Кримській (4— 11 лютого 1945 р.) та Потсдамській (26 липня — 3 серпня 1945 р.) конференціях керівників урядів СРСР, США та Англії. Союзники урочисто заявили, що їхня мета — "знищення німецького мілітаризму й нацизму і створення гарантії того, що Німеччина ніколи не буде спроможна порушити мир в усьому світі", що німецькому народові буде надана можливість "здійснити реконструкцію на демократичній і мирній основі". Так були закладені основи політики чотирьох "Д": демократизації, демілітаризації, декартелізації, денацифікації — викорінення фашизму в німецькому суспільстві, здійснення глибоких демократичних перетворень. Водночас союзники домовилися про кордони майбутньої Німеччини — демократичної та миролюбної, з якою після реалізації наміченої програми передбачалося підписати мирний договір. Слід зауважити, що на Потсдамській конференції не ставилося

питання суспільного розвитку: демократія чи народна демократія. На Сході Німеччини — в радянській зоні окупації — переважало електротехнічне машинобудування, оптична та хімічна промисловість, поліграфія тощо.

Новий етап в історії Німеччини починався в неймовірно важких умовах. Німеччина втратила майже чверть території, якою володіла до 1938 р. Найбільші культурні та промислові центри лежали в руїнах. Транспорт, зв'язок не працювали. Із 57 мостів над Рейном, Везером та Майном уцілів лише один. Все завмерло без електроенергії та сировини. Скрізь панував хаос. Люди залишали свої домівки в пошуках засобів проживання. Багато хто з них узагалі залишився без даху над головою. Психологічний шок — апатія, озлобленість, відраза до політики, внутрішня спустошеність — характерні ознаки німецького суспільства того часу. Були й такі, хто продовжував сповідувати націонал-соціалізм. До кінця 1946 р. у країні вироблялася лише 1/3 довоєнної продукції. Проте сама ситуація та напрями розвитку Німеччини багато в чому залежали від політики союзників.

Якщо на Заході Німеччини США, Англія та Франція надали німцям реальну підтримку в розбудові демократії, то на Сході, де порядкувала Радянська військова адміністрація в Німеччині (СВАТ), відбувалися соціалістичні перетворення. Тим самим було започатковано розкол Німеччини. Одні не хотіли бачити її соціалістичною, інші — демократичною. За такої ситуації ідея єдиної Німеччини, проголошена в Ялті та Потсдамі лідерами антигітлерівської коаліції, була надовго похована.

Розкол став наслідком наростання протиборства між світовою демократією і світовим тоталітаризмом. Конкретні дії — створення Бізонії (1946), Тризонії (1948), "план Маршалла", грошова та господарська реформа (1948) — не вплинули істотно на те, бути чи не бути розколу. Навряд чи було б справедливо провину за розкол Німеччини звалювати на ту чи іншу сторону. У світі, роз'єднаному протиборством, небезпекою війни, наступом комунізму і протидією цьому демократії, об'єднаній Німеччині місця не було. Саме через неї майже півстоліття пролягала лінія найбільш жорсткого

протиборства між двома суспільними системами. Саме в Німеччині на десятки років встановився фронт нестійкої рівноваги. Необачний тиск з будь-якого боку міг призвести до глобальної катастрофи, зупинити яку ніхто і ніколи не зумів би.

Грошова реформа в Західній Німеччині призвела до встановлення блокади Західного Берліну СРСР. Розкол країни став неминучим. 7 вересня 1949 року було проголошено Федеративну Республіку Німеччину (ФРН), яка за формою правління стала парламентською республікою. Уряд очолив канцлер, ним став К. Аденауер (партія ХДС/ХСС). ФРН орієнтевалась на США та на цінності західної демократії. В 1952 році ФРН відмовилась від запропонованого СРСР плану об'єднання Німеччини.

Провідну роль на східних німецьких землях відігравали комуністи, що в 1946 р. об'єдналися з соціал–демократами. Ці терени підпали під зону впливу СРСР та радянської військової адміністрації, що проводила там відповідні заходи. 7 жовтня 1949 р. в радянській зоні окупації було проголошено Німецьку Демократичну Республіку (НДР), що стала унітарною державою і стала будувати соціалізм.

Західні німці обрали засобом створення матеріальних благ систему загальної заінтересованості. Німеччина відроджувалась після Другої світової війни завдяки залученню в її західній частині міжнародного капіталу і значним інвестиціям зарубіжних фірм. У цьому плані спрацювало не тільки поширення "плану Маршалла" на західні окупаційні зони, а й, насамперед, економічна та грошова реформи.

У 1947 р. обсяг виробництва продукції становив лише 36 % рівня 1936 р. Мав місце примітивний натуральний обмін. Точилася боротьба між прихильниками планової і ринкової економіки. Господарська реформа 1948 р., проведена в західних зонах, фактично мала дві складові: грошову та цінову. Перша почалася в ніч на 21 червня відміною старих райхсмарок і введенням дойчмарок. Кожен житель Німеччини отримував на руки 40 дойчмарок. Пенсії, зарплата і квартплата й надалі підлягали виплаті 1:1.

Готівка і половина приватних збережень обмінювались у співвідношенні 1:10.

Реформа цін, що розпочалася через три дні, відміняла принципи "примусового господарювання", скасовувала адміністративний розподіл ресурсів та контроль за цінами з боку держави. Ідеологом господарської реформи був відомий німецький економіст Людвіг Ерхард. Його книга "Добробут для всіх" популярна в усьому світі.

Негайним результатом грошової реформи 1948 р. в Німеччині була поява товарів власного виробництва в усіх магазинах, внаслідок чого моментально стабілізувалися ціни, причому на дуже низькому рівні, оскільки грошових знаків в обігу було зовсім мало. Через півроку після реформи магазини наповнилися товарами, зникли чорний ринок, спекуляція. Водночас здійснювався дуже суворий урядовий контроль через банківську систему щодо імпорту. Кредити надавалися лише власникам підприємств, зруйнованих під час війни, котрі були добре відомі банкові. Ці підприємства стали швидко ввозити машини та техніку зі США. Зважена економічна політика виявлялася і в тому, щоб не імпортувати товари масового попиту або предмети розкоші.

Одним із основних обов'язків держави при соціальному ринковому господарстві є збереження вільної конкуренції. Таким чином, реформи 1948 р. стали для Західної Німеччини основою для старту у світ ринкової економіки, старту, наслідки якого й досі далеко не вичерпані.

Період 50-х років характеризувався суцільними успіхами в економіці, що відомі під назвою "німецьке економічне диво". Причин цьому було чи¬мало. Назвемо основні з них: а) виробництво відроджувалося на новій технічній основі; б) розвивалися новітні галузі, такі як електроніка, нафтохімія й ін.; в) раціонально використовувалися допомога за "планом Маршалла" (2,7 млрд дол., з них 0,5 млрд як подарунок), кошти з державного бюджету, що виділялися для інвестування економіки, самофінансування підприємств; г) відсутність військових витрат, 10 млн переселенців із

Центральної та Східної Європи як резерв дешевої робочої сили, подолання господарських диспропорцій розподілу; д) місткий внутрішній ринок і дешевизна робочої сили, що зумовили приплив іноземних капіталів. Однак попри всі згадані причини, головним було створення оптимальних умов для вільного розвитку економічної демократії, тобто необхідних умов для розбудови ринкової економіки. У такій обстановці чудово працювала "теорія соціального ринкового господарства" — вільна конкуренція з елементами державного регулювання. Завдяки "диву" країна змогла кожну третю марку бюджету спрямувати в соціальні фонди. Кредитна, валютна, податкова політика використовувалися для попередження криз.

Для німецької економіки 50-х років характерні високі і стійкі темпи зростання. Вартість виробленої у 1956 р. продукції була вдвічі більшою, аніж у 1936 р. Частка Німеччини у світовому виробництві 1955 р. сягала 10 %, в експорті — 7,3 %. Розвиток економіки спонукав збільшення зарплати та цілковиту зайнятість. Німецькі політики, оцінюючи ситуацію у ФРН, були недалекі від істини: за умов приватної власності була досягнута гармонія класів. З 1947 р. по 1967 р. — жодного страйку. Більше того, німецькі "брудні" підприємства, будівництво, комунальне господарство всмоктували робочу силу з Югославії, Туреччини, Італії та інших країн — так званих "гастар-байтерів", що склали 85 % усіх зайнятих на "чорних роботах".

У період економічного піднесення гострих соціальних виступів у ФРН не відбувалося. СДПН обстоювала вигідні колективні договори, вела антикомуністичну пропаганду, наполягала на відновленні кордонів 1937 р. КПН після судового процесу над нею в Карлсруе (1954—1956) була заборонена. Приводом стали заклики комуністів до насильного повалення існуючої влади, а точніше, ліквідації парламентської республіки та демократії. Щоб зменшити активність крайніх лівих, неадекватну підтримці їх нечисленним електоратом, у виборчий закон була внесена поправка (1953), згідно з якою партія, що не набрала 5 % голосів на виборах, не може бути представлена в бундестазі.

Серед основних причин процвітання слід назвати інтенсифікацію праці (з 1956 по 1962 р. виробіток на працюючого зріс на 70 %), високу заробітну плату, активну соціальну політику (збільшення пенсій, виплати на дітей), трансформацію капіталізму (народні акції, розпорошення власності). Усе це зміцнювало в людей віру в реформи і сприяло соціальному консенсусу, мирові між працею і капіталом. Високий рівень життя та соціальна захищеність людей, створювані в умовах ринкового суспільства, виявилися найкращими засобами проти зусиль крайніх лівих. "Комунізм, — говорив Л. Ерхард, — це доля бідних та голодних. Ситий німець комунізму не захоче". Проте це зовсім не означало, що в ФРН не було проблем. їх відсутність не стимулює суспільство до пошуків та активності в соціальному полі. Проблеми — невід'ємні супутники суспільного буття. Пошук рецептів їх розв'язання — чи не найважливіше завдання суспільства в цілому.

Після того як виявилося, що високопоставлений чиновник з адміністрації В. Брандта є агентом східнонімецької секретної служби — "штазі", 4 травня 1974 р. західнонімецький лідер змушений був піти у відставку. Канцлером став Гельмут Шмідт, який у цілому продовжував внутрішню та зовнішню політику свого попередника.

Опинившись в радянській зоні окупації східні німецькі землі вважались частиною радянської зони впливу. Провідну роль в політичному житті тут відігравала Соціалістична єдина партія Німеччини (СЄПН). На ціх німецьких теренах було ліквідовано фашистський державний апарат, покарано військових злочинців, з запроваджено аграрну реформу, ліквідовано монополії, проведено реформу освіти і т.ін.

Великою проблемою НДР був Західний Берлін, що став вікном через яке місцеве населення виїздило до ФРН на проживання, не бажаючи миритись із політичним статусом своєї країни. З 1949 по 1961 роки до ФРН виїхало майже 2,7 млн. осіб. У 1961 р. навколо Західного Берліна було споруджено мур, що перерізав сполучення між Східним і Західним Берліном.

17 червня 1953 р. на центральні вулиці Берліна вийшло 100 тис. чоловік. В інших 350 містах НДР в антиурядових виступах брали участь близько 400 тис. чоловік. Демонстранти рвали та спалювали партбілети, штурмували парткоми та будинки держбезпеки, звільняли з тюрем політв'язнів. Тисячі селян вийшли із нав'язаних їм кооперативів. Учасники виступу висунули політичні вимоги: відставка генсека СЄПН В. Ульбріхта, його уряду, проведення вільних загальнонімецьких виборів, виведення радянських військ. Комуністична влада розгубилася. Здавалося, прийшов кінець тоталітарному режимові у Східній Німеччині. Однак того ж дня проти повсталих було кинуто радянські танки. Радянські війська відкрили вогонь по маніфестантах. За даними німецьких істориків, загинули сотні людей, хоча в офіційних повідомленнях називалася цифра 25. За судовими вироками розстріляно 20 осіб, 10 тис. кинуто за грати. У багатьох містах на підприємства введено радянські війська. Жорстоку розправу радянський режим учинив над своїми солдатами, які відмовилися стріляти в людей. Після придушення повстання був розстріляний 41 військовослужбовець (23 — у Берліні, 18 — поблизу Магдебурга). Відпрацьований у Берліні метод придушення антисоціалістичних акцій населення пізніше не раз застосовувався у країнах ЦПСЄ.

У 1960–ті економічний розвиток НДР прискорився через проведені реформи. «Нова східна політика» В. Брандта була неоднозначно сприйнята у НДР. Е. Хонеккер – новий лідер НДР у 1972 р. підписує з ФРН договір про основи взаємовідносин між двома німецькими державами. Внутрішня політика НДР практично копіювала радянську модель розвитку.

Зміни в країнах Східної Європи в 1980–х дали новий поштовх до втечі населення НДР у ФРН. 11 жовтня 1989 р. керівництво СЄПН висунуло пропозицію до населення про референдум з визначенням позиції щодо майбутнього соціалізму на німецькій землі. Розгорнулись масові демонстрації, створення нових політичних партій, зруйновано Берлінський мур, створено новий уряд на чолі з Х. Модровим. У березні 1990 р. в країні

відбулись перші вільні вибори, НДР почала розвиватись демократичним шляхом.

У жовтні 1982 р. до влади прийшла коаліція ХДС/ХСС/ВДП на чолі з Гельмутом Колем. А 6 березня 1983 р. вона виграла вибори в бундестаг.З 1983 р. у ФРН почалось економічне піднесення.

Для обох Німеччин проблема об'єднання була найболючішою. Керівництво НДР намагалося будь-що її відтягнути, відстрочити, якимось чином загальмувати. Адже йшлося про кінець соціалістичного екс¬перименту, про визнання безперспективності шляху, яким ішла Східна Німеччина, про історичну відповідальність її керівництва. З великими труднощами еволюціонувало в бік беззастережного об'єднання Німеччини також радянське керівництво. Певні побоювання німецьке об'єднання викликало в Польщі. 1 лютого 1990 р. Було висунуто триетапний план об'єднання Німеччини: від співробітництва обох країн у різних галузях, особливо економіці, через конфедерацію до утворення насамкінець Німецької Федерації чи Німецького Союзу. Але для східних німців та їхніх нових політичних партій такий тривалий шлях був неприйнятним. Вони поспішали скористатися плодами революції. ФРН виступила ініціатором негайного об'єднання уже влітку 1990 р. шляхом укладення економічного, валютного та соціального союзів між ФРН і НДР через обмін східних марок на західні тощо. Вирішальне слово у цьому плані мали сказати вибори у Східній Німеччині, призначені на 18 березня 1990 р.

У передвиборній кампанії склалися три основні блоки. Насамперед, це блок правоцентристських партій — ХДС, НСС (Німецький соціальний союз) та "Демократичне пробудження" — під назвою "Альянс за Німеччину". Другий блок — "Союз вільних демократів" — представляв союз трьох ліберальних партій — Ліберально-демократичної, Вільної демократичної і Партії демократичного форуму. На чільне місце своєї виборчої програми обидва блоки ставили об'єднання Німеччини на основі статті 23 Конституції ФРН від 1949 р. Тільки ПДС (колишня СЄПН) — третя сила на виборах —

наполягала на збереженні НДР. А взагалі місця в Народній палаті виборювали 24 партії та об'єднання.

Об'єднання Німеччини не було одноразовим актом. Найголовнішою внутрішньою проблемою країни була інкорпорація п'яти новоприєднаних земель колишньої НДР. Починаючи від 1990 р. відбувалася приватизація власності, яку проводила створена ще 1 березня 1990 р. Опікунська рада, закривалися нерентабельні підприємства, йшло оздоровлення економіки, здійснювалася реструктуризація. Набагато швидше, аніж в інших посткомуністичних країнах, відбувалося входження Східної Німеччини в ринок. Це було цілком закономірно, адже НДР в економічному відношенні вважалася найбільш розвинутою країною соціалістичної співдружності.

Та з часом м'яка шокова терапія дала свої плоди. Планово-командне господарство переведено на ринкове. Відійшли в небуття підприємства-монстри. Уже в 1994 р. на Сході функціонувало 50 тис. підприємств, на яких кількість працівників не перевищувала 500. Усе ж демократія поступово зміцнювалася і на Сході Німеччини. її гарантом виступала конституція ФРН. "Міттельштанд" — середній клас — наприкінці 1994 р. у східних землях представляли 470 тис. фірм, на яких працювало більше половини зайнятих по найму. За темпами зростання виробництва колишня НДР вийшла на перше місце у світі. Вибори до бундестагу восени 1994 р. дали перевагу в 10 голосів коаліції ХДС/ХСС/ВДП і ще раз підтвердили, що громадянам об'єднаної Німеччини імпонувала розумна і виважена внутрішня та зовнішня політика такого видатного державного діяча, як Г. Коль. Саме при ньому відбулося об'єднання Німеччини мирним шляхом, почалося будівництво парламентсько-урядового комплексу в центрі Берліна, а 31 серпня 1994 р. останній російський солдат покинув німецьку землю.

Свою зовнішню політику уряд Шрьодера будує, виходячи з курсу, який забезпечується демократичним розвитком суспільства, членством у НАТО, ефективною і могутньою економікою. У другій половині 90-х років Німеччина почала брати активну участь у миротворчих операціях.

Юридичним обгрунтуванням цього кроку була постанова Федерального конституційного суду від 12 червня 1994 р., яка узаконювала участь країни у миротворчих акціях (німецькі солдати можуть залучатися до акцій "блакитних шоломів"). Бомбардування Югославії (1999) стало першою акцією, в якій після Другої світової війни були задіяні німецькі збройні сили. У 2001 р. в антитерористичній міжнародній операції в Афганістані брали участь близько 4 тис. військовослужбовців бундесверу. ФРН активно підтримує ідею поширення НАТО на Схід, ідею європейської колективної безпеки і консенсусу.

Важливими напрямами зовнішньої політики Шрьодера було зміцнення позицій ФРН у Європі, звідси заінтересованість у розширенні ЄС і створенні валютного союзу через запровадження європейської валюти — євро. До 2000 р. на підтримку кандидатів у нові члени ЄС Німеччина витратила близько 58 млрд марок. Економічно сильна Німеччина, яка займає провідне місце у Євросоюзі (щорічний внесок до ЄС становить 22 млрд марок) як країна з великою часткою експорту у ВВП, проявляє особливий інтерес до розширення ринків збуту, особливо вільних від митних бар'єрів. Тим більше, що після краху комунізму у Східній Європі і розпаду Радянського Союзу, геополітичні позиції Німеччини зміцнилися. Виважена зовнішня політика німецьких соціал-демократів стала найважливішим позитивом на виборах до бундестагу 22 вересня 2002 р. Бундесканцлером знову став Г. Шрьодер.

Ангела Доротéя Мéркель (17 липня 1954, Гамбург) — німецький політик, лідер ХДС, з 2005-го року — Федеральний Канцлер Німеччини. Перша жінка Федеральний Канцлер Німеччини. Батьки її жили в Гамбурзі. Після її народження сім'я переїхала в НДР, де її батько очолив прихід у містечку Темплін. Її батько, лютеранський пастор, відкриває семінарію в НДР і керує будинком для інвалідів.В юності Ангела була в піонерській організації, Комуністичному союзі молоді, і одночасно була членом молодіжної організації християнських демократів. У школі добре опанувала російську мову. Пізніше вивчила англійську.

У 1978 році закінчила фізичний факультет Лейпцигського університету, у 1986 захистила дисертацію. З 1978 до 1990 працювала в Центральному інституті фізичної хімії Академії наук НДР. У 1989 після падіння Берлінської стіни вона вступила в ряди організації «Німецька вільна молодь», покликаної керувати молоддю, відданій державі, і активістом Партії демократичного відновлення, де обіймає посаду секретаря Департаменту агітації і пропаганди. Через кілька місяців Ангела Меркель раптово міняє свій політичний табір і вступає в організацію «Демократичний прорив»— новий рух, ініційований західнонімецькою християнською демократією. Їй відразу доручають ті ж функції, тільки тепер її нова посада називається на західнонімецький зразок: «прес-секретар».

Після об'єднання Німеччини в 1990 вступила в Християнсько-демократичний союз, який був тоді при владі. У грудні того ж року її обрали депутатом Бундестагу. В уряді Гельмута Коля стала міністром у справах жінок і молоді. З 1991 — віце-голова Християнсько-демократичного союзу. У 1994 перейшла на посаду міністра навколишнього середовища. У 1998 ХДС був змушений піти в опозицію, а навколо Гельмута Коля вибухнув скандал із приводу незаконних зовнішніх пожертвувань на рахунки ХДС. Скандал торкнувся також і голови ХДС Вольфганга Шойбле і той змушений був піти у відставку. Ангела Меркель відреклася від Коля і зажадала від партійного активу змінити керівництво ХДС і почати партійне «відновлення». У квітні 2000 96% членів партії обрали її спадкоємицею Шойбле на посаді голови ХДС. Цей успіх був особливо примітний на тлі того, що Меркель — жінка, східна німкеня і протестантка, вкрай нетипова для цієї партії.

У 2002 Меркель погодилася на єдину кандидатуру на посаду федерального канцлера від ХДС/ХСС прем'єр-міністра Баварії Едмунда Штойбера. Штойбер вибори програв і це підсилило внутрішньопартійні позиції Меркель. У 2003 Меркель демонстративно підтримала американське вторгнення в Ірак, поїхавши в США. У 2004 вона зуміла домогтися обрання

кандидата від ХДС/ХСС Хорста Кьолера на посаду президента Німеччини. Після несподіваної ініціативи Герхарда Шредера про дострокові вибори у 2005, Ангела Меркель була обрана ХДС/ХСС кандидатом на посаду федерального канцлера Німеччини.

10 жовтня 2005 голова Християнсько-соціального союзу, прем'єр-міністр Баварії Едмунд Штойбер повідомив, що на переговорах про формування «великої» правлячої коаліції, які проводили А. Меркель, Герхард Шредер і голова СДП Франц Мюнтеферінг, було вирішено, що Ангела Меркель стане новим канцлером Німеччини. В обмін на згоду на канцлерство Ангели Меркель СДП одержала у майбутньому кабінеті 8 міністерських портфелів: іноземних справ, фінансів, юстиції, праці, з питань охорони навколишнього середовища, охорони здоров'я, транспорту, а також економічного співробітництва і розвитку. 27 вересня 2009 року в Німеччині відбулися параламентські вибори, за результатами яких була сформована коаліція між блоком ХДС/ХСС та вільними демократами. 28 жовтня канцлер Німеччини Меркель була переобрана на посаду голови уряду ФРН за підсумках виборів до бундестагу і коаліційних переговорів.

В внутрішній політиці вона має намір продовжити курс реформ Герхарда Шредера, однак «іншими способами». Її головна оголошена мета — створення робочих місць і підтримка економіки за рахунок зменшення соціальних допомог. Німецька економіка добре пережила кризу і до 2020 року за прогнозами її рівень підвищиться на 1,5%.

Поступи у соціальній політиці християнських демократів відбуваються на фоні схвалення чотирирічного плану скорочення витрат бюджету до 2014 року на 80 млрд. євро. Основна концепція законопроекту полягає в поступовому скороченні зовнішніх запозичень, якими зараз і покривається дефіцит. Замість цього можливе збільшення деяких податків, зниження витрат, зокрема скорочення робочих місць в охороні здоров’я, зменшення соціальної допомоги і т. ін. Не обійде хвиля скорочень і державних службовців – уряд планує скоротити від 10 тис. до 15 тис. чиновницького

апарату. Не виключено, що радикально скоротять чисельність Бундесверу. Під приціл можуть потрапити і військові витрати –міністерство оборони запропонувало скоротити витрати на 9,3 млрд. євро.

Німеччина – країна великих соціальних гарантій. Хто працює, той платить податки. Причому чим вищий заробіток, тим вища відсоткова ставка. Німеччина, як і більшість інших європейських країн, може похвалитися могутнім середнім класом – 43,6 % населення. Німці-багатії, які в рік заробляють більше 50 тис. євро, до державного бюджету відраховують 42 % доходів. А тих, хто не працює, забезпечує держава. У Німеччині соціальні витрати в середньому дорівнюють 25,8% ВВП. Спрямованість уряду на компенсаційні дії стосовно малозабезпечених груп, які знаходиться за межею бідності (10% населення), має позитивний результат. А. Меркель і її команда робить рішучі кроки щодо унормування стандартів європейського життя і намагається проводити стабільну соціальну політику, незважаючи на внутрішні і зовнішні кризові явища і процеси.

В зовнішній політиці Меркель відома своєю беззастережною підтримкою американського курсу, виступаючи за зближення зі США. Вона неодноразово критикувала Герхарда Шредера за «надмірну» дружбу з Володимиром Путіним і заявляла про те, що, в разі обрання канцлером, займе твердішу позицію у відношенні до Росії. Меркель має намір розбити «тріумвірат» Шредера з Жаком Шираком і Володимиром Путіном і поліпшити відносини з США та країнами Східної Європи.

Меркель є послідовним противником прийняття Туреччини в Європейський Союз. Найбільше, що вона згодна надати Туреччині, — «привілейоване партнерство». Також у березні 2010 року, після того, як економіка Греції опинилась на межі дефолту, Ангела заявила, що Єврозоні необхідний механізм виключення з неї окремих країн за систематичне порушення правил фінансової стабільності. До парламентських виборів Ангела Меркель обіцяла не тільки знову зблизити США і Німеччину, але і продовжувати розвивати німецько-французькі відносини, цей "мотор"

європейської інтеграції. Але при цьому, підкреслювала вона, зовнішня політика Німеччини повинна бути менш залежної від Франції. Особливість відносин Берліна і Парижа не повинна дратувати малих партнерів у ЄС і давати привід для занепокоєння східноєвропейським країнам. Погляди Ангели Меркель у європейських питаннях помітно відрізняються від поглядів її попередника Герхарда Шрьодера. Новий канцлер Німеччини виступає за більш радикальні економічні реформи в ЄС, чим ті, що пропонує Франція, Меркель настроєна рішуче проти прийому Туреччини до ЄС, вона підтримала іракську війну, що ведуть США і різко критикує Париж.

Тема 20. Внутрішня та зовнішня політика Італії в другій половині XX – на початку XXI ст.

Короткий зміст

Для Італії Друга світова війна завершилася цілковитою поразкою. Фінал настав фактично уже в 1943 р. Баланс воєнної авантюри італійських фашистів був невтішним — 450 тис. убитих. Виробництво в 1945 р. становило лише 30 % довоєнного. У країні налічувалося 2 млн безробітних. Наслідком гострої соціальної ситуації, антифашистської боротьби було полівіння італійського суспільства. Авторитет лівих партій підкріплювався їхньою активною участю у русі Опору — ІКП налічувала 1,7 млн членів, Італійська соціалістична партія (ІСП) — 900 тис. Під впливом лівих перебувала Загальна італійська конфедерація праці (ЗІКП, 6 млн членів). До 1947 р. комуністи входили до складу уряду. Саме ж італійське суспільство після війни не відзначалося стабільністю. Причиною такого становища була насамперед слабкість середнього класу, а відтак й італійської буржуазії. І тільки перебування окупаційних військ демократичних країн та незгоди між соціалістами і комуністами перешкоджали останнім зважитися на захоплення влади і встановлення комуністичної диктатури. Серйозною перепоною тоталітаризму була також католицька церква на чолі з Ватиканом.

Центром консолідації демократичних сил була Християнсько-демократична партія (ХДП), створена в 1943 р. на базі "Пополяри". Лідером партії став Альчиде де Гаспері. Партія, прорелігійно орієнтована, у католицькій Італії мала досить широку соціальну базу, яку складали віруючі з різних верств населення: значна частина трудящих, інтелігенція, підприємці, чиновники та ін. Про це свідчив, зокрема, той факт, що в післявоєнні роки партія набирала більшу, порівняно з іншими політичними об'єднаннями, кількість голосів, входила в усі післявоєнні уряди, за своєю діяльністю та характером поведінки була партією центру. У ХДП консенсусно сходилися інтереси представників різних соціальних груп італійського суспільства. Суспільно-політичним кредо партії проголошувались ринкова економіка, приватна власність, парламентська республіка, демократія, співробітництво з різними соціальними групами та християнство як вищий моральний закон. Наміри демохристиян здійснити аграрну реформу, домогтися участі робітників в управлінні підприємствами здобули широку підтримку серед італійського загалу.

У 1945 р. де Гаспері сформував коаліційний уряд, до складу якого упродовж двох наступних років входили комуністи та соціалісти. 18 червня 1946 р. Італія стала республікою.

10 лютого 1947 р. уряд де Гаспері підписав мирний договір з країнами антигітлерівської коаліції, згідно з яким Італія втратила всі колонії, передавала сусідам — Франції та Югославії — деякі території, змушена була виплачувати репарації СРСР, Югославії, Греції та Албанії.

Нова конституція набула чинності 1 січня 1948 р. Цілком демократична за своїм характером, вона надавала широкі політичні права та свободи громадянам, узаконювала право на страйки, свободу організацій, зборів, свободу особи, таємницю листування. У конституції закріплювалися право на працю і на її справедливу винагороду, "достатню, щоб забезпечити вільне та гідне існування ", рівні права чоловіків і жінок, право трудящих на соціальне забезпечення, свобода профспілкової діяльносдіяльності.

Конституція визначала, що приватна ініціатива має спрямовуватися в інтересах суспільства, а приватна власність — обмежуватися, аж до націоналізації окремих галузей за винагороду. Вона передбачала встановлення законом обмежень розмірів земельної власності, підтримку кооперації з боку держави, право трудящих на участь в управлінні підприємствами.

Італійська конституція 1948 р. була на той час однією з найдемократичніших у світі. Вона не тільки формально проголошувала широкі права та свободи, а й гарантувала їх практичну реалізацію, створювала реальні можливості для активізації політичного життя у країні.

В відсутність сильного центру, міцного та численного середнього класу в країні призвели до того, що й після 1947 р. поляризація політичних сил не зменшилася. Навіть більше, поряд із крайніми лівими активізувалися крайні праві (неофашисти), що було цілком закономірним. Особливої гостроти набула ситуація в 1948— 1950 рр., коли Італія ще не вийшла з проблем післявоєнної відбудови. Терор і вбивства стали повсякденним явищем італійського суспільства. Складну палітру політичної боротьби доповнювала характерна для Італії злочинна діяльність мафіозних кланів. У 1948—1950 рр. було вбито 62 і поранено 126 громадян.

Важливим урядовим заходом 1950—1955 рр., спрямованим на стабілізацію ситуації в суспільстві, була аграрна реформа. Земельні володіння площею понад 100 га викуповувалися державою і в розстрочку продавалися селянам. Всього було викуплено, а відтак продано, 1,5 млн га землі. В такий спосіб було підірвано основи латифундизму і закладено підвалини ефективного розвитку продуктивного фермерського товарного виробництва.

Важливу роль в оздоровленні італійського суспільства відіграв "план Маршалла" (1947). Італія отримала товарів та устаткування на 1,5 млрд дол., що дало можливість на багатьох підприємствах обновити основні фонди, зміцнити підвалини приватної власності та ринкової економіки. На цій основі

відбувалося подальше зближення між Італією і США. 2 лютого 1948 р. обидві держави підписали "Договір про дружбу, торгівлю та навігацію". У 1949 р. Італія стала членом НАТО і, таким чином, остаточно увійшла в лоно західної демократії.

У 1950—1951 рр. було досягнуто довоєнного рівня у виробництві. Наступні 10 років середній приріст у промисловості дорівнював 10 %. А в цілому за цей час виробництво виросло у два рази. 3/4 промислового виробництва становила продукція машинобудування, автомобілебудування, хімії тощо. Італія з країни аграрної перетворилася на індустріально-аграрну передову державу. Швидкому економічному розвиткові — італійському "економічному диву" — сприяли певні фактори.

Післявоєнні економічні труднощі зумовили швидке впровадження системи державно-монополістичного капіталізму (ДМК), яка в Італії, зокрема, проявилася також в існуванні гігантських державних об'єднань, таких як ІРІ (Інститут промислової реконструкції) та ЕНІ (Національне управління рідкого палива).

Наслідки "економічного дива" в цілому для Італії були позитивними. Щорічний ріст виробництва з 1951 по 1974 р. у середньому становив 7,5 %, а в приватних компаніях він був ще вищим. Прибуток останніх у середньому щорічно зростав на ЗО %. Однак "диво" не ліквідувало та й не могло ліквідувати всі проблеми італійського суспільства. Зарплата працюючого в Італії, попри її певне зростання, усе ж залишилася дещо нижчою, ніж в інших високорозвинутих країнах Європи. Кількість безробітних ніколи не опускалася нижче 1 млн чол.

З кінця 60-х років політична та економічна нестабільність в Італії поглибилася. Цей процес супроводжувався страйками. Вимоги страйкарів стосувалися житлового будівництва та інших питань соціально-побутового характеру. Наслідком масової страйкової боротьби було запровадження 40-годинного робочого тижня, підвищення заробітної плати, зрівняння робітників та службовців у праві на медичне обслуговування, визнання за

робітниками права на проведення зборів на підприємствах, розширення прав профспілок усередині підприємств. Конституційне поле 1948 р. відкривало можливості політичними методами домагатися таких поступок. Однак за це незабаром довелося розплачуватися.

З початку 70-х років Італія після тривалого економічного піднесення переживала певні труднощі. Уже в 1971 р. виробничі потужності використовувалися лише на 75 %, зовнішній борг у 1973 р. сягнув 7 млрд дол., а в 1975 р. — уже 17 млрд. Як завжди в таких випадках різко знизився рівень життя, посилилась міграція населення. Правлячі кола стверджували, що нестабільність у країні є наслідком зіткнення полярних сил — комуністів і неофашистів. Частка правди у цьому, звичайно, була. Джорджо Альміранте — лідер неофашистської партії "Італійський соціальний рух" — заявив, що її мета — створення уряду порядку, встановлення авторитарної влади. З іншого боку, прихильники комуністичної ідеї не зреклися своєї мети — встановлення диктатури пролетаріату.

Нестабільна ситуація доповнювалася терором з боку крайніх правих ("бойові групи" неофашистів) та крайніх лівих ("брігіте роса" — "червоні бригади"). Хвиля ультраправого та ультралівого тероризму, що розпочалася наприкінці 60-х років, не вщухала і в 70-х роках. Від непередбачуваних дій тих і інших постраждали сотні ні в чому не винних людей.

У 1970 р. було прийнято закон про запровадження обласного самоуправління, в 1974 р. — закон про державне фінансування політичних партій. У 1978 р., скориставшись складним економічним становищем, комуністи, соціалісти та республіканці вимагали створення уряду "надзвичайного стану". Однак після того, як "червоні бригади" викрали й убили лідера ХДП Альдо Моро, який міг сформувати такий уряд, це питання втратило свою актуальність. ІКП і надалі не відмовлялася від комуністичних принципів, хоча й обстоювала перехід до комунізму мирним шляхом через "структурні реформи": націоналізацію, аграрну реформу, антимонополістичну коаліцію лівих сил. "Єврокомунізм" означав відхід від

диктатури пролетаріату, принципу демократичного централізму, єдиної державної власності, партійності культури тощо, утверджував ідею влади національних сил, партійно-політичний плюралізм, свободу думки, змішану власність в економіці.

Розбрід у партійно-політичному світі Італії, пошуки політичними партіями свого обличчя і нового місця в умовах становлення постіндустріального суспільства супроводжувалися наростанням соціальних конфліктів і нестабільності. Це проявилося, зокрема, в посиленні терору з боку неофашистів та "червоних бригад". Так, у 1980 р. у Болоньї на залізничному вокзалі було вчинено звірячий терористичний акт, унаслідок якого загинули 84 особи, 200 — дістали тяжкі поранення. Тривали процеси проти мафії, які не давали бажаних результатів. Не припинялися страйки.

З другої половини 80-х років економіка Італії поступово почала виходити із кризового стану. Проте в політичному плані ситуація не змінилася на краще. Не вдалося подолати нестабільність, відбувалися часті зміни урядів, які очолювали по черзі соціаліст Б. Краксі, демохристияни А. Фанфані, Дж. Горіа, Ч. де Міта, Дж. Андреотті.

У 90-х роках Італія переживала етап глибоких структурних перетворень. Безробіття сягнуло 12 %, з них 4/5 — структурне безробіття. Характерною прикметою господарства країни є потужний кооперативний сектор. Відбувається процес послаблення надмірного державного регулювання економіки. Один із важливих аспектів цього процесу — приватиза приватизація. У 1998 р. повної або часткової приватизації зазнали більше як 300 великих підприємств державного сектору, у тому числі "Телеком", енергетичні групи ЕНІ та ЕНЕЛ, три провідні банки (Сан Паоло ді Торіно, "ІМІ", "Банка ді Рома"), а також друга за величиною страхова компанія "ІНА". Мета приватизації — створити сприятливіші умови для італійської економіки за межами ЄС. Крах комунізму й перетворення державної власності на ринкову на Сході Європи також певною мірою сприяли змінам у господарському секторі Італії.

Проблемою для Італії залишається промислова відсталість Півдня, де безробіттям охоплено понад 20 % дієздатних громадян. У цілому ж економіка Італії в другій половині 90-х років розвивалася стабільно. Особливо її північні райони, що переживали справжній економічний бум. Тон задавали дрібні й середні виробники.

Демократична Італія — країна високорозвинута, з досить високим рівнем життя за європейськими стандартами. Незважаючи на певні коливання, економіка розвивається стабільно, без потрясінь. Так, середньорічні темпи приросту в 1976—1987 рр. становили 3 %. Характерним для сучасної Італії є процес розширення власності, становлення оптимальних форм організації виробничої діяльності. Італія займає перше місце в Західній Європі за кількістю осіб, зайнятих у кооперативному русі. У кооперативах задіяно 10 млн чол., а це більше половини зайнятого населення.

У міжнародному плані Італія — член "сімки", ООН, НАТО, ЄС, ОБСЄ та багатьох інших європейських і світових організацій. Італія після подій 1989—1991 рр. була однією з перших великих країн світу, що надали найрізноманітнішу, насамперед фінансову, підтримку країнам Східної Європи, які звільнилися від комуністичного тоталітаризму.

Важливим кроком на шляху здійснення конституційних реформ стало проведення у 1991 і 1993 рр. референдумів з питання зміни системи виборів у вищі законодавчі органи влади. У1993 р. до виборчої системи Італії було внесено зміни, які перетворили пряму пропорційну систему на майже мажоритарну. Обидві палати парламенту почали формуватися за одномандатними округами з числа кандидатів, які набрали відносну більшість голосів. Місця, що залишилися, розподілялися за старою пропорційною системою відповідно до партійних списків. Вибори на основі нової виборчої системи були призначені на березень 1994 р. Участь у виборах замість традиційних партій, які себе скомпрометували, взяли нетрадиційні суспільні об'єднання. Особливого впливу набула партія-рух "Вперед, Італіє", створена телемагнатом С. Берлусконі, який запропонував

популістську програму, обіцяючи створити 1 млн робочих місць, виплачувати заробітну плату домогосподаркам, не підвищувати податки, призупинити просунення комуністів до влади. "Вперед, Італіє" разом з об'єднаннями "Ліга Півночі" і "Національний альянс" сформували правий передвиборчий блок "Полюс свободи", який здобув перемогу на виборах 1994 р. Це забезпечило правим партіям 58 % місць у палаті депутатів. У складі парламенту не стало представників традиційних партій - соціалістичної, соціал-демократичної, ліберальної, республіканської. Посаду прем'єр-міністра обійняв С. Берлусконі. Вперше за післявоєнну історію до складу кабінету увійшли неофашисти, які здобули 5 міністерських портфелів. Березневі вибори 1994 р. іноді називають завершенням Першої республіки, яка існувала майже півстоліття і характеризувалася домінуванням християнських демократів (ХДП). Перший уряд Другої республіки був нетривалим (березень - грудень 1994 р.) і не виконав передвиборних обіцянок. Унаслідок неоднорідності інтересів урядова коаліція правих сил почала розпадатися.

Сі́львіо Берлуско́ні (29 вересня 1936, Мілан) — італійський політик, прем'єр-міністр (офіційно посада називається Голова Ради Міністрів Італії (1994—1995, 2001—2006, 2008—2011). Водночас третій у рейтингу найбагатших людей країни (118 місце в списку найбагатших людей планети за версією журналу Forbes за 2011 рік), медіа-магнат і власник контрольного пакету акцій холдингу "FinInvest", який об'єднує близько 150 компаній, що діють практично у всіх сферах життя італійців, зокрема футбольного клубу "Мілан". Його батько, Луїджі, був банківським службовцем.

На виборах 27 березня новий рух набрав найбільшу кількість голосів, а коаліція партій довкола руху Il Popolo della liberta, склала абсолютну більшість в парламенті. Надалі Президент Республіки доручив Берлусконі сформувати уряд, який було затверджено Парламентом в травні 1994.

Перша половина 90-х років стала для Італії періодом економічного сповільнення: відбувається деяке скорочення промислового виробництва,

зросло безробіття до 12 %. Бюджет 1997 р. передбачав зростання податків на прибутки і скорочення видатків, щоб скоротити дефіцит бюджету. Одночасно Італія е високорозвинутою країною з передовою технологією і досить пристойним рівнем життя за європейськими стандартами. Розвиток економіки Італії залишається нерівномірним: спостерігається суттєва різниця між Півднем і Північчю, де зосереджена більшість промисловості. Основою економіки є промисловість і сфера послуг.

Вибори 1996 р. відобразили нову тенденцію у суспільних настроях Італії. Перемогла коаліція лівоцентристських сил "Оліва". Спільну платформу об'єднання запропонував відомий економіст і управлінець Романо Проді, лідер лівих демохристиян, які відстоювали позиції соціального християнства. В уряді, який очолив Р. Проді, провідну роль відігравала Демократична партія лівих сил. Коаліція лівих сил, незважаючи на певні економічні успіхи, через 2,5 року розпалася. Новий уряд у жовтні 1998 р. сформував колишній комуніст М. Д'Алема, у квітні 2000 р. - безпартійний Джуліо Амато. Президентом країни в 1999 р. став Карло Адзельо Чампі.

У травні 2001 р. на парламентських виборах переміг блок С. Берлусконі "Вперед, Італіє". Прем'єр-міністр С. Берлусконі запропонував програму реформ неоконсервативного спрямування (створення сприятливих умов для великого бізнесу), а також низку популістських обіцянок вирішити ключові проблеми країни, а саме: безробіття, застій в економіці, надмірні податки. На парламентських виборах у травні 2006 р. виборці змусили С. Берлусконі розплатитися за невиконані обіцянки зменшити податки та скоротити безробіття, а також за зловживання владою для створення сприятливих умов для свого бізнесу, що спричинили низку судових справ проти нього.

На виборах у травні 2006 р. його змінив Р. Проді. Президентом у 2006 р. став колишній комуніст Дж. Наполітано. Р. Проді не лише не зменшив податки, а й підвищив їх, що дало італійському електорату підстави зробити висновки не на його користь на парламентських виборах у квітні 2008 р.

Сьогодні Італія занадто залежить від зовнішньої підтримки Євросоюзу. І хто б не прийшов на зміну Монті - правий чи лівий кандидат, або навіть Сільвіо Берлусконі - всі вони будуть змушені продовжити заходи жорсткої економії.

Тема 21. Внутрішня та зовнішня політика США в другій половині XX – на початку XXI ст.

Американський соціум післявоєнного періоду характеризувався стабільністю і надійністю суспільного життя, що забезпечувалося зміцненням консенсусу між найбільшими профцентрами — АФП та КВП — і роботодавцями — підприємцями. Незгоди та боротьба, усупереч твердженням комуністичної історіографії, мали не класовий, а касовий характер. Мало хто ставив під сумнів справедливість існуючих форм власності та правовий характер американської держави. Однак величина зарплати, її збільшення цікавили багатьох. Причини такої ситуації крилися в тому, що владна система США формується самим народом. Розвиток такої держави має тенденцію до поглиблення її правового характеру, що виразно спостерігалося протягом післявоєнного періоду.

У гострих суперечках навколо шляхів економічного та політичного розвитку, усвідомлення суспільної необхідності пристосування до системи ДМК, яка заявляла про себе дедалі виразніше, США підійшли до чергових президентських виборів. У листопаді 1948 р. американці зупинили свій вибір на кандидаті від Демократичної партії Гаррі Трумену. Його програма "справедливого курсу" — розширення соціального забезпечення, підтримки освіти, будівництва житла для бідняків, збільшення мінімуму заробітної плати — виявилася прийнятнішою для американського виборця, аніж про¬грама республіканців.

Зовнішньополітична програма Трумена (1884—1972), спрямована на захист Вільного світу та американських гео-політичних інтересів, що полягали в посиленні ролі США на міжнародній арені й об'єднанні

демократичних країн у боротьбі проти комунізму, задовольняла американського виборця. Активну підтримку новообраному президентові надали також профспілки.

Не все з обіцяного Труменом було реалізовано. Та все ж у період його президентства було збудовано 810 тис. квартир для малозабезпечених сімей, мінімум заробітної плати збільшився від 40 до 75 центів за годину, розширено коло осіб з правом на соціальне забезпечення.

Внутрішні невдачі труменівська адміністрація прагнула компенсувати активізацією зовнішньої політики. У 1949 р. Сполучені Штати разом зі своїми західними партнерами створюють Північно-Атлантичний пакт (НАТО), який став надійним гарантом демократії та свободи не лише в Європі. 21 червня 1949 р. конгрес США ратифікував договір про вступ до НАТО. "За" проголосували 82 сенатори, "проти" — лише 13. Один із противників договору — сенатор Тафт — висловив побоювання, що США можуть бути втягнені в конфлікти за чужі інтереси.

Однак комунізація Китаю у 1949 р. і розв'язання північно-корейським лідером Кім Ір Сеном війни проти Південної Кореї (25 червня 1950 р.) вимагали від адміністрації Трумена конкретних і рішучих дій. Під прапором ООН США разом з іншими країнами безпосередньо вступили в корейський конфлікт (1950—1953). Війна, в якій США зазнали значних людських втрат, не могла бути популярною серед американської громадськості. Масла у вогонь підливали республіканці, які критикували зовнішню політику Трумена й обіцяли вивести США з війни.

Період президентства Ейзенхауера став апогеєм "ХОЛОДНОЇ війни" у міжнародній політиці, й водночас позначився одіозними подіями у внутрішньому житті, пов'язаними із так званим маккартизмом. І те й інше можна розглядати лише у прямому контексті впливу на американське суспільство процесів, що відбувалися у світі в період 50-х років.

Боротьба США проти комунізму на міжнародній арені адекватно створила своєрідний внутрішній ефект в американському суспільстві,

проявом якого був маккартизм. Сама назва суспільного явища походить від імені сенатора від штату Вісконсін Маккарті, який заявляв, що завершить свою кар'єру або в Білому домі, або в тюрмі. Ще в 1950 р. маккартисти провели в конгресі "Закон про внутрішню безпеку" Маккарена—Вуда, який забов'язував компартію щороку реєструватися в міністерстві юстиції як підривну організацію, а членів партії — як іноземних агентів. За ухилення від цього закону комуністам загрожувало тюремне ув'язнення строком на 5 років і штраф у розмірі 10 тис. дол. Мотивувалося це тим, що комуністична партія США є агентом Москви. Глузду в такому рішенні було небагато, адже нечисленна компартія США не мала підтримки всередині країни й існувала на гроші КПРС.

Маккартизм був прямим дисонансом американській демократії. Боротьба США проти комунізму у світовому масштабі в карикатурних формах відбилася всередині самого американського суспільства, наляканого поширенням тоталітаризму. Комунізмофобія вилилася в комунізмоманію.

Для США 50-ті роки характеризувалися остаточним утвердженням ДМК, світовим визнанням їхньої ролі як лідера у боротьбі проти комунізму й захисту інтересів демократії та свободи. Водночас ейзенха-уерівське керівництво, республіканці піддавалися гострій критиці за відсутність реальних зрушень в економіці, яка в 1960—1961 рр. перебувала у стані кризи.

Демократи, очолювані молодим інтелектуалом Д. Ф. Кеннеді, в передвиборній кампанії пропонували вести країну до "нових рубежів", знайти розумну альтернативу у зовнішній та внутрішній політиці. Кеннеді переміг на виборах 1960 р. Він став 35-м президентом США, відкривши еру правління демократів (1961—1968), що позначилася гострою соціально-політичною боротьбою, брудною війною у В'єтнамі та поглибленням американської демократії. І важко знайти історика, який би однозначно оцінив ці роки, роки великих сподівань і не менш глибокого трагізму.

Прихід Кеннеді до влади збігся з економічною кризою. А тому в соціально-економічній політиці перед новою адміністрацією постало два завдання — боротьба з кризою і прискорення темпів економічного розвитку. Програма заходів, запропонованих Кеннеді, передбачала перебудову районів хронічної депресії, розширення страхування по безробіттю, підвищення мінімуму заробітної плати, збільшення масштабів житлового будівництва та ін. У 1961 р. конгрес прийняв цю програму. Ліві кейнсіанці з команди президента як засіб виходу з ситуації пропонували створити дефіцит у бюджеті за рахунок збільшення витрат на соціальні потреби.

Війна у В'єтнамі, негритянський рух, зростання цін та податків спричинили перемогу на президентських виборах 1968 р. представника Республіканської партії Р. Ніксона. Річард Ніксон (1913—1994), республіканець і юрист, ішов до влади під лозунгами дотримання законності й наведення порядку в країні й завершення в'єтнамської війни.

Значний вплив на формування економічної політики Ніксона справила світова валютна криза. У серпні 1971 р. президент оголосив про відмову США від обміну долара на золото за твердим курсом. З метою оздоровлення економіки, що переживала серйозний спад, Ніксон у 1971 р. оприлюднив програму нової економічної політики. її основними пунктами були стабілізація цін та зарплати і сприяння бізнесу за рахунок зменшення витрат на соціальні потреби. У цьому проявився неоконсерватизм республіканців. Однак серйозних успіхів досягнуто не було.

70-ті роки були не кращим періодом у післявоєнній історії США. У 1973—1975 рр. мала місце досить відчутна економічна криза, виявилась гостра нестача енергетичних ресурсів. Випуск промислової продукції скоротився на 9,3 %. У країні 13 млн чоловік стали повністю або частково безробітними, прокотилася хвиля страйків. Адміністрація Форда розробила і почала здійснювати програму оздоровлення економіки, що передбачала збільшення виробництва про¬дуктів, активізацію житлового будівництва, подолання енергетичних труднощів.

У період президентства Форда закінчилася відлига в американо-радянських стосунках, чого й слід було чекати. По¬тепління у відносинах двох наддержав спиралося на слабку, хистку основу, на тимчасовий паритет військової сили, що відбивало своєрідну рівновагу сил та високий рівень небез¬пеки для обох сторін. Базових змін, необхідних для налагод¬ження стабільних стосунків, не відбулося. Стратегічні цілі сторін залишалися незмінними.

На чергових президентських виборах, що відбулися 4 листопада 1980 р., переміг Рональд Рейган — представник правого крила Республіканської партії. Колишній кіноактор Голівуду, що знявся у 54 фільмах. У політику новий президент прийшов ще в 1964 р. Мав добрі зв'язки з великим бізнесом.

Економічна політика Р. Рейгана базувалася на програмі "відродження Америки" після неспокійних в економічному плані 70-х років. Ішлося не про радикальне обмеження економічної ролі держави, а лише про перебудову існуючої регулюючої політики, підвищення її ефективності.

Прийняті американською адміністрацією заходи дістали назву "рейганоміки". Вона включала в себе курс на зниження ставок федеральних податків і надання корпораціям великих податкових та інших пільг, спрямованих, насамперед, на стимулювання капіталовкладень, особливо в наукомісткі галузі, обмеження урядових видатків на соціальні потреби, послаблення державної регламентації підприємницької діяльності, скорочення кількості правил і вимог до виробничої та ринкової діяльності, проведення кредитно-грошової політики, спрямованої на подолання інфляції та здійснення установок економічної програми уряду.

Механізм "рейганоміки" звівся до таких моментів: а) при¬ватні корпорації, особливо енергетичні, дістали податкові пільги; б) знижено податки на індивідуальні доходи від 5 до 20 %; в) скасовано урядовий контроль за цінами на внутріш¬ньому ринку; г) створено сприятливі умови для нарощування імпорту нафти.

Обраний президентом США у листопаді 1988 р., Дж. Буш не вніс якихось суттєвих змін у внутрішню та зовнішню політику, закладену адмі¬ністрацією Р. Рейгана. Економічна політика Буша продовжувалася в рамках "рейганоміки". Водночас на діяльність амери¬канської адміністрації вплинули події глобального масштабу, пов'язані з крахом комунізму у Східній Європі. Під впливом цих подій попередні світові функції США зазнали певних мо¬дифікацій. Від конфронтації і "холодної війни" США почали переходити до активної участі в міжнародній політиці створен¬ня "справедливого світу". У цьому плані проявилася вирі¬шальна роль США в антиіракській коаліції 1990—1991 рр., у підтримці країн, що звільнилися від комунізму, в тому числі й тих, що з'явилися унаслідок розпаду СРСР.

Проте на наступних президентських виборах, що відбулися у листопаді 1996 р., знову пе¬реміг Б. Клінтон. А вибори до конгресу, як і минулого разу, виграли республіканці. Вони здобули 55 місць (проти 45 у де¬мократів) у сенаті і 226 (проти 206) у палаті представників.

Перемога Клінтона була закономірною, оскільки економіка розвивалася стабільно, збільшувалася кількість зайня¬тих. Лише протягом 1992—1996 рр. у країні створено 10 млн робочих місць, дефіцит бюджету скоротився до 117 млрд дол. Отже, успіхи в економіці були найкращими союзниками адміністрації Клінтона.

Водночас у діяльності адміністрації Клінтона та його віце-президента Ела Гора визначилися й суттєві зміни. Якщо в 1993—1994 рр. Клінтон дотримувався принципів лібералізму, властивих демократам, то після виборів 1996 р. він змістився вправо. У своєму посланні "Про становище у країні", оприлюдненому ще на початку 1996 р., Клінтон заявив про закінчення "епохи великого уряду" — відмовився від радикальної реформи медичного обслуговування, поста¬вив за мету ліквідацію бюджетного дефіциту до 2002 р., влітку 1996 р. не наклав вето на прийнятий республіканцями закон про обмеження допомоги бідним. Таким чином, пре¬зидент постав прагматиком-

центристом, що захищає інтере¬си середнього класу, але не приймає соціал-дарвінізм кон¬серваторів.

У соціальному плані пропонувалося поступово урізувати витрати, переносячи акцент з виплат допомоги по безробіттю на створення нових робочих місць, для чого пропо¬нувався комплекс додаткових пільг роботодавцям. Особливо жорстко ставилося питання боротьби зі злочинністю, поширенням наркоманії тощо. Клінтон, таким чином, змістився у бік республіканців, погодившись з багатьма їхніми пропозиціями. І після 1996 р. діяльність адміністрації Клінтона виявилася настільки ефективною, що її не змогли затьмарити скандальні історії, пов'язані з іменем президента, які в іншому випадку призвели б до імпічменту.

Відбулися зміни у президентській команді. Державним секретарем замість Уоррена Кристофера стала Мадлен Олбрайт, а міністр оборони Вільям Перрі передав свої функції Вільяму Коєну. У партійному плані відбулося зрушення обох партій — Республіканської і Демократичної — у бік центру, чому сприяла наявність республіканської більшості в конгресі.

Прихід республіканців до влади на початку XXI ст. ознаменувався змінами у зовнішній політиці США. У промовах американського керівництва залунали жорсткі ноти щодо Китаю. Республіканці повернулися до ідеї створення національної протиракетної оборони (НПРО), що означало, по суті, реанімацію рейганівської СОІ і пов'язаної з нею мілітаризації космосу, ігнорування Кіотського протоколу від 11 вересня 1997 р. "Про охорону довкілля", який фіксує конкретні зобов'язання країн по зниженню викидів парникових газів.

Теракти 11 вересня 2001 р. в Нью-Йорку, Вашингтоні та штаті Пенсільванія, що призвели до загибелі 3044 осіб, завдали США також великих матеріальних збитків на суму близько 16 млрд дол. Самі події і психологічний шок від них у країні посилили економічні й фінансові негаразди. Почалося обвальне падіння вартості цінних паперів, почав знижуватися курс долара стосовно євро, єни, фунта стерлінгів тощо. Лише

ціною величезних доларових ін'єкцій з боку Федеральної резервної системи (ФРС) вдалося не допустити фінансової катастрофи. Однак падіння темпів розвитку виробництва прискорилося.

Чіткіше окреслилися контури, зміст і спрямованість "доктрини Буша", викладеної у Зверненні президента до країни 29 січня 2002 р. Доктрина Клінтона там була охарактеризована як "надмірне і безвідповідальне вільсоніанство". Не відмовившись від глобальної стратегії, Буш, з метою вивести Сполучені Штати Америки з-під удару міжнародного тероризму, пропонував знизити рівень їх втручання у світові справи. У тому ж Зверненні президент заявив про створення "Корпусу свободи", до якого передбачалося залучити 200 тис. добровольців для роботи за межами США, зокрема для забезпечення демократичного розвитку Афганістану. Всередині країни члени "Корпусу свободи" сприятимуть ліквідації наслідків можливих терактів проти Америки.

Остаточно зовнішньополітична доктрина Дж. Буша була сформульована у документі "Нова стратегія безпеки США", оприлюдненому 20 вересня 2002 р. Згідно з доктриною, керівництво США присвоює собі право на превентивні акції проти країн — потенційних агресорів з метою усунення загрози для США та їхніх союзників, аж до зміни в них політичних режимів.

Барак Хусейн Обама - 4 серпня 1961, Гонолулу, Гаваї, США) — 44-й президент Сполучених Штатів Америки, що діє (з 20 січня 2009 року). До обрання президентом був сенатором США від штату Іліной с.

Перший афроамериканец, висунутий на пост президента США від однієї з двох найбільших партій; на відміну від більшості чорних американців, Обама — не нащадок рабів, а син студента з Кенії. Випускник Колумбійського університету і Школи права Гарвардського університету, де він був першим за всю його історію редактором-афроамериканцем університетського видання «Harvard Law Review». Обама також працював суспільним організатором і адвокатом в області цивільних прав. Викладав

конституційне право в інституті Чікаго юридичних наук з 1992 по 2004 рік і одночасно тричі, в період з 1997 по 2004 рік, обирався в сенат штату Іліноис. Після невдалої спроби балотуватися в 2000 році в Палату представників США, в січні 2003 року балотувався в Сенат США. Після перемоги на первинних виборах в березні 2004 року, Обама виголосив основну промову на Демократичному національному з'їзді в липні 2004 року. Був вибраний в Сенат в листопаді 2004 року, набравши 70 % голосів.

Як член Демократичної меншини в Конгресі 109-го скликання, він допоміг створити закони про регулювання звичайних озброєнь і збільшення прозорості у використанні державного бюджету. Він також зробив офіційні поїздки до Східної Європи (зокрема до Росії), на Близький Схід і до Африки. Під час роботи в Конгресі 110-го скликання, брав участь в створенні законів, що стосуються шахрайства на виборах, лобізму, зміни клімату, ядерного тероризму і американських військовослужбовців, що демобілізувалися. Обама оголосив про своє бажання балотуватися в президенти в лютому 2007 року, і був офіційно висунутий на Демократичному національному з'їзді 2008 року, разом з кандидатом на пост віце-президента — сенатором від штату Делавер Джозефом Байденом.

На президентських виборах 2008 року Обама випередив кандидата від правлячої Республіканської партії Джона Маккейна, набравши 52,7 % голосів виборців і 365 голосів в колегії вибірників.

9 жовтня 2009 року отримав Нобелівську премію миру з формулюванням «за екстраординарні зусилля в зміцненні міжнародної дипломатії і співпрацю між людьми». Обама став третім президентом США, після Теодора Рузвельта і Вудро Вільсона, що отримав Нобелівську премію миру під час перебування на посаді (вона була також присуджена екс-президентові Джіммі Картеру).

17 листопада 2008 року зустрівся з сенатором-республіканцем Дж. Маккейном; спільно з останнім випустив заяву, що проголошувала намір

«почати нову еру реформ» у Вашингтоні і «повернути процвітання» американським сім'ям.

29 січня конгрес США підтримав план стимулювання американської економіки, запропонований президентом США. План припускає вливання в сумі $819 млрд. 10 лютого Сенат США схвалив план надзвичайних антикризових заходів Обами ціною в 838 мільярда доларів. При реалізації плану за 2 роки повинні бути створене до 4 млн нових робочих місць. План також містить положення про прямі інвестиції у галузі охорони здоров'я, енергетики, освіти.

Барак Обама направив до Афганістану додаткові 17 тисяч військовослужбовців. Під час візиту Барака Обами до Москви були підписані двосторонні угоди, зокрема про транзит американських військових вантажів до Афганістану через територію Росії.

Будучи кандидатом в президенти, Обама заявляв, що війна в Іраку була помилкою адміністрації Буша і що Афганістан повинен стати центральним фронтом боротьби з тероризмом. В середині 2008 року він виступав за те, щоб до літа 2009 в Іраку не залишилося американських бойових підрозділів. Також він заявив, що в перший день після своєї інавгурації віддасть наказ завершити війну в Іраку. Відразу після приходу до вдлади він переглянув свої погляди на терміни завершення війни, сказавши в лютому 2009 року, що бойові операції там будуть закінчені через 18 місяців.

Протягом 2009 року Обама двічі підсилював американський контингент в Афганістані. У лютому туди було відправлено 17 тис. військовослужбовців. У грудні Обама оголосив про відправку ще 30 тис. військовослужбовців, підкресливши при цьому, що США не зацікавлені в окупації Афганістану. В даний час американський контингент в Афганістані вже налічує близько 70 тис. військовослужбовців, і після прибуття підкріплення досягне 100 тис., що порівнянно з чисельністю радянського контингенту на піке війни СРСР в Афганістані (близько 109 тис. чоловік).

Тема 22. Внутрішня та зовнішня політика Канади в другій половині XX – на початку XXI ст.

Короткий зміст

Найвпливовішими партіями Канади в повоєнний час були *Ліберальна* і *Прогресивно-консервативна.* Обидві, не відмовляючи державі в регулювальній функції, обстоювали принципи вільного підприємництва. Організаційні принципи обох партій — суто американського типу (відсутність фіксованого партійного членства, не збираються членські внески). До 1948 р. країною правили ліберали на чолі з У. Л. Маккензі Кінгом. Не всі обіцянки, дані партією у 1945 р., були виконані. Проте пенсії значно збільшилися, а в промисловості було взято курс на збільшення видобутку корисних копалин, попит на які, особливо в сусідніх Сполучених Штатах Америки, зростав.

Водночас ліберали трималися курсу на зміцнення незалежності країни, хоча варто зауважити, що залежність Канади від Великої Британії була суто номінальною. У 1947 р. було запроваджене канадське громадянство. У 1949 р. Англія втратила право вносити зміни до конституції країни. Острів Ньюфаундленд був приєднаний до Канади.

Зовнішня політика країни не виходила за рамки зовнішньополітичного курсу західних країн. У лютому 1947 р. США і Канада підписали угоду про військове співробітництво. Продовжувала функціонувати створена під час війни *Об'єднана рада оборони США і Канади.* 1949 р. Канада стала членом НАТО.

За продуктивністю праці, розмірами національного доходу, обсягом промислової продукції на душу населення вона міцно зайняла друге місце у світі. Упродовж 50-х років виробництво промислової продукції у країні збільшилося на 56,6 %. У 60-х роках валовий національний продукт виріс на 61 %. Швидкими темпами розвивалася добувна промисловість. Канада посідає одне з перших місць у світі з видобутку нікелю, азбесту, уранової та залізної руди, цинку, золота, платини, срібла, міді, свинцю,

виробництва алюмінію, газетного паперу, деревини. Активно розвивалися такі галузі промисловості, як нафтохімія, електроніка та авіабудування.

Індустріалізація сільського господарства вела до скорочення кількості зайнятих у галузі, водночас Канада стала другим після США експортером зерна на світовому ринку.

На парламентських виборах 1957 р. ліберали поступилися місцем консерваторам. Уряд Д. Дифенбейкера знизив податки, удосконалив систему соціального забезпечення, надавав допомогу фермерам тощо. З метою зменшення безробіття, було виділено 1 млрд дол. на розширення громадських робіт. Однак девальвація канадського долара на початку 60-х років, економічний спад сприяли поверненню у квітні 1963 р. до влади лібералів. Уряд Лестора Пірсона особливу увагу приділив поліпшенню соціального становища трудящих.

У 50—60-ті роки Канада зміцнювала "особливе партнерство" зі США. У 1950 р. була підписана канадо-американська угода про принципи економічного співробітництва, в 1951 — про координацію цивільної оборони, у 1951 — 1954 рр. — про будівництво в Канаді трьох ліній радарного попередження. У 1950—1953 рр. під прапором ООН канадські солдати (8 тис. чоловік) брали участь у відсічі агресії Корейської Народно-Демократичної республіки проти Південної Кореї. За умов наростання конфронтації між Сходом і Заходом і загрози воєнного конфлікту Канада в 1958 р. уклала зі США угоду про створення Об'єднаного командування протиповітряної оборони Північноамериканського континенту.

Основна маса франкомовного населення мешкає у Квебеку (84 % всього 6,5-мільйонного населення провінції). Неабияке значення має також конфесійна приналежність: англо-канадці — протестанти, а франко-канадці — католики. Розкол за національною та релігійною ознаками вносить серйозний дисонанс у суспільно-політичне життя країни. Квебекська проблема має не тільки національно-релігійний, а насамперед, соціально-економічний характер. Підтвердженням цьому є більш високий життєвий

рівень англо-канадського населення, значне переважання англо-канадців над франко-канадцями стосовно обіймання престижних та високооплачуваних посад. У 70-х роках частка франко-канадців в економічній еліті країни становила лише 8,4 %, у той час як англо-канадців — 86,2 %. Щоб зупинити наростання сепаратизму у Квебеку, канадські уряди в 60—70-х роках здійснили низку заходів, спрямованих на поліпшення ситуації. Зокрема, 1968 р. федеральна влада здійснила значні капіталовкладення в економіку Квебеку. У 70-х роках з федеральної скарбниці Квебек отримував на ті чи інші потреби близько 1 млрд дол. на рік. Тоді ж у провінції була створена мережа професійно-технічних закладів і зроблена спроба вирішити мовну проблему (згадаємо, що англо-канадці і франко-канадці не є корінними жителями Канади, ті й інші емігрували свого часу з Європи). Прийнятий 7 вересня 1969 р. "Закон про офіційні мови". Закон передбачав виконання державної служби мовою, якій віддають перевагу самі громадяни. Він був частковою поступкою франко-канадцям, певною мірою підвищував статус французької мови, маючи на меті зміцнення канадської федерації. Проте покінчити з квебекським сепаратизмом федеральній владі не вдалося. Створена у 1968 р. сепаратистами *Квебекська партія* відкрито взяла курс на відокремлення Квебеку від Канади. Вона здобула чимало прихильників і в 70—80-х роках постійно формувала уряд франкомовної провінції.

У 70-ті роки за таким важливим показником, як валовий національний продукт, Канада вийшла на шосте місце у світі. У 1974—1975 рр. Канаду, так само як і інші західні високорозвинуті країни, спіткала економічна криза. Друга половина 70-х років була періодом тривалого і затяжного виходу з неї. Уряд П'єра Елліота Трюдо (1968—1979), який проголосив метою своєї діяльності створення "справедливого суспільства", змушений був вдатися до непопулярних заходів: обмежив надання допомоги безробітним, сподіваючись знизити рівень безробіття, ужорсточив імміграцію. Держава посилила регулювання економіки. Водночас уряд Трюдо прагнув обмежити

експансію іноземного капіталу до Канади. Реагуючи на терористичні акти з боку квебекських сепаратистів, зокрема членів організації *"Фронт звільнення Квебеку",* уряд у 1970 р. увів війська до франко-канадської провінції, що відповідало ідеї ліберала Трюдо: "одна країна — одна нація".

У зовнішній політиці Канади 70-х років простежуються кроки, спрямовані на посилення самостійності зовнішньополітичного курсу, що проявилося у зміцненні стосунків з країнами Західної Європи, із соціалістичними країнами та країнами "третього світу". Канада активно підтримувала політику розрядки першої половини 70-х років, брала участь у роботі Наради з безпеки та співробітництва в Європі.

На парламентських виборах 1979 р. ліберали зазнали поразки. Новий уряд сформував лідер консерваторів Джозеф Кларк. Однак економічна криза, що вибухнула 1980 р., спричинила повернення лібералів до влади. У березні 1980 р. Трюдо знову сформував уряд, який багато уваги приділив економічній політиці та зміцненню єдності країни через конституційну реформу.

У 1984 р. лібералів змінили консерватори на чолі з Б. Малруні. Уряд Малруні, намагаючись заручитися підтримкою США в боротьбі з економічною кризою, вдався до політики "відкритих дверей" для американських інвестицій. При цьому політика "канадизації" економіки, що проводилася попередніми урядами, відійшла на задній план.

Економічна криза 1980—1982 рр. супроводжувалася розгортанням страйкової боротьби. Особливо значними були страйки у Квебеку, що мали не тільки економічний, а й національний характер.

З 1983 р. розпочалося економічне піднесення, що характеризувалося високими темпами розвитку виробництва. І хоча у другій половині 80-х років темпи зростання виробництва зменшилися, в цілому вони залишалися досить високими (4,2 % у 1988 р.). Його стимулами були великий споживчий попит

та посилення приватних інвестицій у різних сферах економіки. Закономірним наслідком цього процесу стала поява нових робочих місць, зниження рівня безробіття.

Значною мірою економічні успіхи забезпечило й те, що уряд Малруні вдався до політики приватизації державної власності. У 1986 р. було продано дві державні корпорації, у 1987 р. — сім. Темпи цього процесу зростали. У наступні роки десятки державних компаній стали приватними, що сприяло поліпшенню економічної кон'юнктури.

Водночас уряд Малруні серією спеціальних договорів започаткував реалізацію планів економічної інтеграції зі США, яка де-факто давно формувалася через систему "особливого партнерства". 4 жовтня 1987 р. прем'єр-міністр повідомив про досягнення принципової угоди з основних положень канадсько-американської зони вільної торгівлі. Американо-канадська угода 1988 р. про вільну торгівлю, що набула чинності на початку 1989 р., змушувала канадський бізнес до конкуренції з американськими компаніями, які часто виявлялися більш ефективними. Важливим урядовим заходом, спрямованим на підтримку національного капіталу в умовах вільної торгівлі, стала започаткована в 1987 р. податкова реформа. її метою було створення конкурентоспроможних, порівняно з американськими, умов оподаткування, щоб запобігти відпливу капіталів з Канади, а також стимулів для внутрішнього економічного зростання. Двостороння канадсько-американська угода стала основою укладеного наприкінці 1993 р. Договору про вільну торгівлю між Мексикою, США та Канадою (НАФТА), що набув чинності з 1 січня 1994 р.

Найважливішим завданням своєї внутрішньої політики уряд Малруні вважав зміцнення канадської федерації шляхом умиротворення Квебеку. Наслідком такої політики було підписання у травні 1987 р. на зустрічі з прем'єрами десяти канадських провінцій у Міч-Лейку угоди про приєднання Квебеку до конституції 1982 р., що означало завершення конституційної

реформи. Одним із її наслідків було розширення прав провінцій. Зокрема, запроваджувалося право вето при зміні положень конституції, що стосувалося, насамперед, питань мови, культури та імміграції. Провінції дістали можливість брати участь у призначенні членів Верховного суду та сенаторів, що раніше було виключно прерогативою Оттави.

Угода визнавала Квебек як "особливе суспільство", передбачала деякі пільги для провінції у сфері фінансів та автономії. Проте виявилося, що угоду 1987 р. реалізувати непросто. Перші кроки у цьому напрямі призвели до загострення міжнаціональних конфліктів. Англомовна провінція Онтаріо відмовилася надавати муніципальні послуги французькою мовою, а Квебек протестував проти міграції у провінцію осіб, які не розмовляли французькою. Знову розгорнулися дискусії про майбутнє канадської нації з Квебеком у складі Канади. До того ж спроба ратифікувати угоду в парламенті у 1990 р. провалилася. Англо-канадці відреклися від неї, вважаючи, що протягом 25 років Квебеку й так було зроблено надто багато поступок з боку федерального уряду і провінція фактично домоглася особливого статусу. Проте самі квебекці вважали, що цього не досить. Боротьба між Оттавою і Квебеком щодо поділу повноважень та фінансів розгорілася з новою силою. Квебекська партія, яка з 1990 р. перебувала в опозиції, почала вимагати негайного проведення референдуму про незалежність Квебеку. Квебекці знову підняли проблему "особливого суспільства", вимагали надання провінції більшої автономії в питаннях мови та культури, імміграції, а також контролю над федеральними програмами розвитку і фінансування професійного навчання.

На парламентських виборах 1997 р. впевнену перемогу знову здобули ліберали, що свідчило про підтримку виборцями дій уряду Жана Кретьєна в галузі економіки, політики, соціальної сфери у попередні чотири роки. Уряд знову очолив Жан Кретьєн. У лютому 1998 р. було затверджено програму дій у сфері економічної та соціальної політики до 2001 р. її основними постулатами були "стратегія однакових можливостей" і "створення безпеч-

ного суспільства". Під першим малося на увазі сприяння розвиткові вищої освіти і наукових досліджень, під другим — удосконалення і поліпшення сфери соціальної політики.

Витрати, передбачені на реалізацію ініціатив уряду в соціально-економічній політиці, згруповані у дві великі програми, наближалися до 80 % федеральних видатків.

Характерною ознакою 90-х років став процес приватизації державної власності, що супроводжувався глибокими змінами у канадській економіці.

На економічний розвиток Канади впливали чинники, які повсюдно створювали сприятливий клімат для активізації бізнесу. По-перше, канадська економіка "відкритого типу" зазнавала сильного впливу процесів глобалізації світового господарства. По-друге, канадські фірми після підписання угоди між США і Канадою про вільну торгівлю і приєднання до неї Мексики (1994) дістали ширший доступ на ринки. По-третє, раціонально і вміло використовувався механізм державного регулювання економіки для здійснення структурних перетворень в обробній галузі промисловості і проведенні "політики канадизації". Разом з тим, держава залишалася великим власником у таких галузях, як енергетика, транспорт, зв'язок. Зростав обсяг приватних капіталовкладень. За даними 1996 р. зріс потік іноземних інвестицій. Обсяг вкладень у канадську економіку становив 180 млрд канадських доларів, причому майже 120 млрд інвестиційних надходжень належали фірмам США. Основна маса національних і зарубіжних капіталів вкладалася в такі галузі, як електроніка, фармацевтична промисловість, нові конструкційні матеріали. Прямі канадські інвестиції за рубежем перевищили 170 млрд дол. Замикаючи "сімку" за обсягом виробництва ВВП і посідаючи сьоме місце за загальним обсягом витрат на технологічні нововведення, Канада займає четверте місце у світі за такими важливими показниками, як наукоємність виробництва і конкурентоспроможність економіки. Починаючи з 1997 р. знижувався рівень безробіття.

Наприкінці XX ст. у країні зберігався високий рівень приросту ВВП: у 1999 р. він становив 4,5 %, а в 2000 р. — 4,4 %. На початку XXI ст. темпи економічного зростання дещо уповільнились. Однак за прогнозами спеціалістів у 2003 р. приріст ВВП сягатиме 3 %.

5. Тематика семінарських занять (для студентів змішаної форми навчання)

Денна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1. Західна Європа та Північна Америка наприкінці XV – на початку XVIII ст.		
1	Тема 1. Вступ. Західна Європа та Північна Америка наприкінці XV – на початку XVII ст.	2
2	Тема 2. Країни Європи в другій половині XVII – XVIII ст.	2
3	Тема 3. Війна північноамериканських колоній Англії за незалежність. Утворення США.	2
Кредит 2. Західна Європа та Північна Америка наприкінці XVIII – на початку XX ст.		
4	Тема 4. Французька революція кінця XVIII ст.	2
5	Тема 5. Франція за Наполеона Бонапарта. Наполеонівські війни.	2
6	Тема 6. Країни Європи після 1815 року. Революційний рух в Європі (1848-1849 рр.).	2
7	Тема 7. Громадянська війна в США (1861-1865 рр.).	2
8	Тема 8. Європа в добу об’єднання. Франко-пруська війна 1870-1871 рр.	2
9	Тема 9. Завершення формування індустріального суспільства.	2
10	Тема 10. Міжнародні відносини наприкінці XIX – на початку XX ст.	2
11	Тема 11. Країни Європи та Америки в добу Першої	2

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	світової війни.	
Кредит 3. Демократичні країни Європи та Америки в міжвоєнний період.		
12	Тема 12. Облаштування повоєнного світу. Паризька мирна конференція 1919-1920 рр.	2
13	Тема 13. Велика Британія у міжвоєнний період	2
14	Тема 14. Утворення та діяльність Народного фронту Франції	2
15	Тема 15. «Новий курс» президента Ф. Рузвельта в США	2
Кредит 4. Тоталітарні країни Європи в міжвоєнний період.		
16	Тема 16. Німеччина під владою націонал-соціалістів	2
17	Тема 17. Фашистська диктатура Б. Муссоліні в Італії	2
18	Тема 18. Громадянська війна в Іспанії (1936 - 1939 рр.)	2
Кредит 5. Друга світова війна (1939-1945 рр.).		
19	Тема 19. Міжнародні відносини у міжвоєнну добу	2
20	Тема 20. Країни Європи та Америки в роки Другої світової війни (1939-1945 рр.)	2
Кредит 6. Світ після Другої світової війни.		
21	Тема 21. Основні тенденції розвитку світу після Другої світової війни	2
22	Тема 22. Міжнародні відносини другої половини XX – початку XXI ст.	2
23	Тема 23. Становлення та розвиток інтеграційних процесів в Європі	2
Кредит 7. Провідні країни Європи після 1945 року		
24	Тема 24. Великобританія після 1945 року	4
25	Тема 25. Франція з 1945 до наших днів	4

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
26	Тема 26. Проблеми розвитку Німеччини: до і після об'єднання	4
27	Тема 27. Італія після Другої світової війни	4
Кредит 8. Країни Північної Америки після 1945 року.		
28	Тема 28. США від 1945 р. до наших днів	4
29	Тема 29. Суспільно-політичний розвиток Канади на сучасному етапі	4
	Усього:	**70**

Заочна форма навчання

№з/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 2. Західна Європа та Північна Америка наприкінці XVIII – на початку XX ст.		
1	Тема 1. Країни Європи з 1815 по 1847 рр. Революції 1848-1849 рр. Європа та США в др.пол. XIX ст.	2
Кредит 3. Демократичні країни Європи та Америки в міжвоєнний період.		
2	Тема 2. Утворення та діяльність Народного фронту Франції	2
Кредит 5. Друга світова війна (1939-1945 рр.).		
3	Тема 3. Країни Європи та Америки в роки Другої світової війни (1939-1945 рр.)	2
Кредит 6. Світ після Другої світової війни.		
4	Тема 4. Основні тенденції розвитку світу після Другої світової війни	2

№з/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 7. Провідні країни Європи після 1945 року.		
5	Тема 5. Проблеми розвитку Німеччини: до і після об'єднання	2
Кредит 8. Країни Північної Америки після 1945 року.		
6	Тема 6. США від 1945 р. до наших днів	2
	Усього:	**12**

Теми семінарських занять

1 семестр

Тема 1. Вступ. Західна Європа та Північна Америка наприкінці XV – на початку XVII ст.

План

1. Нова доба всесвітньої історії. Великі географічні відкриття.
2. Виникнення капіталізму в Західній Європі.
3. Реформація в Німеччині та Швейцарії. Контрреформація.
4. Англія в добу Тюдорів.
5. Франція у XVI - першій половині XVII ст.
6. Іспанія: від величі до занепаду.
7. Національно-визвольна боротьба Нідерландів.
8. Міжнародні відносини в XVI - першій половині XVII ст.

Тридцятилітня війна 1618-1648 рр.

Література:

1. Баран З., Качараба С., Сіромський Р., Чума Б. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV - початок XIX ст.). За редакцією З.А.Баран. Київ: Знання, 2015. 533 с.

2. Магидович И. П., Магидович В. И. Очерки по истории географических открытий: В 5 т. Т. 2. Великие географические открытия

(конец XV – середина XVII в.). Москва, 1983; Т. 3. Географические открытия и исследования нового времени (середина XVII–XVIII в.). Москва, 1984.

3. Манышкин А. С. Новая и новейшая история стран Западной Европы и Америки. – М.: Слово: Эксмо, 2004. – 606 с.

4. Новая история стран Европы и Америки / [ред. И.М. Кривогуз]. - М. : Дрофа, 2003. – 912 с.

5. Новая история стран Европы и Америки 16-19 века [Текст]: учеб. пособие: в 3 ч. / Под ред. А. М. Родригеса, М. В. Пономарёва. – М.: ВЛАДОС. – М.: Ч.1 - 2005, 528с.; Ч.2 - 2010, 621с.; Ч.3 - 2008, 703с.

6. Пигафетта А. Путешествие Магеллана / Пер. с исп. Москва, 1950.

7. Путешествия Христофора Колумба. Дневники, письма, документы / Пер. с исп. Москва, 1961.

8. Фрадкин Н. И. Географические открытия и научное познание Земли. Москва, 1972.

9. Харт Г. Морской путь в Индию. Рассказ о плаваньях и подвигах португальских мореходов, а также о жизни и времени дона Васко да Гамы, адмирала, вице-короля Индии и графа Видигейры. Москва, 1959.

10. Хроники открытия Америки. 500 лет. Антология. / Сост. Земсков В. Б. Пер.с англ. Москва, 1998.

Тема 2. Країни Європи в другій половині XVII – XVIII ст.

План

1. Просвітництво на межі XVII – XVIII ст.
2. Англійська революція другої половини XVII ст.
3. Промислова революція в Англії.
4. Французький абсолютизм та його криза.
5. Освічений абсолютизм Фердинанда VI і Карла III в Іспанії.
6. Німецькі держави в другій половині XVII-XVIII ст.
7. Монархія Габсбургів у другій пол. XVI-XVIII ст.
8. Політичне становище Італії в другій половині XVII – у XVIII ст.

Література:

1. Баран З., Качараба С., Сіромський Р., Чума Б. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV - початок XIX ст.). За редакцією З.А.Баран. Київ: Знання, 2015. 533 с.

2. Манышкин А. С. Новая и новейшая история стран Западной Европы и Америки. – М.: Слово: Эксмо, 2004. – 606 с.

3. Новая история стран Европы и Америки / [ред. И.М. Кривогуз]. - М. : Дрофа, 2003. – 912 с.

4. Новая история стран Европы и Америки 16-19 века [Текст]: учеб. пособие: в 3 ч. / Под ред. А. М. Родригеса, М. В. Пономарёва. – М.: ВЛАДОС. – М.: Ч.1 - 2005, 528с.; Ч.2 - 2010, 621с.; Ч.3 - 2008, 703с.

5. Барг М. А. Великая английская революция в портретах ее деятелей. Москва, 1991.

6. Лабутина Т. Л. Политическая борьба в Англии в период реставрации Стюартов: 1660–1681 гг. Москва, 1982.

7. Мовчан С. П., Кипаренко Г. М. Велика Британія: географія, історія, культура. Львів, 2012.

8. Павлова Т. А. Оливер Кромвель – человек и политик //Новая и новейшая история. – 1971. – № 1-2.

9. Савин А. Лекции по истории Английской революции. Москва, 2000.

Тема 3. Війна північноамериканських колоній Англії за незалежність. Утворення США.

План

1. Утворення американських колоній Англії, їх економічний та політичний розвиток.

2. Формування північноамериканської нації. Конфлікт між колоніями та метрополією.

3. Привід та початок війни.

4. Декларація незалежності та подальший хід подій.

5. Версальський мир. Наслідки війни.

6. Становлення органів влади. Конституція США.

Література:

1. Баран З., Качараба С., Сіромський Р., Чума Б. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV - початок XIX ст.). За редакцією З.А.Баран. Київ: Знання, 2015. 533 с.

2. Манышкин А. С. Новая и новейшая история стран Западной Европы и Америки. – М.: Слово: Эксмо, 2004. – 606 с.

3. Новая история стран Европы и Америки / [ред. И.М. Кривогуз]. - М. : Дрофа, 2003. – 912 с.

4. Новая история стран Европы и Америки 16-19 века [Текст]: учеб. пособие: в 3 ч. / Под ред. А. М. Родригеса, М. В. Пономарёва. – М.: ВЛАДОС. – М.: Ч.1 - 2005, 528с.; Ч.2 - 2010, 621с.; Ч.3 - 2008, 703с.

5. Американские президенты: 41 исторический портрет от Джорджа Вашингтона до Билла Клинтона / Под ред. Ю. Хайджекинга; пер. с англ. Ростов-на-Дону, 1997.

6. Бернхем В. Вступ до права та правової системи США. Київ, 1999.

7. Война за независимость и образование США /Под ред. Севастьянова. – М., 1997.

8. Зотов А. А. США: Негры и война за независимость. – М., 1988.

9. История нового времени стран Європы и Америки / Под ред. И.П.Дементьева – М., 1999.

10. Куропятник Г.П. Земельный вопрос и революционная ситуация в Северной Америке накануне войны за независимость США //Вопросы истории. – 1976. –№8.

11. Согрин В. В. Политическая история США. XVII–XX вв. Москва, 2001.

12. Согрин В. В. К идейным истокам войны за независимость // Вопросы истории. – 1975. – №9.

13. Согрин В.В. Биография «отцов-основателей» США в американской историографии //Новая и новейшая йстория. – 1980. – №1.

14. Тіндалл Дж. Б., Шай Д. Е. Історія Америки / Перекл. з англ. Львів, 2010.

Тема 4. Французька революція кінця XVIII ст.

План

1. Франція наприкінці XVIII ст. Причини революції.

2. Початок і перший період революції.

3. Повалення монархії і встановлення республіки у Франції.

4. Якобінська республіка. Формування диктатури.

5. Термідоріанський режим. Директорія.

6. Історичне значення Французької революції XVIII ст.

Література:

1. Баран З., Качараба С., Сіромський Р., Чума Б. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV - початок XIX ст.). За редакцією З.А.Баран. Київ: Знання, 2015.

2. Бриггс Э., Клэвин П. Европа нового и новейшего времени. С 1789 года и до наших дней. / Пер. с англ. Москва, 2006.

3. Дейвіс Н. Європа. Історія [пер. з англ.. П Таращук– К.: Основи, 2001.

4. Документы по истории Великой Французской революции: В 2 т. / Под ред. А. В. Адо. Москва, 1990–1992.

5. Минье Ф. История Французской революции с 1789 по 1814 гг. / Пер. с фр. Москва, 2006.

6. Нова історія. 1640-1870 / За ред. О. Л. Народницького. - К., 1975. - Ч. І.

7. Нова історія країн Західної Європи й Північної Америки. XVII – 60-ті рр. XIX століття: підручник / Б.М.Гончар, О.П.Машевський, Н.С.Папенко

та ін.; за ред.. Б.М.Гончара. – К.: Видавничо-поліграфічний центр Київський університет», 2013.

8. Новая история стран Европы и Америки XVI–XIX вв. Учебник для вузов / А. Родригес, М. Пономарев, Т. Закаурцева. Москва, 2010.

9. Орлова Т. Історія сучасного світу: XV–XXI ст.: Навч. посіб. Київ, 2008.

10. Панкова Є.В. Історія Європи. – К., 2007.

Тема 5. Франція за Наполеона Бонапарта. Наполеонівські війни.

План

1. Консульство. Організація влади.

2. Перша імперія. Кодекси Наполеона.

3. Наполеонівські війни. Історичне значення наполеонівських війн.

4. Напад Наполеона на Росію. Поразка наполеонівської армії.

5. Падіння Першої імперії. Реставрація правління Бурбонів.

6. Віденський конгрес. Священний союз.

Література:

1. Ададуров В. «Наполеоніда» на сході Європи: уявлення, проекти та діяльність уряду Франції щодо південно-західних окраїн Російської імперії на початку XIX століття. Львів, 2007.

2. Баран З., Качараба С., Сіромський Р., Чума Б. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV - початок XIX ст.). За редакцією З.А.Баран. Київ: Знання, 2015.

3. Бриггс Э., Клэвин П. Европа нового и новейшего времени. С 1789 года и до наших дней. / Пер. с англ. Москва, 2006.

4. Дейвіс Н. Європа. Історія (пер. з англ.. П Таращук). – К.: Основи, 2001.

5. Иванов А. Ю. Повседневная жизнь французов при Наполеоне / Пер. с фр. Москва, 2006.

6. Манфред А.З. Наполеон Бонапарт. - М.: Мысль, 1989.

7. Нова історія. 1640-1870 / За ред. О. Л. Народницького. - К., 1975. - Ч. І.

8. Нова історія країн Західної Європи й Північної Америки. XVII – 60-ті рр. XIX століття: підручник / Б.М.Гончар, О.П.Машевський, Н.С.Папенко та ін.; за ред.. Б.М.Гончара. – К.: Видавничо-поліграфічний центр Київський університет», 2013.

9. Новая история стран Европы и Америки XVI–XIX вв. Учебник для вузов / А. Родригес, М. Пономарев, Т. Закаурцева. Москва, 2010.

10. Ревекин А.В. Французские династии: Бурбоны, Орлеаны, Бонапарты // Новая и новейшая история. 1992. - № 4.

Тема 6. Країни Європи після 1815 року. Революційний рух в Європі (1848-1849 рр.).

План

1. Англія після Віденського конгресу.

2. Франція в роки реставрації Бурбонів та Липневої монархії (1815-1847).

3. Політична роздробленість Німеччини (1815-1847 рр.).

4. Становище італійських держав у 1815-1847 рр.

5. Національна політика в Австрійській імперії (1815-1847 рр.).

6. Революційний процес в Європі 1848-1849 рр.

Література:

1. Баран З., Качараба С., Сіромський Р., Чума Б. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV - початок XIX ст.). За редакцією З.А.Баран. Київ: Знання, 2015.

2. Безродний Є. Ф., Уткін О. І. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. Київ, 2006.

3. Бриггс Э., Клэвин П. Европа нового и новейшего времени. С 1789 года и до наших дней. / Пер. с англ. Москва, 2006.

4. Дейвіс Н. Європа. Історія (пер. з англ.. П Таращук). – К.: Основи, 2001.

5. **Історія** сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку XXI століть: навч. посіб / За ред. Ю. Горбаня. Київ, 2012.

6. Нова історія. 1640-1870 / За ред. О. Л. Народницького. - К., 1975. - Ч. І.

7. Нова історія країн Західної Європи й Північної Америки. XVII – 60-ті рр. XIX століття: підручник / Б.М.Гончар, О.П.Машевський, Н.С.Папенко та ін.; за ред. Б.М.Гончара. – К.: Видавничо-поліграфічний центр Київський університет», 2013.

8. Новая история стран Европы и Америки XVI–XIX вв. Учебник для вузов / А. Родригес, М. Пономарев, Т. Закаурцева. Москва, 2010.

9. Хрестоматія з нової історії: В 2 ч. / Упоряд. Г.О. Цвікальська, С. М. Ходорков. – К., 1973.

10. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн. Хрестоматія. – К., 1995.

Тема 7. Громадянська війна в США (1861-1865 рр.).

План

1. Соціально-економічний розвиток США в першій половині XIX ст.

2. Внутрішня політика: складання двопартійної системи.

3. Зовнішня політика: територіальна експансія.

4. Утворення Конфедерації південних штатів. Початок громадянської війни.

5. Реконстукція Півдня.

6. Підсумки та наслідки громадянської війни.

Література:

1. Баран З., Качараба С., Сіромський Р., Чума Б. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV - початок XIX ст.). За редакцією З.А.Баран. Київ: Знання, 2015.

2. Безродний Є. Ф., Уткін О. І. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. Київ, 2006.

3. Бриггс Э., Клэвин П. Европа нового и новейшего времени. С 1789 года и до наших дней. / Пер. с англ. Москва, 2006.

4. Дейвіс Н. Європа. Історія (пер. з англ.. П Таращук). – К.: Основи, 2001.

5. Документальні матеріали зі всесвітньої історії: Практикум для студентів. Ніжин, 2000.

6. Иванян Э.А. От Джорджа Вашингтона до Джорджа Буша. - М., 1991.

7. **Історія** сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку XXI століть: навч. посіб / За ред. Ю. Горбаня. Київ, 2012.

8. История США. - Т.3. - М., 1983.

9. Нова історія. 1640-1870 / За ред. О. Л. Народницького. - К., 1975. - Ч. І.

10. Нова історія країн Західної Європи й Північної Америки. XVII – 60-ті рр. XIX століття: підручник / Б.М.Гончар, О.П.Машевський, Н.С.Папенко та ін.; за ред. Б.М.Гончара. – К.: Видавничо-поліграфічний центр Київський університет», 2013.

11. Новая история стран Европы и Америки XVI–XIX вв. Учебник для вузов / А. Родригес, М. Пономарев, Т. Закаурцева. Москва, 2010.

12. Орлова Т. Історія сучасного світу: XV–XXI ст.: Навч. посіб. Київ, 2008.

13. Павленко Ю. Історія світової цивілізації. – К.,1999.

14. Хрестоматія з нової історії: В 2 ч. / Упоряд. Г.О. Цвікальська, С. М. Ходорков. – К., 1973.

15. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн. Хрестоматія. – К., 1995.

Тема 8. Європа в добу об’єднання. Франко-пруська війна 1870-1871 рр.

План

1. Англія в 50-60-ті рр. XIX ст. Внутрішня та зовнішня політика.

2. Бонапартистський переворот 1851 р. Друга імперія у Франції.

3. Об'єднання Італії.

4. Об'єднання Німеччини.

5. Австрія та Угорщина у 1849 – 1859 рр. Державна криза 1859 – 1867 рр.

6. Франко-пруська війна 1870-1871 рр.

7. Робітничий та соціалістичний рух в країнах Європи XIX ст.

Література:

1. Баран З., Качараба С., Сіромський Р., Чума Б. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV - початок XIX ст.). За редакцією З.А.Баран. Київ: Знання, 2015.

2. Безродний Є. Ф., Уткін О. І. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. Київ, 2006.

3. Бриггс Э., Клэвин П. Европа нового и новейшего времени. С 1789 года и до наших дней. / Пер. с англ. Москва, 2006.

4. Всесвітня історія. Хрестоматія з нової історії (XV – 50-60-і роки XIX ст.) // Під ред. Н.С.Папенко – К., 2001.

5. Дейвіс Н. Європа. Історія (пер. з англ.. П Таращук). – К.: Основи, 2001.

6. **Історія** сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку XXI століть: навч. посіб / За ред. Ю. Горбаня. Київ, 2012.

7. Ліхнякевич І. Історія Німеччини: від початків до сьогодення: навчальний посібник. Львів, 2010.

8. Мешко І.М. Громадсько-політичний рух і суспільна думка в Угорщині на рубежі XVIII-XIX ст. - Львів, 1971.

9. Нова історія. 1640-1870 / За ред. О. Л. Народницького. - К., 1975. - Ч. І.

10. Нова історія країн Західної Європи й Північної Америки. XVII – 60-ті рр. XIX століття: підручник / Б.М.Гончар, О.П.Машевський, Н.С.Папенко та ін.; за ред. Б.М.Гончара. – К.: Видавничо-поліграфічний центр Київський університет», 2013.

11. Новая история стран Европы и Америки XVI–XIX вв. Учебник для вузов / А. Родригес, М. Пономарев, Т. Закаурцева. Москва, 2010.

12. Фримен К., Лука Ф. Як час спливає: від епохи промислових революцій до інформаційної революції / Перекл. з англ. Київ, 2008.

13. Цьольнер Еріх. Історія Австрії. – Львів, 2001.

14. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн. Хрестоматія. – К., 1995.

15. Штоурц Г. Проблеми вирішення конфліктів в поліетнічних державах: висновки з історичного досвіду Австрії 1848-1918 рр. // Європейська політика: від регіональних конфліктів до першої світової війни. – Чернівці, 1995.

Тема 9. Завершення формування індустріального суспільства.

План

1. Англія в 1870-1914 рр.

2. Третя республіка у Франції.

3. Німеччина в 1871-1914 рр.

4. США в 1877-1914 рр.

Література:

1. Айзин Б.А. Альтернатива Германской истории в конце XIX - нач. XX ст. // Новая и новейшая история. - 1992. - № 4.

2. Антюхина-Московченко В . Н . История Франции 1870-1918 . – М., 1986.

3. Байбаков Л.В. Двухпартийная система в период «позолоченного века». – М., 1996.

4. Баран З., Качараба С., Сіромський Р., Чума Б. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV - початок XIX ст.). За редакцією З.А.Баран. Київ: Знання, 2015.

5. Виноградов Б.В., Сергеев В.В. Лорд Пальмерстон. Жизнь и политическая деятельность // Новая и новейшая история. - 1990. - №4.

6. Дейвіс Н. Європа. Історія (пер. з англ.. П Таращук). – К.: Основи, 2001.

7. Документальні матеріали зі всесвітньої історії: Практикум для студентів. Ніжин, 2000.

8. Иванян Э.А. От Джорджа Вашингтона до Джорджа Буша. - М., 1991.

9. **Історія** сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку XXI століть: навч. посіб / За ред. Ю. Горбаня. Київ, 2012.

10. Ліхнякевич І. Історія Німеччини: від початків до сьогодення: навчальний посібник. Львів, 2010.

11. Новая история стран Европы и Америки XVI–XIX вв. Учебник для вузов / А. Родригес, М. Пономарев, Т. Закаурцева. Москва, 2010.

12. Орлова Т. Історія сучасного світу: XV–XXI ст.: Навч. посіб. Київ, 2008.

13. Павленко Ю. Історія світової цивілізації. – К.,1999.

14. Трухановский В.Г. Бенджамин Дизраели и королева Виктория // Новая и новейшая история. - 1990. - №4.

15. Політична історія XX ст.: навчально–методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни / В.Ф. Салабай, Я.А. Титаренко, Л.О. Панчук та ін.. К., 2002.

16. Пономарев М.В. Европейская индустриальная цивилизация XIX в. Закат Европы. – М., 2000.

17. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн. Хрестоматія. – К., 1995.

Тема 10. Міжнародні відносини наприкінці XIX – на початку XX ст.

План

1. Міжнародна ситуація останньої третини XIX ст. «Союз трьох імператорів».

2. Формування Троїстого союзу.

3. Посилення англо-німецьких протиріч на межі XIX – XX ст.

4. Міжнародні кризи і конфлікти початку XX ст. Гонка озброєнь.

5. Утворення Антанти.

6. Балканська криза 1911 – 1914 рр. і передумови світового конфлікту.

Література:

1. Айзин Б.А. Альтернатива Германской истории в конце XIX - нач. XX ст. // Новая и новейшая история. - 1992. - №4.

2. Баран З., Качараба С., Сіромський Р., Чума Б. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV - початок XIX ст.). За редакцією З.А.Баран. Київ: Знання, 2015.

3. Брусиловська О. І. Історія міжнародних відносин 1640–1914 рр.: Навчально-методичний посібник. Одеса, 2005.

4. Виноградов К.Б. Мировая политика 60-80-х гг. XIX в. события и люди. - Л., 1991.

5. Гобсбаум Е. Вік екстремізму: Коротка історія XX ст. (1914–1991) / Пер. З анг. К., 2001.

6. Дейвіс Н. Європа. Історія (пер. з англ.. П Таращук). – К.: Основи, 2001.

7. **Історія** сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку XXI століть: навч. посіб / За ред. Ю. Горбаня. Київ, 2012.

8. Ліхнякевич І. Історія Німеччини: від початків до сьогодення: навчальний посібник. Львів, 2010.

9. Нариси з історії (1901-1945) XX століття: Історія, економіка, політика, ідеологія. Книга 1. За редакцією А.Ф. Трубайчука. К., 1998.

10. Павленко Ю. Історія світової цивілізації. – К.,1999.

11. Політична історія ХХ ст.: навчально–методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни / В.Ф. Салабай, Я.А. Титаренко, Л.О. Панчук та ін.. К., 2002.

12. Хижняк І. Нова історія міжнародних відносин у системному форматі (1648–1918): Підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ, 2009.

Тема 11. Країни Європи та Америки в добу Першої світової війни.

План

1. Причини і передумови Першої світової війни.
2. Воєнні дії 1914 р. Розгортання масштабів війни.
3. Військове протистояння 1915-1916 рр.
4. Бойові дії на морі. Підводна війна.
5. Внутрішнє становище воюючих країн. Антивоєнні виступи.
6. Вступ у війну США. Становище на фронтах у 1917 – 1918 рр.
7. Завершення Першої світової війни та її наслідки.

Література:

1. Баран З., Качараба С., Сіромський Р., Чума Б. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV - початок XIX ст.). За редакцією З.А.Баран. Київ: Знання, 2015.

2. Брусиловська О. І. Історія міжнародних відносин 1640–1914 рр.: Навчально-методичний посібник. Одеса, 2005.

3. Гобсбаум Е. Вік екстремізму: Коротка історія ХХ ст. (1914–1991) / Пер. з анг. К., 2001.

4. Дейвіс Н. Європа. Історія (пер. з англ.. П Таращук). – К.: Основи, 2001.

5. **Історія** сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку XXI століть: навч. посіб / За ред. Ю. Горбаня. Київ, 2012.

6. История Первой мировой войны. – М.,1986.

7. Ліхнякевич І. Історія Німеччини: від початків до сьогодення: навчальний посібник. Львів, 2010.

8. Мессенджер Ч. Енциклопедия войн XX века. – М, 2000.

9. Нариси з історії (1901-1945) XX століття: Історія, економіка, політика, ідеологія. Книга 1. За редакцією А.Ф. Трубайчука. К., 1998.

10. Орлова Т. Історія сучасного світу: XV–XXI ст.: Навч. посіб. Київ, 2008.

11. Павленко Ю. Історія світової цивілізації. – К.,1999.

12. Хижняк І. Нова історія міжнародних відносин у системному форматі (1648–1918): Підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ, 2009.

Тема 12. Облаштування повоєнного світу. Паризька мирна конференція 1919-1920 рр.

План

1. Новітній період історії Західної Європи та Америки, проблеми періодизації. Суспільно–політичні рухи першої половини XX ст.

2. Підсумки Першої світової війни. Паризька мирна конференція 1919-1920 рр.

3. Версальська система договорів. Створення Ліги Націй.

4. Основні угоди Вашингтонської конференції 1921 – 1922 рр.

5. Пошук шляхів подальшого упорядкування світу. Міжнародні конференції 1922–1925 років (Генуезька, Гаазька, Лозаннська, Локарнська).

6. Репараційні плани Ч. Дауеса та О. Юнга. Пакт Бріана–Келлога.

7. Позитиви та недоліки Версальсько–Вашингтонської системи міжнародних відносин.

Література:

1. Всесвітня історія XXст. / Під ред.. Даниленко В.П., Панченка П.І.- К., 1999.

2. Газін В. П., Копилов С.А. Новітня історія країн Європи та Америки. 1918-1945: Підручник для студентів ВНЗ.- К., 2003.

3. Документальні матеріали зі всесвітньої історії: Практикум для студентів.- Ніжин, 2000.

4. Документы международных отношений и внешней политики СССР (1917-1945).- М. 1996.

5. Жан-Батіст Дюрозель. Історія дипломатії від 1919 р. до наших днів. - К., 1995.

6. Іваницька О.П. Новітня історія країн Європи та Америки (1918-1945). Навчальний посібник.- К., 2001.

7. Илюхина Р.М. Лига Наций 1919-1934. – М., 1972.

8. Корнієнко П.С. Новітня історія країн Європи та Америки (1918-1945рр.).- Тернопіль, 2003.

9. Мицик Л.М., Кузьменко Ю.В. Новітня історія країн Європи та Америки (1918-2007). Навчальний посібник для самостійної роботи студента.- К., 2008.

10. Мир между войнами. Избранные документы по истории международных отношений 10-х – 40-х гг.- М. 1996.

11. Морозов Г. Лига Наций – взгляд через полвека. // Вопросы истории.- 1992.- №2-9. Нариси з історії (1901-1945) ХХ століття: Історія, економіка, політика, ідеологія. Книга 1. За редакцією А.Ф. Трубайчука. - К., 1998.

12. Полянський П. Всесвітня історія. 1914–1939 рр. – К., 2002.

13. Сич О.І. Історія західного суспільства в міжвоєнний період (1919–1939): Навч. посібн. – Чернівці: Наші книги. – 2008.

14. Черевко О. Проблеми періодизації всесвітньої історії: новітня історія // Історія України. – 2005. - № 8 (408).

Тема 13. Велика Британія у міжвоєнний період

План

1. Велика Британія в повоєнний період. Політика кабінету Д. Ллойд-Джорджа. Ірландське питання.

2. Політична криза 1922–1923 рр. і перший уряд лейбористів.

3. Причини і наслідки страйку 1926 року.

4. В. Британія в 1930-х роках. Створення Британської Співдружності націй.

5. Пошук шляхів виходу з економічної кризи. «Національний уряд».

6. Монархічна криза 1936 року.

Література:

1. Всесвітня історія ХХст. / Під ред.. Даниленко В.П., Панченка П.І.- К., 1999.

Документальні матеріали зі всесвітньої історії: Практикум для студентів.- Ніжин, 2000.

2. Документы международных отношений и внешней политики СССР (1917-1945).- М. 1996.

3. Жан-Батіст Дюрозель. Історія дипломатії від 1919 р. до наших днів. - К., 1995.

4. Іванов А.Г. Великобритания и мюнхенський уговор/ В свете архивных документов// Новая и новейшая история.- 1988.- №6.

5. Корнієнко П.С. Новітня історія країн Європи та Америки (1918-1945рр.).- Тернопіль, 2003.

6. Мицик Л.М., Кузьменко Ю.В. Новітня історія країн Європи та Америки (1918-2007). Навчальний посібник для самостійної роботи студента.- К., 2008.

7. Мир между войнами. Избранные документы по истории международных отношений 10-х – 40-х гг.- М. 1996.

8. Нариси з історії (1901-1945) ХХ століття: Історія, економіка, політика, ідеологія. Книга 1. За редакцією А.Ф. Трубайчука. - К., 1998.

9. Полянський П. Всесвітня історія. 1914–1939 рр. – К., 2002.

10. Сич О.І. Історія західного суспільства в міжвоєнний період (1919–1939): Навч. посібн. – Чернівці: Наші книги. – 2008.

Тема 14. Утворення та діяльність Народного фронту Франції

План

1. Наслідки Першої світової війни для Франції. Вибори до парламенту 1919 року.

2. Уряд Національного блоку. Перемога Лівого блоку на парламентських виборах 1924 р.

3. Боротьба за владу у Франції в другій половині 1920-х рр.

4. Особливості економічної кризи для Франції. Фашистський рух у Франції.

5. Причини утворення, етапи становлення та діяльність уряду Народного фронту.

6. Причини розпаду та історична роль Народного фронту Франції.

Література:

1. Всесвітня історія ХХст. / Під ред.. Даниленко В.П., Панченка П.І.- К., 1999.

2. Документальні матеріали зі всесвітньої історії: Практикум для студентів.- Ніжин, 2000.

3. Документы международных отношений и внешней политики СССР (1917-1945).- М. 1996.

4. Європа между миром и войной. 1918-1939.- М., 1992.

5. Жан-Батіст Дюрозель. Історія дипломатії від 1919 р. до наших днів. - К., 1995.

6. Корнієнко П.С. Новітня історія країн Європи та Америки (1918-1945рр.).- Тернопіль, 2003.

7. Мицик Л.М., Кузьменко Ю.В. Новітня історія країн Європи та Америки (1918-2007). Навчальний посібник для самостійної роботи студента.- К., 2008.

8. Мир между войнами. Избранные документы по истории международных отношений 10-х – 40-х гг.- М. 1996.

9. Нариси з історії (1901-1945) ХХ століття: Історія, економіка, політика, ідеологія. Книга 1. За редакцією А.Ф. Трубайчука. - К., 1998.

10. Политические переговоры – СССР, Великобританки и Франции 1939г. в свете французьких дипломатических документов / Новая и новейшая история. -1989-№ 6.

11. Полянський П. Всесвітня історія. 1914–1939 рр. – К., 2002.

12. Сич О.І. Історія західного суспільства в міжвоєнний період (1919–1939): Навч. посібн. – Чернівці: Наші книги. – 2008.

13. Смирнов В.П. Новейшая история Франции.-М., 1979.

Тема 15. «Новий курс» президента Ф. Рузвельта в США

План

1. Зміцнення могутності США після Першої світової війни.

2. Розвиток країни в 1920–ті роки («проспериті»). Республіканці при владі.

3. Державно-монополістичне регулювання. Проблеми американського суспільства 20-х рр. ХХ ст.

4. Причини та особливості «Великої депресії» в США.

5. Президентські вибори 1932 року. «Новий курс» Ф. Рузвельта.

6. Результати і наслідки реформ «нового курсу».

Література:

1. Всесвітня історія ХХст. / Під ред. Даниленко В.П., Панченка П.І.- К., 1999.

2. Документальні матеріали зі всесвітньої історії: Практикум для студентів.- Ніжин, 2000.

3. Документы международных отношений и внешней политики СССР (1917-1945).- М. 1996.

4. Жан-Батіст Дюрозель. Історія дипломатії від 1919 р. до наших днів. - К., 1995.

5. Корнієнко П.С. Новітня історія країн Європи та Америки (1918-1945рр.).- Тернопіль, 2003.

6. Мицик Л.М., Кузьменко Ю.В. Новітня історія країн Європи та Америки (1918-2007). Навчальний посібник для самостійної роботи студента.- К., 2008.

7. Мир между войнами. Избранные документы по истории международных отношений 10-х – 40-х гг.- М. 1996.

8. Нариси з історії (1901-1945) ХХ століття: Історія, економіка, політика, ідеологія. Книга 1. За редакцією А.Ф. Трубайчука. - К., 1998.

9. Полянський П. Всесвітня історія. 1914–1939 рр. – К., 2002.

10. Сич О.І. Історія західного суспільства в міжвоєнний період (1919–1939): Навч. посібн. – Чернівці: Наші книги. – 2008.

11. Согрин В.В. США в XX веке. Тенденции и итоги общественно-политического развития. // США-Канада: экономика, политика, культура-1999.- № 9.

Тема 16. Німеччина під владою націонал-соціалістів

План

1. Німеччина після Першої світової війни. Листопадова революція 1918р.

2. Програми політичних партій. Баварська радянська республіка.

3. Веймарська конституція 1919 року та проголошення республіки.

4. Ідеологія націонал–соціалізму та прихід до влади А. Гітлера.

5. Внутрішня політика нацистів та формування тоталітарного режиму в Німеччині.

6. Антисемітська політика нацистів у 1933-1939 рр.

Література:

1. Всесвітня історія ХХст. / Під ред.. Даниленко В.П., Панченка П.І.- К., 1999.

2. Документальні матеріали зі всесвітньої історії: Практикум для студентів.- Ніжин, 2000.

3. Документы международных отношений и внешней политики СССР (1917-1945).- М. 1996.

4. Європа между миром и войной. 1918-1939.- М., 1992.

5. Жан-Батіст Дюрозель. Історія дипломатії від 1919 р. до наших днів. - К., 1995.

6. Корнієнко П.С. Новітня історія країн Європи та Америки (1918-1945рр.).- Тернопіль, 2003.

7. Мицик Л.М., Кузьменко Ю.В. Новітня історія країн Європи та Америки (1918-2007). Навчальний посібник для самостійної роботи студента.- К., 2008.

8. Мир между войнами. Избранные документы по истории международных отношений 10-х – 40-х гг.- М. 1996.

9. Нариси з історії (1901-1945) ХХ століття: Історія, економіка, політика, ідеологія. Книга 1. За редакцією А.Ф. Трубайчука. - К., 1998.

10.Об оценке революции 1918-1919гг. В Германии // Новая и новейшая история.- 1989.- №6.

11. Полянський П. Всесвітня історія. 1914–1939 рр. – К., 2002.

12. Сич О.І. Історія західного суспільства в міжвоєнний період (1919–1939): Навч. посібн. – Чернівці: Наші книги. – 2008.

13. Тоталитаризм в Европе ХХ века. Из истории идеологий, движений, режимов и их преодоления.- М., 1996.

Тема 17. Фашистська диктатура Б. Муссоліні в Італії

План

1. Італія після Першої світової війни, соціально-економічна та політична криза.

2. Виникнення фашизму в Італії. Перші виступи фашистів.

3. Народна фашистська партія та Б. Муссоліні.

4. «Похід на Рим» та ліквідація парламентського устрою країни.

5. Етапи фашизації Італії. Фашистська модернізація й корпоративна система.

Література:

1. Всесвітня історія ХХст. / Під ред.. Даниленко В.П., Панченка П.І.- К., 1999.

2. Документальні матеріали зі всесвітньої історії: Практикум для студентів.- Ніжин, 2000.

3. Документы международных отношений и внешней политики СССР (1917-1945).- М. 1996.

4. Європа между миром и войной. 1918-1939.- М., 1992.

5. Жан-Батіст Дюрозель. Історія дипломатії від 1919 р. до наших днів. - К., 1995.

6. Корнієнко П.С. Новітня історія країн Європи та Америки (1918-1945рр.).- Тернопіль, 2003.

7. Мицик Л.М., Кузьменко Ю.В. Новітня історія країн Європи та Америки (1918-2007). Навчальний посібник для самостійної роботи студента.- К., 2008.

8. Мир между войнами. Избранные документы по истории международных отношений 10-х – 40-х гг.- М. 1996.

9. Нариси з історії (1901-1945) ХХ століття: Історія, економіка, політика, ідеологія. Книга 1. За редакцією А.Ф. Трубайчука. - К., 1998.

10. Полянський П. Всесвітня історія. 1914–1939 рр. – К., 2002.

11. Сич О.І. Історія західного суспільства в міжвоєнний період (1919–1939): Навч. посібн. – Чернівці: Наші книги. – 2008.

12. Тоталитаризм в Европе XX века. Из истории идеологий, движений, режимов и их преодоления.- М., 1996.

Тема 18. Громадянська війна в Іспанії (1936 - 1939 рр.)

План

1. Іспанія у повоєнний період: соціально–економічний та політичний розвиток.

2. Встановлення диктатури М. Прімо де Рівери.

3. Революційні події 1931 - 1939 року. Встановлення республіки.

4. Активізація фашистського руху. Створення Народного фронту Іспанії.

5. Громадянська війна 1936 – 1939 рр.

6. Встановлення авторитарного режиму Ф. Франко.

Література:

1. Всесвітня історія ХХст. / Під ред. Даниленко В.П., Панченка П.І.- К., 1999.

2. Документальні матеріали зі всесвітньої історії: Практикум для студентів.- Ніжин, 2000.

3. Документы международных отношений и внешней политики СССР (1917-1945).- М. 1996.

4. Європа между миром и войной. 1918-1939.- М., 1992.

5. Жан-Батіст Дюрозель. Історія дипломатії від 1919 р. до наших днів. - К., 1995.

6. Іваницька Ольга. Франко- каудильйо Іспанії.- Вінниця, 2002.

7. Корнієнко П.С. Новітня історія країн Європи та Америки (1918-1945рр.).- Тернопіль, 2003.

8. Малай В.В., Новиков М.В. Освещение гражданской войны в Испании 1936-1938 годов на страницах английского исторического журнала // Новая и новейшая история.- 2003.- № 1.

9. Мицик Л.М., Кузьменко Ю.В. Новітня історія країн Європи та Америки (1918-2007). Навчальний посібник для самостійної роботи студента.- К., 2008.

10. Мир между войнами. Избранные документы по истории международных отношений 10-х – 40-х гг.- М. 1996.

11. Нариси з історії (1901-1945) ХХ століття: Історія, економіка, політика, ідеологія. Книга 1. За редакцією А.Ф. Трубайчука. - К., 1998.

12. Полянський П. Всесвітня історія. 1914–1939 рр. – К., 2002.

13. Сич О.І. Історія західного суспільства в міжвоєнний період (1919–1939): Навч. посібн. – Чернівці: Наші книги. – 2008.

14. Тоталитаризм в Европе XX века. Из истории идеологий, движений, режимов и их преодоления.- М., 1996.

Тема 19. Міжнародні відносини у міжвоєнну добу.

План

1. Зовнішньополітичні курси провідних країн світу в 1920-ті рр.

2. Міжнародні відносини під час економічної кризи 1929-1933 рр.

3. Консолідація сил агресорів. Утворення блоку Берлін-Рим-Токіо.

4. Політика «умиротворення». Аншлюс Австрії та ліквідація Чехословаччини.

5. Англо-франко-радянські переговори 1939 року. Пакт про ненапад між СРСР та Німеччиною.

6. Діяльність Ліги Націй між двома світовими війнами.

Література:

1 . Год кризиса: 1938–1939: Документы и материалы: В 2 т. – М., 1990.

2. Давлетов А.Р., Харченко О.В. Политическая история Европы XX – начала XXI века. Учебное пособие. – Запорожье, 2007.

3. Документальні матеріали зі всесвітньої історії: Практикум для студентів.- Ніжин, 2000.

4. Документы международных отношений и внешней политики СССР (1917-1945).- М. 1996.

5. Европа между миром и войной. 1918–1939. – М., 1992.

6. Жан-Батіст Дюрозель. Історія дипломатії від 1919 р. до наших днів. - К., 1995.

7. Іваницька О.П. Новітня історія країн Європи та Америки (1918–1945): Навчальний посібник. – К., 2001.

8. Історія сучасного світу: соціально–політична історія XV–XX століть: Навч. посіб. / Ю.А. Горбань, Б.І. Білик, Л.В. Дячук та ін.; За ред. Ю.А. Горбаня. – К., 2007.

9. Корнієнко П.С. Новітня історія країн Європи та Америки (1918-1945рр.).- Тернопіль, 2003.

10. Мицик Л.М., Кузьменко Ю.В. Новітня історія країн Європи та Америки (1918-2007). Навчальний посібник для самостійної роботи студента.- К., 2008.

11. Мир между войнами. Избранные документы по истории международных отношений 10-х – 40-х гг.- М. 1996.

12. Нариси з історії (1901-1945) XX століття: Історія, економіка, політика, ідеологія. Книга 1. За редакцією А.Ф. Трубайчука. - К., 1998.

13. Полянський П. Всесвітня історія. 1914–1939 рр. – К., 2002.

14. Цвєтков Г.М. Міжнародні відносини і зовнішня політика в 1917-1945рр. Навч. посіб. для студентів ВНЗ.- К.: Либідь, 1997.

Тема 20. Країни Європи та Америки в роки Другої світової війни (1939-1945рр.)

План

1. Причини, характер, періодизація Другої світової війни. Початок війни, події 1939 - червня 1941 рр.

2. Напад Німеччини на СРСР. Антигітлерівська коаліція. Перебіг бойових дій у 1942 році.

3. Воєнні дії 1943 року в ході Другої світової війни.

4. Нацистський «новий порядок» в Європі та розгортання руху Опору.

5. Події 1944 року. Відкриття Другого фронту.

6. Завершальний етап Другої світової війни. Підсумки та наслідки.

Література:

1. Вторая мировая война. Актуальные проблемы. – М., 1995.

2. Год кризиса: 1938–1939: Документы и материалы: В 2 т. – М., 1990.

3. Давлетов А.Р., Харченко О.В. Политическая история Европы XX – начала XXI века. Учебное пособие. – Запорожье, 2007.

4. Движение Сопротивления в Западной Европе, 1939-1945. Национальные особенности. - М., 1991.

5. Движение Сопротивления в странах Центральной и Юго-Восточной Европы. 1939-1945. Национальные особенности. - М., 1995.

6. Документальні матеріали зі всесвітньої історії: Практикум для студентів.- Ніжин, 2000.

7. Документы международных отношений и внешней политики СССР (1917-1945).- М. 1996.

8. Жан-Батіст Дюрозель. Історія дипломатії від 1919 р. до наших днів. - К., 1995.

9. Іваницька О.П. Новітня історія країн Європи та Америки (1918–1945): Навчальний посібник. – К., 2001.

10. Історія сучасного світу: соціально–політична історія XV–XX століть: Навч. посіб. / Ю.А. Горбань, Б.І. Білик, Л.В. Дячук та ін.; За ред. Ю.А. Горбаня. – К., 2007.

11. Корнієнко П.С. Новітня історія країн Європи та Америки (1918-1945рр.).- Тернопіль, 2003.

12. Нариси з історії (1901-1945) XX століття: Історія, економіка, політика, ідеологія. Книга 1. За редакцією А.Ф. Трубайчука. - К., 1998.

13. Типпельскирх К. История Второй мировой войны. – Т.1-2. -М., 1995.

14. Трубайчук А.Ф. Друга світова війна.- К.: Либідь, 1999.

15. Цвєтков Г.М. Міжнародні відносини і зовнішня політика в 1917-1945рр. Навч. посіб. для студентів ВНЗ.- К.: Либідь, 1997.

Теми семінарів

ІІ семестр

Семінарське заняття № 21

Основні тенденції розвитку світу після Другої світової війни.

План

1. Повоєнне мирне врегулювання. Паризька мирна конференція 1946 р.

2. Нюрнберзький та Токійський судові процеси.

2. Створення ООН.

3. План Дж. Маршалла, його роль у відбудові країн Західної Європи.

4. Соцально-економічний та політичний розвиток країн Заходу в другій половині ХХ ст.

5. Європейська система соціалізму в другій половині 1940-х – наприкінці 1980-х рр.

6. Науково-технічний прогрес та постіндустріальне суспільство.

Література:

1. Актуальные проблемы Западной Европы: экономика, политика, идеология. – М., 1990.

2. Віднянський С.В. Центрально-Східна Європа у ХХ ст. як особливий регіон: основні напрями і проблеми вивчення // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. – Ужгород. – 2005. – Вип. 12.

3. Газін В. П., Копилов С.А. Новітня історія країн Європи та Америки. 1945-2002 роки: Навч. посіб. – К., 2004.

4. Эдельман Дж. Прелюдия «холодной войны»: к истории советско-американских отношений // Вопросы истории. – 1991. - № 6.

5. Западноевропейские страны: Особенности социально-экономических моделей / Отв. Ред. В.П. Гутник. – М., 2002.

6. Іваницька О.П. Новітня історія країн Європи та Америки (1945-2002). Навчальний посібник.- Вінниця, 2003.

7.Давыдов Ю.П. Возникновение региона ЦВЕ // США: экономика, политика, идеология. – 1997. - № 4.

8. Дзасохов А.С. Становление и эволюция постколониального мира, вторая половина XX в. – М., 1977.

9. Демократические революции в Центральной и Восточной Европе: десять лет спустя: «Круглый стол» // Новая и новейшая история. – 2000. - № 2.

10. Карягин В.В. Берлин: от желейного занавеса до берлинской стены // Международная жизнь. – 1991. - № 4 - 8.

11. Мусатов В.Л. СССР и венгерские события 1956 г. Новые архивные материалы // Новая и новейшая история. – 1993. - № 1.

12. Наринский М.М. СССР и «план Маршалла». По материалам архива президента РФ // Новая и новейшая история. – 1993. - № 2.

13. Орлик И.И. Запад и Прага 1968 г. // Новая и новейшая история. – 1993. - № 1.

14. Постоловський Р.М., Пугач Є.П., Старшнюк С.Ю. Встановлення тоталітарних режимів у країнах Центральної та Південно-Східної Європи (1944 - 1953). – Харків, 2000.

15. Рощин А. Так начиналось ООН // Международная жизнь. – 1992. - № 7.

16. Рощин А.А. Послевоенное урегулирование в Европе. – М., 1989.

17. Рудич Ф. Стабільна демократія і ринкова економіка – невіддільні (трансформація політичних і економічних структур у країнах Центральної та Східної Європи: порівняльний аналіз) // Віче. – 1995. - № 4.

18. Савченко М. Організації Об'єднаних Націй – 60 років (1945-2005) // Історія України. - № 39(439), жовтень 2005.

19. Садкіна В. І. Глобальні проблеми людства // Географія. – 2005. – № 1.

20. Фесенко М. Нові тенденції та глобальні проблеми сучасних світових процесів // Дослідження світової політики: Зб. Наук. Праць. – Вип. 32. – К., 2005.

21. Юрченко С. «План Маршала» у ретроспективі і проблема допомоги при соціально-економічних трансформаціях // Дослідження світової політики: Зб. наук. праць. - Вип. 22. – К., 2003.

22. Ян Е. Перелом у Східній Європі // Сучасність. – 1994. - № 5.

Семінарське заняття № 22

Міжнародні відносини другої половини XX – початку XXI ст.

План

1.Ялтинсько-Потсдамська система міжнародних відносин та біполярність повоєнного світу.

2. Початок та розгортання «холодної війни».

3. Міжнародні відносини у 1960-х – першій половині 1970-х рр.

4. Міжнародна система в другій половині 1970-х – 1980-х роках.

5. Кардинальні зміни в системі міжнародних відносин наприкінці 1980-1990-х рр.

6. Постбіполярна доба в міжнародних відносинах.

Література:

1. Бжезинский З. Великая шахматная доска: Господство Америки и его стратегические императивы: Пер. с англ.. – М., 1998.

2. Волощук П. Адаптация НАТО к новым мировым реалиям // Підтекст. – 1997. -№ 2.

3. Дюрозель Жан-Батіст. Історія дипломатії від 1919 р. до наших днів. - К., 1995.

4. Ефимов Н.Н., Фролов В.С. Карибский кризи 1962 года (новые данные) // Вопросы истории. – 2005. -№ 10.

5. Іваницька О.П. Новітня історія країн Європи та Америки (1945-2002). Навчальний посібник.- Вінниця, 2003.

6. Кальвокоресси П. Мировая политика после 1945 года: В 2 т. – М., 2000.

Киссинджер Г. Дипломатия. – М., 1997.

7. Корниенко Г.М. У истоков «холодной войны» // Новая и новейшая история. – 1999. - № 6.

8. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1945-70-ті роки): Підручник / Манжола В.А., Білоусов М.М., Гайдуков Л.Ф. та ін. – К., 2003.

8. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1980-2000 роки): Підручник / Гайдуков Л.Ф., Кремень В.Г., Губерський Л.В. та ін. – К., 2001.

10. Мицик Л.М., Кузьменко Ю.В. Новітня історія країн Європи та Америки (1918-2007). Навчальний посібник для самостійної роботи студента. - К., 2008.

11. Рощин А.А. Послевоенное урегулирование в Эвропе. – М., 1989.

12. Рубан С.Н. Участие СССР в корейской войне (новые документы) // Вопросы истории. – 1994. - № 11.

13. Филитов А.М. Германский вопрос: от раскола к объединению. – М., 1993.

14.Цветков Г.Н. СССР и США: отношения, влияющие на судьбы мира. – К., 1988.

15. Шлезингер А. Некоторые уроки «холодной войны» // Новая и новейшая история. – 1991. - № 1.

Семінарське заняття № 23

Становлення та розвиток інтеграційних процесів в Європі.

План

1. Європейський інтеграційний процес після Другої світової війни: ідейні передумови інтеграції та панєвропейський рух. Батьки-засновники руху.

2. Основні тенденції інтеграції країн соціалістичного табору. РЕВ.

3. Особливості західноєвропейської інтеграції: «план Шумана»; Європейське об'єднання вугілля і сталі; «Римська хартія» та Європейське економічне співтовариство («Спільний ринок»).

4. Досягнення та протиріччя західноєвропейського інтеграційного процесу в 1950-1970-х роках.

5. Трансформація ЄЕС в Європейський Союз: Штутгартська декларація; Маастрихтські угоди; перехід до спільної зовнішньої політики та політики безпеки; значення Амстердамських угод 1997 року;

6. Проблема розширення ЄС наприкінці XX – на початку XXI ст.

Література:

1. Арах М. Европейский Союз: видение политического объединения. – М., 1998.

2. Газін В. П., Копилов С.А. Новітня історія країн Європи та Америки. 1945-2002 роки: Навч. посіб. – К., 2004.

3. Гончар Ю.Б. Маастрихт, США та європейська безпека // Питання нової та новітньої історії. – 1995. – Вип. 41.

4. Давлетов А.Р., Харченко О.В. Политическая история Европы XX – начала XXI века. Учебное пособие. – Запорожье, 2007.

5. Европа: новое начало: декларация Шумана. 1950-1990 гг. Европа и проблема расширения. – М., 1994.

6. Европейский Союз: Документы Европейского Союза. – М., 1994. – Т. 1-3.

7. Іваницька О.П. Новітня історія країн Європи та Америки (1945-2002). Навчальний посібник.- Вінниця, 2003.

8. История европейской интеграции. 1945-1994. – М., 1995.

9. Кальвокоресси П. Мировая политика после 1945 года: В 2 т. – М., 2000.

10. Кіш Є. Європа у пошуках нової ідентичності: Інституалізація процесів інтеграції країн Центрально-Східної Європи // Нова політика. – 1998. - № 3.

11. Маастрихтский договор. – М., 1994.

12. Мицик Л.М., Кузьменко Ю.В. Новітня історія країн Європи та Америки (1918-2007). Навчальний посібник для самостійної роботи студента.- К., 2008.

13. Об'єднана Європа: від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків-засновників Європейського Союзу / С.В. Віднянський, А.Ю. Мартинов. – К., 2009.

14. Тоді Ф. Нарис історії Європейського Союзу / Пер. з англ. – К., 2001.

15. Шемятенков В.Г. Европейская интеграция. Учебное пособие. – М., 2003.

Семінарське заняття № 24

Великобританія після 1945 року.

План

1. Підсумки Другої світової війни для Великобританії. Вибори до парламенту 1945 року. Розпад Британської колоніальної імперії.

2. Повернення до влади У. Черчілля. Внутрішня та зовнішня політика консервативних урядів.

3. Уряд Г. Вільсона (1964 - 1970 рр.). Загострення проблеми Ольстеру.

4. Економічна і політична нестабільність 1970-х рр. «Нові консерватори» при владі.

5. Правління лейбористів в 1974-1979 рр.

6. Прем'єрство М. Тетчер. «Тетчеризм». Фолклендська війна.

7. Лейбористи при владі. Прем'єрство Т. Блера.

8. Соціально-економічний та політичний розвиток Великобританії наприкінці XX – на початку XXI ст.

Література:

1. Виноградов К.Б., Шарыгина Е.Б. Уинстон Черчилль: молодые годы // Новая и новейшая история. – 2000. - № 6.

2. Газін В. П., Копилов С.А. Новітня історія країн Європи та Америки. 1945-2002 роки: Навч. посіб. – К., 2004.

3. Горбик В.А. Консервативная и либеральная партии в политической системе послевоенной Англии,- К., 1977.

4. Гура В. Тріумф і трагедіяя Черчілля // Нова генерація. – 9 червня. – 2000.

5. Из мемуаров Уинстона Черчилля // Народы Азии и Африки. – 1989. - № 6. – 1990. - № 1.

6. Дилкс Д. Черчилль и операция «Немыслемое», 1945 г. // Новая и новейшая история. – 2002. - №3.

7. Іваницька О.П. Новітня історія країн Європи та Америки (1945-2002). Навчальний посібник. – К., 2003.

8. Капитонова Н.К. Лидер британських консерваторов Дэвид Кэмерон: путь к власти // Новая и новейшая история. – 2011. - №2.

9. Крылов Л.С. Англия потив народа Северной Ирландии // Вопросы истории. – 1978. - № 12.

10. Милин Н. «Третий путь» Тони Блэра. //Международная жизнь. – 1999. –№7.

11. Попов В.И. Англия в войне за Фолкленды (Мальвины). // Вопросы истории. – 1987. – №12.

12. Перегудов С.П. Отставка М.Тэтчер. // Вопросы истории. – 1991. – №11.

13. Перегудов С.П. Тэтчер и тэтчеризм. – М., 1996

14. Трубайчук А.Ф.. Черевко О.В. Особливості соціально-економічної політики британських консерваторів у 1979-1990 рр. // Український історичний журнал. – 1990. – № 2, 3.

15. Трухановский В.Г. Уинстон Черчилль: Политическая биография. – М.: Мысль, 1968.

16. Хазанов А. Лондон после терактов // Азия и Африка сегодня. – 2005. - № 11.

17. Черінько І. Еволюція ролі і місця Палати лордів у політичній системі Великобританії до реформи 1999 р. // Сучасна українська політика. – Вип. 10. – К., 2007.

Семінарське заняття № 25

Франція з 1945 до наших днів.

План

1. Наслідки Другої світової війни для Франції. Реформи Тимчасового режиму.

2. Франція за часів Четвертої республіки.

3. Становлення П'ятої республіки. Ш. де Голль.

4. Внутрішня і зовнішня політика країни за президентства Ж. Помпіду та В. Жіскар д' Естена.

5. Суспільно-політичний та економічний розвиток Франції за перебування при владі Ф. Міттерана

6. Франція за президентства Ж. Ширака.

7. Франція наприкінці XX – на початку XXI століть. Президентство Н. Саркозі.

8. Внутрішня та зовнішня політика Франції в період перебування при владі Ф. Олланда та Е. Макрона.

Література:

1. Арзаканян М.Ц. Жак Ширак – пятый президент Пятой республики // Международная жизнь. – 1995. – №7.

2. Борисов Ю. Генерал, политик, дипломат (Внешнеполитическое наследие Ш. де Голля). // Международная жизнь. – 1990. - № 12.

3. Васютинский В.Н. Франсуа Миттеран // Вопросы истории. – 1993. – №1.

4. Виноградов В.А. Социальный взрыв во Франции в 1995 г. и его уроки // Новая и новейшая история. – 1998. – №4.

5. Лозовицький О. Голлізм – державотворча ідеологія П'ятої республіки Франції // Історія України. – 2002. - № 40. – с. 6-7. № 41.

6. Лозовицький О. Французький парламентаризм: альтернативи напередодні «нової республіки»? // Зовнішні справи. – 2012. - № 6.

7. Дубинин Ю.В. О Шарле де Голле // Новая и новейшая история. – 2001. – №1.

8. Іваницька О.П. Новітня історія країн Європи та Америки (1945-2002). Навчальний посібник. – К., 2003.

9. Ильин А. Франция 70-х годов // Новая и новейшая история. – 1980. – № 5.

10. Камінський Е., Фесенко М. Порівняльний аналіз діяльності президентів США Барака Обами та Франції Ніколя Саркозі // Зовнішні справи. – 2009. - № 3.

11. Коломийцев В.Ф. Франсуа Миттеран: политик и человек // Новая и новейшая история. – 1999. – №1.

12. Коломийцев В.Ф. Внутренняя политика Пятой республики (1969-1981) // Вопросы истории. – 1985. - № 1.

13. Манжола В. Перегляд голлістської спадщини? (Аналіз результатів президентських виборів у Франції) // Політика і час. – 2007. - № 6.

14. Новиков Г.Н. Де Голль, голлисты и голлизм. // Новая и новейшая история. –1990. – №3.

15. Рубинский Ю. Франция на новом витке истории: выборы 2012 года // Современная Европа. – 2012. - № 4.

16. Селігей П. Франція. П'ятий президент П'ятої республіки (Жак Ширак) // Президент. – 1999. - № 1.

17. Селігей П. Шарль де Голь // Президент. – 2003. - № 1.

18. Сєвєкіна О. На відміну від ідей інтеграції (Президентські вибори у Франції як референдум для Європейського Союзу щодо його продальшого розвитку) // Політика і час. – 2002. - № 6.

19. Смирнов В.П. Генерал де Голль в годы Второй мировой войны: становление идеологии голлизма // Новая и новейшая история. – 1990. - № 6.

20. Смирнов В.П. Новейшая история Франции. – М., 1979.

21. Смирнов В.П. Франция на исходе XX века // Новая и новейшая история. –2000. – №2.

Семінарське заняття № 26

Проблеми розвитку Німеччини: до і після об'єднання.

План

1. Проблеми післявоєнного облаштування. Розкол країни.
2. Соціально-економічний та політичний розвиток ФРН. Урядування К. Аденауера, Л. Ерхарда та К. Кізінгера. Німецьке «економічне диво».
3. «Нова східна політика» В. Брандта.
4. Перебування при владі у ФРН канцлера Г. Шмідта в 1974-1982 рр.
5. Соціально-економічний та політичний розвиток НДР.
6. Об'єднання Німеччини. Г. Коль.
7. Розвиток Німеччини наприкінці XX - на початку XXI ст. (уряди Г. Шредера, А. Меркель).
8. Німеччина на сучасному етапі. Прихід до влади О. Шольца.

Література:

1. Ахтамзян А.А. Федеративная Республика Германия в конце XX в. // Новая и новейшая история. – 1999. – №4.

2. Горбань А. Радянізація суспільного укладу селянства Східної Німеччини (1944-1953) // Історія України. – 2002. - № 17.

3. Гулевич В.Н. Класи і політичні партії ФРН. – К., 1975.

4. Долгилевич Р.В. Вопрос о статусе Берлина. 1944-1990 годы. // Новая и новейшая история. – 2011. - № 3.

5. Іваницька О.П. Новітня історія країн Європи та Америки (1945-2002). Навчальний посібник. – К., 2003.

6. Как принималось решение о возведении берлинской стены // Новая и новейшая история. – 1999. – №2.

7. Кривонос Р. Німеччина після виборів 1998 р. проблеми і перспективи // Людина і політика. –1999. – №1.

8. Ключкович А. Вплив політичних партій та функціонування парламентсько-урядової системи в сучасній Німеччині // Сучасна українська політика. – К., 2007. - Вип. 10.

9. Максимычев И. Конец Берлинской стены // Международная жизнь. – 1991. – №2.

10. Наринский М.М. Берлинский кризис (1948-1949 гг.). Новые документы из российских архивов // Новая и новейшая история. – 1995. – №3.

11. Наринский М.М. М.С. Горбачев и объединение Германии. По новым материалам // Новая и новейшая история. – 2004. - № 1.

12. Орлов Б.С. Политический портрет Герхарда Шредера. – М., 1999.

Павлов Н. Германский вопрос и «общеевропейский дом» // Мировая экономика и международные отношения. – 1990. - № 6.

13. Петелин Б.В. Объединение Германии 1989-1900 гг.: историографический апект // Новая и новейшая история. – 2003. – № 1.

14. Потапов А.В. Кризис ГДР в 80-х годах и объединение Германии // Новая и новейшая история. – 1991. - № 5.

15. Примуш М. У формі партійної держави: ХДС і СДПН у партійно-політичній системі ФРН // Політика і час. – 2001. - № 1.

16. Хавкин Б.Л. Берлинское жаркое лето 1953 года // Новая и новейшая история. – 2004. - № 2.

17. Шерстяной Э. Вызревание политического кризиса в ГДР в 1953 году // Новая и новейшая история. – 2006. - № 2.

Семінарське заняття № 27

Італія після Другої світової війни.

План

1. Повоєнне становище та економічна реконструкція.
2. Проголошення республіки. Посилення політичної боротьби в країні.
3. Італійське «економічне диво» 1950 - 1960-х років.
4. Правління «лівого центру» (1963-1976 рр.).
5. Діяльність коаліції «національної солідарності» (1976-1979 рр.).
6. Економічний і політичний розвиток Італії за уряду Б. Краксі.
7. Нові тенденції в політичній сфері країни. Перебування при владі С. Берлусконі.
8. Італія на сучасному етапі.

Література:

1. Александров В.В. Новейшая история стран Европы и Америки 1945-1986 гг. Учебное пособие для студентов исторических факультетов вузов. – М., 1988.

2. Виноградов А. Великие державы и мирное урегулирование с Италией в 1945-1947 годах // Вопросы истории. – 1987. – №7.

3. Газін В. П., Копилов С.А. Новітня історія країн Європи та Америки. 1945-2002 роки: Навч. посіб. – К., 2004.

4. Давлетов А.Р., Харченко О.В. Политическая история Европы XX – начала XXI века. Учебное пособие. – Запорожье, 2007.

5. Іваницька О.П. Новітня історія країн Європи та Америки (1945-2002). Навчальний посібник. – К., 2003.

6. Кальвокоресси П. Мировая политика после 1945 года: В 2 т. – М., 2000.

7. Комолова Н.П. Новейшая история Италии: Пособие для учителей. – М., 1970.

8. Лисовский Ю.П. Италия от фашизма к демократии. Трудные пути послевоенной перестройки. – М., 1990.

9. Лозовицький О. Addio, прем'єре Берлусконі - chao, «сірий кардинале» Сільвіо! // Зовнішні справи. – 2011. - № 11-12.

10. Мицик Л.М., Кузьменко Ю.В. Новітня історія країн Європи та Америки (1918-2007). Навчальний посібник для самостійної роботи студента. – К., 2008.

11. Новітня історія країн Європи і Америки: Збірник матеріалів для самостійної роботи студентів / Укладач Л.М. Мицик. – Ніжин, 2003.

12. Примуш М. Через тюрми до влади. Італійська партійно-політична система в період між Першою та Другою республіками // Політика і час. – 2001. – №5.

13. Спессо Р. Итальянская экономика с послевоенных лет до наших дней. – М., 1987.

Семінарське заняття № 28

США від 1945 р. до наших днів.

План

1.США після Другої світової війни. Зміцнення міжнародного статусу.

2. Внутрішня та зовнішня політика адміністрації Г. Трумена. Маккартизм.

3. США за президента Д. Ейзенхауера. «Доктрина Ейзенхауера».

4. Демократи при владі (1961-1968 рр.).

5. Правління республіканців в період 1969-1976 років. Доктрина Ніксона.

6. Спроби подолання економічної депресії та нова зовнішньополітична доктрина США за Дж. Картера.

7. США на рубежі 1970-1980-х років. «Рейганоміка»

8. США наприкінці XX – на початку XXI століть.

Література:

1. Абрамов Ю.К. Американская партийная модель (основные характеристики) // США. – 1992. - № 2.

2. Антонова Л.А. О новых тенденциях в республиканской партии // США. – 1990. -№ 7.

3. Біл Клінтон – 42-й президент США. // Президент. – 1999. - № 1.

4. Джордж Буш: «Бог хочет, чтобы я стал президентом» //Азия и Африка сегодня. – 2007. - № 6.

5. Длябега І . Президентські перегони у США // Зовнішні справи. – 2008. - № 3.

6. Егорова Е. Президент Буш // Диалог. – 1990. - № 15.

7. Зернецька О. Переможна зброя нового господаря Білого Дому (Барак Обама) // Зовнішні справи. – 2008. - № 12.

8. Іваницька О.П. Новітня історія країн Європи та Америки (1945-2002). Навчальний посібник.- Вінниця, 2003.

9. Иванян Э.А. Последний кризис президента Никсона// Вопросы истории. – 1978. - № 12.

10. Лапшина И.К. Феномен разделенного правления в США // Новая и новейшая история. -2006. - № 4.

11. Никитин В.А. Макартизм – обозрение кризиса буржуазной демократии в США // Новая и новейшая история. -1966. - № 26.

12. Никонов В.А. Рональд Рейган // Вопросы истории. – 1989. - № 2.

13. Петрусенко В. Имперский курс зеркале дневников Д. Эйзенхауера. // Междкнародная жизнь. – 1983. - № 28.

14. Смолянюк В. Незамінний елемент державної могутності (Військово-політичні орієнтири 43-го Президента США) // Політика і час. – 2001. - № 4.

15. Скоблик В. Президент Дж. Кеннеді і революція громадських прав // Науковий вісник Ужгородського ун-ту. Серія: Історія. Вип. 19. – Ужгород, 2007.

16. Согрин В.В. США в XX веке. Тенденции и итоги общественно-политического развития. // США-Канада: экономика, политика, культура. - 1999.- № 9.

17. Фесенко М., Рибченко Т. Річниця діяльності Президента США Б. Обами: перемоги та поразки // Зовнішні справи. – 2009. - № 12.

18. Шейм Д. Америка – заложник мафии: убийство президента Джона Кеннеди. // США. – 1989. - № 5.

19. 16 січня – 70 років тому народився Мартин Лютер Кінг – молодший // Людина і світ. – 1999. - № 21.

20. Юрченко С. «План Маршала» у ретроспективі і проблема допомоги при соціально-економічних трансформаціях // Дослідження світової політики: Зб. наук. праць. - Вип. 22 – К., 2003.

21. Яковлев Н.Н. Д. Эйзенхауер: политический портрет // Новая и новейшая история. – 1968. - № 96.

Семінарське заняття № 29

Суспільно-політичний розвиток Канади на сучасному етапі.

План

1. Економічний і політичний розвиток країни в післявоєнний період.

2. Становище Канади в 1950-1960-ті роки. Курс на «канадизацію» економіки.

3. Зовнішня політика. Вступ до НАТО, участь у корейській війні.

4. Проблема Квебеку: шляхи вирішення.

5. Внутрішня та зовнішня політика Канади у 1970-ті рр. П. Трюдо.

6. Канада у 1980-ті рр. Нова конституція. Б. Малруні.

7. Вибори 1993 року. Повернення до влад лібералів. Уряд Ж. Кретьєна.

8. Канада наприкінці XX – на початку XXI ст.

Література:

1. Газін В. П., Копилов С.А. Новітня історія країн Європи та Америки. 1945-2002 роки: Навч. посіб. – К., 2004.

2. Данилов С.Ю. Двухпартийная система Канады: тенденции развития. – М., 1982.

3. Дюрозель Жан-Батіст. Історія дипломатії від 1919 р. до наших днів. - К., 1995.

4. Кальвокоресси П. Мировая политика после 1945 года: В 2 т. – М., 2000.

Киссинджер Г. Дипломатия. – М., 1997.

5. Канада – США: экономические и политические отношения. – М., 1983.

6. Мицик Л.М., Кузьменко Ю.В. Новітня історія країн Європи та Америки (1918-2007). Навчальний посібник для самостійної роботи студента.- К., 2008.

57. Немова Л.А. Канада: фіскальній федералізм и социальная політика // США: економика, політика, культура. – 2000. - № 1.

8. Попов В.В. Канада в международном разделении труда // США. – 1991. - № 3.

9. Современная внутренняя политика Канады. – М., 1986.

10. Сороко-Цюпа О.С. История Канады: Учебн. пособие для студ. вузов, обуч. по спец. «История». – М.: Высш. школа, 1985.

11. США і Канада // Історія України. – 2007. - № 21-24.

12. Тишков В.А., Кошелев Л.В. История Канады. – М.: Мысль, 1982.

6. Самостійна робота: зміст та методичні рекомендації щодо її виконання (для студентів зішаної форми навчання)

Самостійна робота

Денна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1. Західна Європа та Північна Америка наприкінці XV – на початку XVIII ст.		
1	Тема 1. Вступ. Основні тенденції розвитку Європи в ранній Новий час. Країни Західної Європи в XVI – першій половині XVII ст.	11
2	Тема 2. Західноєвропейські держави в період модернізації. Війна за незалежність в Північній Америці та утворення США.	9
Кредит 2. Західна Європа та Північна Америка наприкінці XVIII – на початку XX ст.		
3	Тема 3. Французька революція кінця XVIII ст. Франція в роки Консульства і Першої імперії.	1
4	Тема 4. Країни Європи з 1815 по 1847 рр. Революції 1848-1849 рр. Європа та США в др.пол. XIX ст.	1
5	Тема 5. Завершення формування індустріального суспільства.	2
6	Тема 6. Країни Європи та Америки в добу Першої світової війни.	2
Кредит 3. Демократичні країни Європи та Америки в міжвоєнний період.		
7	Тема 7. Світ після Першої світової війни. Паризька мирна конференція 1919-1920 рр.	1

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
8	Тема 8. Велика Британія між двома світовими війнами	4
9	Тема 9. Франція після Першої світової війни	3
10	Тема 10. США в 20-30-ті рр. ХХ ст.	4
Кредит 4. Тоталітарні країни Європи в міжвоєнний період.		
11	Тема 11. Німеччина у 1918-1939 рр.	6
12	Тема 12. Італія між Першою та Другою світовими війнами.	6
13	Тема 13. Іспанія з 1918 до кінця 1930-х років.	6
Кредит 5. Друга світова війна (1939-1945 рр.).		
14	Тема 14. Країни Європи та Америки в роки Другої світової війни (1939-1945 рр.)	24
Кредит 6. Світ після Другої світової війни.		
15	Тема 15. Основні тенденції розвитку світу після Другої світової війни.	22
Кредит 7. Провідні країни Європи після 1945 року.		
16	Тема 16. Внутрішня та зовнішня політика Великобританії в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.	2
17	Тема 17. Внутрішня та зовнішня політика Франції в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.	1
18	Тема 18. Внутрішня та зовнішня політика Німеччини в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.	2
19	Тема 19. Внутрішня та зовнішня політика Італії в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.	1
Кредит 8. Країни Північної Америки після 1945 року.		
20	Тема 20. Внутрішня та зовнішня політика США в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.	9
21	Тема 21. Внутрішня та зовнішня політика Канади в другій	9

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	половині XX – на початку XXI ст.	
	Усього:	**126**

Заочна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1. Західна Європа та Північна Америка наприкінці XV – на початку XVIII ст.		
1	Тема 1. Вступ. Основні тенденції розвитку Європи в ранній Новий час. Країни Західної Європи в XVI – першій половині XVII ст.	13
2	Тема 2. Західноєвропейські держави в період модернізації. Війна за незалежність в Північній Америці та утворення США.	15
Кредит 2. Західна Європа та Північна Америка наприкінці XVIII – на початку XX ст.		
3	Тема 3. Французька революція кінця XVIII ст. Франція в роки Консульства і Першої імперії.	7
4	Тема 4. Країни Європи з 1815 по 1847 рр. Революції 1848-1849 рр. Європа та США в др.пол. XIX ст.	5
5	Тема 5. Завершення формування індустріального суспільства.	6
6	Тема 6. Країни Європи та Америки в добу Першої світової війни.	8
Кредит 3. Демократичні країни Європи та Америки в міжвоєнний період.		

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
7	Тема 7. Світ після Першої світової війни. Паризька мирна конференція 1919-1920 рр.	7
8	Тема 2. Велика Британія між двома світовими війнами	6
9	Тема 3. Франція після Першої світової війни	5
10	Тема 4. США в 20-30-ті рр. ХХ ст.	6
Кредит 4. Тоталітарні країни Європи в міжвоєнний період.		
11	Тема 5. Німеччина у 1918-1939 рр.	8
12	Тема 6. Італія між Першою та Другою світовими війнами.	10
13	Тема 13. Іспанія з 1918 до кінця 1930-х років.	10
Кредит 5. Друга світова війна (1939-1945 рр.).		
14	Тема 14. Країни Європи та Америки в роки Другої світової війни (1939-1945 рр.)	28
Кредит 6. Світ після Другої світової війни.		
15	Тема 15. Основні тенденції розвитку світу після Другої світової війни.	28
Кредит 7. Провідні країни Європи після 1945 року.		
16	Тема 16. Внутрішня та зовнішня політика Великобританії в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.	6
17	Тема 17. Внутрішня та зовнішня політика Франції в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.	7
18	Тема 18. Внутрішня та зовнішня політика Німеччини в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.	6
19	Тема 19. Внутрішня та зовнішня політика Італії в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.	7
Кредит 8. Країни Північної Америки після 1945 року.		
20	Тема 20. Внутрішня та зовнішня політика США в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.	11

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
21	Тема 21. Внутрішня та зовнішня політика Канади в другій половині XX – на початку XXI ст.	15
	Усього:	**214**

Кредит 1

ІНДЗ 1

Глосарій + Хронологія.

Завдання.

По темам до предмету скласти термінологічний словник та хронологічний довідник (до кожної теми окремо).

Тема 1. Вступ. Основні тенденції розвитку Європи в ранній Новий час; Країни Західної Європи в XVI – першій половині XVII ст.; Західноєвропейські держави в період модернізації; Війна а незалежність в Північній Америці та утворення США.

Термінологічний словник:

Термін – значення;

…….

…….

Хронологічний довідник:

Дата – подія;

…….

…….

ТВ 1

Питання і завдання:

1. Які соціально-економічні наслідки мали Великі географічні відкриття для країн Європи.

2. Проаналізуйте шляхи і методи первісного нагромадження капіталу.

3. Проаналізуйте образотворче мистецтво, архітектуру, літературу, освіту, науку європейських країн XVI – XVII ст.

4. Розкрийте причини і мету реформаційного руху в Європі.

5. Прослідкуйте етапи і результати Селянської війни в Німеччині 1524-1525 рр.

6. Розкрийте підсумки Контрреформації в Європі.

7. Простежте основні етапи Нідерландської революції. З'ясуйте наслідки і значення Нідерландської революції.

8. Поясніть, чому Реформацію в Англії називають «королівською»?

9. Визначте причини громадянських війн у Франції. Як завершились громадянські війни.

10. Проаналізуйте міжнародні відносини XVI –початку XVII ст. В чому полягає система європейського балансу.

11.Проаналізуйте Вестфальський мирний договір 1648 р. та розкрийте його значення.

12. Порівняйте ідеї Просвітництва та гуманізму.

13. Розкрийте причини та історичне значення англійської революції середини XVII ст.

14. Назвіть чинники зміцнення французького абсолютизму, його особливості і характерні ознаки.

15. Розкрийте основні положення Декларації незалежності США.

Кредит 2

ІНДЗ 2

Глосарій + Хронологія.

Завдання.

По кредитам до предмету скласти термінологічний словник та хронологічний довідник (до кожного кредиту окремо).

По темам: Французька революція кінця XVIII ст.; Франція в роки Консульства і Першої імперії; Країни Європи з 1815 по 1847 рр. Революції 1848-1849 рр.; Європа та США в др..пол. XIX ст.; Завершення формування індустріального суспільства; Країни Європи та Америки в добу Першої світової війни.

Термінологічний словник:

Термін – значення;

…….

…….

Хронологічний довідник:

Дата – подія;

…….

…….

Творча робота 2:

Питання і завдання:

1. Визначте, на які стани поділялось французьке суспільство.
2. Проаналізуйте основні позиції якобінців, кордельєрів, фельянів, монтаньярів, жирондистів.
3. Запишіть основні положення Конституції 1799 р.
4. Визначте основні положення конкордату 1801 р.
5. Окресліть характер і мету наполеонівських воєн.
6. Окресліть, які течії були в англійському чартистському русі та які етапи він пройшов.
7. Висвітліть основні завдання революції 1848-1849 рр. в Італії, Німеччині та Австрійській імперії.
8. Проаналізуйте політичні течії Італії у період об'єднання.
9. Розкрийте причини франко-пруської війни.
10. Охарактеризуйте причини виникнення та зростання аболіціоністського руху в США.
11. Розкрийте основні положення «доктрини Монро».
12. Розкрийте етапи громадянської війни 1861-1865 рр.
13. Проаналізуйте, в чому полягала економічна і соціальна політика Бісмарка в Німеччині.
14. Розкрийте, яким чином здійснювався перехід Німеччини до «світової політики».
15. Охарактеризуйте, в чому полягають розбіжності між лібералами та консерваторами в Англії наприкінці XIX – на початку XX ст.
16. Розкрийте головні положення зовнішньополітичного курсу Т. Рузвельта в США.
17. Визначте, в чому полягала «нова демократія» В. Вільсона в США.
18. Визначте причини початку Першої світової війни.
19. Висвітліть причини вступу у війну США в 1917 р.
20. Проаналізуйте умови Комп'єнського перемир'я .

Кредит 3

ІНДЗ 3

Глосарій + Хронологія.

Завдання.

По темі «Демократичні країни Європи та Америки між двома світовими війнами» **скласти термінологічний словник та хронологічний довідник (за формою).**

Термінологічний словник:

Термін – значення;

…….

…….

Хронологічний довідник:

Дата – подія;

…….

…….

Творча робота № 3

Питання і завдання:

1. Визначте становище Англії після Першої світової війни.

2. Проаналізуйте, яким чином лейбористська партія доступилася до влади в Англії.

3. Висвітліть причини страйку шахтарів 1926 року.

4. У чому суть так званої Ірландської проблеми, що загострилася в повоєнній Великобританії.

5. Розкрийте наслідки Першої світової війни для Франції.

6. Як ви вважаєте, чи була залежність між соціальною політикою урядів Франції і надходженнями репараційних платежів.

7. Охарактеризуйте французький фашизм.

8. Обгрунтуйте фактори, що призвели до створення Народного фронту в країні.

9. Проаналізуйте яким чином змінився статус США після Першої світової війни.

10. Визначте, із правлінням якої партії пов'язаний період «процвітання». 11. Назвіть президентів США цього періоду.

12. Окресліть становище США в роки «Великої депресії».

13. Назвіть основні положення «нового курсу Рузвельта».

Кредит 4

ІНДЗ 4

Глосарій + Хронологія.

Завдання.

По темам «Тоталітарні країни Європи у 1918-1945 рр.» **скласти термінологічний словник та хронологічний довідник (за формою).**

Термінологічний словник:

Термін – значення;

…….

…….

Хронологічний довідник:

Дата – подія;

…….

…….

ІНДЗ 4

Глосарій + Хронологія.

Завдання.

По темам «Тоталітарні країни Європи у 1918-1945 рр.» **скласти термінологічний словник та хронологічний довідник (за формою).**

Термінологічний словник:

Термін – значення;

…….

…….

Хронологічний довідник:

Дата – подія;

…….

…….

Творча робота № 4

Питання і завдання:

1. Проаналізуйте основні завдання листопадової революції 1918 р. в Німеччині.

2. Окресліть чинники встановлення Баварської радянської республіки.

3. Назвіть основні положення Веймарської конституції.

4. Поясніть роль масових організацій, створених нацистами в Німеччині.

5. Проаналізуйте причини виникнення фашизму в Італії.

6. Похід Муссоліні на Рим: це була боротьба за владу чи отримання влади?

7. Охарактеризуйте корпоративну систему Італії.

8. Розкрийте зміст Латеранської угоди 1929 року.

9. Поясніть, що являла собою повоєнна Іспанія.

10. Окресліть основні складові диктатури Прімо де Рівери.

11. Проаналізуйте діяльність уряду Народного фронту в Іспанії.

12. Висвітліть причини громадянської війни 1936-1939 рр. в Іспанії.

Кредит 5

ІНДЗ 5

Глосарій + Хронологія.

Завдання.

По темі «Країни Європи та Америки в роки Другої світової війни (1939-1945 рр.)» **скласти термінологічний словник та хронологічний довідник (за формою).**

Термінологічний словник:

Термін – значення;

…….

…….

Хронологічний довідник:

Дата – подія;

…….

…….

Творча робота № 5

Питання і завдання:

1. Проаналізуйте причини Другої світової війни, визначте, хто несе відповідальність за її розв'язання. Складіть таблицю хронології подій.

2. Поясніть, чому Черчилль, попри своє негативне ставлення до комуністичних ідей, відразу після нападу Німеччини на СРСР оголосив про всіляку підтримку останнього і навіть про союз з ним.

3. З'ясуйте, що було спільного і особливого в характері окупаційних режимів в країнах Західної Європи і на території СРСР.

4. Охарактеризуйте причини та основні етапи утворення антигітлерівської коаліції держав.

5. Розкрийте значення відкриття Другого фронту в Європі.

6. З'ясуйте, що зумовило вступ СРСР у війну проти Японії.

Кредит 6

ІНДЗ 6

Глосарій + Хронологія.

Завдання.

По темі «Основні тенденції розвитку світу після Другої світової війни» **скласти термінологічний словник та хронологічний довідник (за формою).**

Термінологічний словник:

Термін – значення;

…….

…….

Хронологічний довідник:

Дата – подія;

…….

…….

Творча робота № 6

Питання і завдання:

1. Визначте, який вплив мала поляризація суспільно-політичних систем у післявоєнному світі?

2. Окресліть основні завдання та результати Нюрнберзького й Токійського судових процесів.

3. Висвітліть спільні та особливі риси демократичних революцій кінця 1980-х – початку 1990-х років в країнах ЦСЄ.

4. Назвіть причини деколонізаціїї після Другої світової війни та заповніть таблицю «Етапи деколонізації після Другої світової війни».

5. Проаналізуйте, що зумовило появу Руху неприєднання.

6. Окресліть наслідки плану Маршалла для країн Європи.

7. Визначте, що являв собою «план Шумана» в розгортанні інтеграційних процесів у Європі.

8. Визначте перші кроки до «залізної завіси»: від фултонської промови до «доктрини Трумена».

9. Поясніть значення терміну «холодна війна». Окресліть причини її виникнення. З'ясуйте, чи завершилась «холодна війна» наприкінці 1980-х рр.

10. Назвіть мету створення НАТО і ОВД. Який блок витримав випробування часом?

Кредит 7

ІНДЗ 7

Глосарій + Хронологія.

Завдання.

По темі «Внутрішня та зовнішня політика Великобританії в др.пол. XX - на початку XXI ст.», **«**Внутрішня та зовнішня політика Франції в др.пол. XX - на початку XXI ст.», **«**Внутрішня та зовнішня політика Німеччини в др.пол. XX - на початку XXI ст.», **«**Внутрішня та зовнішня політика Італії в др.пол. XX - на початку XXI ст.», **скласти термінологічний словник та хронологічний довідник (за формою).**

Термінологічний словник:

Термін – значення;

…….

…….

Хронологічний довідник:

Дата – подія;

…….

…….

Творча робота № 7

Питання і завдання:

1. Проаналізуйте особливості британської партійної системи після Другої світової війни.

2. Окресліть економічний розвиток країни у 1960-70-х роках та визначте сутність «англійської хвороби».

3. Визначте значення терміну «тетчеризм» та розкрийте його суть.

4. Обгрунтуйте позиції сторін у Фолклендському військовому конфлікті 1982 року.

5. Охарактеризуйте витоки проблеми Ольстеру.

6. Розкрийте причини падіння режиму Четвертої республіки Франції.

7. Визначте, в чому полягає державна доктрина «голлізму».

8. Охарактеризуйте основне завдання Ш. де Голля в зовнішній політиці.

9. Проаналізуйте підсумки Другої світової війни для Німеччини.

10. Розкрийте причини Берлінської кризи 1948-1949 рр. Розкол Німеччини був історично неминучим чи ні?

11. Визначте чинники німецького «економічного дива».

12. Охарактеризуйте історичні передумови та політичні механізми об'єднання Німеччини.

13. Охарактеризуйте наслідки та результати Другої світової війни для Італії.

14.Проаналізуйте причини італійського «економічного дива».

Кредит 8

ІНДЗ 8

Глосарій + Хронологія.

Завдання.

По темі «Внутрішня та зовнішня політика США в др.пол. XX - на початку XXI ст.», «Внутрішня та зовнішня політика Канади в др.пол. XX - на початку XXI ст.» **скласти термінологічний словник та хронологічний довідник (за формою).**

Термінологічний словник:

Термін – значення;

…….

…….

Хронологічний довідник:

Дата – подія;

…….

…….

Творча робота № 8

Питання і завдання:

1. Проаналізуйте здобутки і суперечності американської демократії. Чи це універсальна модель демократії?

2. Як розумієте вислів щодо США «держава загального добробуту». Міфи і реалії сучасної Америки.

3. Розкрийте значення політики «маккартизму» та її наслідки.

4. Визначте складові Уотергейтської справи в США.

5. Окресліть економічну політику в країні, що має назву «рейганоміка».

6. Охарактеризуйте внутрішньополітичні і зовнішньополітичні наслідки трагедії 11 вересня 2001 р. в США.

7. Складіть таблицю перебування при владі президентів США, з урахуванням їх внутрішньої та зовнішньої політики.

8. Проаналізуйте політичний розвиток Канади у повоєнний період.

9. Висвітліть складові Квебекської проблеми в Канаді.

10. Складіть таблицю перебування при владі урядів Канади, з урахуванням їх внутрішньої та зовнішньої політики.

Методичні рекомендації щодо виконання самостійної роботи

Змішане навчання з дисципліни «Історія країн Західної Європи та Америки», відбувалось з використанням Zoom та Moodle платформ. Для дисципліни «Історія країн Західної Європи та Америки» було створено сайт для онлайн-навчання, де студенти отримали можливість доступу до навчальних матеріалів (текстів лекцій, завдань до семінарських та самостійних робіт і т.ін.). Спілкування із студентами в процесі вивчення курсу відбувалось через повідомлення, форуми, чати. Студенти мали можливість завантажувати файли з виконаними завданнями. Викладач, використовуючи формати doc та .pdf , а також відео і аудіо презентаційні матеріали в різних форматах та через додаткові плагіни, додавала різноманітні елементи курсу. Викладач використовувала тестування, автоматизацію процесу перевірки знань та інші програмні засоби для дистанційного навчання.

Самостійна робота студентів займає важливе місце у системі сучасної вищої освіти. З усіх видів навчальної діяльності саме вона значною мірою забезпечує формування самостійності як провідної риси особистості студента. Самостійна робота має завершувати завдання після всіх інших видів навчальної діяльності. СРС має навчальне, особисте та суспільне значення, адже знання, що не стали об’єктом власної діяльності, не можуть вважатися дійсним надбанням людини.

Формуванню самостійності студента, розвитку здібностей, вмінь, знань та навичок сприяє саме самостійна робота. Вона є багатоаспектним процесом, що забезпечує перехід від, переважно, виконавчої репродуктивної діяльності студентів до пошукових, творчих початків на всіх етапах навчання у ЗВО. Самостійна робота з дисципліни «Історія країн Західної Європи та

Америки» здійснюється в наступних видах: самостійне вивчення теоретичного матеріалу, розв'язання запропонованих завдань і т.ін.

Оскільки обсяг аудиторних занять не дозволяє розглянути на аудиторних заняттях абсолютно всі аспекти предмету «Історія країн Західної Європи та Америки», для більш ретельного оволодіння навчальним матеріалом, необхідна правильна організація самостійної роботи. Виконання самостійної роботи, крім того, багато в чому визначає успішність складання сесії й наступної практичної діяльності, тому що саме виконання самостійної роботи сприяє отримання студентами навичок практичної діяльності.

Самостійна робота у ЗВО допомагає реалації загально предметних і фахових компетенцій студентами, а також програмних результатів навчання. Основою самостійної роботи студентів є такі принципи, як розвиток творчої діяльності, цільове планування, особистісно-діяльнісний підхід. Самостійна робота з дисципліни виконується під керівництвом викладача, який здійснює аудиторну роботу в навчальній групі.

Самостійна робота студентів повинна бути виконаною особисто студентом; бути закінченою розробкою, де розкриваються й аналізуються актуальні проблеми з певної теми або її окремих аспектів; демонструвати достатню компетентність автора в розкритті питань, що досліджуються; мати навчальну, наукову, й/або практичну спрямованість і значимість; містити певні елементи новизни; самостійна письмова робота оформляється відповідно до вимог кафедри історії факультету педагогіки та психології МНУ імені В.О. Сухомлинського.

Правила виконання самостійної роботи:

− перед виконанням самостійної роботи потрібно повністю ознайомитися зі змістом завдання, підібрати потрібну літературу, визначити усі параметри виконання завдання.

− результатом виконання самостійної роботи є виконане завдання та звіт, який виконується з використанням комп'ютерної техніки та надрукований на папері формату А4. Оформлення звіту: шрифт − Times New

Roman; розмір шрифту − 14 кегель; інтервал між рядками − півтора; абзац − 12,5 мм, поля: верхнє і нижнє – 20 мм, ліве – 30 мм, праве – 15 мм; нумерація сторінок – з правої сторони нижнього поля.

− після перевірки кожного завдання викладачем студент зобов'язаний усунути допущені помилки, інакше він не допускається до виконання наступного завдання.

− всі види самостійної роботи повинні бути здані у встановлений графіком термін, за результатами чого викладач виставляє оцінку в журнал.

Планування та організація часу при виконанні самостійної роботи:

Раціональне планування і організація самостійної роботи студентів є найважливішою умовою її ефективності та спрямовано на формування логічно сформованої і ефективної системи організації самостійної роботи та її оцінки. Самостійна робота студентів виконує в навчальному процесі декілька функцій:

1) розвиваючу (підвищення культури розумової праці, привчання до творчих видів діяльності, вдосконалення інтелектуальних здібностей студентів);

2) інформаційно-навчальну (навчальна діяльність на аудиторних заняттях, непідкріплена самостійною роботою, стає мало результативною);

3) орієнтуючу і стимулюючу (процесу навчання надається прискорення і мотивація);

4) виховну (формуються і розвиваються професійні якості фахівця);

5) дослідницьку (новий рівень професійно-творчого мислення).

Ефективність самостійної роботи визаначається її організацією і реалізацією в освітньому процесі, коли вона виступає як цілісна система на всіх етапах навчання. Об'єктивними закономірностями організації самостійної роботи студентів є такі: творча складова самостійної роботи зростає в міру навчання; в процесі організації самостійної роботи виникає потреба в методичному забезпеченні; застосування інформаційних

технологій стає частиною організації і моніторингу самостійної роботи студентів на всіх її етапах.

Студент набуває навиків самоорганізації, самоконтролю, самоврядування, саморефлексії і стає активним самостійним суб'єктом навчальної діяльності в процесі самостійної роботи. Самостійна робота має важливий вплив на формування особистості майбутнього фахівця. Він виконує самостійну роботу за особистим індивідуальним планом, в залежності від його підготовки, часу та інших умов. Студенти ЗВО в процесі навчання самостійно планує режим своєї роботи з урахуванням часу роботи бібліотеки, профільних лабораторій, комп'ютерних класів і т.п.

Ворганізації позааудиторної самостійної роботи першим завданням є складання розкладу. Студенту доцільно вибрати щось середнє за складністю на початковому етапі виконання роботи, після чого перейти до більш важких, з його погляду, завдань, легкі залишивши наостанок. Розумову працю необхідно не тільки правильно організувати, а й стимулювати, важливо вміти підтримувати стійку увагу до досліджуваного матеріалу. Вироблення уваги вимагає значних вольових зусиль від студента, стійка увага з'являється тоді, коли людина ставиться до справи з інтересом. Потрібно правильно організувати свої заняття за часом: приблизно 50 хвилин виділяти на роботу, 5-10 хвилин – на перерву, після 3 годин роботи більша за часом перерва у 20-25 хвилин. В іншому випадку наростаюча втома спричинить до нестійкісті уваги. Організація активного відпочинку передбачає чергування розумової та фізичної діяльності, що відновлює працездатність людини.

Послідовність дій студента під час виконання самостійної роботи:

1) планування навчальної діяльності та її методична підготовка;

2) здійснення цієї діяльності та її супровід;

3) контроль, аналіз результатів (з можливими змінами в плануванні самостійної роботи).

Робоча програма визначає зміст вивчення дисципліни «Історія країн Західної Європи та Америки». Інформативну частину навчання складають

навчальні посібники, конспекти лекцій у паперовій та електронній формі, план, зміст та методичні рекомендації до проведення практичних занять, методичні рекомендації до виконання самостійної та індивідуальної науково-дослідної робіт, перелік рекомендованої до вивчення літератури, ресурси мережі Інтернет.

У рекомендаціях до практичних занять з дисципліни «Історія країн Західної Європи та Америки» міститься план занять, завдання для виконання практичних робіт та перелік питань для самостійного опрацювання матеріалу, що допомагає студентові ознайомитися із сутністю питань, на основі яких базується виконання завдань практичних робіт. Окрім цього, у даних методичних рекомендаціях можна ознайомитися з питаннями, що виносяться на обговорення та списком літератури, необхідної для цілеспрямованої роботи студента при підготовці до наступного практичного заняття.

Рекомендації щодо роботи з літературою для СРС

Інформаційними джерелами вивчення навчальної дисципліни «Історія країн Західної Європи та Америки» є ресурси мережі Інтернет і друковані підручники, а також посібники. Основна частина матеріалу в Інтернеті розрахована на професіоналів, тому при вивченні навчальної дисципліни спочатку необхідно користуватися літературою навчального характеру.

У процесі роботи над темою тлумачення незнайомих слів і спеціальних термінів слід знаходити у фаховій літературі, термінологічних словниках. Незрозумілі місця, фрази, вирази доречно перечитувати декілька разів, щоб зрозуміти їх зміст. Після прочитання тексту необхідно: усвідомити зв’язок між теоретичними положеннями і практикою; закріпити прочитане у свідомості; пов’язати нові знання з попередніми у даній галузі; перейти до заключного етапу засвоєння і опрацювання – записам. Записи необхідно вести розбірливо і чітко. Вони можуть бутикороткі або розгорнуті залежно від рівня знань студента, багатства його літературної і професійної лексики, навичок самостійної роботи з книгою.

Для зручності користування записами необхідно залишати поля для заміток і вільні рядки для доповнень. Записи не повинні бути одноманітними. В них необхідно виділяти важливі місця, головні слова, які акцентуються різним шрифтом або різним кольором шрифтів, підкреслюванням, замітками на полях, рамками, стовпчиками тощо. Записи можуть бути у вигляді конспекту, простих або розгорнутих тез, цитат, виписок, систематизованих таблиць, графіків, діаграм, схем.

Підготовка до контролю СРС

Контрольні заходи включають поточний і підсумковий контроль знань студентів. Поточний контроль є органічною частиною навчального процесу і проводиться під час лекцій та практичних занять.

Форми поточного контролю:

1. Усна співбесіда за матеріалами розглянутої теми на початку практичного заняття з оцінкою відповідей студентів (5-10 хв.);
2. Письмове фронтальне опитування студентів на початку чи наприкінці практичного заняття (5-10 хв.). Відповіді перевіряються і оцінюються викладачем у позааудиторний час;
3. Перевірка виконання завдань;
4. Тестова перевірка знань студентів;
5. Кредитний контроль;
6. Інші форми.

При кредитно-трансферній системі навчання теми самостійної роботи входять у кредит, який контролюються після закінчення логічно завершеної частини лекцій та інших видів занять з дисципліни «Історія країн Західної Європи та Америки» та їх результати враховуються при виставленні підсумкової оцінки.

Порядок оформлення та захисту самостійної роботи

Самостійна робота подається у друкованому форматі на папері формату А4. Оформлення: шрифт − Times New Roman; розмір шрифту − 14 кегель; інтервал між рядками − півтора; абзац − 12,5 мм, поля: верхнє і нижнє

– 20 мм, ліве – 30 мм, праве – 15 мм; нумерація сторінок – з правої сторони нижнього поля.

Структура подання:

− титульна сторінка (додаток А);

− формулювання завдання;

− виклад ходу міркувань (розв’язання завдання);

− результати виконання завдання;

− література (за необхідності).

Самостійна робота подається викладачу не пізніше ніж за 1 тиждень до закриття кредиту (заліку/іспиту) в друкованому вигляді. Оцінка за самостійну роботу виставляється на заключному занятті з навчальної дисципліни на основі попереднього ознайомлення викладача зі змістом самостійної роботи. Оцінка за самостійну роботу є обов’язковою складовою підсумкової оцінки з навчальної дисципліни.

Критерії оцінювання СРС:

− завдання зроблене повністю та здане вчасно, якісно оформлено звіт (відмінно);

− завдання зроблене, але є незначні помилки в розв’язуванні завдання (добре);

− завдання зроблене, але є не є незначні помилки в процесі розв’язку завдання (задовільно);

− завдання зроблене, але є суттєві помилки в його розв’язку / завдання не виконане або тільки розпочато його розв’язання (незадовільно).

7. Реферативні дослідження та методичні рекомендації до написання рефератів (для студентів зішаної форми навчання)

Реферативні дослідження

І семестр

1. Великі географічні відкриття.
2. Реформація та контрреформація.
3. Епоха Відродження.
4. Селянська війна в Німеччині (1524-1525 р.).
5. Франція в XVI – на початку XVII ст.
6. Англія в XVI – на початку XVII ст.
7. Іспанія в XVI – на початку XVII ст.
8. Нідерландська революція XVI ст.
9. Тридцятилітня війна (1618-1648 рр.).
10. Промислова революція в Англії.
11. Епоха Просвітництва.
12. Утворення Сполучених Штатів Америки
13. Внутрішня політика Наполеона Бонапарта.
14. Чартистський рух в Англії.
15. Революційні події 1848–1849 рр. в Австрійській імперії.
16. Революція 1848–1849 рр. в Німеччині.
17. Революційні події 1848-1849 рр. у Франції.
18. Революція 1848-1849 рр. в Італії.
19. Франко-німецька війна 1870-1871 рр.
20. Громадянська війна 1861–1865 рр. у США.
21. Формування індустріального суспільства в державах Європи.
22. Формування індустріального суспільства в США.
23. Колоніальна політика Великобританії у 20–30-х роках XX ст.
24. Соціально-економічний розвиток Франції в 30-х роках XX ст.

25. Нацистська диктатура в Німеччині.

26. Фашистська диктатура Б. Муссоліні в Італії.

27. «Новий курс» Ф. Рузвельта в США.

28. Політичний портрет Б. Муссоліні.

29. Громадянська війна в Іспанії в 1936–1939 рр.

30. Окупаційний режим у країнах Західної Європи під час Другої світової війни.

Реферативні дослідження

II семестр

1. Нюрнберзький судовий процес: історичне значення.

2. Токійський судовий процес: історичне значення.

3. «План Маршалла», його роль у відбудові Європи.

4. «Доктрина Трумена».

5. Науково-технічний прогрес та постіндустріальне суспільство.

6. Ольстерська проблема у Великій Британії та шляхи її подолання.

7. Політичний портрет М. Тетчер.

8. Фолклендська війна.

9. Політичний портрет Т. Блера.

10. Франція в період Четвертої республіки.

11. Політичний портрет Ш. де Голля.

12. Політичний портрет Ф. Міттерана.

13. Політичний портрет Ж. Ширака.

14. Політичний портрет К. Аденауера.

15. Німецьке «економічне диво».

16. НДР у 60–80-х роках XX ст.

17. Політичний портрет Г. Коля.

18. Італійська мафія.

19. Італійське «економічне диво».

20. Політичний портрет С. Берлусконі.
21. Партійно-політична система сучасної Італії.
22. Політика «маккартизму» в США, її наслідки.
23. «Уотергейтська справа» в США.
24. Політичний портрет Р. Рейгана.
25. Політичний портрет Б. Клінтона.
26. США на рубежі XX–XXI ст.
27. Канада у другій половині XX — на початку XXI ст.
28. Квебекська проблема в Канаді у другій половині XX ст.
29. Українська діаспора в Канаді.
30. Міжнародний тероризм на рубежі XX–XXI ст.

Методичні рекомендації до написання рефератів

Одним із компонентів семінарського заняття з навчальної дисципліни «Історія країн Західної Європи та Америки» за змішаною формою навчання є підготовка рефератів. Їх виконують із найбільш актуальних та складних тем курсу. За умов дистанційного навчання з дисципліни «Історія країн Західної Європи та Америки», виконання реферативних досліджень відбувалось з використанням Moodle платформи. На сайті для онлайн-навчання студенти отримали можливість не тільки доступу до навчальних матеріалів, а й завантажували туди реферати та інші види самостійної роботи. Викладач, використовуючи формати doc та .pdf, здійснювала перевіку виконаних студентами досліджень.

Реферат не є дослівним переказом тексту підручника або навчального посібника, а являє собою одну з форм наукового дослідження на певну тему, творчо перероблену на основі знайомства зі станом сучасних наукових досліджень (науково-проблемний реферат) або виклад основних положень певних видань чи їх частин (оглядово-інформаційний реферат).

Самостійність виконання реферату є обов’язковою. Метою написання реферату можна визначити поглиблене набуття студентом знань з предмету,

вмінь та навичок працювати з науковою літературою і джерельно-документальною базою курсу, самостійно аналізувати та узагальнювати матеріал, робити і формулювати власні висновки та пропозиції, робити висновки про перспективність подальших досліджень.

Реферати студентів сприяють поглибленому вивченню найбільш складних проблем навчальної дисципліни, допомагають навчитись правильно оформлювати роботу й викладати результати своєї праці.

Етапи підготовки реферату: вибір теми; підбір і вивчення спеціальної літератури та джерельно-документальної бази; складання плану реферату; викладення змісту теми; оформлення реферату; усний виклад реферату.

Тему реферату із запропонованого переліку студент має обрати самостійно. Допускається закріплення декількох студентів з різних груп за однією і тією ж темою реферату. В обсязі навчальної програми дисципліни студент може сам запропонувати тему реферату, узгодивши її з викладачем. При виборі теми студенту слід керуватися своїми інтересами до певної проблеми, можливостями підбору літератури та інше. Самостійна зміна теми студентом, після її реєстрації, не дозволяється.

Роботу над рефератом потрібно починати з вивчення стосовно обраної теми відповідного розділу підручника, навчального посібника, конспекту лекції. Після того як загальне уявлення про обрану тему склалося, студенту слід приділити серйозну увагу підбору і вивченню нормативноправових актів та літератури, орієнтовний список якої наведено після кожної теми. Однак запропонований перелік джерел не повинен зв'язувати ініціативу студента. Внаслідок вивчення бібліографії за обраною проблематикою, він може використовувати інші роботи, що самостійно ним підібрані.

Ознайомлюючись з тією чи іншою науковою роботою, студент повинен сприймати її крізь призму тих основних проблем, що їх вирішував автор, зважаючи на те, що без усвідомлення й розуміння проблематики, неможливо виділити з неї головне й істотно підготувати своє дослідження.

Ознайомившись з літературою та джерелами, студент має самостійно скласти план реферату, в якому конкретизуються питання обраної теми. План включає в себе такі основні елементи:

вступ;

основну частину (виклад змісту теми);

висновки;

список використаної літератури.

Обов'язковою частиною реферату є вступ. У вступі стисло обґрунтовується актуальність, наукова і практична значимість обраної теми, вказується на її місце у структурі дисципліни «Історії країн Західної Європи та Америки», формулюються основні цілі дослідження. Позитивом вступу може бути додавання елементів наукової новизни.

Основна частина реферату складається з розділів та підрозділів, в яких мають бути послідовно розглянуті всі питання теми. Кількість розділів та підрозділів не регламентується. Якщо матеріал важко розбити на декілька частин через його тісну змістовну і логічну послідовність, розділ можна не розбивати на підрозділи.

Визначаючи назви розділів й підрозділів необхідно знати, що назва розділу не може повторювати назву теми роботи, а назва підрозділу повторювати назву розділу.

Заключна частина реферату має містити висновки, в яких формулюються результати дослідження, оцінки проаналізованого матеріалу, пропозиції чи рекомендації з досліджуваної проблематики.

Потрібно пам’ятати, що вступ і висновки реферату разом не повинні перевищувати одну чверть його обсягу.

До узагальнення та систематизації зібраного матеріалу потрібно приступати після підбору і ознайомлення з літературою, а також визначення плану реферату. Виклад матеріалу повинен бути чітким, логічним та послідовним. Викладати матеріал у рефераті рекомендується у безособовій формі висловлювання (наприклад, "вважаємо", "думаємо", "рахуємо" та

інше). Необхідно вживати терміни, властиві історичній науці, уникати незрозумілих понять та складних граматичних оборотів.

Використовуючи цитати з літературних та наукових джерел, студенту потрібно пам'ятати, що вони необхідні для підтвердження своєї думки, як автора реферату, або ж для висловлювання своєї думки на противагу іншій. Не слід занадто зловживати цитуванням.

Характерними недоліками, які трапляються при написанні реферату, що можуть привести до незадовільної оцінки є:

механічне, дослівне переписування використаної літератури;

поверховий, не аргументований виклад основних теоретичних положень;

невідповідність між змістом роботи та її планом;

абстрактний виклад теми, відсутність посилань;

орфографічні та стилістичні помилки при викладі;

зауваження до оформлення.

На це обов’язково потрібно звернути увагу і своєчасно їх усунути. Основними вимогами до написання реферату є вміння виділяти головні теоретичні питання і роз'яснювати їх на конкретному матеріалі, логічно та послідовно розкривати зміст теми, використовуючи при цьому сучасну історичну літературу.

Студент повинен пам'ятати, що через оформлення реферату, його зовнішній вигляд, викладач формує першу думку про зміст матеріалу, у відповідності до цього, кожному студенту необхідно опанувати техніку й етику оформлення наукової праці та дотримуватись стандартних вимог, які висуваються щодо рефератів. Вимоги до оформлення є загальнодоступними, до них мають доступ всі студенти, що виконують реферативні дослідження.

Титульний лист, з якого починається дослідження, оформлюється згідно зі зразком, що є в наявності на кафедрі історії факультету педагогіки та психології. Після титульного листа, на другій сторінці реферату подається план роботи .

Всі структурні частини роботи повинні починатися з нового аркуша та мати заголовок, який відповідає плану реферату. Заголовки слід розташовувати посередині рядка і друкувати великими літерами без крапок в кінці, не підкреслюючи. Якщо заголовок складається з двох і більше речень, тоді їх розділяють крапкою. Перенесення слів у заголовку не допускається.

Нумерація розділів здійснюється арабськими цифрами без крапок в кінці; підрозділи повинні мати порядкову нумерацію у межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номеру розділу і порядкового номеру підрозділу, відокремлених крапкою (наприклад — 1.1, 1.2).

Сторінки реферату, починаючи з другої, послідовно нумеруються з проставленням арабських цифр у верхньому правому куті, з крапкою в кінці. Слід мати на увазі, що першою сторінкою реферату є титульний лист, на якому нумерація сторінки не ставиться, але враховується при нумерації наступних сторінок.

Виконувати реферат можна шляхом друку на одному боці аркуша білого паперу формату А4 (розмір 210х297 мм) через півтора міжстрокових інтервали для комп'ютера, з обов'язковим додержанням при цьому такої ширини полів: зверху і знизу — 20 мм, зліва — 30 мм, справа — 15 мм. Загальний обсяг реферату не повинен перебільшувати 10 друкованих сторінок тексту через 1,5 інтервали. Робота повинна бути підшита. У деяких випадках, дозволяється виконання рефератів чітким, розбірливим почерком.

Важливою складовою написання реферату є оформлення списку використаної літератури, до якого включаються тільки ті джерела, які використовувались при написанні реферату або на які зроблено посилання у самій роботі. Список літератури в загальний обсяг реферату не включається, але нумерація сторінок продовжується.

При оформленні списку використаної літератури його слід умовно розділити на дві частини: список використаних джерел і література. До літератури відносяться монографії, підручники, навчальні посібники, наукові статті та ін. Дані джерела розміщуються в алфавітному порядку або по мірі

згадування у тексті. Спочатку вказують прізвище автора, його ініціали. Потім додається назва праці, місто видання, видавництво, рік видання, кількість сторінок. Якщо праця автора розміщена у збірнику робіт, журналі чи газеті, то після назви ставиться дві косі лінії, а далі назва збірника чи журналу, місце, рік видання та його номер (або випуск), і на яких сторінках даний матеріал надрукований. Для газетної статті, крім назви і року видання, вказують так само дату. При цьому джерела треба писати мовою оригіналу.

Наприклад:

1. Ададуров В. Історія Франції. Королівська держава та створення нації (від початків до кінця XVIII ст.). Львів, 2002.

2. Баран З., Качараба С., Сіромський Р., Чума Б. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV - початок XIX ст.). За редакцією З.А.Баран. Київ: Знання, 2015.

При написанні реферату, студент використовує джерела та матеріали, тут важливе значення має їх правильне оформлення у вигляді посилань. Рекомендується наступний варіант оформлення посилань: нумерація усіх посилань з визначенням номера джерела даного посилання у списку використаної літератури. У такому разі посилання оформлюється у квадратних дужках з указанням сторінки.

Наприклад:

Цитата в тексті: «Соціально-економічні та політичні аспекти діяльності …» [15, с. 103].

Студент готує виступ на 5-7 хвилин для захисту реферату, в якому викладає основні положення свого дослідження та обґрунтовує наукову і практичну значимість обраної теми. Після виступу, при необхідності, студент повинен відповісти на запитання викладача та інших учасників семінару.

Студенту виставляється відповідна кількість балів, які враховуються при виставленні підсумкової оцінки з навчальної дисципліни, за результатами захисту реферату.

8. Комплексні завдання поточного контролю знань (для студентів змішаної форми навчання)

Контрольна робота 1

1 варіант

1. Великі географічні відкриття: причини, передумови, наслідки.
2. Громадянські війни у Франції (1562-1598 рр.).
3. Німецькі держави в другій половині XVII- у XVIII ст.

2 варіант

1. Реформація в Швейцарії. Кальвінізм.
2. Зовнішня політика Англії за правління Єлизавети I.
3. Об'єднання Італії.

3 варіант

1. Розвиток капіталізму в Ранній Новий час.
2. Національно-визвольна війна в Нідерландах (1566-1609 рр.)
3. Об'єднання Німеччини.

4 варіант

1. Повстання комунерос в Кастилії 1520-1521 рр.
2. Реформація в Німеччині. М. Лютер.
3. Причини та наслідки Першої світової війни.

5 варіант

1. Війна за незалежність (1775-1783 рр.). Утворення США.
2. Консульство та імперія у Франції.
3. Революційні події 1848-1849 рр. в Італії.

6 варіант

1. Правління Марії-Терезії та Йосифа II в Австрії. Освічений абсолютизм.

2. Громадянська війна 1861-1865 рр. в США.

3. Англія в 1870-1914 рр.

Контрольна робота 2

І варіант

1. «Новий курс» президента Ф. Рузвельта в США.

2. Встановлення нацистської диктатури в Німеччині.

3. Громадянська війна в Іспанії. Інтербригади.

ІІ варіант

1. Загальний страйк 1926 р. в Англії.

2. США після Першої світової війни. «Просперіті».

3. Утворення та діяльність Народного фронту в Іспанії.

ІІІ варіант

1. Історична роль Народного фронту Франції.

2. Листопадова революція в Німеччині 1918 р. Веймарська республіка.

3. Фашизація Італії. Корпоративна система.

ІУ варіант

1. Наслідки Першої світової війни для Франції.

2. США в період Великої депресії.

3. Революція 1931 року в Іспанії.

Контрольна робота 3

Варіант 1

1. Прем'єрство М. Тетчер у Великобританії. «Тетчеризм»:

2. «Нова східна політика» канцлера Німеччини В. Брандта.

3. «Нова економічна політика» президента Р. Ніксона в США. «Уотергейтська справа».

Варіант 2

1. Внутрішня та зовнішня політика Франції за Четвертої республіки.

2. Утворення НДР та «соціалістичні перетворення», події 1953 року.

3. Проблема Квебеку в Канаді, шляхи її вирішення.

Варіант 3

1. Становлення П'ятої республіки у Франції. Перебування при владі Ш. де Голля.

2. Об'єднання Німеччини, остаточне вирішення «німецького питання».

3. «Рейганоміка» та активізація зовнішньої політики США (1981-1988 рр.).

Варіант 4

1. Повалення монархії та встановлення республіки в Італії після Другої світової війни.

2. Соціально-економічний та політичний розвиток ФРН. Німецьке «економічне диво».

3. Реформи консервативного уряду Б. Малруні в Канаді. Північноамериканська інтеграція.

Варіант 5

1.Проблеми облаштування Німеччини після Другої світової війни.

2. Соціально-економічне становище Італії. Італійське «економічне диво».

3. Масові рухи за громадянські права у США в 50-60-х рр. XX ст.

Поточні тести

Варіант 1

1. Експедиція Х. Колумба з метою пошуку морського шляху в Індію

а)серпень 1492 р. – березень 1493 р.;

б)1495-1497 рр.;

в)1500-1520 рр.;

г)1534-1567 рр.

2. Правління Якова I Стюарта

а)1545-1567 рр.;

б)1580-1589 рр.;

в)1603–1625 рр.;

г)1676-1689 рр.

3. Заснування першого англійського поселення в Північній Америці

а)1589 р.;

б)1607 р.;

в)1667 р.;

г)1700 р.

4. Тридцятилітня війна в Європі

а)1618–1648 рр.;

б)1650-1680 рр.;

в)1685-1715 рр.;

г)1700-1730 рр.

5. Відкриття Тихого океану іспанцем Васко Нуньєсом де Бальбоа

а)1423 р.;

б)1513 р.;

в)1534 р.;

г)1600 р.

6. Англо-голландські війни

а)1500-1556 рр.;

б)1557-1578 рр.;

в)1600-1689 рр.;

г)1652–1654, 1665–1667, 1672–1674.

7. Реставрація і друге правління Стюартів в Англії

а)1634-1640 рр.;

б)1645-1650;

в)1655-1660;

г)1660–1688.

8. Колумб відкрив континент Вест-Індію, названий Америкою

а)14 грудня 1456 р.;

б)15 листопада 1487 р.;

в)24 грудня 1490 р.;

г)12 жовтня 1492 р.

9. Похід на Англію й загибель іспанської військово-морської «Непереможної армади»

а)1588 р.;

б)1590 р.;

в)1598 р.;

г)1601 р.

10. Протекторат Кромвеля (Англія)

а)16 грудня 1653р.–вересень 1658р.;

б)1660-1661 рр.;

в)1666-1670 рр.

г)1678-1689 рр.

11. Правління Луї Філіппа характеризувалося

а)проведенням консервативних реформ;

б)проведенням ліберальних реформ;

в)проведенням соціалістичних реформ;

г)проведенням реакційних реформ.

12. У 1648 р. були підписані умови якого миру, що закріпили політичну роздробленість Німеччини

а)Арраський мир

б)Утрехтський мир

в)Аугсбурзький мир

г)Вестфальський мир.

13. Виступ М. Лютера у Віттенберзі з 95 тезами проти індульгенцій, початок Реформації в Німеччині

а)3 листопада 1510 р.;

б)5 грудня 1516 р.;

в)31 жовтня 1517 р.;

г)25 квітня 1518 р.

14. Державний переворот в Англії («Славна революція»)

а)1640 р.;

б)1688 р.;

в)1690 р.;

г)1695 р.

15. Реформаторська діяльність у
Цюріху Ульріха Цвінглі – засновника цвінгліанства

а)1518–1531 рр.;

б)1540-1546 рр.;

в)1550-1578 рр.;

г)1580-1590 рр.

16. Правління Карла I в Англії

а)1620-1624 рр.;

б)1625–1649 рр.;

в)1650-1660 рр.;

г)1660-1670 рр.

17. Навколосвітня подорож португальця Фернана Магеллана

а)1492-1498 рр.;

б)1500-1502 рр.;

в)1504-1518 рр.;

г)1519–1521 рр.

18. Безпарламентське правління Карла I в Англії

а)1605-1610 рр.;

б)1612-1618 рр.;

в)1619-1625 рр.;

г)1629–1640 рр.

19. Діяльність у Женеві релігійного реформатора Жана Кальвіна

а)1492-1499 рр.;

б)1536–1564 рр.;

в)1634-1656 рр.;

г)1700-1754 рр.

20. Довгий парламент в Англії

а)1632-1640 рр.;

б)3 листопада 1640 р. – 20 квітня 1653 р.;

в)серпень 1660 р. – вересень 1665 рр.;

г)1680-1689 рр.

21. Бостонське чаювання

а)1773 р.;

б)1775 р.;

в)1789 р.;

г)1795 р.

22. Вкажіть період правління англійської королеви Марії І Тюдор

а)1553–1558 рр.;

б)1660-1642 рр.;

в)1700-1721 рр.;

г)1800-1812 рр..

23. Яке географічне відкриття пов’язане в іменем Васко да Гами

а)відкрив Нову Зеландію та довів, що Австралія – материк;

б)відкрив Америку, шукаючи шлях до Індії через Атлантичний океан;

в)здійснив навколосвітню подорож й уперше довів, що Земля є кулею;

г)відкрив морський шлях із Європи до країн Сходу навколо Африки.

24. Вкажіть подію, що знаменувала початок релігійних війн 1562-1598 рр. у Франції

а) вбивство 1563 р. у місті Вассі гугенотів;

б)підписання Нантського едикту;

в)«Варфоломіївська ніч»;

г)«іконоборче повстання».

25. Визначте біля якого міста у 1683 р. було зупинено просування турків на європейський континент

а)Відень;

б)Лейпциг;

в)Ватерлоо;

г)Париж.

26. Тип підприємства, у якому використовувалися ручні знаряддя праці та існував поділ праці між виробниками, називається

а)цех;

б)фабрика;

в)мануфактура;

г)майстерня.

27. На чолі створеної Конфедерації південних штатів призначено

а)Джефферсон Девіс;

б)Джордж Вашингтон;

в)Авраам Лінкольн;

г)Бенджамін Гаррісон.

28. Пуритани – це противники католицької церкви у

а)Іспанії;

б)Франції;

в)Пруссії;

г)Англії.

29. Визначте, до історії якої країни відносяться такі терміни як: «Велика ремонстрація», «круглоголові», « Довгий парламент»

а)Англія;

б)Франція;

в)Німеччина;

г)Італія.

30. Вкажіть рік, у котрому Генріх VIII Тюдор прийняв титул глави церкви

а)1517 р.;

б)1534 р.;

в)1557 р.;

г)1603 р.

31. Приєднання Бельгії до Франції

а)1 жовтня 1795 р.;

б)3 серпня 1815 р.;

в)1 жовтня 1801 р.;

г)3 серпня 1918 р.

32.Учасники іспанських загарбницьких походів до Америки називалися:

а) конкістадори;

б) флібустьєри;

в) корсари;

г) гайдуки.

33. Документ про повне або часткове відпущення (прощення) «гріхів», який видає (продає) церква віруючим називається:

а) індульгенція;

б) едикт;

в) декрет;

г) указ.

34. Напрям у християнстві, який виник під час Реформації, що уособлював

прагнення буржуазного суспільства до спрощення релігійного культу («здешевлення церкви»):

а) лютеранство;

б) протестантизм;

в) кальвінізм;

г) католицизм.

35. Що означало поняття «революція цін» у Європі на початку XVII ст.?

а) Підвищення ціни на дорогоцінні метали;

б) зниження вартості дорогоцінних металів;

в) зменшення ціни на товари широкого вжитку;

г) підвищення цін на привезені з Азії прянощі.

36. Яка подія ознаменувала закінчення Селянської війни у Німеччині?

а) Розгром селян поблизу м. Франкенгаузена;

б) повстання у Верхній Швабії;

в) розгром селян у битві поблизу м. Беблінгена;

г) оголошення поміркованої програми «12 статей».

37. Назвіть форму державного правління, за якої монархові належить необмежена верховна влада:

а) демократія;

б) абсолютизм;

в) автократія;

г) монархія.

38. Як називався процес перетворення церковної й монастирської власності

на власність державну?

а) Націоналізація;

б) секуляризація;

в) приватизація;

г) спекуляція.

39. Процес виділення ділянок суспільної землі з метою перетворення її на

приватну власність отримав назву:

а) нагороджування;

б) окопування;

в) огороджування;

г) відрізання.

40. Ідейна течія, яка відбивала антифеодальні, антиабсолютистські настрої

освіченої частини населення другої половини XVII–XVIII ст., називалась:

а) абсолютизм;

б) Відродження;

в) Просвітництво;

г) Ренесанс.

Варіант 2

1. Англійська буржуазна революція протікала

а)1640–1660 рр.;

б)1665-1669 рр.;

в)1700-1713 рр.;

г)1800-1820 рр.

2. Війна північноамериканських колоній Англії за незалежність

а)1725-1740 рр.;

б)1745-1767 рр.;

в)1775–1783 рр.;

г)1785-1797 рр.

3. Національно-визвольна війна з Іспанією й утворення Республіки Сполучених провінцій у Нідерландах (т.зв. Нідерландська буржуазна революція XVI ст.)

а)1492-1498 рр.;

б)1534-1538 рр.;

в)1540-1565 рр.;

г)1566–1609 рр.

4. Страта англійського короля Карла I

а)1 січня 1640 р.;

б)3 вересня 1645 р.;

в)30 січня 1649 р.;

г)6 березня 1654 р.

5. Декларація незалежності США

а)5 березня 1763 р.;

б)6 червня 1770 р.;

в)8 грудня 1775 р.;

г)4 липня 1776 р.

6. Варфоломіївська ніч – масові вбивства гугенотів католиками в Парижі.

а)1492, 23 січня;

б)1572, ніч на 24 серпня;

в)1574, 13 вересня;

г)1623, 12 серпня.

7. Індепендентська республіка в Англії.

а)1649, 19 травня – 1653, 20 квітня;

б)1654-1656;

в)1658-1667;

г)1668-1679.

8. Президентство Д. Вашингтона.

а)1776-1780 рр.;

б)1789–1797 рр.;

в)1798-1803 рр.;

г)1804-1810 рр.

9. Як називали селян Англії XVI ст., які були вільними орендарями землі у дворян

а)копігольдери;

б)лендлорди;

в)джентрі;

г)роялісти.

10. У якому році Христофор Колумб відкрив Америку

а)1387 р.;

б)1492 р.;

в)1515 р.;

г)1535 р.

11. Назвіть подію, що поклала початок Реформації у Європі

а)Варфоломіївська ніч;

б)Аугсбурзький мир;

в)виступ із 95 тезами М. Лютера;

г)Нантський едикт.

12. Вкажіть назву Папської грамоти про загальне відпущення гріхів

а)інфанта;

б)етрускерія;

в)вальтелліна;

г)індульгенція.

13. Хто поширював ідеї Реформації у Швейцарії

а)І. Лойола;

б)Т. Мюнцер;

в)Ж. Кальвін;

г)М. Лютер.

14. Як називалися члени католицького чернечого ордену «Товариство Ісуса», заснованого для боротьби проти Реформації

а)єретики;

б)єзуїти;

в)гугеноти.

г) баптисти.

15. Вкажіть назву першої англійської колонії на Атлантичному узбережжі Північної Америки

а)Пенсільванія;

б)Нью-Йорк;

в)Нью-Джерсі;

г)Віргінія.

16. Яка із зазначених подій відбулася у 1492 році

а)навколосвітня подорож Ф. Магеллана;

б)відкриття Америки Х. Колумбом;

в)винайдення книгодрукування;

г) підписання Нантського едикту.

17. Вкажіть італійського мандрівника, який довів існування нового материка, що отримав його ім’я

а)В. да Гама;

б)А. Веспуччі;

в)Ф. Магеллан;

г)Б. Діаш.

18. Назвіть засновника ордену єзуїтів

а)М. Лютер;

б)Т. Мюнцер;

в)І. Лойола;

г)Ж. Кальвін.

19. Вкажіть художника епохи Відродження, автора картини «Сикстинська Мадонна»

а)Л. да Вінчі;

б)Мікеланджело;

в)Тиціан;

г)Рафаель.

20. Ухвалення Декларації незалежності Сполучених Штатів Америки

а)10 лютого 1763 р.;

б) 4 липня 1776 р.;

в) 3 травня 1803 р.;

г) 12 червня 1812 р.

21. Визначте, до історії якої країни відносяться такі терміни як: «Бостонське чаювання», «І Континентальний конгрес», «Білль про права»

а)США;

б)Франція;

в)Німеччина;

г)Канада.

22. Оберіть причини, що зумовили Великі географічні відкриття

а)зростання в Європі товарного виробництва;

б)нестача цінних металів;

в)розвиток науки і техніки;

г)зменшення значення Середземноморського басейну в торгівлі зі Сходом.

23. Протекторат Кромвеля

а)1640–1649 рр.;

б) 1649–1658 рр.;

в) 1649–1653 рр.;

г) 1653–1658 рр.

24. Вкажіть назву осіб, які прибули в Америку за рахунок Вірджинської компанії

а)фрімени;

б)сервенти;

в)скватери;

г)пуритани.

25. Ідея поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову була сформульована

а)Ж. Мельє, А. Смітом;

б)Ж.-Ж. Руссо, Вольтером;

в)Й. Гердером, Т. Гобсом;

г)Д. Локком, Ш. Монтеск’є.

26. Автор «Декларації незалежності США» 1776 р.

а)Т. Джеферсон;

б)Е. Джонсон;

в)А. Гамільтон;

г)А. Лінкольн.

27. Вкажіть ім’я мореплавця, який здійснив першу навколосвітню подорож

а)Васко да Гама;

б)Х. Колумб;

в)А. Веспуччі;

г)Ф. Магеллан.

28. Вкажіть рік вступу на англійський престол династії Стюартів.

а)1714 р.;

б)1556 р.;

в)1603 р.;

г)1649 р.

29. Вкажіть рік страти англійського короля Карла I

а)1625 р.;

б)1640 р.;

в)1649 р.;

г)1651 р.

30. Вкажіть рік, коли Олівер Кромвель був оголошений главою уряду із званням довічного лорда-протектора

а)1649 р.;

б) 1653 р.;

в) 1658 р.;

г) 1660 р.

31. Назвіть причину, що не вплинула на Великі географічні відкриття:

а) пошук нових шляхів до країн Сходу;

б) бажання позбутися посередників у торгівлі зі Сходом;

в) пошук золота і срібла через їхню брак у Європі;

г) пошук цілинних земель для створення фермерських господарств.

32. Одним із результатів наслідки Великих географічних відкриттів стало:

а) стрімкий розвиток народів держав Америки;

б) виникнення і розвиток світової торгівлі;

в) зміцнення грошових одиниць Європейських держав;

г) установлення відносно мирного періоду в історії Європи.

33. Назвіть головну причину Реформації у Німеччині:

а) незадоволення більшості населення німецьких земель кальвіністською

церквою;

б) незадоволення більшості населення німецьких земель лютеранською церквою;

в) незадоволення більшості населення німецьких земель уніатськоюцерквою;

г) незадоволення більшості населення німецьких земель католицькою церквою.

34. Що не було наслідком Реформації в Німеччині?

а) Секуляризація володінь католицької церкви в Німеччині;

б) розкол католицької церкви і поява лютеранства;

в) Німеччина поділилася на прихильників католицизму і лютеранства, або протестантів;

г) Німеччина об’єднала три гілки християнства.

35. Як називалася судово-слідча організація, створена католицькою Церквою в XI ст. для боротьби проти єресі?

а) Опричнина;

б) інквізиція;

в) індульгенція;

г) інтервенція.

36. Яка з країн Європи зазнала найбільшого розорення внаслідок Тридцятилітньої війни?

а) Швеція;

б) Німеччина (Священна Римська імперія);

в) Франція;

г) Данія.

37. Чому XVII ст. в історії Франції називають «століттям Людовіка XIV»?

а) За часів його правління Франція досягла найбільшої економічної та політичної могутності в Європі;

б) Людовік XIV започаткував нову королівську династію;

в) Людовік XIV сприяв завершенню громадянських воєн у Франції;

г) Людовик XIV перебував при владі майже століття.

38. Як називається організована збройна боротьба за владу всередині держави між різними соціальними верствами?

а) Революція;

б) громадянська війна;

в) повстання;

г) страйк.

39. Відновлення поваленого суспільного ладу або династії, що раніше правила, має назву:

а) реформація;

б) реконструкція;

в) реставрація;

г) перебудова.

40. Форма промислового виробництва, що характеризується поділом праці

між найманими працівниками та використанням ручної праці, називається:

а) синдикат;

б) мануфактура;

в) монополія;

г) фабрика.

Варіант 3

1. Для задоволення духовного попиту середнього споживача у XX ст. виникає:

А. «Масова культура»;

Б. «Науково-технічна культура»;

В. «Елітарна культура»;

Г. «Культура розвитку».

2. Що означає термін «пацифізм»?

А. Політика насильницького приєднання;

Б. Антивоєнний громадський рух;

В. Політика примусового поділу населення за расовими, національними та іншими ознаками;

Г. Політика, заснована на ідеї національної винятковості.

3. Назвіть імперії, що припинили своє існування після Першої світової війни:

А. Російська, Австро-Угорська, Османська, Німецька;

Б. Російська, Німецька, Італійська, Британська;

В. Османська, Британська, Австро-Угорська, Італійська;

Г. Австро-Угорська, Німецька, Османська, Італійська.

4. Що за Сен-Жерменським мирним договором втрачала Австрія на користь Італії?

А. Судетську область;

Б. Лінц і Зальцбург;

В. Південний Тіроль та Істрію;

Г. Північну Штірію та Кернхоф.

5. З’ясуйте наслідок підписання 6 лютого 1922 року Угоди п’яти держав:

А. Зміна співвідношення військово-морських озброєнь на користь США;

Б. Збереження морської гегемонії Великої Британії;

В. Нарощування військово-морського потенціалу Німеччини;

Г. Загальне роззброєння держав.

6. План Дауеса передбачав:

А. Прийняття Німеччини до Ліги Націй;

Б. Повернення Німеччині Саарського вугільного басейну;

В. надання Німеччині зовнішніх позик;

Г. Повернення Німеччині її колоніальних володінь в Африці та на Тихому океані.

7. Назвіть, коли в Англії було сформовано перший лейбористський уряд:

А. 22 січня 1924 р.;

Б. 6 грудня 1923 р.;

В. 4 травня 1926 р.;

Г. 5 листопада 1935 р.

8. З'ясуйте один із наслідків Першої світової війни для Франції:

А. Революційна криза, зміна політичної системи;

Б. Розквіт Північного індустріального району;

В. Послаблення сировинно-енергетичної бази за рахунок Ельзасу, Лотарінгії, Саару;

Г. Фінансова криза, колосальний державний борг.

9. Що було наслідком виступу фашистів у Парижі та спробою захоплення парламенту?

А. Розшарування й децентралізація різних антифашистських сил;

Б. Початок втілення в життя «нового курсу»;

В. Консолідація антифашистських сил, проведення низки реформ;

Г. Укладення пакту про єдність дій між соціалістами і комуністами з метою захисту демократичних свобод.

10. З'ясуйте одну з ознак «просперіті» в США:

А. Зниження життєвого рівня населення;

Б. Послаблення світових позицій американського долара;

В. Збільшення національного доходу;

Г. Політична нестабільність, зростання революційних настроїв.

11. Назвіть дату інавгурації Ф. Рузвельта:

А. 2 листопада 1920 р.;

Б. 4 березня 1929 р.;

В. 4 березня 1933 р.;

Г. 12 травня 1933 р.

12. Прізвище президента Німеччини, що переміг на виборах у 1932 р.:

А. А. Гітлер;

Б. Е. Тельман;

В. П. фон Гінденбург;

Г. К. Шлейхер.

13. Назвіть одну з ознак нацистського режиму в Німеччині:

А. Тотальний контроль держави над усіма сферами життя суспільства;

Б. Клерикалізм;

В. Дотримання громадянських прав і свобод;

Г. Дотримання положень Веймарської конституції.

14. Назвіть рік встановлення фашистської диктатури в Італії.

А. 1924 р.;

Б. 1922 р.;

В. 1928 р.;

Г. 1933 р.

15. По закінченню Першої світової війни формою правління в Іспанії залишилась:

А. Абсолютна монархія;

Б. Президентсько-парламентська республіка;

В. Конституційна монархія;

Г. Фашистська диктатура.

16. Назвіть, що було початком громадянської війни в Іспанії:

А. Військовий заколот у Марокко;

Б. Встановлення диктатури М. Прімо де Рівери;

В. Проголошення республіки;

Г. Перемога на виборах до кортесів Народного фронту.

17. Установіть відповідність між поняттям «Вісь Берлін–Рим–Токіо» та його визначенням:

А. Договір про політичну та військову співпрацю строком на 10 років, підписаний А. Гітлером і Б. Муссоліні;

Б. Договір, укладений представниками СРСР та Німеччини на 10 років. Передбачав утримання від агресії один проти одного і розмежування «сфер інтересів»;

В. Документ, підписаний представниками Великої Британії, Франції, Німеччини та Італії, що передбачав відторгнення від Чехо-Словаччини Судетської області;

Г. Військово-політичний союз Німеччини, Японії та Італії, оформлений протягом 1936-1937 рр.

18. Одна з причин безрезультатності англо-франко-радянських переговорів 1939 р.:

А. Західні демократії мали територіальні претензії до СРСР;

Б. Англія і Франція надали Польщі гарантії захисту її незалежності;

В. СРСР уклав договір про ненапад з Німеччиною;

Г. Всі учасники переговорів діяли лише у власних інтересах, не дбаючи про колективні дії проти агресора.

19. Установіть відповідність між датою 7 грудня 1941 р. та історичним фактом:

А. Кінець битви за Москву;

Б. Кінець битви на Курській дузі;

В. Битва біля атолу Мідуей;

Г. Напад на Перл-Харбор.

20. 8 травня 1945 р. в передмісті Берліна Карлсхорсті «Акт про безумовну капітуляцію Німеччини» підписали:

А. Маршал Г. Жуков - СРСР, маршал авіації А. Теддер - Великобританія, генерал К. Спаатс - США, генерал Д. де Тасіньї – Франція, генерал-фельдмаршал, начальник штабу Верховного командування ЗС Німеччини В. Кейтель, адмірал флоту Х. Фріденбург - Німеччина, генерал-полковник Г. Штуумпф - Німеччина;

Б. Командувач об'єднаних союзницьких сил Д. Ейзенхауер, маршал СРСР Г. Жуков, маршал авіації Великобританії А. Теддер, адмірал флоту Німеччини Х. Фріденбург, генерал-полковник ЗС Німеччини Г. Штуумпф;

В. Адмірал флоту Великобританії Б. Фрейзер, генерал армії США Д. Макартур; радянський генерал-лейтенант К. Деревянко, міністр закордонних справ Німеччини Й. Ріббентроп; адмірал флоту Німеччини Х. Фріденбург, генерал-полковник ЗС Німеччини Г. Штуумпф;

Г. Генерал армії США Д. Макартур; маршал СРСР Г. Жуков, маршал авіації Великобританії А. Теддер, радянський генерал-лейтенант К. Деревянко, генерал-фельдмаршал, начальник штабу Верховного командування ЗС Німеччини В. Кейтель, адмірал флоту Німеччини Х. Фріденбург.

21. Назвіть офіційну дату створення ООН:

А. 25 квітня 1945 р.;

Б. 26 червня 1945 р.;

В. 24 жовтня 1945 р.;

Г. 15 листопада 1945 р.

22. Назвіть дату створення Ради економічної взаємодопомоги (РЕВ):

А. 25 січня 1949 р.;

Б. 12 лютого 1948 р.;

В. 2 грудня 1951 р.;

Г. 18 вересня 1947 р.

23. Що означає термін «інвестиція»?

А. Створення промисловості в сільськогосподарській країні;

Б. Капіталовкладення, фінансовий внесок в економіку;

В. Посилення зусиль, продуктивності роботи;

Г. Надмірний випуск грошей, не забезпечених товаром.

24. Хронологічні рамки першої Берлінської кризи:

А. 1957-1958 рр.;

Б. 1948-1949 рр.;

В. 1960-1961 рр.;

Г. 1959-1960 рр.

25. Хто був прем’єр-міністром Великобританії з 1964 по 1970 рр.:

А. В. Черчілль;

Б. Г. Вільсон;

В. А. Іден;

Г. М. Тетчер.

26. Вкажіть прізвище прем’єр-міністра Великобританії, що обійняв цю посаду з 11 травня 2010 р.:

А. Т. Блер;

Б. Дж. Мейджор;

В. Г. Браун;

Г. Д. Кемерон.

27. З'ясуйте хронологію колоніальної війни Франції у В'єтнамі:

А. 1946-1954 рр.;

Б. 1945-1975 рр.;

В. 1947-1949 рр.;

Г. 1947-1955 рр.

28. Вкажіть одну з подій, що зумовили розкол Німеччини на ФРН і НДР є:

А Проголошення НДР;

Б. Утворення Соціалістичної Єдиної Партії Німеччини;

В. Грошова і господарча реформи 1948 р. в західних зонах окупації;

Г. Денонсування західними державами Потсдамської декларації.

29. Канцлер ФРН В. Брандт був автором:

А. Німецького «економічного дива»;

Б. «Нової східної політики»;

В. Розколу Німеччини;

Г. Процесу об'єднання Німеччини.

30. Вкажіть дату проголошення республіки в Італії після Другої світової війни:

А. 5 квітня 1945 р.;

Б. 16 липня 1946 р.;

В. 8 червня 1946 р.;

Г. 21 лютого 1957 р.

31. Лідер партійного об'єднання «Вперед, Італіє!», що виникло в 1990-ті роки XX ст.:

А. М. Монті;

Б. С. Берлусконі;

В. Б. Краксі;

Г. Р. Проді.

32. Назвіть, що пов'язують з ім'ям президента Дж. Кеннеді:

А. Посилення політики расової дискримінації;

Б. Стимулювання приватної ініціативи, зниження податків на надприбутки та доходи корпорацій;

В. Посилення втручання держави в економіку і соціальну сферу;

Г. «Уотергейтську справу».

33. Позначте варіант, де подано правильний перелік штатів США.

А. Коста-Ріка, Квебек,Флорида;

Б. Квебек, Арізона, Флорида;

В. Арізона, Флорида, Мен;

Г. Флорида, Мен; Ванкувер.

34. Визначте партійну приналежність Б. Малруні (Канада):

А. Ліберал;

Б. Консерватор;

В. Республіканець;

Г. Демократ.

35. Назвіть дату створення НАТО:

А. 22 липня 1947 р.;

Б. 15 лютого 1954 р.;

В. 4 квітня 1949 р.;

Г. 8 березня 1962 р.

36. Назвіть країну, що не є учасником НАТО і не входить до числа країн Бенілюксу.

А. Бельгія;

Б. Нідерланди;

В. Ліхтенштейн;

Г. Люксембург.

37. Назвіть дату підписання Маастрихтського договору про Євросоюз:

А. 7 лютого 1992 р.;

Б. 25 березня 1957 р.;

В. 1 листопада 1993 р.;

Г. 31 грудня 1993 р.

38. Назвіть подію, що відбулась 19 листопада 1990 р.:

А. Прийняття Хартії для нової Європи;

Б. Підписання Угоди про звичайні види озброєнь в Європі;

В. Радянсько-американська зустріч у Рейк'явіку;

Г. Введення СРСР одностороннього мораторію на ядерні випробування.

39. Що організовувала ісламська екстремістська організація «АльКаїда» 11 вересня 2001 року?

А. Терористичний акт у Нігерії;

Б. Терористичний акт у США;

В. Терористичні акти в Кенії і Танзанії;

Г. Терористичні акти в Росії та Грузії.

40. Виберіть осіб, що стали жертвами тероризму в XX ст.:

А. Маргарет Тетчер;

Б. Франсуа Міттеран;

В. Індіра Ганді;

Г. Віллі Брандт.

Варіант 4

1. Вкажіть основну роль масової культури у тоталітарних державах:

А. Розважальна;

Б. Виховна;

В. Просвітницька;

Г. Ідеологічна.

2. Назвіть державу – беззаперечного лідера кіноіндустрії початку XX ст.:

А. Німеччина;

Б. Велика Британія;

В. США;

Г. Франція.

3. Головою Паризької мирної конференції 1919-1920 рр. було обрано:

А. Д. Ллойд-Джорджа;

Б. Ж. Клемансо;

В. В. Вільсона;

Г. В. Орландо.

4. Хто був першим Генеральним секретарем Ліги Націй:

А. Жозеф Луі Анн Авеноль;

Б. Бутрос Бутрос Галі;

В. Джеймс Ерік Драммонд;

Г. Шон Лестер.

5. До чого зводився зміст «російського питання» на Генуезькій конференції 1922 р.:

А. Компенсація радянській Росії збитків від іноземної інтервенції;

Б. Надання радянській Росії довгострокових кредитів;

В.Залучення радянської Росії до Версальсько-Вашингтонської системи договорів;

Г. Визнання радянською Росією всіх боргів царського і Тимчасового урядів та повернення або компенсація націоналізованої іноземної власності.

6. З'ясуйте один з наслідків Першої світової війни для Англії:

А. Захоплення німецьких і турецьких колоній в Африці та на Близькому Сході;

Б. Підвищення життєвого рівня, зниження податків;

В. Збереження ролі кредитора США;

Г. Збереження лідерства в морських озброєннях, принцип «подвійного стандарту».

7. Хто очолив перший в історії Англії лейбористський уряд:

А. Д. Ллойд-Джордж;

Б. Е. Борнар-Лоу;

В. Р. Макдональд;

Г. С. Болдуїн.

8. Які території поповнили колоніальні володіння (підмандатні території) Франції після Першої світової війни?

А. Лівія, Єгипет, Уганда, Руанда;

Б. Алжир, Йорданія, Нігерія, Гвінея;

В. Ліван, Сирія, Камерун, Того;

Г. Марокко, Палестина, Нігер, Бенін.

9. Вкажіть головне завдання Народного фронту Франції:

А. Ліквідація приватної власності;

Б. Допомога Народному фронту Іспанії у громадянській війні;

В. Боротьба проти фашизму і загрози його приходу до влади;

Г. Розробка нової Конституції.

10. Установіть подію, яка за хронологічною послідовністю відбулась першою:

А. Обрання Уоррена Гардінга президентом США;

Б. А. Гітлер призначений на посаду рейхсканцлера Німеччини;

В. Б. Муссоліні офіційно проголосив курс на створення «корпоративної держави» в Італії;

Г. П. де Рівера здійснив переворот і встановив свою військово-монархічну диктатуру в Іспанії.

11. В основу «нового курсу» була покладена ідея:

А. Збільшення військових асигнувань;

Б. Зменшення втручання держави в економічне життя;

В. Активне регулювання економіки з боку держави;

Г. Обмеження регулювання економіки з боку держави.

12. Дата підпалу фашистами Рейхстагу:

А. 3 листопада 1933 р.;

Б. 31 липня 1933 р.;

В. 30 січня 1933 р.;

Г. 27 лютого 1933 р.

13. Вкажіть один з наслідків Першої світової війни для Італії:

А. Прихід до влади коаліції робітничих партій;

Б. Задоволення всіх територіальних претензій у Середземномор'ї та Малій Азії;

В. Перетворення з аграрної на аграрно-індустріальну країну;

Г. Значне підвищення рівня життя.

14. Вкажіть документ, що закріпив примирення церкви і держави в Італії:

А. Авентинський блок;

Б. Латеранський пакт;

В. «Програма Сан-Сепулькро»;

Г. Веронська хартія.

15. Військова диктатура М. Прімо де Рівери існувала в Іспанії протягом:

А. 1923–1929 рр.;

Б. 1923–1930 рр.;

В. 1922–1926 рр.;

Г. 1924–1929 рр.

16. П’ята колона — це…:

А. Армія фашистів, що увійшла до Рима й захопила владу;

Б. Таємна державна поліція в нацистській Німеччині;

В. Назва націонал-соціалістичної держави в Німеччині;

Г. Назва агентури Ф. Франко в Іспанії, яка діяла в тилу республіканців.

17. Що таке політика «умиротворення»?

А. Зовнішньополітичний курс, що проводила Велика Британія у 30-ті рр. виключно щодо фашистської Італії, був спрямований на запобігання війні з нею;

Б. Зовнішньополітичний курс, що проводила Велика Британія та США у 20-ті рр. щодо мілітаристської Японії, був спрямований на запобігання війні шляхом поступок;

В. Зовнішньополітичний курс, що проводила Велика Британія та Франція у 30-ті рр. щодо нацистської Німеччини, був спрямований на запровадження військових санкцій щодо можливого агресора;

Г. Зовнішньополітичний курс, що проводила Велика Британія та Франція у 30-ті рр. щодо нацистської Німеччини, був спрямований на запобігання війні шляхом поступок.

18. Назвіть дату підписання радянсько-німецького договору про ненапад (Пакт Молотова-Ріббентропа):

А. 9 вересня 1938 р.;

Б. 19 серпня 1938 р.;

В. 28 липня 1939 р.;

Г. 23 серпня 1939 р.

19. В основу операції «Барбаросса» було покладено мету:

А. Недопущення відкриття Другого фронту;

Б. Розгром Франції та Бельгії;

В. Повний розгром СРСР шляхом блискавичної війни;

Г. Напад на Перл-Харбор.

20. Найбільший жіночий концентраційний табір періоду Другої світової війни:

А. Маутхаузен;

Б. Майданек;

В. Равенсбрюк;

Г. Заксенхаузен.

21. Нюрнберзький судовий процес над вищими державними і військовими діячами фашистської Німеччини проходив:

А. З 20 листопада 1945 р. – по 1 жовтня 1946 р.;

Б. З 26 червня 1945 р. – по 12 липня 1945 р.;

В. З 24 жовтня 1946 р. – по 26 грудня 1946 р.;

Г. З 15 листопада 1945 р. – по 3 листопада 1946 р.

22. Вкажіть місто, в якому у вересні 1961 року відбулась конференція, що поклала початок Руху неприєднання:

А. Мадрид (Іспанія);

Б. Бандунг (Індонезія);

В. Гавана (Куба);

Г. Белград (Югославія).

23. Інтеграція – це ……

А. Навмисне й систематичне знищення окремих груп населення за расовими, національними чи релігійними ознаками, а також навмисне створення життєвих умов, розрахованих на повне або часткове знищення цих груп;

Б. Об’єднання окремих частин в одне ціле (економічне, політичне, соціальне об’єднання окремих країн);

В. Прагнення до відокремлення, притаманне переважно національним меншинам у багатонаціональних державах, спрямоване на відтворення й створення самостійних держав або національно-державних автономій;

Г. Значне зосередження влади в руках однієї особи або групи осіб в умовах різкого обмеження політичних свобод і ролі представницьких органів.

24. Назвіть подію, що відбулась 19 листопада 1990 р.:

А. Прийняття Хартії для нової Європи;

Б. Підписання Угоди про звичайні види озброєнь в Європі;

В. Радянсько-американська зустріч у Рейк'явіку;

Г. Введення СРСР одностороннього мораторію на ядерні випробування.

25. Політика консервативного правління Великої Британії 1979–1990 рр., що супроводжувалася приватизацією національних підприємств, монетаризмом у фінансово-економічній сфері, зменшенням фінансування освіти та охорони здоров’я.

А. Тетчеризм;

Б. Регресивний лібералізм;

В. Консервативний лейборизм;

Г. Стратегія «третього шляху».

26. Визначте хронологічні межі Четвертої республіки у Франції:

А. 1871-1940 рр.;

Б. 1940-1946 рр.;

В. 1946-1958 рр.;

Г. 1958-2005 рр.

27. Назвіть один з основних заходів Ш. де Голля на посаді президента П'ятої республіки:

А. Участь разом із США у війні в Індокитаї;

Б. Запровадження системи державного регулювання економіки;

В. Гостра конфронтація з СРСР;

Г. Вступ до ЄЕС.

28. Першим канцлером ФРН був:

А. Г. Шрьодер;

Б. К. Аденауер;

В. Г. Коль;

Г. В. Брандт.

29. Вкажіть дату об'єднання Німеччини:

А. 15 листопада 1989 р.;

Б. 8 серпня 1990 р.;

В. 1 липня 1991 р.;

Г. 3 жовтня 1990 р.

30. Назвіть міжнародну структуру, членом якої стала Італія в 1957 р.:

А. НАТО;

Б. ЄЕС;

В. АСЕАН;

Г. ООН.

31. Хто є прем'єр-міністром Італії з 22 лютого 2014 року?

А.Енріко Летта;

Б. Маттео Ренці;

В. Сільвіо Берлусконі;

Г. Маріо Монті.

32. Який період в історії США має назву «чорні бунти»:

А. 1945-1946 рр.;

Б. 1958-1962 рр.;

В. 1964-1969 рр.;

Г. 1960-1962 рр.

33. Рік прийняття закону про канадське громадянство:

А. 1980 р.;

Б. 1947 р.;

В. 1955 р.;

Г. 1968 р.

34. Установіть дату історичного факту прийняття акту про Канаду, за яким Велика Британія відмовлялася від права ухвалювати закони щодо Канади:

А. 17 квітня 1982 р.;

Б. 2 грудня 1991 р.;

В. 20 січня 1993 р.;

Г. 12 березня 1947 р.

35. З'ясуйте мету доктрини Трумена:

А. Підготовка до ядерної війни з СРСР;

Б. Ізоляція СРСР на міжнародній арені, виключення його з ООН;

В. Усунення загрози переходу під контроль СРСР територій, проголошених життєво важливими для забезпечення інтересів безпеки США;

Г. Заборона діяльності комуністичної партії в США.

36. На конференції 1975 року проходила Нарада з питань безпеки та співробітництва в Європі у місті……..:

А. Стокгольм;

Б. Страсбург;

В. Брюссель;

Г. Гельсінкі.

37. Нарада голів країн-членів НАТО (5-6 липня 1990 р.) прийняла декларацію, яка внесла радикальні зміни у воєнну доктрину Північноатлантичного блоку:

А. Вашингтонська декларація;

Б. Паризька декларація;

В. Маастрихтська декларація;

Г. Лондонська декларація.

38. Назвіть одну з причин завершення «холодної війни»:

А. Ескалація міжнародного тероризму;

Б. Завершення процесу деколонізації;

В. Системна криза тоталітарної (радянської) моделі розвитку;

Г. Ліквідація режиму апартеїду в ПАР.

39. Однією з причин існування міжнародного тероризму на сучасному етапі є:

А. Демографічний «вибух» у країнах «третього світу»;

Б. Посилення інтеграційних процесів;

В. Зростання масштабів торгівлі зброєю;

Г. Повне вирішення національних, релігійних та територіальних проблем.

40. Позначте варіант, де подано правильний перелік міст, у яких розміщуються провідні європейські інституцій (штаб-квартира ЄС, європейський суд з прав людини, міжнародний суд з військових злочинів).

А. Копенгаген, Стокгольм, Брюссель;

Б. Копенгаген, Женева, Страсбург;

В. Стокгольм, Брюссель, Гаага;

Г. Брюссель, Страсбург, Гаага.

9. Питання підсумкового контролю (для студентів змішаної форми навчання)

1.Великі географічні відкриття. Відкриття Америки.

2.Боротьба між Португалією та Іспанією за нові землі. Колоніальний поділ світу.

3.Перша навколосвітня подорож Ф. Магеллана.

4. Розвиток капіталістичних відносин в Західній Європі в XVI ст.

5.Європейське Відродження.

6.Реформація та контрреформація

7. Особливості політичного розвитку Німеччини в ХУ- на початку ХУІ ст.

8. Німецький гуманізм.

9. М. Лютер і початок Реформації.

10. Селянська війна в Німеччині.

11. Аугсбурзький мир 1555 р.

12. Реформація в Швейцарії. Кальвінізм.

13. Католицька контрреформація. Тридентський собор.

14. «Товариство Ісуса», його діяльність.

15. Реформація у Франції.

16. Громадянські війни у Франції.

17.Зміцнення абсолютизму у Франціїї за Рішельє.

18. Франція за Людовіка ХІУ.

19. Іспанія на межі ХУ-ХУІ ст. Об'єднання королівства.

20. Іспанія за Карла У.

21. Повстання комунерос у Кастилії 1520-1521 рр.

22. Правління Філіпа ІІ.

23. Нідерланди під владою Іспанії в ХУІ ст. Іконоборчий рух.

24. Нідерландська революція XVI ст.

25. Англія в добу Тюдорів.

26. Міжнародні відносини в XVI – в першій половині XVII ст.

27. Тридцятилітня війна (1618-1648 рр.).

28. Англійська буржуазна революція середини XVII ст.

29. Франція в другій половині XVII ст.

30. Війна за незалежність англійських колоній Північної Америки. Утворення США.

31. Філософія поглядів французького Просвітництва.

32.Велика французька революція кінця XVIII ст.

33. Внутрішня політика Наполеона Бонапарта.

34. Франція в роки Першої імперії (1804–1815 рр.).

35. Віденський конгресс: нова система договорів у Європі.

36. Англія в 1815–1870 рр.

37. Чартистський рух в Англії у XIX ст.

38. Зовнішня політика Франції в першій половині XIX ст.

39. Промисловий переворот у Франції в першій половині XIX ст.

40 . Франція в 1850–1870 рр.

41. Німецькі держави у 1815–1870 рр.

42. Розвиток капіталізму в Німеччині в першій половині XIX ст.

43. Зовнішня політика Німеччини у 50–60-х роках XIX ст.

44. Франко-німецька війна 1870-1871 рр.

45. Соціально-економічне становище Італії у 1815–1870 рр.

46. Політичний портрет Дж. Гарібальді.

47. Австрійська імперія у 1815–1870 рр.

48. Революція 1848–1849 рр. в Австрії.

49. Революція в Угорщині (1848– 1849 рр.).

50. Американсько-мексиканське протистояння в першій половині XIX ст.

51. США у першій половині XIX ст.

52. Громадянська війна 1861–1865 рр. у США.

53. Порівняльна характеристика урядів Л. Солсбері, Дж. Чемберлена та Д. Лорд-Джорджа в Англії.

54. Англо-бурська війна та її наслідки.

55. Створення Троїстого союзу та Антанти.

56. Політичний портрет О. фон Бісмарка.

57. Перша світова війна 1914-1918 рр.

58. Східний фронт в роки Першої світової війни.

59. Західний фронт в роки Першої світової війни.

60. Комп'єнське перемир'я.

61. Французька буржуазна революція XVIII ст.: причини, передумови та наслідки.

62. Консульство. Правління Наполеона.

63. Наполеонівські війни.

64. Падіння Першої імперії у Франції. Віденський конгрес.

65. Англія у 1815-1847 рр. Перша парламентська реформа.

66. Чартистський рух в Англії.

67. Франція у 1815-1847 рр.

68. Англія у 50-60-ті рр. XIX ст.

69. Революційні події 1848-1849 рр. в Європі.

70. Об'єднання Італії.

71. Об'єднання Німеччини.

72. Франко-пруська війна 1870-1871 рр.

73. Внутрішня та зовнішня політика США в першій половині XIX ст.

74. Громадянська війна 1861-1865 рр. у США.

75. Суспільно-політичні рухи в країнах Європи в XIX ст.

76. Створення Німецької імперії. Конституція 1871 р. Перехід Німеччини до «світової політики».

77. Соціально-економічний розвиток Англії в 1870-1914 рр.

78. Соціально-економічний розвиток Франції в 1870-1914 рр.

79. Соціально-економічний розвиток Німеччини в 1870-1914 рр.

80. Соціально-економічний розвиток США в 1870-1914 рр.

81. Міжнародні відносини останньої третини XIX – початку XX ст.

82. Причини і початок Першої світової війни.

83. Бойові дії 1914 р. Розростання масштабів Першої світової війни.

84. Воєнні кампанії 1915-1916 рр. в ході Першої світової війни.

85. Бойові дії на морі в роки Першої світової війни. Підводна війна.

86. Внутрішнє становище країн під час Першої світової війни.

87. Вихід Росії з Першої світової війни.

88. Вступ США у Першу світову війну.

89. Події 1917-1918 рр. на фронтах. Закінчення Першої світової війни.

90. Підсумки та наслідки Першої світової війни.

100. Основні тенденції розвитку світу в 1914-1939рр.

101. Паризька мирна конференція 1919р. Версальський мирний договір.

102. Договори з союзниками Німеччини після Першої світової війни.

103. Проблеми створення та діяльності Ліги націй.

104. Значення домовленостей Вашингтонської конференції 1921-1922 рр.

105. Спроби перегляду повоєнних договорів в 20-х роках XX ст. План Дауеса та Юнга.

106. «Російський» та «німецький» чинники міжнародної політики в 20-х роках XX ст. Договір у Рапалло.

107. Провідні настанови Генуезької, Гаазької, Лозаннської та Локарнської конференцій (20-ті рр. XX ст.).

108. Спроби створення системи колективної безпеки в Європі у міжвоєнний період. Пакт Бріана-Келлога.

109. Наслідки Першої світової війни для В. Британії. Парламентські вибори 1918 р.

110. Консервативні та лейбористські уряди В. Британії в 20–30–х рр. XX ст.

111. Криза у вуглевидобувній галузі Великобританії. Загальний страйк 1926 р.

112. Наслідки Першої світової війни для Франції.

113. Суспільно-політичний розвиток Франції 20-30-х рр. XX ст.

114. Історична роль Народного фронту Франції.

115. Листопадова революція 1918 р. в Німеччині. Веймарська республіка.

116. Економічна криза 1929-1933 рр. в Німеччині та її вплив на політичну ситуацію.

117. Призначення А. Гітлера канцлером Німеччини. Встановлення нацистської диктатури.

118. Соціально-економічне та політичне становище Італії після Першої світової війни.

119. Чинники та етапи процесу фашизації Італії.

120. Встановлення фашистської диктатури Б. Муссоліні.

121. Корпоративна система, як важель регулювання економіки і політичного життя міжвоєнної Італії.

122. Монархічна Іспанія в повоєнний період. Вибори до Кортесів 1923 р.

123. Наслідки революції 1931 р. в Іспанії.

124. Основні напрями діяльності Народного фронту Іспанії.

125. Основні етапи громадянської війни в Іспанії (1936-1939 рр.).

126. Основні складові диктатури Ф. Франко в Іспанії.

127. Шлях нової індустріалізації США після Першої світової війни.

128. США в добу «просперіті».

129. США в період «Великої депресії».

130. «Новий курс» президента Ф. Рузвельта, його зміст і наслідки.

131. Революційний рух в Європі наприкінці Першої світової війни та по її закінченню.

132. Суспільно-політичні рухи у країнах Європи та Америки в міжвоєнний період.

133. Версальсько-Вашингтонська система міжнародних відносин: здобутки і прорахунки.

134. Зовнішньополітичні курси провідних країн світу в міжвоєнний період.

135. Формування вісі Берлін-Рим-Токіо.

136. Міжвоєнний світ в умовах наростання воєнної небезпеки та політика «умиротворення» агресорів.

137. Радянсько-німецький пакт від 23 серпня 1939 р.

138. Причини, характер та періодизація Другої світової війни.

139. Країни Європи в перший період Другої світової війни (1939-1941 рр.).

140. Воєнні дії на фронтах Другої світової війни у 1941-1942 рр.

141. Створення антигітлерівської коаліції під час Другої світової війни.

142. Перебіг подій Другої світової війни наприкінці 1942 - у 1943 рр.

143. Основні питання Тегеранської конференції 1943 року.

144. Окупаційний режим у поневолених країнах під час Другої світової війни та рух Опору.

145. Події останнього періоду Другої світової війни (січень 1944 - вересень 1945 рр.) та перенесення воєнних дій у ЦСЄ.

146. Завершення і підсумки Другої світової війни. Ялтинська та Потсдамська конференції «великої трійки».

147. Створення та діяльність ООН.

148. Мирні договори з колишніми союзниками Німеччини по Другій світовій війні.

149. Нюрберський та Токійський судові процеси.

150. Розпад колоніальної системи після Другої світової війни та модернізація країн «третього світу».

151. Поляризація суспільно-політичних систем після Другої світової війни.

152. Науково-технічний прогрес та постіндустріальне суспільство.

153. План Маршалла. Його роль у відбудові країн Західної Європи.

154. Основні риси соціально-економічного та політичного розвитку країн Заходу в др. пол. XX ст.

155. Світова система соціалізму та її трансформація в другій половині XX ст.

156. Інтеграційні процеси в Європі в другій половині XX ст. Маастрихтські угоди.

157. Політичний та соціально-економічний розвиток В. Британії у 1940-1950-х рр.

158. Головні тенденції внутрішньої та зовнішньої політики Великобританії у 1960-1970-х роках.

159. Внутрішня та зовнішня політика Великобританії за перебування при владі М. Тетчер.

160. Великобританія в 1990-х – на початку 2000-х рр.

161. Сучасне становище Великобританії. Уряд Д. Кемерона.

162. Причини падіння Четвертої республіки у Франції.

163. Франція за перебування при владі Ш. де Голля.

164. Соціально-економічний та політичний розвиток Франції в 1970-1990-х роках.

165. Франція: від Н. Саркозі до Ф. Олланда.

166. Сучасне становище Франції. Е. Макрон.

167. Берлінська криза 1948-1949 рр. Розкол Німеччини.

168.Суспільно-політичне та економічне становище НДР в другій половині XX століття.

169. Уряд К. Аденауера. Природа німецького «економічного дива».

170. Суспільно-політичний та економічний розвиток ФРН у 60-70-х рр. XX ст.

171. «Нова східна політика» В. Бранда в Німеччині.

172. Канцлерство Г. Коля. Об'єднання Німеччини.

173. Сучасне становище Німеччини. Перебування при владі А. Меркель.

174. Наслідки Другої світової війни для Італії. Проголошення республіки.

175. Передумови та причини італійського «економічного дива» 1950-1960-х років.

176. Нові тенденції в політичній сфері Італії. Перебування при владі С. Берлусконі.

177. Італія сьогодні. Зміна урядів.

178. США після Другої світової війни: реконверсія та економічний розвиток.

179. Консервативні тенденції внутрішньої політики США у 1940-1950-х рр.

180.Внутрішня та зовнішня політика США 1960-1970-х років. «Уотергейтська справа».

181. США у 80-90-х рр. ХХст. «Рейганоміка».

182. «Поміркований курс» Дж. Буша (1989-1993 рр.) в США.

183. Гельсінський процес. Підписання Заключного акту 1975р.

184. Президенство Б. Обами в США.

185. США на сучасному етапі. Д. Трамп.

186. Суспільно-політичний та економічний розвиток Канади в другій половині ХХ – на початку ХХІ століть.

187. Квебекська проблема в Канаді: витоки та подальший розвиток.

188. Ялтинсько-Потсдамська система міжнародних відносин та біполярність повоєнного світу.

189. Початок блокового протистояння в міжнародних відносинах. «Холодна війна».

190. Міжнародні відносини другої половини 1970-х у 1980-х рр.: від розрядки до нового витка напруженості.

191. Міжнародні відносини в умовах постбіполярного світу.

192. Глобалізація. Загальна характеристика глобальних проблем сучасності.

193. Тероризм як глобальна проблема, поширення тероризму.

194. Екологічні проблеми сучасності та їх вплив на клімат планети.

195. Демографічна та продовольча проблеми у сучасному світі.

10. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

(період нової історії)

1. Ададуров В. Історія Франції. Королівська держава та створення нації (від початків до кінця XVIII ст.). Львів, 2002.

2. Акимова А. А. Вольтер. М., 1970.

3. Акимова А. А. Дидро. М., 1963.

4. Английская буржуазная революция XVII ст. в современной буржуазной историографии. М., 1978.

5. Аптекер Г.А. Американская революция 1763-1783. М., 1962.

6. Аптекер Г.А. Колониальная эра. М., 1962.

7. Артамонов С. Д. Вольтер и его век. М., 1980.

8. Асмус В. Ф. Ж. Ж. Руссо. М., 1962.

9. Барг М.А. Английская буржуазная революция в портретах ее деятелей. М., 1991.

10. Баран З., Качараба С., Сіромський Р., Чума Б. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV - початок XIX ст.). За редакцією З.А.Баран. Київ: Знання, 2015.

11. Баскин М. П. Монтескье. М., 1975.

12. Британская империя: становление, эволюция, распад: Учебное пособие / Под. ред. В. В. Высокова. Екатеринбург, 2010.

13. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм. XV–XVIII ст. У 3-х т. / Перекл. з фр. Київ, 1995–1997.

14. Бродель Ф. Средиземное море и средиземноморский мир в эпоху Филиппа II: В 3 ч. / Пер. с фр. Москва, 2002–2003.

15. Брусиловська О. І. Історія міжнародних відносин 1640–1914 рр.: Навчально-методичний посібник. Одеса, 2005.

16. Буглай Н.М. Новітня історія країн Європи та Америки (1918-2012 рр.). Навчально-методичний посібник . – Миколаїв: Іліон, 2013. – 272 с.

17. Буглай Н.М. Новітня історія країн Європи та Америки (1918 – початок XXI ст.): навчально-методичний посібник. – Миколаїв: Вид-во А.В. Румянцева, 2018. – 278 с.

18. Бурин С.Н. Восстание Бэкона в Виргинии // Вопросы истории. 1973. №6.

19. Война за независимость и образование США / Под ред. Севастьянова. М., 1997.

20. Відкритість. Суспільство. Влада. Від Нантського едикту до падіння комунізму / Авт.-упоряд. Е. Ле Руа Ладюрі / Пер. з фр. Київ, 2008.

21. Виргинский В.С. Очерки истории науки и техники XVI–XIX вв. Москва, 1984.

22. Война за независимость и образование США. /Под ред. Г.Н. Севастьянова. М.,1976.

23. Войтович Л., Целуйко О. Правлячі династії Європи. Біла Церква, 2008.

24. Вовдюк Л.В. Дистанційне навчання // Безпека життєдіяльності. № 3, березень 2018. С. 16 – 17.

25. Вулф Л. Винайдення Східної Європи. Мапа цивілізації у свідомості епохи Просвітництва / Перекл. з англ. Київ, 2009.

26. Гончар Б.М., Козицький М.Ю., Мордіінцев В.М., Слюсаренко А.Г. Всесвітня історія. Навчальний посібник. 2-ге видання, виправлене і доповнене. К., 2002.

27. Гончар Б.М., Городня Н.Д. Нова історія країн Європи та США. 1870-1918 роки : підручник / Б.М.Гончар, Н.Д.Городня. К., Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 413 с.

28. Грин Д. Р. История Англии и английского народа / Пер. с англ. Москва, 2005.

29. Документы по истории гражданских войн во Франции. 1561–1563 гг. / Под ред. А. Л. Люблинской. Москва-Ленинград, 1962.

30. Дейвіс Н. Європа: Історія/ Пер з англ. К.: Основи, 2000.

31. Денисенко В. Проблеми раціоналізму та ірраціоналізму в політичних теоріях Нового часу європейської історії. Львів, 1997.

32. Дефурно М. Повседневная жизнь Испании золотого века / Пер. с фр. Москва, 2004.

33. Джеджора О. Історія європейської цивілізації. Ч. 1: До кінця XVIII ст. Львів, 1999.

34. Джеймс П., Мартин Дж. Все возможные миры. История географических идей / Пер. с англ. Москва, 1988.

35. Европейский либерализм в новое время: Теория и практика / Отв. ред. С. П. Пожарской и др. Москва, 1995.

36. Европейское дворянство XVI–XVII вв.: границы сословия / Отв. ред. В. А. Ведюшкин. Москва, 1997.

37. Законодательство Английской революции 1640–1660 гг. / Сост. Н. Дмитриевский. Москва, 1973.

38. Замойский А.П. История Савойского королевского дома // Новая и новейшая история. 1992. №1.

39. Зотов А. А. США: Негры и война за независимость. М., 1988.

40. Иванов Р.Ф. Франклин. М., 1972.

41. История Европы. С древнейших времен до наших дней: В 8 т. Т. 3–5. Москва, 1988–1996.

42. Історія світової культури. Культурні регіони: Навчальний посібник / Під. ред. Л. Т. Левчук. Київ, 1997.

43. Історія світової культури. Навчальний посібник / В. Шейко, О. Гаврюшенко, О. Кравченко. Київ, 2006.

44. Історія світової цивілізації: Соціокультурний розвиток людства: Навчальний посібник. Вид. 2-ге / Ю. Павленко. Київ, 1999.

45. **Історія** сучасного світу: соціально-політична історія XV – початку XXI століть: навч. посіб / За ред. Ю. Горбаня. Київ, 2012.

46. История США. 1607-1877. М., 1983. Т.1.

47. Історія художньої культури. Західна Європа. XVII–XVIII ст.: Підручник / В. М. Шейко та ін. Харків, 2001.

48. Иванян, Эдуард Александрович. История США: учеб. пособие / М.: Дрофа, 2008.

49. История Франции. Т.1. / Под ред. А.З. Манфреда. М. 1974. Разделы: Французький абсолютизм XVII. Упадок. Просвещение.

50. История дипломатии в 5-ти томах, Т. 3. М., 1959-1979.

51. История Франции. М., 1986. Т. 2.

52. История США. М., 1983. Т. 2, 3.

53. История нового времени стран Європы и Америки / Под ред. И.П. Дементьева. М., 1999.

54. История США. М,1983. Т.2.

55. История средних веков: В 2 т. Т. 2: Раннее новое время / Под. ред. С. П. Карпова. Москва, 2000.

56. История Испании и Португалии / Сост. С. Шумов и А. Андреева. Москва, 2002.

57. Кеймен Г. Испания: дорога к империи / Пер. с англ. Москва, 2007.

58. Кожокин Е. Государство и народ. От Фронды до Великой Французской революции. Москва, 1988.

59. Козлакова Г., Сусь Б., Коваленко О., Іванова Ю., Ставицька І. Дистанційна вища технічна освіта в умовах карантину // Вища освіта України. Теоретичний та науково-методичний часопис. № 2(77), 2020. С. 67 – 74.

60. Конституции и законодательные акты буржуазных государств XVII–XIX вв. / Ред. П. Н. Галанза. Москва, 1957.

61. Констан Ж. М. Повседневная жизнь французов во времена Религиозных войн / Пер. с фр. Москва, 2005.

62. Кёнигсбергер Г. Европа раннего нового времени, 1500–1789 / Пер. с англ. Москва, 2006.

63. Куропятник Г.П. Борьба за землю в колониальный период развития США // Вопросы истории, 1974. – №8.

64. Куропятник Г.П. Земельный вопрос и революционная ситуация в Северной Америке накануне войны за независимость США // Вопросы истории. 1976. №8.

65. Куропяткин Г.П. Борьба двух тенденций капиталистического развития США в эпоху буржуазной революции // Новая и новейшая история. 1976. №3.

66. Лавровский В.М., Барг М.А. Английская буржуазная революция. М., 1958.

67. Лавровский В. М. Сборник документов по истории Английской буржуазной революции XVII в. Москва, 1973.

68. Лахман Р. Капиталисты поневоле. Конфликт элит и экономические преобразования в Европе раннего Нового времени. Москва, 2010.

69. Ливровский В. М. Исследования по аграрной истории 17-19 вв. М., 1966.

70. Левин Г. Р. Демократическое движение в Английской буржуазной революции. Л., 1973.

71. Ленотр Ж. Повседневная жизнь Версаля при королях / Пер. с фр. Москва, 2003.

72. Ліхнякевич І. Історія Німеччини: від початків до сьогодення: навчальний посібник. Львів, 2010.

73. Лосєв І. Історія і теорія світової культури: Європейський контекст: Навч. Посібник. Київ, 1995.

74. Лукашенко А. І. Есхатологічні очікування та їх вплив на формування суспільства сучасного типу: Європа, другий осьовий час (XV–XVII ст.). Київ, 2012.

75. Мак-Ґрат А. Інтелектуальні витоки європейської Реформації / Перекл. з англ. Київ, 2008.

76. Мак-Ніл В. Піднесення Заходу. Історія людської спільноти / Пер. з англ. Київ, 2011.

77. Медведева К. Т. Австрийские Габсбурги и сословия в начале XVII века. Москва, 2004.

78. Некрасов Ю. К. Реформация и Крестьянская война в германских землях XVI в. как раннебуржуазная революция (Историография, причины и предпосылки революции). Вологда, 1984.

79. Нова історія країн Західної Європи й Північної Америки. XVII – 60-ті рр. XIX століття: підручник / Б.М.Гончар, О.П.Машевський, Н.С.Папенко та ін.; за ред.. Б.М.Гончара. К.: Видавничо-поліграфічний центр Київський університет», 2013.

80. Новая история / Под ред. А. Л. Нарочицкого. М.: Просвещение, 1986. 387 с.

81. Новая история. Первый период: Учеб. пособие / Под ред. Е. Е. Юровской, И. М. Кривогуза, М. А. Полтавского. М.: Высш. шк., 1983. 399 с.

82. Новая история. Второй период: Учеб. пособие / Под ред. Е. Е. Юровской, И. М. Кривогуза, М. А. Полтавского. М.: Высш. шк., 1983. 542 с.

83. Новая история стран Европы и Америки XVI–XIX вв. Учебник для вузов / А. Родригес, М. Пономарев, Т. Закаурцева. Москва, 2010.

84. Нова історія: Навч. посіб. для студ. істор. ф-тів пед. ін-тів / За ред. М. Ю. Овчаренка. К.: Вища шк., 1979. Ч. 2: 1871–1917. 478 с.

85. Новації в дистанційній формі здобуття освіти (за матеріалами МОН) // Освіта України. № 42 (1673/75). 26 жовтня 2020 року.

86. Орлова Т. Історія сучасного світу: XV–XXI ст.: Навч. посіб. Київ, 2008.

87. Освободительное движение народов Австрийской империи: возникновение и развитие. Конец XVII в. – 1849 г. / Отв. ред. В. И. Фрейдзон. Москва, 1980.

88. Очерки истории Германии с древнейших времён до 1918 г. М., 1969.

89. Павленко Ю. Історія світової цивілізації. К.,1999.

90. Павлова Т. А. Оливер Кромвель – человек и политик // Новая и новейшая история. 1971. № 1-2.

91. Павлова Т. А. Оливер Кромвель. М., 1979.

92. Павлова Т. А. Английская буржуазная революция в освещении современной англо-американской историографии // Вопросы истории. 1968. № 10.

93. Павлова Т. А. Английская буржуазная революция в освещении советской историографии // Новая и новейшая история. 1970. №6.

94. Пожарская С.П. Бурбони в Испании // Новая и новейшая история. – 1993. №1.

95. Пономарев М.В., Смирнова С.Ю. Новая и новейшая история стран Европы и Америки. Практическое пособие для вузов. Т.1-3. М., 2000.

96. Практикум по новой истории. М., 1973. С. 10-25.

97. Радовский М.И. Вениамин Франклин (1706-1790). М., 1965.

98. Рочестер А. Американский капитализм 1607-1800. М., 1950.

99. Рижков К.В.Все монархи мира. М., 2000. 655 с.

100. Ревякин А.В. Французские династии: Бурбони. Орлеани, Бонапарти // Новая и новейшая история. 1992. №4.

101. Рутенбург В. М. Истоки Рисорджименто: Италия в XVII–XVIII вв. Ленинград, 1980.

102. Самойло Л.С. Английские колонии в Северной Америке в XVII в. М., 1963.

103. Сборник документов по истории нового времени. Буржуазные революции XVII–XVIII вв. / Сост. Н. А. Никитина. Москва, 1990.

104. Сборник документов по истории нового времени стран Европы и Америки (1640–1870) / Сост. Е. Е. Юровская. Москва, 1990.

105. Севостьянов Г.Н., Уткин А.И., Томас Джеферсон. М., 1976.

106. Слезкин Л.Ю. У истоков американской истории: Виргиния. Новый Плимут 1606-1642. М., 1978.

107. Слезкин Л.Ю. Массачусетс, Мэриленд 1630-1642. М., 1980.

108. Слезкин Л.Ю. У истоков американской истории. – М., 1989.

109. Согрин В. В. Идейные течения в Американской революции. М., 1980.

110. Согрин В. В. К идейным истокам войны за независимость // Вопросы истории. 1975. №9.

111. Согрин В.В. Биография «отцов-основателей» США в американской историографии // Новая и новейшая история. 1980. №1.

112. Согрин В. В. Основатели США. Исторические Портреты. М., 1933.

113. Техології дистанційного навчання як основа модернізації університетської освіти. Метод.посіб. / В.В. Олійник, О.М. Самойленко, І.В. Бацуровська. Миколаїв: «МНУ ім. В.О. Сухомлинського», 2013. – 192 с.

114. Фримен К., Лука Ф. Як час спливає: від епохи промислових революцій до інформаційної революції / Перекл. з англ. Київ, 2008.

115. Фурсенко А. А. Американская революция и образование США. Л., 1978.

116. Ханшелл Н. Миф абсолютизма. Перемены и преемственность в развитии западноевропейской монархии Нового времени / Пер. с англ. Санкт-Петербург, 2003.

117. Хижняк І. Нова історія міжнародних відносин у системному форматі (1648–1918): Підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ, 2009.

118. Хрестоматия по истории Нового времени стран Европы и Америки: В 2 кн. Кн. 1. Внутриполитическое развитие. Кн. 2. Международные отношения в 1648–1918 гг. / Сост. Д. В. Кузнецов. Ч. 1: XVII–XVIII вв. Благовещенск, 2010.

119. Хрестоматия по новой истории 1640–1870 гг. / Под ред. В. Сироткина. Москва, 1990.

120. Чистозвонов А. Н. Нидерландская буржуазная революция XVI века. Москва, 1984.

121. Шатохина-Мордвинцева Г. А. История Нидерландов: Учебное пособие для вузов. Москва, 2007.

122. Шпотов В.М. Фермерское движение в США 1780-1790. М.,1982.

123. Шгютов В.М. Восстание американских фермеров под руководством Д.Шейса (1786-1787) // Новая новейшая история. 1974. №4.

124. Щербан Т.Д. Дистанційна освіта в умовах екстремальної ситуації (на прикладі самоізоляції: березень-травень 2020 року): наукове видання / Т.Д. Щербан, В.В. Гоблик. – Мукачево: РВВ МДУ, 2020. - 160 с.

125. Яковлев Н.И. Д. Вашингтон. – М., 1975.

Базова

(період новітньої історії)

1. Альтернативи 1939 г.- М., 1989.

2. Александров В.В. Новейшая история стран Европы и Америки 1918-1945 гг. Учебное пособие для студентов исторических факультетов вузов. М.,1986.

3. Александров В.В. Новейшая история стран Европы и Америки 1945-1986 гг. Учебное пособие для студентов исторических факультетов вузов. М.,1988.

4. Андреев В.Г. Геополитика и мировые войны XX века. // США-Канада: экономика, политика, культура.- 1999. - №11.

5. Ахтамзян А.А. Федеративная Республика Германия в конце XX в.// Новая и новейшая история.- 1999.- №4.

6. Арон Р. Мир і війна між націями. – К., 2000.

7. Бадак А.Н. Всемирная история: в 24-х т.- Т. 18-24.- Мн., 1995.

8. Бжезинский З. Великая шахматная доска: Господство Америки и его геостратегические императивы. – М., 1998.

9. Борко Ю.А. От европейской идеи - к единой Европе. – М., 2003.

10. Васютинский В.Н. Франсуа Миттеран. // Вопросы истории.- 1993.- №1.

11. Венгрия 1956 года. Очерки истории кризиса.- М., 1993.

12. Виноградов А. Великие державы и мирное урегулирование с Италией в 1945-1947 годах. // Вопросы истории.- 1987.- №7.

13. Всесвітня історія ХХст. / Під ред.. Даниленко В.П., Панченка П.І.- К., 1999.

14. Вторая мировая война. Актуальные проблемы. – М., 1995.

15. Газін В. П., Копилов С.А. Новітня історія країн Європи та Америки. 1918-1945: Підручник для студентів ВНЗ.- К., 2003.

16. Газін В. П., Копилов С.А. Новітня історія країн Європи та Америки. 1945-2002 роки: Підручник для студентів ВНЗ.- К., 2004.

17. Гальчинський А.С. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи: Методологічні аспекти.- К.: Либідь, 2006.

18. Гибианский Л. Я. Идея балканского объединения и планы ее осуществления в 40-е годы XX века. // Вопросы истории.- 2001.- №11-12.

19. Гобсбаум Е. Вік екстремізму: Коротка історія XX ст. (1914–1991)/ Пер. З анг. – К., 2001.

20. Гончар Б.М., Козицький М.Ю., Мордіінцев В.М., Слюсаренко А.Г. Всесвітня історія. Навчальний посібник. 2-ге видання, виправлене і доповнене. - К., 2002.

21. Движение Сопротивления в Западной Европе, 1939-1945. Национальные особенности. - М., 1991.

22. Движение Сопротивления в странах Центральной и Юго-Восточной Европы. 1939-1945. Национальные особенности. - М., 1995.

23. Довженко Н. Политические силы в постсоциалистических обществах. Румыния. // Общественные науки и современность.- 1992.- №3.

24. Документальні матеріали зі всесвітньої історії: Практикум для студентів.- Ніжин, 2000.

25. Документы международных отношений и внешней политики СССР (1917-1945).- М. 1996.

26. Дейвіс Н. Європа: Історія/ Пер з англ..- К.: Основи, 2000.

27. Джонсон П. Современность: Мир с двадцатых по девяностые годы: В 2–х кн. – М., 1995.

28. Дубинин Ю.В. О Шарле де Голле. // Новая и новейшая история,- 2001.- №1.

29. Дубинин Ю.А., Мартынов Б.Ф., Юрьева Т.В. История международных отношений (1975-1991 гг.): Учебник. – М., 2006.

30. Європа между миром и войной. 1918-1939.- М., 1992.

31. Эдельман Дж. Р. Прелюдия холодной войны: к истории советско-американских отношений. // Вопросы истории.- 1991.- №6.

32. Жан-Батіст Дюрозель. Історія дипломатії від 1919 р. до наших днів. - К., 1995.

33. Западноевропейские страны: Особенности социально-экономических моделей/ Отв. Ред. В.П. Гутник. – М., 2002.

34. Зовнішня політика України – 2006: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети / За ред.. Г.М Перепелиці. – К.: ВД «Стилос», 2007.

35. Зовнішня політика України в умовах глобалізації. Анотована історична хроніка міжнародних відносин (1991–2003)/ Відп. Ред.. С.В. Віднянський. – К.: Генеза, 2004.

36. Іваницька О.П. Новітня історія країн Європи та Америки (1918-1945). Навчальний посібник.- К., 2001.

37. Іваницька О.П. Новітня історія країн Європи та Америки (1945-2002). Навчальний посібник.- К., 2003.

38. Іваницька Ольга. Франко- каудильйо Іспанії.- Вінниця, 2002.

39. Іванов А.Г. Великобритания и мюнхенський уговор/ В свете архивных документов// Новая и новейшая история.- 1988.- №6.

40. Илюхина Р.М. Лига Наций 1919-1934. – М., 1972.

Історія сучасного світу: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц./ В.Ф. Салабай, І.Д. Дудко, Л.О. Титаренко та ін. – К.: КНЕУ, 2006.

41. Как принималось решение о возведении берлинской стены. // Новая и новейшая история.- 1999.- №2.

42. Кальвокоресси П. Мировая политика после 1945 года. – М., 2000.

43. Киссинджер Г. Дипломатия. – М., 1997.

44. Коломийцев В.Ф. Франсуа Миттеран: политик и человек. // Новая и новейшая история.- 1999.- №1.

45. Копійка В., Шинкаренко Т. Європейський Союз: заснування і етапи становлення. – К., 2001.

46. Корнієнко П.С. Новітня історія країн Європи та Америки (1918-1945рр.).- Тернопіль, 2003.

47. Крушинський В. Ю. Міжнародні відносини та світова політика. 1945–1980. Дати. Події. Факти. Навч. посіб. Для студентів гуманітарних спеціальностей ВНЗ / В.Ю. Крушинський, В.А. Манжола. – К.: Либідь, 2007.

48. Кулешова В.В. Фелипе Гонсалес. // Вопросы истории.- 1991.- №6.

49. Максимычев И. Конец Берлинской стены. //Международная жизнь.- 1991.- №2.

50. Малай В.В., Новиков М.В. Освещение гражданской войны в Испании 1936-1938 годов на страницах английского исторического журнала // Новая и новейшая история.- 2003.- № 1.

51. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1945–70–ті роки): Підручник для студентів гуманітарних спеціальностей вузів/ В. А. Манжола, М.М. Білоусов, Л.Ф. Гайдуков та ін.. – К., Либідь, 2003.

52. Мицик Л.М., Кузьменко Ю.В. Новітня історія країн Європи та Америки (1918-2007). Навчальний посібник для самостійної роботи студента.- К., 2008.

53. Мир между войнами. Избранные документы по истории международных отношений 10-х – 40-х гг.- М. 1996.

Мировые войны XX века: В 4-х кн. – М., 2002.

54. Морозов Г. Лига Наций – взгляд через полвека. // Вопросы истории.- 1992.- №2-3.

55. Морозов Г.И. Международный терроризм. // США: экономика, политика, идеология.- 1997.- №2.

56. Наринский М.М. Берлинский кризис (1948-1949 гг.). Новые документы из российских архивов. // Новая и новейшая история.- 1995.- №3.

57. Нариси з історії (1901-1945) ХХ століття: Історія, економіка, політика, ідеологія. Книга 1. За редакцією А.Ф. Трубайчука. - К., 1998.

58. Новиков Г.Н. Де Голль, голлисты и голлизм. // Новая и новейшая история,-1990.- №3.

59. Новейшая история зарубежных стран Европы и Америки 1917-1945. Под ред. проф. В.К. Фураева. - М, 1989.

60. Новітня історія (1918-1939). За ред. проф. В.А. Тарасенка.- К., 1961.

61. Новітня історія країн Європи і Америки: Збірник матеріалів для самостійної роботи студентів/ Укладач Л.М. Мицик. – Ніжин, 2003.

62. Об'єднана Європа: від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків–засновників Європейського Союзу.- К., 2009.

63. Об оценке революции 1918-1919гг. В Германии // Новая и новейшая история.- 1989.- №6.

64. Орлов Б.С. Политический портрет Герхарда Шредера.- М., 1999.

65. Павленко Ю.В. Історія світової цивілізації. Соціокультурний розвиток людства. – 2-е вид. – К.: Либідь, 1999.

66. Перегудов С.П. Отставка М.Тэтчер. // Вопросы истории,- 1991.- №11.

67. Первая мировая война и проблеми политического переустройства Центральной и Юго-Восточной Европы.- М., 1991.

68. Політична історія ХХ ст.: навчально–методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни/ В.Ф. Салабай, Я.А. Титаренко, Л.О. Панчук та ін.. – К., 2002.

69. Политические переговоры – СССР, Великобританки и Франции 1939г. в свете французьких дипломатических документов / Новая и новейшая история. -1989-№ 6.

70. Полянський П. Всесвітня історія. 1914-1939рр.- К., 2002.

71. Пономарев М.В., Смирнова С.Ю. Новая и новейшая история стран Европы и Америки. Практическое пособие для вузов. Т.1-3.- М., 2000.

72. Преображенская А. Правый блок накануне и после парламентских выборов во Франции. // Мировая экономика и международные отношения.- 1993.- №12.

73. Примуш М. Через тюрми до влади. Італійська партійно-політична система в період між Першою та Другою республіками. // Політика і час- 2001.- №5.

74. Рогов С.М. 11 сентября 2001 года: реакция США. // США-Канада: экономика, политика, культура.- 2001.- №11.

75. Сардачук П.Д., Сагайдак О.П. Україна в двосторонніх міжнародних відносинах (кінець ХХ – початок ХХІ століть): Навч.-довід. посібник. – К.: Вид–во Європ. Ун–ту, 2005.

76. Сич О.І. Історія західного суспільства в міжвоєнний період (1919–1939): Навч. посібн. – Чернівці: Наші книги. – 2008.

77. Сич О.І. Світ в другій половині ХХ – на початку ХХІ : основні тенденції політичного та соціально–економічного розвитку: Навч. посібн. – Чернівці, 2010.

78. Смирнов В.П. Новейшая история Франции.-М., 1979.

79. Современная Испания. - М., 1983.

80. Согрин В.В. США в XX веке. Тенденции и итоги общественно-политического развития. // США-Канада: экономика, политика, культура- 1999.- №9.

81. Современные международные отношения.: Учебник.-М., 2000.

82. Типпельскирх К. История Второй мировой войны. – Т.1-2. -М., 1995.

83. Тойнбі А. Дж. Дослідження історії. – Т. 1-2. - К.: Основи, 1995.

84. Тоталитаризм в Европе XX века. Из истории идеологий, движений, режимов и их преодоления.- М., 1996.

85. Трубайчук А.Ф.. Черевко О.В. Особливості соціально-економічної політики британських консерваторів у 1979-1990 рр. // Український історичний журнал.- 1990.- №2,3.

86. Трубайчук А.Ф. Друга світова війна.- К.: Либідь, 1999.

87. 1939 год: уроки истории.- М., 1990.

88. Україна у міжнародних відносинах XX століття: Навч. посібн./ За ред.. проф.. Малика Я.Й. – Львів: Світ, 2004.

89. Фридрих К., Бжезинский З. Тоталитарная диктатура и демократия. – М., 1991.

90. Цвєтков Г.М. Міжнародні відносини і зовнішня політика в 1917-1945рр. Навч. посіб. для студентів ВНЗ.- К.: Либідь, 1997.

91. Цимбалістий В.Ф. Теорія міжнародних відносин: Навчальний посібник, 3–тє вид. стереотипне. – Львів: Новий світ, 2006.

92. Чекаленко Л.Д. Зовнішня політика України: Підручник. – К: Либідь, 2006.

93. Чекаленко Л. Зовнішня політика України (від давніх часів до наших днів): Підручник.- 2 вид. – К.: Кондор, 2011.

94. Черевко О. Проблеми періодизації всесвітньої історії: новітня історія// Історія України. – 2005.- № 8(408).

95. Шерман Ф. Война на Тихом океане. – М., 1999.

96. Шпенглер Освальд. Закат Европы. –Т.1.- М.: Мысль, 1993.

97. Шумпетпер Йозеф А. Капіталізм, соціалізм і демократія. – К.: Основи, 1995.

98. Языков Е.Ф. История стран Европы и Америки в новейшее время 1918-1945. Курс лекций, второе издание. – М., 2000.

99. Яровий В.І. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн XX століття.- К., 2005.

100. Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М.: Республика, 1994.

Допоміжна (період нової історії)

1. Иванян, Эдуард Александрович. История США [Текст]: учеб. Пособие. – М.: Дрофа, 2008. – 572 с.

2. Иванян, Эдуард Александрович. Энциклопедия российско-американских отношений XVIII-XX века. – М.: Междунар. отношения, 2001. – 692 с.

3. Межрасовые и межнациональные отношения в Европе и Америке, XIX-XX вв. / РАН, Ин-т всеобщей истории. – М.: Ин-т всеобщей истории: РАН, 1996. – 300 с.

4. Арказанян, Марина Цолаковна. История Франции [Текст]: учеб. пособие / Марина Цолаковна Арказанян, А. В. Ревякин, П. Ю. Уваров. – 2-е изд.; испр. – М.: Дрофа, 2007. – 457 с.

5. Манышкин, Александр Серафимович. Новая и новейшая история стран Западной Европы и Америки. – М.: Слово: Эксмо, 2004. – 606 с.

6. Новая история стран Европы и Америки 16-19 века [Текст]: учеб. пособие: в 3 ч. / Под ред. А. М. Родригеса, М. В. Пономарёва. – М.: ВЛАДОС. – Ч. 3. – 703 с.

7. Барг, Михаил Абрамович, Черняк, Ефим Борисович. Великие социальные революции 17-18 веков: В структуре перехода эпохи от феодализма к капитализму / Отв. ред. Г. Н. Севастьянов; АН СССР, Ин-т всеобщей истории. – М.: Наука, 1990. – 254 с.

8. Виппер, Роберт Юрьевич и др. История нового времени / Р. Ю. Виппер, Иван Петрович Реверсов, А. С. Трачевский. – М.: Республика, 1995. – 496 с.

9. Новая история стран Европы и Америки: Учеб. для вузов по направлению и специальности «История» / Под ред. Игоря Михайловича Кривогуза. – 3-е изд., испр. – М.: Дрофа, 2003. – 909 с.

10. Новое время: Факты. События. Люди / Авт. коллектив: В. П. Буданова и др. – М.: ОЛИСС: ЭКСМО, 2006. – 444 с.

11. Ревякин, Александр Васильевич. История международных отношений в Новое время: Учеб. пособие / Моск. гос. ин-т междунар. отношений (Ун-т). – М.: РОССПЭН, 2004. – 262 с.

12. Сборник документов по истории нового времени стран Европы и Америки (1640-1870) / Сост. Е. Е. Юровская. – М.: Высш. шк. 1990. – 253 с.

Допоміжна (період новітньої історії)

1. Акулов-Муратов В., Будько О. Польща до і після Смоленська: Quo vadis? // Зовнішні справи. – 2010. – № 1.

2. Баталов Э. Америка страсти по империи //Свободная мысль. – 2003. – №12.

3. Богомолов О. Перед вызовами глобализма //Свободная мысль. – 2003. – №8.

4. Бузгалин А. Призрак антиглобализма //Свободная мысль. – 2003. – №1.

5. Бусыгина И.М. Стратегия европейских регионов в контексте интеграции и глобализации. – М., 2002.

6. Быков А.И. Вызовы глобализации и перспективы европейской интеграции. – М., 2004.

7. Глинкина С.П., Куликова Н.В. Глобальный кризис и его особенности в новых странах – членах ЕС // Новая и новейшая история. – 2010. – № 2.

8. Иноземцев В. Несколько гипотез о мировом порядке XXI века //Свободная мысль. – 2003. – №10,11,12.

9. Иноземцев В. Расколотая цивилизация. – М., 1999.

10. Історія сучасного світу: Навчальний посібник.- К., 2001.

11. Катляр В.С. «Развитие стратегических концепций США и НАТО после 11 сентября 2001 года». – М., 2003.

12. Кофі Аннан. Ми народи. Роль Організації Об'єднаних Націй у XXI столітті.-К., 2001

13. Лакер У. Терроризм в эпоху постмодернизма. // США: экономика, политика, идеология.- 1997.- №2

14. Мазин А. США: особенности национальной арифметики //Свободная мысль. – 2003. - №9.

15. Международные парламентские организации. Справочник. – М., 2003.

16. Посио Мати. Дверь в Европу /Пер. с фин. – М., 2002.

16. Страны Центральной и Восточной Европы на пути в Европейский союз. – М., 2002.

17. Толстов С. Європейська безпека в умовах багатополярного світу // Зовнішні справи. – 2010. - № 3-4.

18. Уткин А. Будущее Запада. – Свободная мысль. – 2003. - №2.

19. Уткин А. После будущей битвы //Свободная мысль. – 2003. - №5.

20. Чекаленко Л. Україна і Республика Польща: від історичних стереотипів до стратегічного партнерства // Зовнішні справи. – 2010. - № 3-4.

Інформаційні ресурси

Європейська історія – http://library.byu.edu/-rdh/

Європейський Союз – http://europa.eu.int

Історія зарубіжних держав – http://www.mavicanet

Історія війн – http://www.militera.lib.ru

Історія США – http://www.msstate.edu/archives/

Мережа міжнародних організацій − http:// www.ned.org

Світова політика − http://www.globalpolicy.org/resource/

Навчальне видання

БУГЛАЙ Н. М.

НОВА ТА НОВІТНЯ ІСТОРІЯ КРАЇН ЄВРОПИ ТА АМЕРИКИ

Навчально-методичний посібник

Формат 60×84$^{1}/_{16}$. *Умовн. друк. арк. 21,4.*
Тираж 100 пр. *Зам*. № 729-160.

ВИГОТОВЛЮВАЧ
Поліграфічне підприємство СПД Румянцева Г. В.
54038, м. Миколаїв, вул. Бузника, 5/1.
Свідоцтво МК № 11 від 26.01.2007 р.